

Detta kapitel är ett utdrag ur

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE I GÖTEBORG

ETT PROGRAM FÖR BEVARANDE

DEL I

Redaktör

Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Projektgrupp

Hans Ander, Stadsbyggnadskontoret
Maria Lundgren, Stadsbyggnadskontoret
Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Kartor

Lillemor Bankel, Stadsbyggnadskontoret

Foto före 1965

Stadsmuseets arkiv

Foto 1965–98

Arkivfoto, Staffan Westergren, Stadsmuseet
Övrigt, Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Flygfoto

Stadsbebyggelse, Gösta Rydvall, Stadsbyggnadskontoret
Landsbygd, Lars Nord, Stadsmuseet

Utskrifter

Kristina Carlefred, Stadsbyggnadskontoret

Grafisk form och produktion Joe Brig Art AB, Göteborg
Textoriginalen är satta med Caslon 540 och ITC Garamond.

ÄNGGÅRDEN 18

STADSDELENS HISTORIA

Före 1800

Områdets kända byggnadshistoria går tillbaka till 1600-talet då Änggården var en kronogård under Älvsborgs slott. Redan då låg bostadshus, ladugård m m på den plats där Botaniska trädgårdens prefektbostad nu står.

År 1721 inlöstes Änggården till skattegård och 1787 avstyckades en mindre del i sydväst som fick namnet Lilla Änggården.

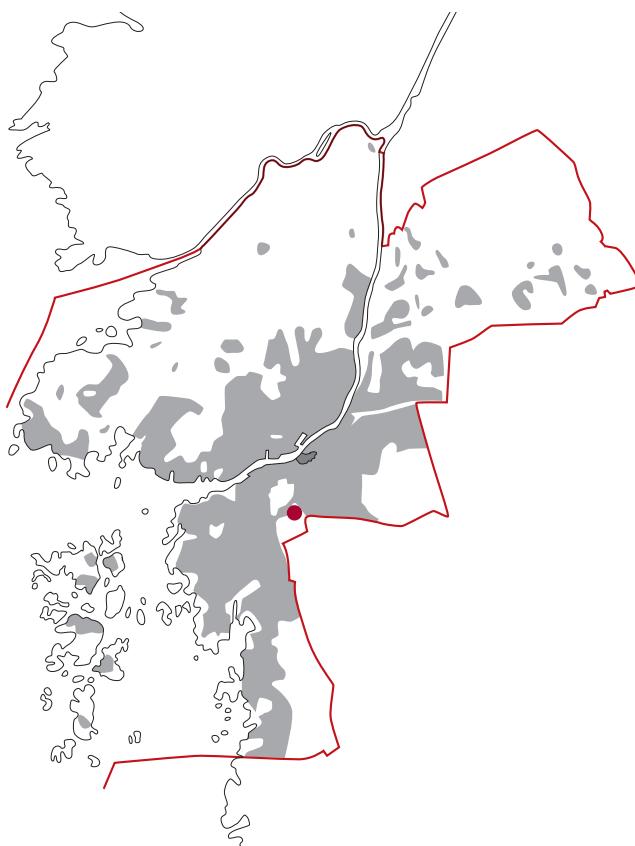
1800-1900

Grosshandlare Gabriel Grén övertog Stora Änggården 1807 och nu uppfördes ett nytt stort bostadshus, nuvarande prefektbostaden. Sonen, apotekaren Arvid Henrik Grén övertog gården 1847 och stod som ägare till Lilla Änggården från 1840. Han engagerade sig själv djupt i gårdarnas skötsel. Vid sidan av det vanliga jordbruket drevs också en plantskola på Lilla Änggården och omfattande trädplanteringar gjordes i Änggårdsbergen.

På 1880-talet när gårdarnas ägor hade sin största utsträckning omfattade de nuvarande stadsdelarna Änggården och Guldheden.

1900-60

Den norra delen av nuvarande Änggården

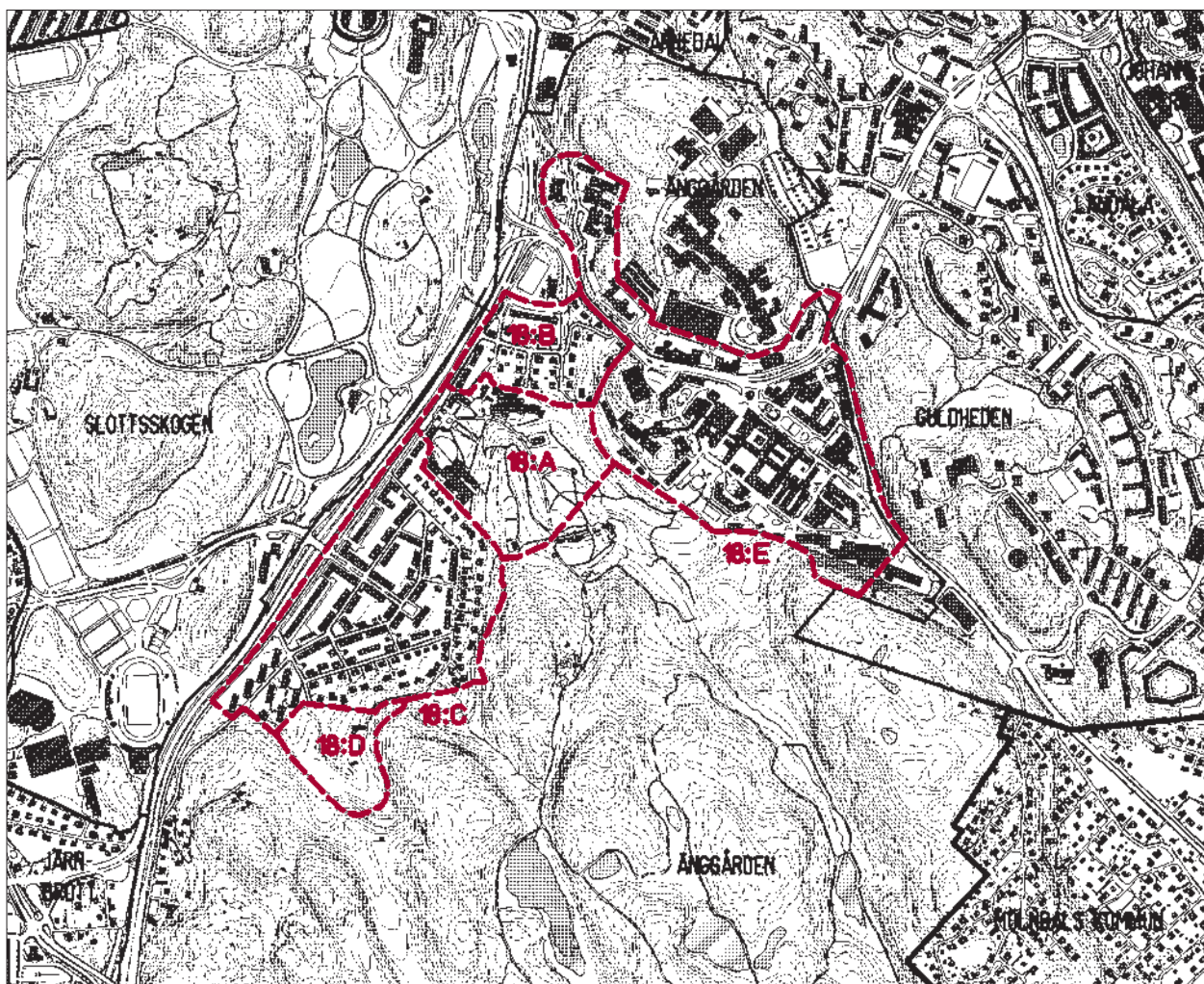

som gränsar mot Annedal och Kommendantsängen tillhörde Göteborg från 1800-talets slut. Kring sekelskiftet byggdes här en rad stora trävillor samt Säröbanans stationshus, slutstation för järnvägen som anlades 1898–1903. I denna del uppfördes också Annedalskyrkan 1908.

År 1892 köpte staden Stora Änggårdens mark. Övriga delar inkorporerades med Göteborg 1906 och 1918.

Stora Änggården i mitten av 1800-talet. Del av oljemålning.

Gränsen för riksintresseområdet Änggården-Botaniska Trädgården redovisas inte.

BOTANISKA TRÄDGÅRDEN, 18:A

LILLA ÄNGGÅRDEN, 18:D

ÄNGGÅRDENS VILLAOMRÅDE – NORRA DELEN, 18:B

SAHLGRENSKA SJUKHUSET M M, 18:E

ÄNGGÅRDENS VILLAOMRÅDE – SÖDRA DELEN, 18:C

Sahlgrenska sjukhuset vid slutet av 1910-talet, vy från söder. I bakgrunden till vänster ligger "vanförestaden". Till höger skimtar Ånggårdskolonin.

Den första stora utbyggnaden omfattade Sahlgrenska sjukhuset som invigdes år 1900. Det har sedan utvidgats i flera etapper. Längs bergskanten norr om Sahlgrenska byggdes också andra enstaka sjukhusbyggnader och vårdanstalter i början av 1900-talet.

För området längs "landsvägen" söderut upprättades en första stadsplan 1907–08. Den angav bostadsbebyggelse för hela området men reviderades 1915 för att också ge plats åt Botaniska trädgården. Utbyggnaden med villor och radhus genomfördes 1915–22 (norra delen) och 1922–50 (södra delen). Botaniska trädgården anlades 1915–25.

Längst ut i söder vid stadsgränsen hade också ett litet "egnahemsområde" börjat byggas ut 1906. Det låg då inom Västra Frölunda och fick namnet Frölundaborg.

I nordost intill arbetarstadsdelarna Annedal

och Landala anlades Ånggårdskolonin 1912–14.

Förändrat - bevarat

Efter 1960 har nordvästra delens karaktär helt förändrats. Säröbanan har lagts ner, stationshuset har rivits, trävillorna har ersatts med kontorshus av sten och f d Frölundagatan har utvidgats med stora trafikaneläggningar.

Övriga delar är välbevarade och omfattar flera värdefulla miljöer.

Mer att läsa

Lilla Änggården. C Grén Broberg. Göteborgs Historiska Museum, årstryck 1965.

Änggården under 300 år. J Kyle. Göteborgs Historiska Museum, årstryck 1984–88.

Göteborgs Botaniska Trädgård. F Eriksson, 1991.

Botaniska trädgården

Änggården 18:A

Miljön omfattar Botaniska trädgårdens nordvästra del med ett 10-tal byggnader.

Historik

I början av 1900-talet upptogs detta område av Stora Änggården som omfattade en huvudbyggnad och flera ekonomibygnader.

1915 beslutade stadsfullmäktige att en botanisk trädgård skulle anläggas här. Den öppnades för allmänheten 1919 och entréområdet stod klart omkring 1930.

När trädgården anlades behölls huvudbyggnaden som bostadshus, större delen av ekonomibygnaderna revs och ersattes med andra, ett par byggnader flyttades hit från andra delar av staden och i anslutning till entrén uppfördes en kanslibyggnad och två mindre hus.

Efter 1950 har tre byggnader uppförts för universitetet och delar av de äldre växthusen har ersatts med nya. Inne i trädgården har en restaurang byggts och 1997 gjordes en tillbyggnad vid entrén.

Motivering

Hela Botaniska trädgårdens nordvästra del med Stora Änggårdens manbyggnad, entréanläggningarna, kanslibyggnaden samt hitflyttade byggnader har ett stort kulturhistoriskt värde. Här speglas både den gamla gårdens historia och 1910-talets ambitioner att skapa en förnämlig botanisk trädgård med byggnader anpassade till miljön. Interiörer av särskilt värde finns i lusthuset (målningar) och kanslibyggnaden (bibliotek, trapphus m m).

Program – skydd

Bevaringsprogram 1975: entrébyggnader, kanslibyggnad, Stora Änggården, magasinet, "Båtsmanshuset" och lusthuset. Natur- och kulturvårdsprogram 1979: trädgårdens norra del redovisas som värdefull miljö.

Skydd enl NRL 2 kap. Riksintresse: hela området. (Riksintresseområdet omfattar även partier i öster.)

Beskrivning – karaktär

Norra delen av Botaniska trädgården innehåller både strama trädgårdsanläggningar där byggnaderna ingår i kompositionen och mjukare arrangerade parkavsnitt med enstaka fritt liggande byggnader.

Botaniska trädgårdens huvudentré.

Kanslibyggnaden.

F d huvudbyggnaden på Stora Änggården.

Magasinet.

Entré, kanslibyggnad m m (1)

Entréområdet omfattar en grupp byggnader av rött tegel: kanslibyggnaden uppförd 1925 och tillbyggd 1935 (arkitekt A Bjerke), två porthus från 1928 (arkitekt A Jonsson) samt marinbotaniska institutionen byggd 1954 (arkitekter R O Swensson och M Mandelius).

Entrén mot gatan är helt symmetriskt anlagd mellan de två porthusen och i mittaxelns förlängning ligger en damm omgiven av stensatta gångar.

Mot norr begränsas entréutrymmet av kanslibyggnaden med anslutande planteringar. Kanslibyggnaden är i 2 våningar och har ett högt valmat tak täckt med enkupigt tegel och väggpelare mellan smårutsindelade fönster. Porthusen som har en våning är byggda i samma stil och marinbotaniska institutionen är också utformad i klassicistisk anda.

F d huvudbyggnaden på Stora Änggården (2)

Byggnaden stod klar 1813. Under 1800-talet genomfördes några mindre förändringar och två verandor byggdes ut. I samband med Botaniska trädgårdens tillkomst restaurerades byggnaden enligt ritningar av arkitekten S Ericson, bl a revs de två verandorna. Byggnaden används nu som prefektbostad. Den ligger vid en väg med ungefär samma läge som egendomens gamla infartsväg. Huset är i en våning med brutet tak och frontespis på huvudfasaden.

Magasinet, "Stolpboden" (3)

Magasinet som tidigare användes för spannmål flyttades hit cirka 1919 från sin ursprungliga plats norr om huvudbyggnaden. Det är av trä och har sadeltak täckt med enkupigt tegel. Fasaden är klädd med faluröd panel och på ena gaveln sitter ett "torn" för vällingklocka.

"Båtsmanshuset" (4)

Byggnaden uppfördes 1794 som båtsmanshus inom Gamla Varvet i Majorna. 1917–19 flyttades den hit och byggdes om till bostad enligt ritningar av S Ericson. Det är ett trähus i en våning med brutet tak och frontespis. Intressanta detaljer är de två entréernas pardörrar med diagonalställda panelbrädor och de stora halvcirkelformade fönstren på frontespisen och ena gaveln.

Lustbuset (5)

Detta lilla lusthus byggdes vid 1700-talets mitt på Kärralund och är troligen ritat av arkitekten B W Carlberg som ägde gården. Omkring 1920 placerades det i Botaniska trädgården. Byggnaden är av trä och har ett flackt pappklätt tälttak, smårutsindelade svagt välvda fönster och pardörr. Rummets väggar är dekorerade med målningar.

Änggårdens villaområde – Norra delen

Änggården 18:B

Området som är relativt litet omfattar både radhus och villor. Det ansluter direkt till Botaniska trädgården och Sahlgrenska sjukhuset i söder respektive öster.

Historik

Stadsplan för området upprättades av stadsingenjören Albert Lilienberg på 1910-talet.

I norr mot Änggårdsplatsen uppfördes en putsad radhuslänga ritad av K M Bengtsson 1915. Längs Carl Skottsbergs Gata byggdes två radhuslängor av trä 1921. Arkitekt för dessa var N Olsson.

Övriga tomter som var relativt stora bebyggdes cirka 1915–20 med villor. De flesta uppfördes i nationalromantisk stil och flera av Göteborgs mest framträdande arkitekter ritade de enskilda villorna bl a A Bjerke (kv 25:5, 7, 8), J Jarlén (kv 25:12 och kv 1:14), E Torulf (kv 1:15), S Ericsson (kv 1:13) samt Hj Cornilsen (kv 1:12).

Längs Apotekaregatan präglades villorna starkt av den nationalromantiska stilen. Flera av villorna utfördes med tjärade fasader och Apotekaregatan 6 (kv 1:13) fick en särskilt omsorgsfull utformning med gråblå panel, smårutsindelade fönster och veranda med originell dekor.

De senaste 20 åren har ett par nya villor uppförts på tomter som avstyckats från ursprungliga tomter med stora trädgårdar.

Motivering

Miljön som helhet är välbevarad. Inom området ligger några av Göteborgs äldsta radhus och bland villorna finns flera mycket värdefulla exempel på nationalromantisk arkitektur, bl a längs Apotekaregatan.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1975: hela området med undantag av kv 18:2.

Värdefulla miljöer 1985: hela området med undantag av kv 18:2.

Skydd enl NRL 2 kap. Riksintresse: hela området.

Beskrivning – karaktär

Området är relativt glest bebyggt med friliggande villor inramade av radhuslängor i norr och väster.

Villor

Villorna är av trä i 1½–2 våningar och utformade i nationalromantisk eller klassicistisk stil.

Fasaderna är klädda med stående lockpanel eller locklistpanel.

Karaktäristiskt för byggnaderna är de branta tegeltäckta sadeltaken som ibland är brutna eller valmade, fönster som är smårutsindelade eller indelade i 6–8 rutor samt entrédörrar av trä, ofta med dekor och omsorgsfullt utformade omfattningar.

Trädgårdarna avgränsas med naturstensmurar, häckar och trästaket.

Radhus, Carl Skottsbergs Gata

Byggnaderna är samkomponerade till en arkitektonisk helhet i 1920-talsklassicistisk stil.

Husen är av trä i 2 våningar. De har fasader klädda med lockpanel, dekor i utpräglad 20-talsklassicism och valmade tak täckta med enkupigt tegel.

Karaktäristiska detaljer är enstaka små vindskupor täckta med röd plåt, fönster indelade i 4–8 rutor och inramade med enkla omfattningar, entrédörrar av trä med utsmyckade omfattningar samt enstaka små balkonger med profilsvarvade träräcken.

De små förträdgårdarna avgränsas mot gatan med putsade murar och låga trästaket med korslagda spjälor.

Radhus vid Änggårdsplatsen

Husen är av sten i en våning med inredd takvåning. De tegeltäckta taken som är ovanligt höga och branta utgör ett dominerande inslag i längan. Fasaderna är klädda med puts och taken är täckta med enkupigt tegel.

Karaktäristiska detaljer är vita smårutsindelade fönster samt svagt utskjutande entrépartier med dekorativt utformade dörrar och omfattningar som har triangelformade överstycken.

Förträdgårdarna avgränsas mot gatan av en låg mur och mot söder avslutas tomterna med en hög mur längs en smal gångväg.

Carl Skottsbergs Gata 12–20, kv 5:6–10. Nybyggnadsritning signerad Nils Olsson 1919.

Askimgatan 3/Aptekaregatan 8, kv 1:12.

Carl Skottsbergs Gata 18, kv 5:9.

Radbus vid Änggårdsplatsen, kv 1:18–28.

Änggårdens villaområde – Södra delen

Änggården 18:C

Området består av radhus, parhus och villor samt en liten grupp flerbostadshus i söder.

Historik

I denna del av Änggården hade villan "Brunnslyckan" (kv 20:2) uppförts för en medlem i familjen Grén 1877. Den fick ligga kvar när villaområdet byggdes ut.

Stadsplanen upprättades på 1910-talet av stadsingenjören A Lilienberg och fick en för tiden typisk utformning. Gatunätet är delvis symmetriskt men planen har oregelbundet formade kvarter och flera av gatorna är svagt vinklade. Mittaxeln i planen är Storängsgatan som avslutas med en rektangulär platsbildning. I öster och väster ligger två oregelbundet anlagda platser.

Under de första åren samkomponerades ofta parhusen eller radhuslängorna med stadsplanen för att få i alla avseenden väl utformade platsbildningar och gaturum. T o m garagelängorna blev en del av kompositionen.

Utbyggnaden pågick cirka 1922–50 och tre etapper kan urskiljas.

1922–30

Åren 1922–30 uppfördes radhus och parhus med fasader i 1920-talsklassicism. Ett typiskt exempel är kv 8 Lövkojan som är en enhetligt utformad radhusgrupp med mycket omsorgsfullt utformade klassicistiska detaljer. Det ritades 1922–23 av N Olsson.

En byggnad från denna period som skiljer sig från de övriga är flerbostadshuset Carl Skottsbergs Gata 40 (kv 6:31). Det uppfördes 1923 för Göteborgs Folkskollärares Byggnadsförening.

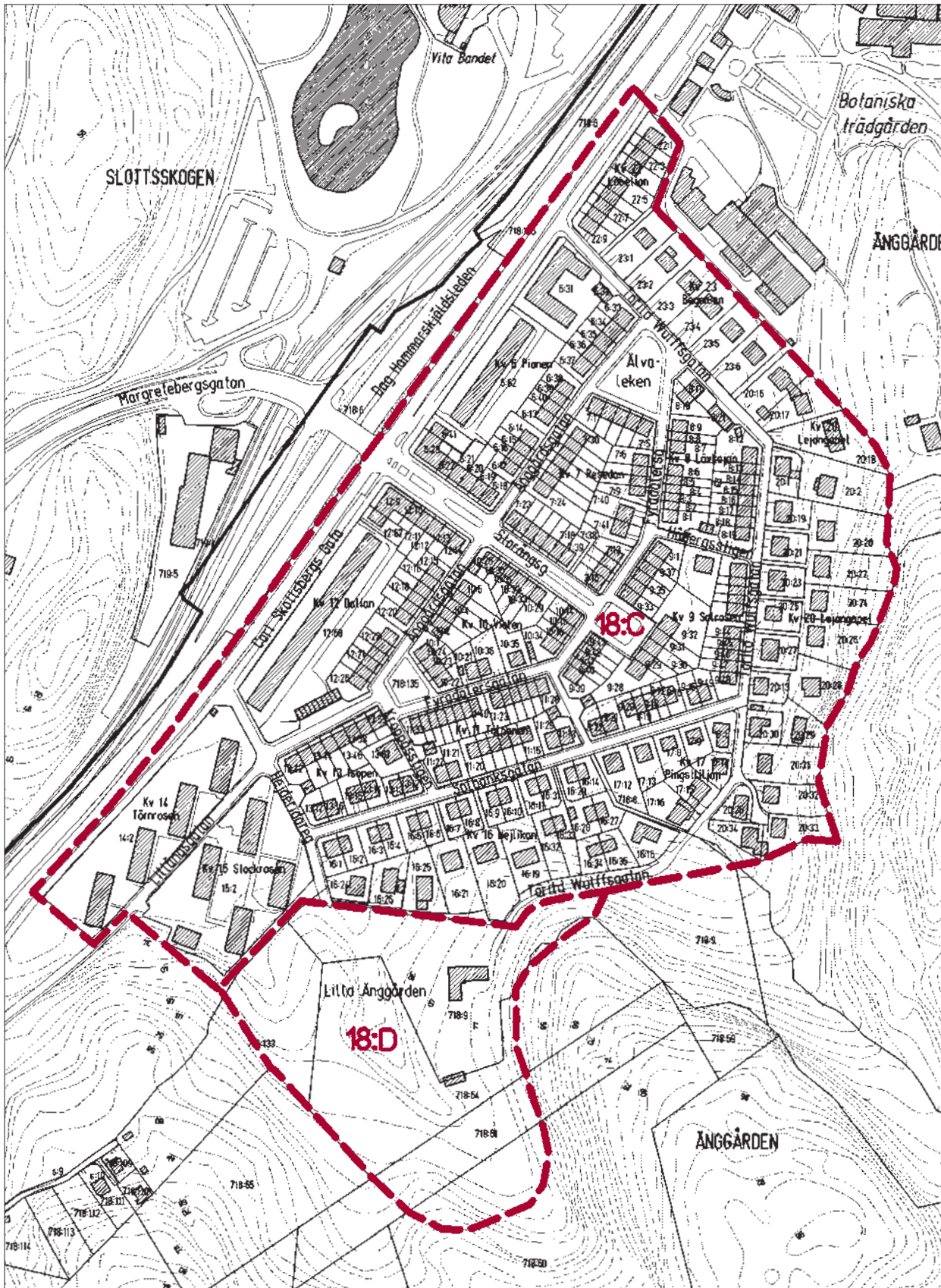
1930–40

1930–40 fortsatte utbyggnaden med radhus och friliggande villor i en mer funktionalistisk anda. I de inre delarna anpassades radhusen delvis till den 1920-talsbebyggelse som uppförts tidigare. Det gäller t ex Änggårdsgatan som bebyggdes 1933–36 enligt ritningar av J Jarlén, G Åhlander m fl.

Radhuslängorna mot Carl Skottsbergs Gata byggdes 1939 i HSB:s regi. Dessa utformades i typisk funktiona-

Radbuslänga, Torild Wulffsgatan, kv 8:19 m fl.

Radhuslänga, 1930-tal. Kv 11, Fyradalersgatan 66–72.

Radhuslänga, 1920-tal. Kv 9, Fyradalersgatan 44–36.

listisk stil. Fasaderna kläddes med plattor 1958 och husen byggdes om med nya träfasader 1989.

Vid Torild Wulffsgatans norra del tillkom 1938 tre villor (kv 23:1–3). De ritades av Ingrid Wallberg och fick en mycket utpräglad funktionalistisk arkitektur.

1940–50

Efter 1940 kompletterades området med villor bl a längs Torild Wulffsgatans södra del.

För kvarteren längst ut i söder upprättade G Sundbärg en ny stadsplan 1944. Den omfattar åtta lamellhus, alla placerade i nordsydlig riktning. Husen som uppfördes 1944–45 innehöll bl a pensionärsbostäder och Göteborgs Drätselkammarens arkitektbyrå stod för utformningen.

Motivering

Radhus- och villaområdet med sin Lilienbergska stadsplan är som helhet välbevarat och rymmer många goda exempel på tidstypiska bostadshus i 1920-talsklassicistisk och funktionalistisk stil.

Särskilt värdefulla är de delar av området där byggnaderna och gatan eller platsen medvetet komponerats samman till en helhetsmiljö.

Lamellhusgruppen är ett exempel på 1940-talets enkla putsarkitektur.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987.

Värdefulla miljöer 1985.

Skydd enl NRL 2 kap. Riksintresse.

Beskrivning – karaktär

Områdets plan är delvis symmetriskt arrangerad kring huvudgatorna Storängsgatan, Änggårdsgatan och Fyradalersgatan.

Den relativt täta bebyggelsen består av ett 30-tal radhuslängor, parhus, ett stråk med villor i yttre kanten och ett flerbostadshus.

Karaktäristiskt inslag är små förträdgårdar avgränsade med låga staket och häckar.

Radhus och parhus från 1920-talet

Byggnaderna är av trä i 2 våningar och har tegeltäckta valmade sadeltak med enstaka dekorativa vindskupor. Fasaderna är klädda med stående panel och har ofta pilastrar eller liknande vertikala markeringar mellan husen.

Detaljutformningen präglas av 1920-talsklassicistiska ideal och byggnaderna har bl a följande karaktäristiska drag: fönster indelade i 6–8 rutor, relativt starkt markerade fönsteromfattningar samt framträdande entrépartier med dekor i klassicistisk stil t ex på överstyckena.

Radbusentré, 1920-tal. Kv 9:43, Fyradalersgatan 36.

Radbusentré, 1930-tal. Kv 24:29, Änggårdsgatan 6.

Radbus och parbus från 1930-talet

Byggnaderna är av trä i 2 våningar och har sadeltak täckta med tegel samt fasader klädda med locklistpanel.

Husen präglas i huvudsak av funktionalismens ideal och har ingen eller mycket sparsam dekor. Fönstren saknar spröjsar och ramas in av släta omfattningar. I anslutning till entrén finns ibland enstaka dekorativa detaljer på dörren eller omfattningen.

Lilla Änggården

Änggården 18:D

Miljön omfattar Lilla Änggårdens bostadshus, f d trädgårdsmästarebostad och hela den anslutande trädgården.

Historik

Egendomen Lilla Änggården skapades 1787 genom en avstyckning och hade redan 1780 bebyggt med ett bostadshus och en ladugård. Bostadshuset var ursprungligen i en våning med brutet tak och frontespis mot norr. I början av 1800-talet påbyggdes det med en våning mot söder där takfallets utseende ändrades.

Gården köptes 1840 av apotekare Arvid Henrik Grén som också ägde Stora Änggården. Han hade bostaden och apoteket inne i staden vid Västra Hamngatan 13 och Lilla Änggården användes bara som sommarställe. Under hans tid som ägare utvidgades egendomen med mark från angränsande gårdar och här anlades en park. Större delen planterades på 1860-talet.

Bebyggelsen utökades också. Bostadshuset och ladugården byggdes ihop, en trädgårdsmästarebostad kombinerad med växthus uppfördes och ett par mindre ekonomibyggnader tillkom.

Gården var kvar i familjens ägo i flera generationer och användes som sommarbostad till 1945. Då ersattes ladugården med en modern vinterbonad bostadsdel sammanbyggd med det gamla huset och utformad så

Lilla Änggården 1850.

F d trädgårdsmästarebostaden sedd från nordost.

Huvudbyggnaden, norra sidan.

att den passade till familjens äldre möbler. Arkitekt var V Mattsson.

1963 donerades gården med trädgård och park till Göteborgs stad för att bevaras som museum och park för stadens invånare.

På 1970-talet revs ett par små ekonomibyggnader och i trädgårdens södra del har kolonilotter anlagts. Trädgårdsmästarebostaden byggdes om 1993.

Motivering

Lilla Änggården med tillhörande trädgård och park är en unik kulturhistorisk miljö av mycket högt värde. Det äldre bostadshuset har delvis bevarad 1700-talsexteriör och rumsinteriörer från 1800-talets första hälft med värdefull fast inredning.

Det yngre bostadshuset från 1940-talet har också intressanta interiörer. De är tidstypiska och samtidigt väl anpassade till det ursprungliga huset.

Viktiga delar i miljön är trädgården och den gamla trädgårdsmästarebostaden som påminner om apotekare Gréns storslagna planteringsprojekt.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1975: byggnaderna.

Skydd enl NRL 2 kap. Riksintresse: hela området.

Beskrivning – karaktär

Gården omfattar en huvudbyggnad som i huvudsak

används som museum, f d trädgårdsmästarebostaden och en stor trädgård.

Huvudbyggnaden

Huvudbyggnaden är av trä i 1–2 våningar med tegeltäckt tak. Den består av flera delar och har en oregelbunden utformning. Mot norr är 1700-talskaraktären delvis bevarad. Här har fasaden inklädda timmerknutar. Takets ursprungliga branta brutna form och frontespis med "lunettfönster" finns kvar. Sydfasaden har 2 våningar och pardörr av 1700-talstyp. Den tillbyggda delen från 1940-talet är i en våning med hög källarvåning mot väster.

Interiören i de äldre delarna är mycket välbevarad sedan 1800-talets första hälft med bl a kakelugnar, dörrar och ursprungliga brädgolv.

F d trädgårdsmästarebostaden

F d trädgårdsmästarebostaden bestod ursprungligen av en bostadsdel som var sammanbyggd med ett växthus mot söder. Vid ombyggnaden 1993 moderniserades bostadsdelen, en mindre tillbyggnad gjordes mot öster och en bit av det ursprungliga växthuset återuppbyggdes.

Bostadshuset är av trä i en våning med tegeltäckt pulpettak. Det nybyggda "växthuset" är i huvudsak av glas. Den bevarade delen av det gamla växthuset är ett indraget parti med tak som bärs upp av höga stolpar.

Sahlgrenska sjukhuset m m

Änggården 18:E

Miljön omfattar Sahlgrenska sjukhusets ursprungliga område samt ett stråk med vårdinrättningar och andra allmänna byggnader norr om Per Dubbsgatan.

Historik

Sjukhuset i Änggården är det fjärde Sahlgrenska sjukhuset. Föregångarna låg vid Postgatan, Östra Hamngatan och i nuvarande Sociala Huset.

Tomten för det nya sjukhuset i Änggården valdes bl a på grund av det vackra och sunda läget i det lantliga området. Den första etappen uppfördes 1896–1906 enligt ritningar av A Kumlien, den främste sjukhusarkitekten i Sverige vid denna tid. Anläggningen byggdes enligt ett paviljongsystem med en påkostad administrationsbyggnad vid entrén och en mer än 200 meter lång korridor som förband paviljongerna. Alla byggnaderna fick enhetligt utformade fasader av rött tegel.

1909–30 kompletterades sjukhuset med enstaka byggnader ritade av A Bjerke, E Torulf och S Steen. 1932 fastställdes en plan för en ny utbyggnad som omfattade ett tiotal byggnader. Arkitekter under denna

period var bl a R O Swensson och E Torulf.

1957–58 genomfördes en större förnyelse efter ritningar av arkitekten G Birch-Lindgren. Då revs fyra av de gamla paviljongerna och ersattes med centralkomplexet som bl a består av ett höghus med över 15 våningar.

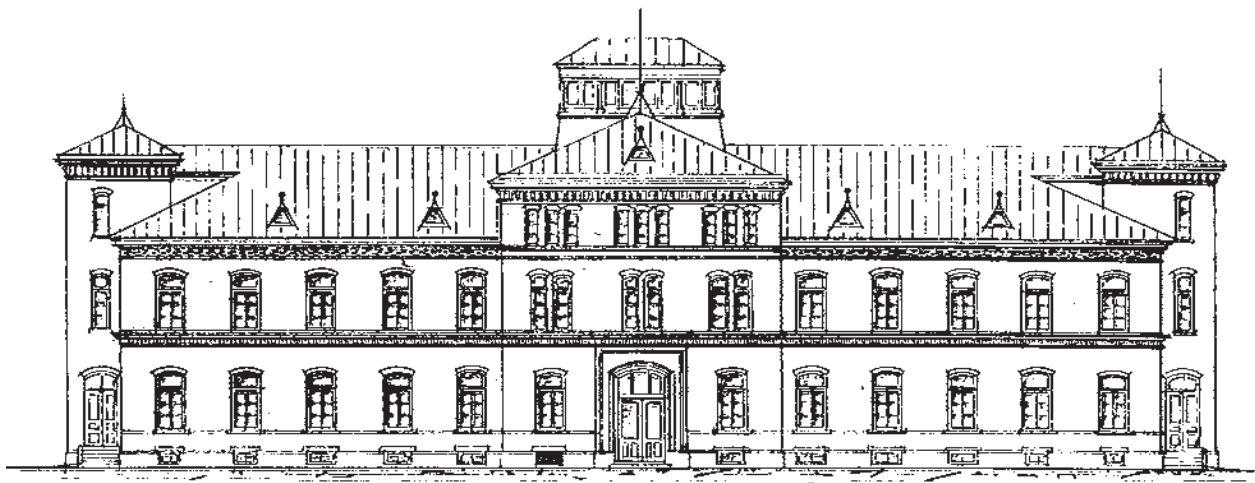
De senaste tio åren har flera om- och nybyggnader gjorts. 1994–95 revs en flygel till i den ursprungliga anläggningen och en operationsbyggnad från 1930-talet. Dessa har ersatts med en nybyggnad.

Utänför själva sjukhusområdet längs kanten av bergspartiet i norr byggdes också en rad vårdinstitutioner under 1900-talets första årtionden. Det mest påkostade var Göteborgs sjukhem som tillkom 1903. Barnsjukhuset byggdes i etapper 1906–19 och vanförestaltens två byggnader stod klara 1912 respektive 1928. Annedalskyrkan som ansluter i nordväst invigdes 1910.

Inom stråket längs Per Dubbsgatan har nybyggnader och andra ändringar gjorts efter 1950 bl a uppfördes Biomedicinska biblioteket 1957 efter ritningar av K Anshelm.

Trots den omfattande förnyelsen som genomförts under de senaste åren finns flera värdefulla äldre byggnader kvar bl a de som redovisas på karta. (Se sid 249.)

Byggnader uppförda efter 1955 t ex Sahlgrenska sjukhusets centralkomplex ingår inte i bedömningen.

Nybyggnadsritning till administrationsbyggnad. Fasaden har i huvudsak samma utseende idag.

Ursprunglig paviljong (3) och centralkomplexet.

Matsalen (10). Fasad mot nordväst.

Motivering

Hela sjukhusmiljön med flera typer av institutionsbyggnader har kulturhistoriskt värde. Byggnaderna visar olika skeden i områdets utbyggnad och utgör tidstypiska och välbevarade exempel på vårdinrättningar från flera epoker. Särskilt intressanta interiörer finns i entréerna till Sahlgrenska Sjukhusets ursprungliga administrationsbyggnad, f d Göteborgs sjukhem och f d Barnsjukhuset. De har påkostad inredning och väggmålningar med förteckningar över alla donationer.

Annedalskyrkan och raden av friliggande monumentalt utformade institutionsbyggnader längs Per Dubbsgatan är ett värdefullt inslag i stadsbilden.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987: Göteborgs sjukhem är upptaget som enstaka objekt. Övriga delar ingår i utredningsområdena Sahlgrenska sjukhuset och f d Barnsjukhuset.

Utredning genomfördes 1991–92.

Skydd enl KML 4 kap: Annedalskyrkan.

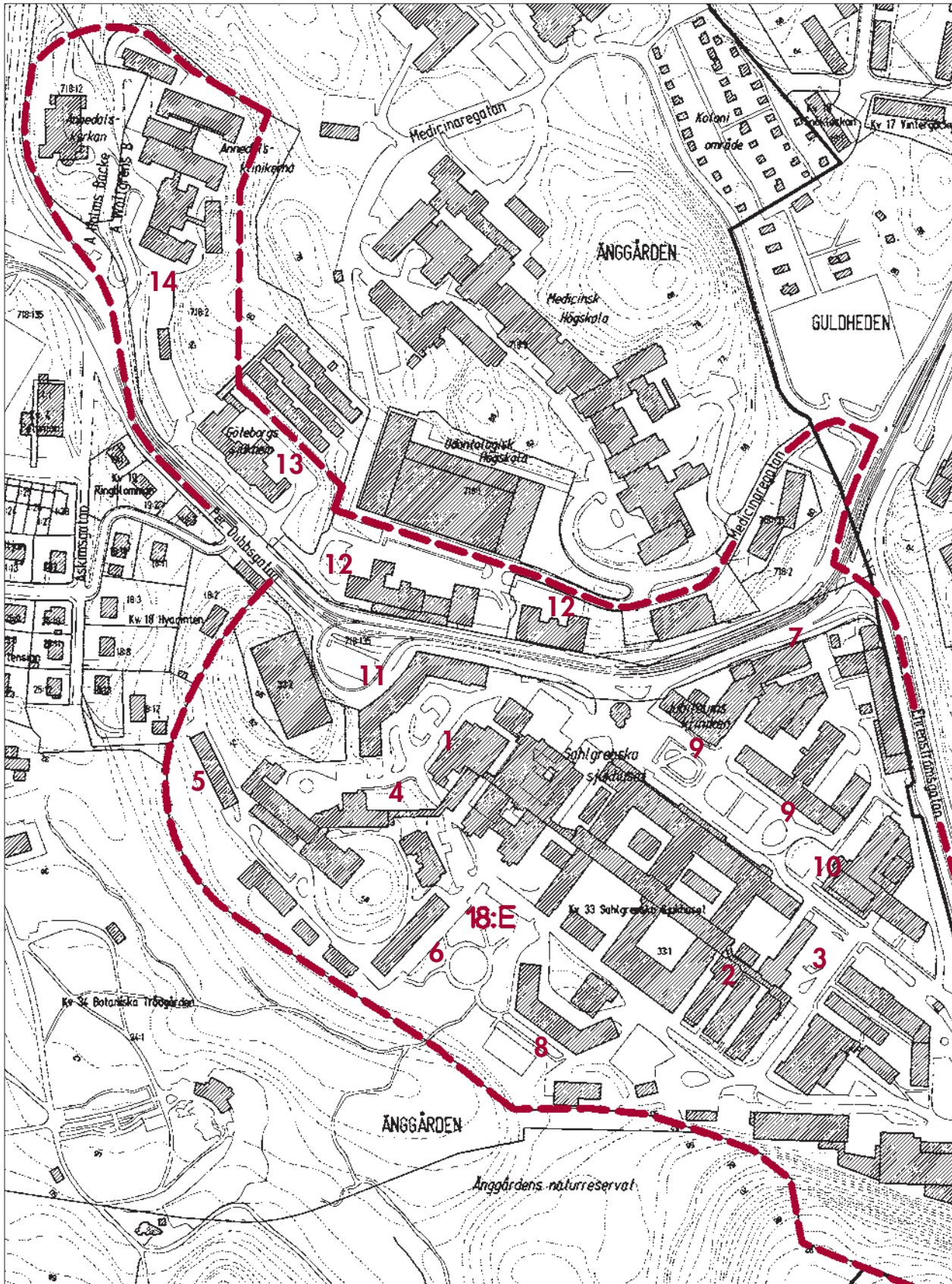
Beskrivning – karaktär

Sahlgrenska sjukhuset

Sjukhusområdet omfattar en bebyggelse som vuxit fram under cirka 90 år. Centralkomplexets huvudaxel är fortfarande en korridor som börjar i den ursprungliga entrébyggnaden och har samma sträckning som den

BYGGNADER MED SÄRSKILT KULTURHISTORISKT VÄRDE

1–3	ADMINISTRATIONSBYGGNAD, TVÅ PAVILJONGER, DELAR AV URSPRUNGLIG KORRIDOR	1896–1906
4	ISOLERINGSPAVILJONG OCH FÖRBINDELSEGÅNG	1908, 1930
5	BOSTÄDER FÖR ANSTÄLLDA	1920
6	RESERVPAVILJONG EPIDEMISJUKHUSET	1923
7	LABORATORIET	1923
8	SKÖTERSKEHEM	1932
9	KK OCH JUBILÉUMSKLINIKEN	1937, 1942
10	MATSAL, CENTRALKÖK	1949
11	”NORRA ENTRÉN”	1936–55
12	”VANFÖREANSTALTEN”	1914, 1928
13	GÖTEBORGS SJUKHEM	1903
14	BARNSJUKHUSET	1906–19

F d Göteborgs sjukhem, entrépartiet.

F d Göteborgs sjukhem, entréhallen.

F d Barnsjukhuset, huvudbyggnaden.

första paviljonganläggningens korridor.

De äldsta delarna som omfattar den ursprungliga administrationsbyggnaden, två paviljonger samt delar av den ursprungliga korridoren är i 1–3 våningar och har fasader av rött tegel med tidstypisk mönstermurning. De flesta av de yngre byggnaderna har också fasader av rött tegel medan centralkomplexets höghus som dominerar hela anläggningen är utförd i gult tegel.

Ett viktigt inslag i sjukhusmiljön är parkavsnitten och planteringarna bl a vid den ursprungliga huvudentrén, väster om f d sköterskehemmet och framför centralkomplexet.

"Göteborgs sjukhem", Änggårdshemmet

Göteborgs sjukhem för obotligt sjuka öppnades 1864 och 1903 uppfördes denna byggnad för verksamheten. Arkitekt var H Hedlund och byggmästare J Forshell. 1918 gjordes en mindre tillbyggnad och 1966 kompletterades sjukhemmet med flera paviljonger i slänten bakom byggnaden.

Sjukhemmet som fick ett mycket påkostat utförande är välbevarat. Det är en friliggande byggnad i 3 våningar med hög sockelvåning. Exteriören har en tidstypisk utformning med mönstermurade fasader i rött tegel och fantasifullt sammasatt tak som har torn, gaveluppbbyggnader m m. Entrépartiet, utfört i kalksten och finhuggen granit, framhävs starkt genom dekor och en stor balkong ovanför ingången. Fönstren är de ursprungliga med smårutsindelade överbågar.

Interiören är också omsorgsfullt utformad och väl bibehållen. Entréhallen har blomsterdekorerade väggpartier där sjukhemmets alla donatorer presenteras i guldkrift. De inre delarna har ursprunglig planlösning med breda ljusa korridorer och här finns också en stor samlings-sal (f d matsal) och dagrum. Dörrar, paneler m m är till stor del bevarade.

En viktig del av miljön är sjukhemmets trädgård med dubbla uppfarter och rikt dekorerat järnstaket längs Per Dubbsgatan.

"Barnsjukhuset"

Barnsjukhuset grundades 1855 och fick sin första egna byggnad 1866 i Haga. Barnsjukhuset i Änggården upp-

fördes 1907–09 efter ritningar av arkitekten O Dymling. 1917–19 tillbyggdes en paviljong och senare har flera ombyggnader gjorts i anslutning till paviljongerna.

Huvudbyggnaden har 3 våningar med hög sockelvåning och valmat tegeltak. Fasaderna är av brungult tegel med dekorativa inslag av gulvitt tegel. Entrépartiet som präglas av jugendstilens mjuka linjer är utfört av finhuggen granit och entréhallen är i samma stil. Barnsjukhusets donatorer presenteras på väggtavlor som avgränsas med pilastrar.

F d Göteborgs vanförestalt

”Föreningen för bistånd åt vanföra” som bildats 1885 lät bygga ett eget hus i Änggården 1911. Arkitekt var E Torulf. 1916 utvidgades anstalten med ett skolhem som nu är rivet och 1928 tillkom ett sjukhus. Flera ombyggnader har gjorts i de två bevarade byggnaderna men exteriören är i huvudsak bibehållen.

Den äldre byggnaden har 4–5 våningar och ett ovanligt brant valmat tegeltak. Den ligger på en terrass klädd med grov gråsten och bottenvåningen har samma fasadmaterial. Entrén omges av en finhuggen granitportal med skulpterad slutsten. Övervåningarna har fasader av rött tegel och originalfönster där vissa bågar är smårutindelade.

Den östra byggnaden från 1920-talet har 5–6 våningar och tegeltäckt ”säteritak”. Bottenvåningen är putsad medan de övre våningarnas fasad är av rött tegel. Fönstren är i 20-talsstil med sex rutor.

Annedalskyrkan

Kyrkan ligger på en plåtå omgiven av grönska. Den uppfördes 1908–10 enligt ritningar av arkitekten T H Wåhlin. Fasaderna är av gråbrunt tegel med dekorativa detaljer i finhuggen granit. Det kraftfulla tornet med sin kopparhuv utgör ett viktigt blickfång bl a från infartsleden i söder. Kyrkorummet som har en hög öppen takstol och en stor läktare mot väster är i huvudsak bevarat sedan tillkomsten.

Mer att läsa

Sahlgrenska sjukhuset, Kulturhistorisk beskrivning och bedömning. Historiska museet 1992.

Övrigt – utanför programmet

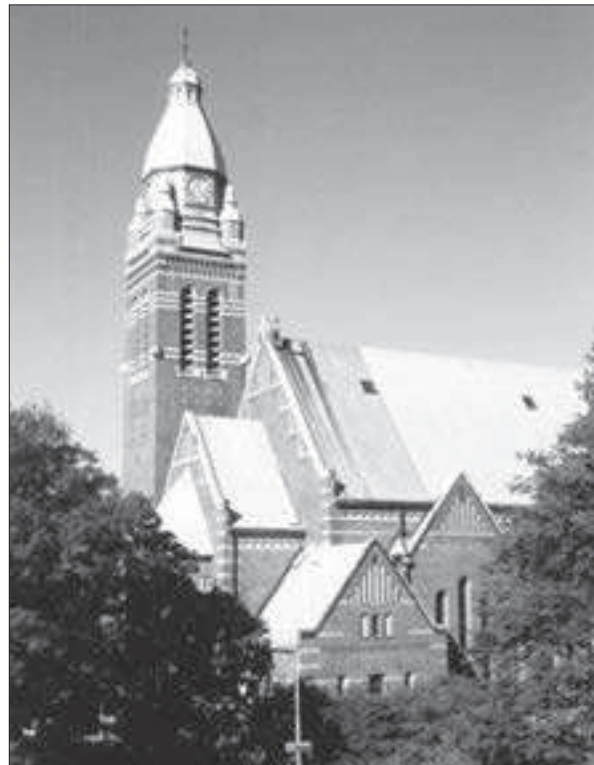
Änggårdens koloniområde

Koloniområdet anlades 1913–14 och omfattade då 150 kolonistugor. Den södra delen som tillhör stadsdelen Guldheden har ersatts med parkeringsplatser men den norra är välbevarad och har en miljö som är intressant från kulturhistorisk synpunkt. I översiktsplanen för Medicinareberget 1991 anges att koloniområdet kommer att ligga kvar och eventuellt utökas med fler kolonitomter.

”Frölundaborgs egnahem”

I söder vid Dag Hammarskjölds led ligger några villor som tillhört ”Frölundaborgs egnahem”. Se stadsdelen Högsbo, Övrigt – utanför programmet.

Annedalskyrkan.

Detta kapitel är ett utdrag ur

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE I GÖTEBORG

ETT PROGRAM FÖR BEVARANDE

DEL I

Redaktör

Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Projektgrupp

Hans Ander, Stadsbyggnadskontoret
Maria Lundgren, Stadsbyggnadskontoret
Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Kartor

Lillemor Bankel, Stadsbyggnadskontoret

Foto före 1965

Stadsmuseets arkiv

Foto 1965–98

Arkivfoto, Staffan Westergren, Stadsmuseet
Övrigt, Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Flygfoto

Stadsbebyggelse, Gösta Rydvall, Stadsbyggnadskontoret
Landsbygd, Lars Nord, Stadsmuseet

Utskrifter

Kristina Carlefred, Stadsbyggnadskontoret

Grafisk form och produktion Joe Brig Art AB, Göteborg
Textoriginalen är satta med Caslon 540 och ITC Garamond.

SLOTTSSKOGEN 19

STADSDELENS HISTORIA

Före 1868

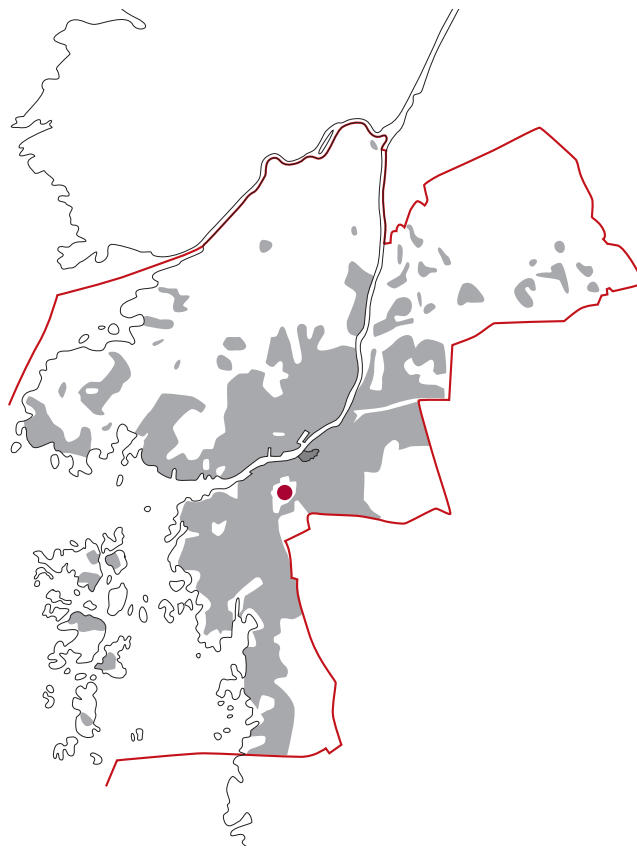
Slottsskogen var tidigare en del av Älvsborgs Kungsladugård. (Se stadsdelen Majorna.)

Redan på 1600-talet hade Göteborgs invånare tillstånd att ”om sommaren sig förlusta uti Änggårdsskogen av gemene man eljest kallad Slottsskogen”. I slutet av 1700-talet delades marken i flera ”lägenheter” bl a Stora och Lilla Malmgården. Söder om landsvägen låg egendomen Margreteberg.

1868-1900

Staten överlät hela Älvsborgs Kungsladugård till Göteborgs stad 1867–68 och 1874 beslöt stadsfullmäktige att en park skulle anläggas inom lägenheterna Malmgården och Trädgården. En särskild styrelse tillsattes och de följande 20–25 åren genomfördes arbetet.

I parkområdet anlades vägar, stigar och dammar. Den kuperade delen som ursprungligen kallades ”Kohagen” ordnades som djurpark och i den nedre delen uppfördes tre restauranger, vaktstugor, en trädgårdsmästarebostad, ekonomibyggnader, plantskola, byggnader för dans, friluftsteater samt en vattenreservoar med utsiktstorn som placerades i norra delen.

1900-70

1905–06 fick parken tre nya byggnader: Björngårdsvillan, polisstationen och Smålandstugan. De följande 50 åren flyttades ytterligare tre ”landskapsstugor” till Slottsskogen och Vita Bandet lät uppföra en ny restaurang 1936.

Omkring 1920 tillkom två viktiga institutioner, Naturhistoriska Museet och Slottsskogsvallen. Intill vattenreservoaren byggdes också ett litet ”Folkobservatorium” 1927.

Förändrat - bevarat

Efter cirka 1960 byggdes flera idrottsanläggningar i stadsdelens sydvästra hörn. I parken har ”Nya Björngårdsvillan” tillkommit. Naturhistoriska museet utvidgades 1977 och 1985 uppfördes ett nytt observatorium.

Stora Dammen och "Vinterpaviljongen" i början av 1900-talet.

Byggnader och anläggningar som redovisas med röd linje är upptagna i bevaringsprogrammet. Röd prickad linje visar gränsen för riksintresseområde.

Parken som helhet är väl bevarad och utgör en miljö av stort kulturhistoriskt värde. Cirka 15 enstaka byggnader och anläggningar ingår i bevaringsprogrammet.

SLOTTSSKOGSPARKEN, 19:A

Slottsskogsparken

Slottsskogen 19:A

Miljön omfattar Slottsskogsparken, ett 10-tal byggnader inne i parken samt Slottsskogsvallen, Naturhistoriska museet och vattenreservoaren med utsiktstornet.

Historik

Se stadsdelens historia.

Motivering

Slottsskogen har en lång tradition som rekreationsområde och är som parkanläggning typisk för det sena 1800-talet.

Inom parken finns ett flertal välbevarade byggnader som har en direkt anknytning till parkmiljön och representerar olika skeden i parkens historia.

Landskapsstugorna är exempel på traditionella byggnadstyper som bl a förekommit i Göteborgs närhet. De är också värdefulla minnen från hembygdsrörelsens historia.

Utsiktstornet, Naturhistoriska museet och Slottsskogsvallen är bl a intressanta från arkitekturhistorisk synpunkt.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1975: vattenreservoaren med utsiktstornet (15), Naturhistoriska Museet (14), Slottsskogsvallen (13)
 Bevaringsprogram 1987: vaktstugor (1, 2, 16), f d trädgårdsmästarebostad och ekonomibyggnader (3, 4), f d Vita Bandet (5), f d polisstation (7), landskapsstugorna (8–11), Margeretebergs gård (12).

Natur och kulturvårdsprogram 1979: parken redovisas som värdefull miljö.

Skydd enl NRL 2 kap. Riksintresse: hela parken.

Beskrivning – karaktär

Större delen av området har parkkaraktär. Ett undantag är en mindre del i söder som upptas av större idrottsanläggningar.

Från tillkomsten har Slottsskogen varit ett populärt utflyktsmål och vid sekelskiftet beskrevs miljön så här:

”Slottsskogen är en omtyckt tillflyktsort för alla samhällsklasser. Under söndagarna, då musik utföres från musikpaviljong och restauranter, strömma tusentals fot-

gångare, gamla och unga, dit ut; och långa rader af ekipager, ryttare och cyklisterna förläna ett rörligt lif åt den vackra taflan”.

Idag ligger den vidsträckta parken i anslutning till flera bostadsområden och nås bl a via Linnégatan. Området genomkorsas av slingrande vägar och i anslutning till dem finns enstaka byggnader. De s k landskapsstugorna ligger i östra delen på en kulle som tidigare kallades Malmgårdskullen.

Inom och intill parken finns bl a följande enskilda byggnader.

1. Vaktstuga, sydöstra delen

Byggnaden som uppfördes cirka 1880 har varit bostad för vaktpersonal. Den är av trä i en våning med tegeltäckt sadeltak. Bottenvåningen är klädd med liggande panel och takvåningen med stående. Dekorativa snickeridetaljer finns bl a vid takfoten.

2. Vaktstuga, nordvästra delen

Byggnaden uppfördes cirka 1890 och har använts som vaktbostad vid västra entrén. Den är i 1–2 våningar och har en oregelbunden form. Taket är täckt med plåt och fasaden är i huvudsak klädd med liggande panel. Karaktäristiska detaljer är de breda taksprången och ett par stora fönster. Intill huset finns en naturstensmur som ingått i ett entréparti till parken.

3. F d trädgårdsmästarebostad

Byggnaden som uppfördes 1881 är av trä i en våning med brant tegeltäckt tak. Huvudfasaden domineras av en stor frontespis och veranda. Bottenvåningens fasad är klädd med liggande panel och takvåningen med stående. Utsmyckningen omfattar dekorativt utformade fönsteromfattningar och rikt profilerade konsoler.

4. Ekonomibyggnader m m

Cirka 1880 uppfördes ett mindre bostadshus och diverse ekonomibyggnader avsedda för Slottsskogens drift. De har senare moderniserats och ersattes delvis med nya 1990. Bevarade äldre delar är ett bostadshus med enkel fasad utan dekor samt ett f d ”växthus” som har ett gavelparti av trä med ett originellt spröjsat fönster.

F d Vita Bandet (5). Foto 1979.

Vaktstuga i sydost (1).

F d trädgårdsmästarebostad (3).

5. F d Vita Bandet

Restaurangen som präglas av funktionalismens ideal uppfördes 1936 efter ritningar av R O Swensson och ersatte då den s k vinterpaviljongen som var en träbyggnad i sekelskiftesstil.

Byggnaden är av sten i 1–2 våningar med nästan helt plana tak och slätputsade ljusa fasader som saknar dekor. Karaktäristiska delar är den framskjutna kubiska matsalsdelen och cafédelens mjukt rundade fasad med ett genomgående horisontellt fönsterband. Caféinteriören pryds med en väggmålning.

6. Björngårdsvillan

Byggnaden invigdes 1962. Den ersatte en tidigare restaurang som uppfördes 1906 och brann ner 1951.

7. F d polisstation

Byggnaden uppfördes 1905 som polisstation och innehöll bl a kontor och två arrestrum. Arkitekt var J E Billing. Stationen var i bruk till 1965 och ställdes i ordning som museum 1983.

F d polisstationen är en liten rikt utsmyckad träbyggnad som påminner om ett lusthus. Den är i en våning med brant tegeltäckt tak. Fasaden har dekorativa lister och fönsteromfattningar, småutsindelade fönster och en veranda med kraftigt profilerade balusterdockor.

F d polisstation (7).

Hallandsgården (10).

Margreteberg (12).

8. Smålandsstugan m m

Husgruppen omfattar en stuga, en vishusbod, en liten ekonomibyggnad (getstall) samt en klockstapel.

Smålandsstugan är en s k högloftsstuga från 1700-talet som uppfördes i Femsjö socken och flyttades hit 1905. Den består av en bostadsdel byggd som en ryggåsstuga och en bod i två plan. Båda är timrade och klädda med lockpanel.

Vishusboden är från 1600-talet och flyttades hit från Långaryds socken. Det är en liten envåningsbyggnad uppförd med breda liggande plankor.

9. Dalslandsstugan

Byggnaden flyttades hit 1936 och uppfördes ursprungligen vid mitten av 1700-talet i Steneby. Det är en typisk "Dalslandsstuga" d v s en enkelstuga i 2 våningar. Den är knuttimrad och klädd med stående panel.

10. Hallandsgården

Byggnaden uppfördes cirka 1800 i Lindome socken och flyttades till Slottsskogen 1946. Det är en lång länga i en våning med vind och två förstukvistar (bislag). Bottenvåningen har en centralt placerad "stuga" med ett stort spiskomplex och omges av mindre rum, "bodar".

11. Gräfsnäsgården

Byggnaden uppfördes som förvaltarbostad på Gräfsnäs slott i Västergötland och flyttades hit 1968. Det är ett stort timrat bostadshus med breda panelklädda knutar. 1983 tillkom en ny "flygelbyggnad".

På denna plats låg tidigare Malmgårdens byggnader och från 1890-talet den s k Prippska paviljongen (Malmgårdensrestaurangen).

12. Margretebergs gård

Egendomen Margreteberg är känd sedan 1800-talets början. Den inköptes av Göteborgs stad vid sekelskiftet och marken användes sedan för idrottsanläggningar. Bostadshuset och ladugården som troligen byggdes i slutet av 1800-talet står kvar.

Bostadshuset är av trä i 1½ våning med tegeltäckt sadeltak och frontespis. Ekonomibyggnaden är delvis utförd med "korsvirkeskonstruktion".

Smålandsstugan (8).

Hallandsgården (10).

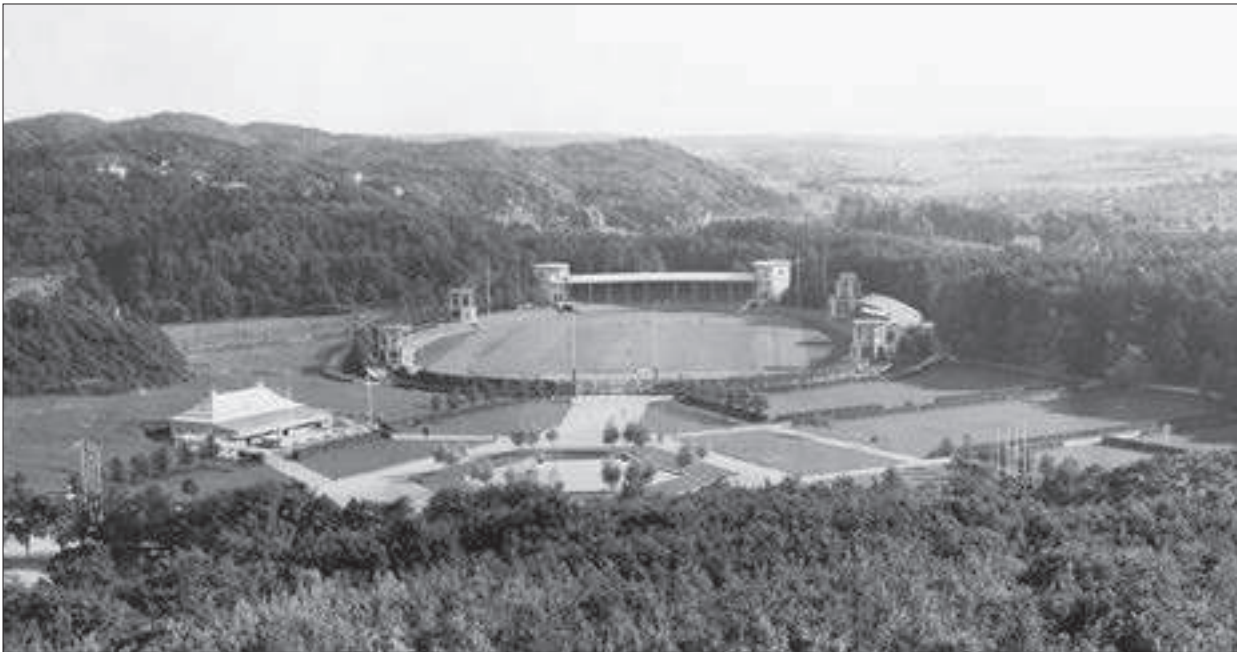

Dalandsstugan (9).

Gräfsnäsgården (11).

Slottsskogsvallen sedd från norr cirka 1930. I bakgrunden den södra läktaren som brann ner 1968.

13. Slottsskogsvallen

1915 började det s k Margretebergsfältet att ställas i ordning för idrott och friluftsspel och i samband med Göteborgs Jubiléumsutställning tillkom Slottsskogsvallen. Den uppfördes efter ritningar signerade av L I Wahlman 1921 och stod klar 1923.

Anläggningen byggdes i huvudsak av trä och utformades i en lätt och elegant 20-talsklassicism som också präglade utställningens övriga byggnader.

Mot norr anlades en triangelformad förplats med en damm och trädtrader som ramar in entréområdet. Den ovala idrottsplatsen omgavs med naturstensmurar och ett glest järnstaket med enkel dekor. I väster och söder uppfördes läktare under tak och runt planen placerades åttkantiga paviljonger. Byggnaderna utfördes med slät stående panel och flacka papptäckta tak.

Paviljongen för press och tävlingsledning blev särskilt omsorgsfullt utformad. Den byggdes i 3 plan med balkonger och stora spröjsade glaspartier. Övriga paviljonger var avsedda för åskådare och musik. De fick en hel bottenvåning och ovanpå den en terrass omgiven av åtta smäckra kolonner. Paviljongtaken kröntes med en spira, en lyra eller en fackla.

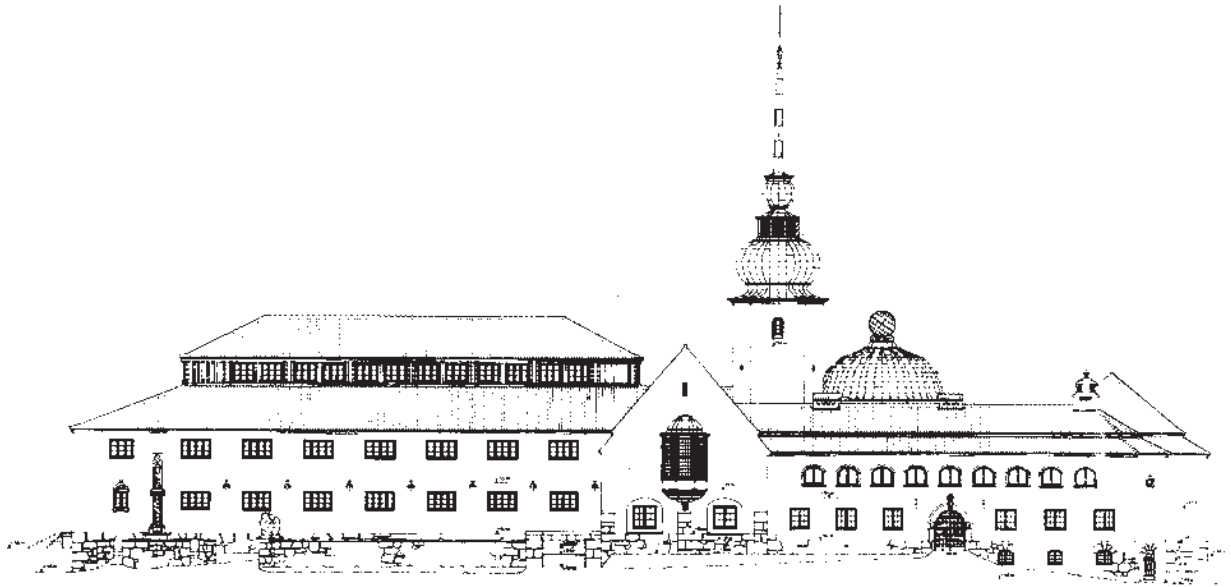
1968 brann den södra läktaren med två anslutande

Slottsskogsvallen, nordvästra paviljongen.

paviljonger. Här uppfördes sedan en modernare läktare och bakom den har nya lokaler tillkommit. Anläggningens övriga delar bl a huvudläktaren, fyra paviljonger, murar och staket är bevarade.

Anläggningen visar idrottsrörelsens utveckling i Göteborg och är ett värdefullt exempel på den typ av träbyggnader som uppfördes i samband med jubileumsutställningen 1923.

Naturhistoriska museet, fasad mot öster. Nybyggnadsritning 1916.

14. Naturhistoriska museet

Museiverksamheten startade 1833 i f d Ostindiska Kompaniets hus. Den blev senare en del av "Göteborgs Museum" och flyttade i början av 1920-talet till en ny byggnad i Slottsskogen.

Ritningar hade upprättats redan 1916 men bygget tog längre tid än beräknat och museet invigdes först under jubileumsåret 1923. Arkitekt var E Torulf som utformade byggnaden i nationalromantisk stil. 1977 gjordes en större tillbyggnad mot söder enligt ritningar av B Cederlöf. I övrigt är anläggningen välbevarad.

Den ursprungliga museibygnaden ligger som en stor tegelborg uppe på den s k Ekbacken. Den består av flera olika delar sammanfogade så att intrycket av ett gammalt "slott" förstärks.

Mot söder omfattar byggnadskomplexet en rak och enkel utställningslänga i 2–3 våningar. I norr är utformningen mer varierad med flera mindre delar grupperade kring en sluten gård. Här finns "geologiska avdelningen" som är ett lågt femkantigt torn, den rektangulära "Valsalen" och ett högre torn som är anläggningens centrala punkt.

Byggnaderna är uppförda med sockel av grov gråsten, fasader av rött tegel och sadeltak täckta med enkupigt tegel. Taket på utställningslängan har en förhöjd mittel som är utförd med träfasad. Det centrala

tornets originellt utformade tak och spira samt det låga tornets kupol är täckta med koppar.

Östra fasaden, burspråkets nedre del.

Den ursprungliga huvudentrén har en rikt utsmyckad port av trä med överljus och en skulpterad omfattning av granit. Övriga fasader är sparsamt utsmyckade med detaljer av granit och gavelfasaden mot öster betonas genom ett stort burspråk. De flesta av fönstren är original med småutsindelning.

I flera rum är interiören med paneler och andra snickerier väl bibehållna t ex i "Valsalen".

Den tillbyggda delen som innehåller nya entrén har en enkel kubisk form och är utförd med tegelfasader som påminner om de ursprungliga.

Museets äldre del är en välbevarad och tidstypisk allmän institution från 1900-talets början. Byggnaden med sitt taktorn utgör ett karaktäristiskt inslag i stadsbilden. Ursprungliga interiörer och en liten kringbyggd gård är särskilt värdefulla delar i anläggningen.

15. Utsikten

"Utsikten" uppfördes 1899 enligt ritningar av A C Petersson och C Crispin. Den omfattar en "högreservoar" och ett utsiktstorn som innehåller luftningskanaler. "Högreservoaren" är en del av det nya vattenledningssystem som tillkom på 1890-talet då Alelyckans vattenverk byggdes ut (se stadsdelen Gamlestaden).

Anläggningen utformades som en monumental utsiktsp plats med en terrass och ett högt torn med ett sidoplace rat övre trapphustorn. Murar och väggar byggdes med grova granitblock och band av mindre stenar. De dekorativa detaljerna bl a listerna och portal utfördes av slipad sten. Hela komplexet är välbevarat.

"Utsikten" visar utvecklingen av Göteborgs vattenförsörjningssystem och är ett mycket tydligt exempel på stadens ambition att utforma de tekniska anläggningarna som viktiga arkitektoniska blickfång i stadsbilden.

16. Vaktstuga, norr

Byggnaden som ligger innanför stenmuren vid norra entrén uppfördes i början av 1900-talet. Den är i en våning och har panelfasad utan dekor.

17. Observatoriet

Byggnaden uppfördes 1985 som ersättning för det lilla observatoriet från 1927.

Utsikten (15).

Entré och vaktstuga (16) i norr mot August Kobbsgatan.

Mer att läsa

Slottsskogen i Göteborg. S Schånberg, Göteborgs gatunämnd 1974.

Hallandsgården. Hallands Gille i Göteborg 1957.

Landskapsstugor och Landskapsgillen. U Hernroth,

I stadens tjänst 1974.

Detta kapitel är ett utdrag ur

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE I GÖTEBORG

ETT PROGRAM FÖR BEVARANDE

DEL I

Redaktör

Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Projektgrupp

Hans Ander, Stadsbyggnadskontoret
Maria Lundgren, Stadsbyggnadskontoret
Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Kartor

Lillemor Bankel, Stadsbyggnadskontoret

Foto före 1965

Stadsmuseets arkiv

Foto 1965–98

Arkivfoto, Staffan Westergren, Stadsmuseet
Övrigt, Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Flygfoto

Stadsbebyggelse, Gösta Rydvall, Stadsbyggnadskontoret
Landsbygd, Lars Nord, Stadsmuseet

Utskrifter

Kristina Carlefred, Stadsbyggnadskontoret

Grafisk form och produktion Joe Brig Art AB, Göteborg
Textoriginalen är satta med Caslon 540 och ITC Garamond.

MAJORNA 20–23

STADSDELENS HISTORIA

Älvsborgs Kungsladugård, före 1620

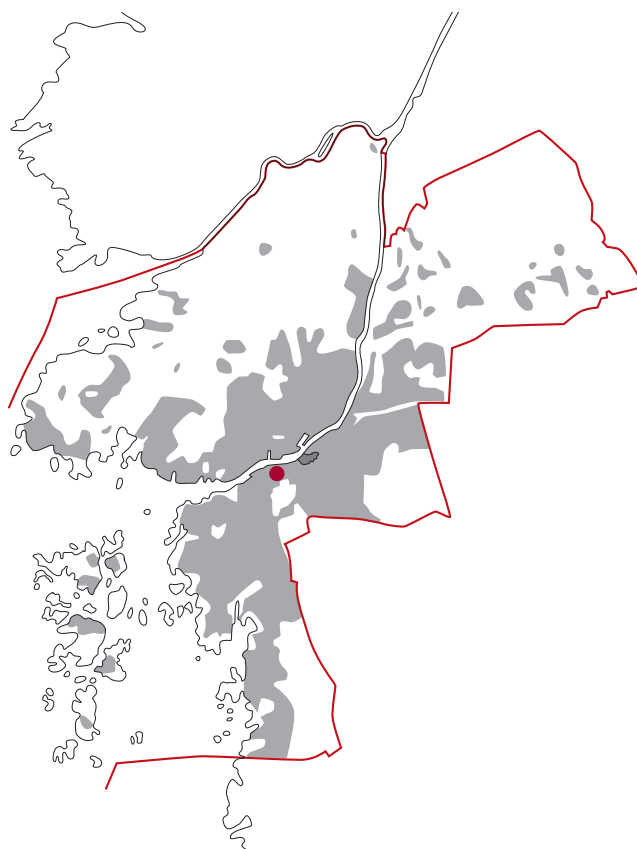
Det område som idag kallas Majorna (Major-
nas 1:a–4:e Rote) var före 1868 en del av
Älvsborgs Kungsladugård och tillhörde den
mark som låg under Älvsborgs slott. I ägor-
na ingick också nuvarande stadsdelarna Kungs-
ladugård, Sandarna, Slottsskogen m m.

Slottet eller fästningen som låg uppe på
berget vid nuvarande Klippanområdet anla-
des på 1300-talet för att skydda Göta Älvs
mynning. Vid Klippan fanns också tidigt ett
färjeläge och en kort period på 1500-talet
Älvsborgsstaden.

Älvsborgs Kungsladugård, 1620–1868

Majorna som omfattade området längs älv-
stranden från Klippan in till stadsgränsen
blev under 1600-talet ett förstadsområde till
Göteborg. Eftersom älvens inre del var grund
kom en stor del av Göteborgs hamn- och
varvsverksamhet att bedrivas utanför staden, i
Majorna. Redan på 1660-talet anlades här
Amiralitetsvarvet eller "Gamla Varvet" som
det senare kallades.

År 1716 donerade kronan marken till Göte-
borg för att en utvidgning av staden och
hamnen skulle kunna göras. En stadsplan

presenterades också, men planen genomför-
des inte och kronan återtog marken.

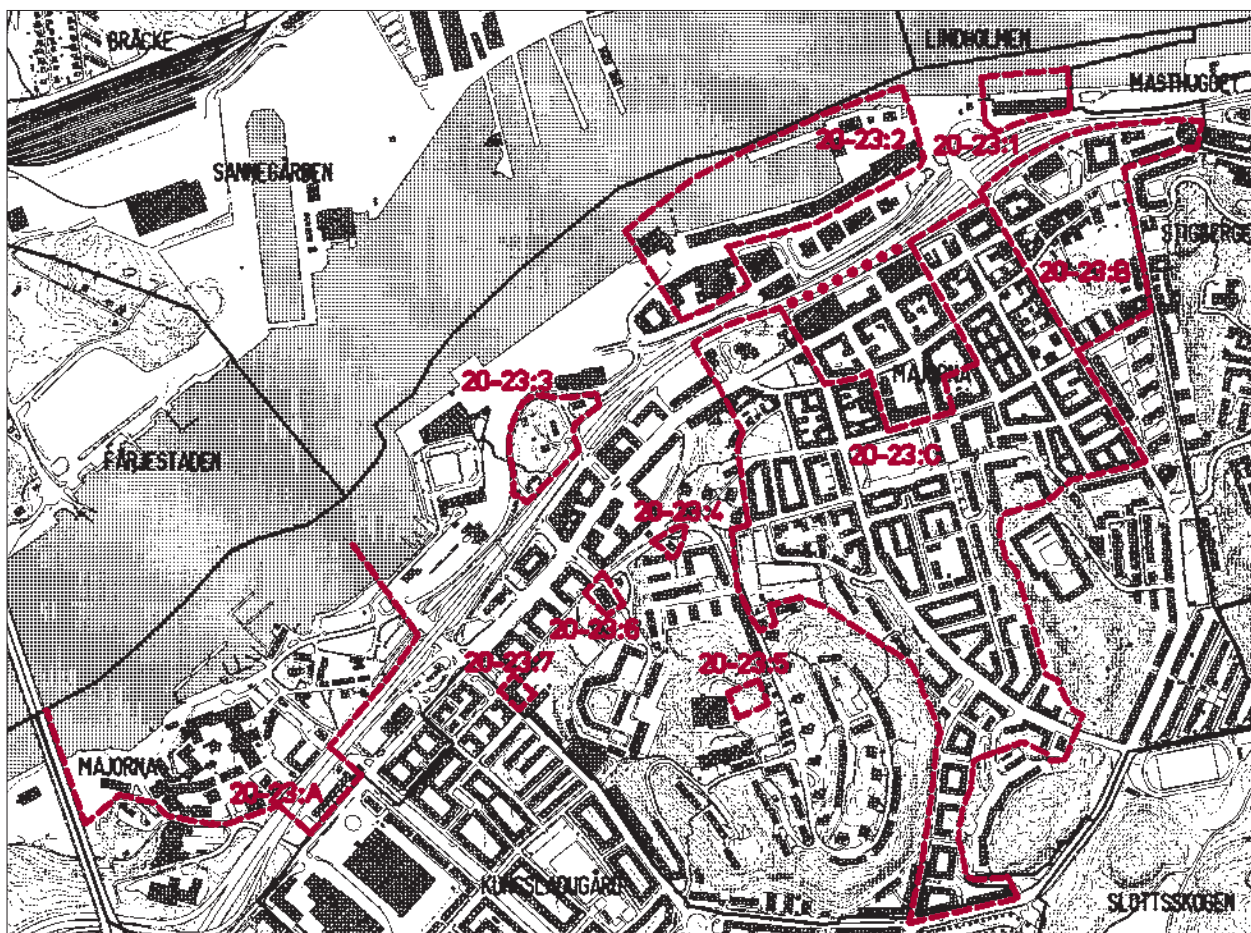
Under 1700-talet och 1800-talets första hälft
utvidgades sedan både hamnen och bebyg-
gelsen i Majorna utan någon egentlig plan.
Längs älven byggdes bryggor, bassänger och
magasin. Vid Klippan hade Ostindiska Kom-
paniet sin stora utrustningshamn med ett fler-
tal byggnader. I början av 1800-talet när kom-
paniet upphört inrättades en tullstation och
större delen av marken togs över av Lorent-
ska bruket som senare blev Carnegiebruket.

Varvsverksamhet utvecklades bl a inom
"Gamla Varvet" och Varvet Kusten. Vid stran-
den anlades också sillsalterier och brädgårdar.

Längs landsvägen som gick från Klippan in
mot staden (Allmänna Vägen) och flera

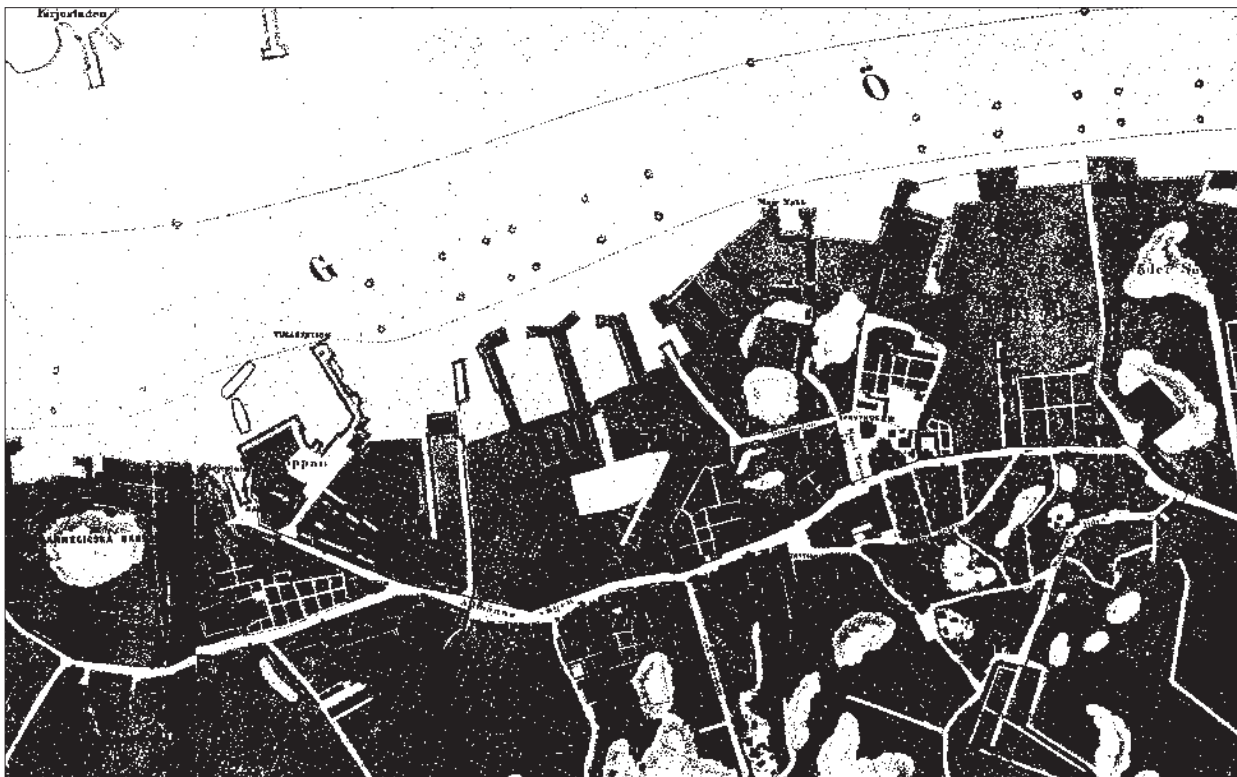

Gamla Ålsborg vid 1600-talets mitt.

Prickad linje visar del av gränsen för riksintresseområdet Majorna m m.

KLIPPAN - F D CARNEGIEBRUKET, 20-23:A	MAJNABBE - MAJVIKEN, 20-23:3
GATHENHIELMSKA RESERVATET M M, 20-23:B	KAPTEN HANSSONS HUS, 20-23:4
KARL JOHANSTORGET - SÄGGATAN M M, 20-23:C	VATTENRESERVOAR, 151:5, 20-23:5
"AMERIKASKJULET", 20-23:1	MAJORNA ELVERK, 20-23:6
FISKHAMNEN, KONSERVFABRIKEN M M, 20-23:2	POSTHUS, KV 141:12, 20-23:7

Karta över Majorna 1872. Huvudstråket genom området är Allmänna Vägen. Till höger Stigbergstorget, Gathenhielmska huset med anslutande trädgård och repslagarebanan (nuvarande Bangatan). Mot älven ligger "Gamla Varvet", Majviken, Majnabbe, Varvet Kusten och längst ut i väster Klippan.

mindre sidovägar (Pölgatan, Mariebergsgatan, Gröna gatan m fl) växte grupper av bostadshus fram. Det var mest små stugor för sjömän eller anställda vid varven men det fanns flera större bostadshus.

I Majorna låg också några enstaka herrgårdslignande anläggningar med vackra trädgårdar. Det var t ex Gathenhielmska huset och den Söderlingska gården vid nuvarande Djurgårdsgatan.

På 1700-talet anlades två kyrkogårdar, Mariebergs kyrkogård och Djurgårdskyrkogården eller Gamla Varvets kyrkogård. En provisorisk kyrkolokal fanns före 1820 och en egen permanent kyrka fick invånarna 1826, då Carl Johans kyrka invigdes.

Inom södra delen av Älvsborgs Kungsladu-

gård (nuvarande stadsdelarna Slottsskogen, Kungsladugård och Sandarna) bibehölls jordbrukskaraktären till 1800-talets slut.

Älvsborgs Kungsladugård, efter 1860

1868 införlivades Älvsborgs Kungsladugård med Göteborgs stad. I avtalet med staten ingick en bestämmelse som innebar att en del av "Slottsskogslägenheterna" skulle avsättas till allmän park och den började anläggas på 1870-talet. (Se stadsdelen Slottsskogen.)

För större delen av den övriga marken upprättades en stadsplan 1878. Utbyggnaden genomfördes först i Majornas norra del cirka 1880–1910 och fortsatte sedan efter mer moderna planer i södra Majorna, Kungsladugård och Sandarna.

Majorna, 1868-1950

När Majorna inkorporerades med Göteborg var det redan en väl utvecklad förstad med 11 000 invånare. Här fanns förutom bostäder och arbetsplatser en kyrka, två begravningsplatser, flera skolor, fattighus, sjukstuga o s v. Vid Klippan låg Carnegiebrukets lilla samhälle med fabriksbyggnader och bostäder.

Den stadsplan som upprättades 1878 var en rutnätsplan som tog viss hänsyn till den befintliga, oregelbundna bebyggelsen. Karl Johansgatan blev det nya raka huvudstråket, men Allmänna Vägen fick till stor del ligga kvar med sin gamla bebyggelse.

Området mellan Amiralitetsgatan och Oscarsgatan byggdes ut med landshövdingehus cirka 1880–1910. Under den perioden tillkom också läroverk, småbarnsskola, badhus, några frikyrkolokaler och Bryggeriet Kronan.

Nästa utbyggnadsetapp genomfördes 1910–35 söder om Amiralitetsgatan. För denna del utformade A Lilienberg en ny stadsplan med så kallade storgårdskvarter. Även under denna period byggdes landshövdingehus och stadsdelen kompletterades med några nya allmänna byggnader i monumental klassicistisk stil: Karl Johansskolan, Sjöfartsmuseet och ett elverk.

Bergspartierna kring nuvarande Kabelgatan utnyttjades före 1950-talet endast för en vattenreservoar och stadens bostadspaviljonger. 1950–54 uppfördes ett bostadsområde här uppe och 1956–58 byggdes också bostadshus på höjderna vid nuvarande Pater-nostergatan och i kvarteret Godhemsberget.

Inom hamnområdet ersattes de gamla bryggorna och varven med modernare kajer

och byggnader. Först byggdes Stigbergskajen med "Amerikaskjulet" 1906–12, sedan följde Fiskhamnen 1908–28 och slutligen anlades Majnabbemhamnen för englandstrafiken 1950.

Redan på 1910-talet gjordes en kulturhistorisk inventering av den äldre trähusbebyggelsen inom Majorna. Bevaringsförslag togs också fram för tre områden och på 1930-talet inrättades "Gathenhielmska reservatet".

Förändrat - bevarat

Från 1950-talets slut har stora delar av den äldsta bostadsbebyggelsen rivits och ersatts med nybebyggelse. Landshövdingehuset från tiden efter 1910 är i huvudsak bevarade och ombyggda.

Utbyggnaden av Oscarsleden och Älvsborgsbron på 1960-talet innebar stora förändringar längs hamnen men delar av området vid Klippan-Carnegie bevarades och här inrättades "Klippans kulturresevat".

Inom Majorna finns idag tre områden med välbevarad bebyggelse från olika epoker: Klippan-Carnegie, Gathenhielmska reservatet med Stigbergstorget samt ett stort område mellan Djurgårdsgatan och Mariebergsgatan som bl a omfattar landshövdingehus från olika epoker. Dessutom omfattar stadsdelen flera enstaka kulturhistoriskt värdefulla byggnader och anläggningar.

Mer att läsa

Djurgårdskyrkogården, Mariebergs Kyrkogård. Göteborgs Kyrkogårdsförvaltning, Göteborgs Stadsmuseum 1993.

Klippan – f d Carnegiebruket

Majorna 20-23:A

Miljön omfattar f d Carnegiebrukets område inklusive kajer, hamnanläggningar och f d färjeläget. Inom området ligger "Älvsborgsklippan" med lämningar efter Gamla Älvsborgs slott.

Historik

Före 1730

Älvsborgs fästning som låg på en klippa nära Göta Älv är omnämnd i skriftliga källor från 1366. Den byggdes för att försvara Göta Älvs mynning och var fram till 1619 omväxlande i dansk och svensk ägo. Fästningen är framför allt känd genom den så kallade Älvsborgs lösen 1570 och 1613.

Ursprungligen var fästningen uppförd i trä men den byggdes om i sten under 1500-talet. På 1660-talet när Nya Älvsborgs fästning hade börjat anläggas revs den gamla försvarsanläggningen på Älvsborgsklippan.

Egendomen Älvsborgs Kungsladugård som försörjde "slottet" har lika gamla anor som fästningen och gården ingick under 200 år i landshövdingens löneförmåner. Planen för gårdsanläggningen är delvis bevarad sedan 1600-talet.

Cirka 1545 gjordes ett försök att bygga en stad här ute. Den var troligen placerad väster om Älvsborgs slott men brändes redan 1563 och övergavs helt efter några år.

1730-1813

Klippans hamn var av stor betydelse för Göteborg vid denna tid eftersom djupgående fartyg inte kunde gå längre upp i älven.

Från 1730-talet till 1813 disponerade Ostindiska Kompaniet större delen av hamnen och för kompaniets räkning uppfördes en kontorsbyggnad eller corps-de-logi, magasin, sjöbodas m m. Här fanns också en krog och enstaka bostadshus.

På 1760-talet anlades dessutom ett silsalteri och Göteborgs glasbruk som omfattade sammanlagt ett 10-tal byggnader. Dessa var belägna väster och söder om "Älvsborgsklippan".

Carnegiebruket 1869. Till höger porterbryggeriet. Till vänster S:ta Birgittas kapell och skolan.

1813-1960

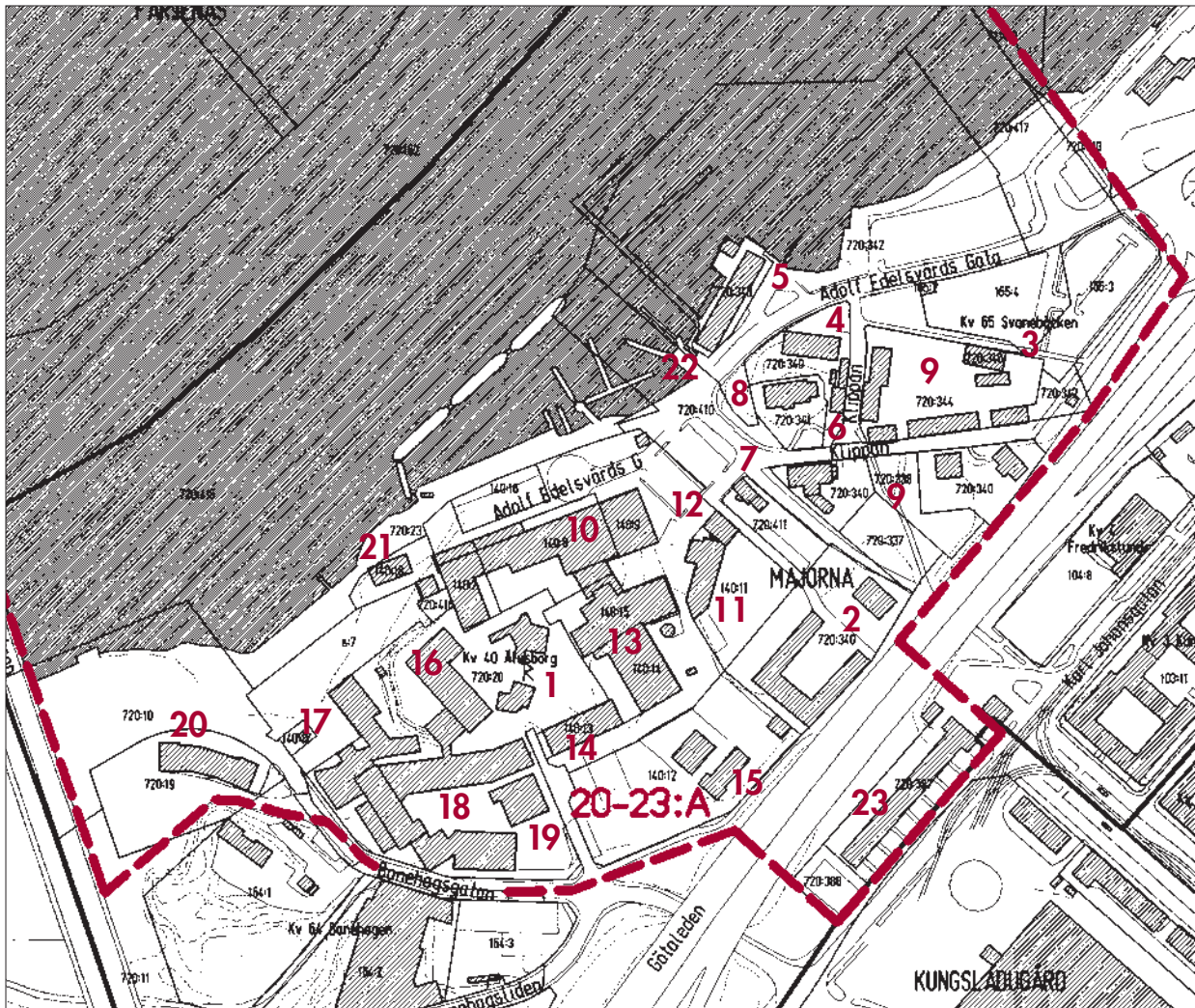
I början av 1800-talet när glasbruket lagts ner och Ostindiska Kompaniet avvecklats etablerades nya verksamheter.

Området runt Älvsborgsklippan övertogs av A R Lorent 1808. Han anlade ett sockerbruk i västra delen och ett porterbryggeri i östra delen. Ett par av glasbruksbyggnaderna kom till användning i sockerbruket medan porterbryggeriet nybyggdes helt. Anläggningen var för sin tid mycket modern, bl a installerades en ångmaskin i bryggeriet redan 1813.

År 1836 övertogs bruket av David Carnegie J:r, på 1840-talet ombildades det till ett bolag och i mitten av 1800-talet hade Carnegiebruket utvecklats till ett stort företag med landets största sockerproduktion. 1907 blev porterbruket ett särskilt bolag och sockerbruket uppgick i Svenska Sockerfabriks AB.

Bruket byggdes ut efter brittiska förebilder och omfattade både industribyggnader och bostäder. 1847-60 lät företaget uppföra ett bostadsområde för de anställda, öster om industrianläggningen. Det omfattade ett 10-tal bostadshus, kyrka och skola. Bostadsområdet utvidgades fram till sekelskiftet med större bostadshus, hushållsskola, badhus m m.

Det lilla brukssamhället var mycket välplanerat och byggnaderna ritades också av två kända arkitekter: A W Edelsvärd svarade för den äldre delen och H Hedlund utformade de bostadshus som tillkom vid sekelskiftet.

1. Lämningar efter Gamla Älvsborgs fästning.
2. Älvsborgs Kungsladugård, ekonomibyggnader 1750–1840, bostadshus 1863.
3. Ankarsmedjan, troligen byggd före 1700.
4. Ostindiska Kompaniets Corps-de-logi 1792.
5. Sjömagasinet 1775, Tullpaviljongen 1919.
6. Klippans Vårdshus och Röda Byggnaden 1762.
7. Bostadshus för Lorentska bruket 1813.
8. S:t Birgittas kapell 1856.
9. Bostadshus, skola för Carnegiebruket 1859–90.
10. Porterbruket cirka 1813–1950.
11. Mälteri och kölnor cirka 1830–70.
12. Kontor 1913.
13. Mälteri och siloanläggning 1938, 1954
14. Mälteri 1870.
15. Stall 1889 (rivet 1998).
16. Centrifugstation – ”Toppsockerfabriken” 1901.
17. Kraftcentral 1899.
18. Sockerbruket, flera hus cirka 1870–1925.
19. Sockermagasin 1912.
20. Reparationsverkstad 1906.
21. Kontor cirka 1910.
22. Färjeläget.
23. Bostadshus 1899.

Carnegiebruket 1870. I förgrunden sockerbruket.

För Sockerfabriken uppfördes flera nya byggnader cirka 1900–1915 bl a ”Toppsockerfabriken” ritad av H Hedlund. Senare genomfördes flera om- och tillbyggnader. Sockerbrukets verksamhet upphörde 1957.

Porterbryggeriet utvidgades också i början av 1900-talet och fick ett nytt kontor 1913. Pripp o Lyckholm tog över företaget 1938. Då uppfördes ett nytt mälteri och en stor siloanläggning tätt intill ruinen på berget.

Hamnområdet i Klippan köptes av Göteborgs stad 1813 och 1815 inreddes lokaler för tullen i den sk Röda Byggnaden. En särskild tullpaviljong byggdes ute på en brygga 1919 och tullen liksom lotsarna hade också lokaler i f d Ostindiska Kompaniets corps-de-logi.

Färjelinjen till Färjenäs moderniserades efter hand. 1874 ersattes roddfärjan av en ångfärja, den sk bonnafröjda och 1928 sattes en modernare färja in.

1960–1990

I början av 1960-talet hotades bebyggelsen i Klippan av utbyggnader bl a från hamnen i nordväst och den nya trafikleden i öster men 1965 fastställdes en plan som innebar skydd för östra delen, ”Klippans Kulturresevat”. Bebyggelsen inom denna del har sedan restaurats eller byggts om.

Den västra delen som domineras av f d industribyggnader har delvis förnyats genom upprustning och ombyggnad. Bryggeriets gamla huvudbyggnad blev hotell 1985 och en yngre del inreddes till bostäder 1986. En mindre byggnad med kölnor genomgick en omfattande förnyelse till skola 1990.

Färjeläget stängdes 1967 men anläggningarna vid kajen finns kvar.

Motivering

Klippanområdet omfattar unika byggnader och bebyggelselämningar från flera olika perioder och har som helhet ett mycket högt kulturhistoriskt värde.

Resterna av Älvsborgs fästning är ett värdefullt minne från en viktig epok i svensk och nordisk historia.

Älvsborgs Kungsladugård med manbyggnad och ekonomibygnad är en välbevarad gårdsanläggning och har ett särskilt värde eftersom den tillhört Älvsborgs fästning och utgjort huvudgård för ett större område.

Ostindiska Kompaniets byggnader påminner om en framgångsrik period i Göteborgs handels- och sjöfartshistoria. Byggnaderna är också värdefulla exempel på 1700-talets träarkitektur.

Industrialanläggningen har traditioner från 1700-talets sillsalteri och glasbruk. Bebyggelsen från det kombinerade sockerbruket-porterbryggeriet visar en industri- anläggnings utveckling från 1800-talets början fram till 1950-talet. Särskilt intressant är att man ännu kan utläsa hur anläggningen byggts upp i anslutning till älven för att man ska kunna utnyttja denna för transporter.

Bostadsområdet i anslutning till industrialanläggningen har stort socialhistoriskt och arkitekturhistoriskt värde. Det är ett exempel på hur man under 1800-talet i filantropisk anda försökte förbättra arbetarnas förhållanden genom att bygga mönsteranläggningar som omfattade både goda bostäder och allmänna institutioner av olika slag. Idéerna om socialt byggande av denna typ hämtades från Storbritannien och förebilderna till byggnaderna kom också delvis därifrån.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1975: Hela området med undantag av bostadshuset öster om Götaleden (720:387).

Värdefulla miljöer 1985: hela området.

Skydd enl NRL 2 kap. Riksintresse: hela området.

Skydd enl KML 2 kap. Fornminnen: ruinen efter Älvsborgs fästning med omgivning.

Skydd enl KML 4 kap. Kyrkliga kulturminnen: S:ta Birgittas kapell.

Vy över Klippan–Carnegiebruket. I förgrunden bostadsbus från sekelskiftet (23) och Älvsborgs Kungsladugård (2). Till vänster "fabriksområdet" och ruinkullen (1). Till höger bostadsområdet med skolan (9). Vid älvstranden Sjömagasinet (5) och fd färjeläget (22). I bakgrunden Färjenäs.

Beskrivning – karaktär

Karaktäristiskt för området är den nära kontakten med älven. Älvsborgsklippan med anslutande byggnader är ett mycket dominerande inslag i miljön. Planterade partier eller andra grönytor bl a på Älvsborgsklippan, kring Älvsborgs Kungsladugård och vid S:ta Birgittas kapell är viktiga inslag i miljön.

Området har fortfarande kvar 1800-talets uppdelning med i huvudsak bostadsbebyggelse i öster och "industribebyggelse" i väster. Byggnader eller anläggningar från tiden före 1800 finns inom båda delområdena.

De enskilda byggnaderna har ett mycket varierande utseende och här förekommer såväl små envåningshus av trä som stora stenkomplex.

Ruinområdet

Gamla Älvsborg revs genom sprängning 1661 och materialet återanvändes bl a i Nya Älvsborg. Vid 1800-talets slut fanns vissa rester kvar men dessa togs till stor del bort när "Toppsockerfabriken" byggdes 1901.

1938–55 genomfördes arkeologiska undersökningar och de frilagda resterna av murar, golv m m byggdes

sedan över med skyddstak. Det övre området omges idag helt av byggnader och nås genom en stig. I nedre delen finns murrester intill entrén till bostäderna i det ombyggda mälteriet.

Älvsborgs Kungsladugård

Gården omfattade i slutet av 1700-talet en kringbyggd ekonomigård, ett friliggande bostadshus samt en trädgårdsanläggning med ett lusthus. 1801 och 1840 tillkom nya hus vid ekonomigårdens norra sida och 1863 uppfördes ett nytt bostadshus efter ritningar av stadsarkitekten H J Strömberg. Lusthuset byggdes om i etapper och blev i slutet av 1800-talet disponentbostad för bruket.

Bostadshuset och den U-formade ekonomibyggnaden är idag avgränsade från varandra genom ett lågt trästaket. Bostadshuset är i en våning med tegeltäckt sadeltak. Fasaden är klädd med locklistpanel och sparsamt dekorerad med profilerade fönsteromfattningar. Ekonomibyggnaden har sadeltak täckta med tegel och fasaderna är klädda med rödfärgade, relativt breda, panelbrädor. Karaktäristiska detaljer är de inklädda timmerknutarna och vindsvåningens "takkupor" med pardörrar till loftet.

I trädgården finns enstaka fruktträd. F d lusthuset är en putsad bred villa i en våning med brutet tak.

Ostindiska Kompaniets byggnader

Bebyggelsen från Ostindiska Kompaniets tid omfattar kontorsbyggnad, sjömagasin, f d värdshus, smedja m m.

Kompaniets corps-de-logi eller kontor som uppfördes 1792 har ett framträdande läge med huvudfasaden mot hamnen. Det är en träbyggnad i 2 våningar med valmat tegeltäckt tak och fasad klädd med locklistpanel. Fasaden mot hamnen har en stram, nästan helt symmetrisk indelning och en huvudentré med klassicistisk omfattning. Gårdsfasaden är enklare och mer ålderdomligt utformad med inklädda utknutar. Interiören omfattar välbevarade delar bl a dörrar och kakelugnar och i källarvåningen finns ett rum med kryssvalv.

Sjömagasinet uppfördes 1775 enligt ritningar av fortifikationskaptenen H Liedén. Det är uppfört av timmer och var ursprungligen uppdelat i nio bodar med separata portar. På 1980-talet förlängdes magasinet och byggdes om till restaurang. Det är en långsträckt byggnad i en

Klippans Vårdshus (6).

Ostindiska Kompaniets corps-de-logi (4).

våning med inrett vindspan. Den har tegeltäckt sadeltak med "kupor" och fasaden är klädd med faluröd panel. Karaktäristiska detaljer är de inklädda timmerknutarna och enstaka breda portar av ursprunglig typ.

F d värdshuset som byggdes 1762 är av trä i 2 våningar med tegeltäckt sadeltak och fasader klädda med locklistpanel. Typiska 1700-talsdetaljer är de inklädda timmerknutarna och de något utskjutande gavelpartierna som saknar taksprång. Bostadshuset "Röda Byggnaden" som ligger i närheten tillkom också 1762 och har ungefär samma utformning som f d Vårdshuset.

Smedjan är uppförd med tjocka murar av gråsten och har brant tegeltäckt tak.

Carnegiebrukets bostadsområde

Bostadsområdet omfattar bostadshus i 2 våningar, skola och kapell.

S:ta Birgittas kapell som ligger på en liten bergsknalle mitt i f d Carnegiebrukets område byggdes 1856–57. Det ritades av arkitekten A W Edelsvärd och förebilden var ett kapell som David Carnegie tidigare låtit bygga hemma i Skottland.

Kapellet präglas av den nygotiska stilen och har relativt stora spetsbågade fönster. Taket är täckt med skiffer och fasaden är utförd i rött tegel med detaljer av gult tegel. Västgaveln betonas genom ett litet smäckt klocktorn och ett rosettfönster.

Skolan som tillkom 1858–59 ritades också av Edelsvärd och utformades i ungefär samma stil som kapellet med fasader av rött tegel och dekorativa detaljer i gult tegel. Ursprungligen var den i en våning med inredd vind och användes för undervisning av cirka 100 barn. I början av 1900-talet utvidgades huset med en större vindsvåning, en flygel m m och den utnyttjades sedan som bostad för brukets direktör.

Arbetarbostäderna är placerade runt en stor gård som delvis är planterad. Vid Klippgatan ligger två bostadshus av sten uppförda 1856–58 efter ritningar av Edelsvärd. Dessa moderniserades 1973, men en av de ursprungliga lägenheterna är bevarad som "museum". Byggnaderna är i 2 våningar med tegeltäckta sadeltak och har fasader av rött tegel. Karaktäristiska detaljer är den dekorativa, murade taklisten med tandsnittsmotiv, fönstren som sitter långt ut i fasadlivet samt de enkla entréerna med pardörrar och överljus.

Vid gården finns också ett bostadshus av trä uppfört cirka 1860 och ett tegelhus som stod klart 1880.

På Klippgatans södra sida i anslutning till Älvsborgs Kungsladugårds trädgård byggdes en villa för brukets tjänstemän vid sekelskiftet. Den är av trä i 1–2 våningar och delvis utformad i "fornnordisk" stil med fasader av liggande panel och kraftiga taksprång.

Carnegiebrukets fabriksområde

Östra entrén till bruket ramades tidigare in av två trähus från 1813. Det södra innehöll lägenheter för arbetare och det norra som delvis omgavs med trädgård var por-

S:ta Birgittas kapell (8) uppfört 1865.

Carnegies arbetarbostäder (9) byggda 1856–58.

termästarens bostad. Det senare brann 1956 och trädgården är nu parkeringsplats. Den bevarade byggnaden är i 2 våningar med tegeltäckt sadeltak och originellt utsmyckad fasad. Karaktäristiska detaljer är en tornliknande utbyggnad, kraftiga profilerade lister, hörnpilastrar samt två höga smala skorstenar.

Vid f d östra entrén ligger också en kontorsbyggnad uppförd 1913 i nationalromantisk stil och moderniserad

Fd östra entrén till Carnegie bruket. Till vänster bostadshus byggt 1813 (7) och fd brukskontoret (12). Till höger fd siloanläggningen (13) och fd Porterbryggeriets huvudbyggnad.

Murrester från Gamla Älvsborg (1). I bakgrunden "Toppsockerfabriken" (16).

1944. Den är i 3 våningar med inredd vind under ett brant tegeltäckt tak. Fasaderna som är av rött tegel har sparsam utsmyckning med bl a en profilerad taklist och dekorativa detaljer på mittpartiets stora burspråk.

Fd Carnegiebrukets byggnader utgör i övrigt ett stort delvis sammanhängande komplex, på och i anslutning till Älvsborgsklippan. I väster bildar byggnadsdelarna gårdar och här finns både överbyggda passager och tunnlar mellan de olika partierna.

Nedre delen till fd Porterbryggeriets huvudbyggnad uppfördes i etapper cirka 1813–1950. Den är i 4–5 våningar och har oregelbundet utformade tegelfasader som visar olika utbyggnadsskeden. De övre våningarna som tillkom vid ombyggnaden 1985 är klädda med plåt.

Mot nordost finns ett par putsade silobyggnader i funktionalistisk stil. Denna del av området har också en tegelbyggnad med två fd kölnor samt ett "porter-kar" dvs en stor tunna av trä som lär ha använts vid kungligt besök under A R Lorents tid som ägare.

Fd Sockerbrukets mest framträdande byggnad är den borgliknande monumentalt utformade "Toppsockerfabriken" som ligger på klippans yttersta kant mot väster.

F d Sockerbruket. Till vänster "Toppsockerfabriken" (16) och nedanför f d kraftcentralen (17).

Porter-karet.

Den har en sockelväning av gråsten som ansluter direkt till den branta klippan. Fasaderna är av rött tegel och fantasifullt komponerade med varierande fönsterformer och dekorativa detaljer i avvikande färger. Hörnen betonas med torn och huvudfasaden framhävs genom en frontespis.

Kraftstationen nedanför klippan är i 1–2 våningar och har rikt utsmyckade fasader av rött tegel. Karaktäristiska detaljer är tornet med gamla fästen för ledningar samt stora spröjsindelade fönster.

Västerut ligger en f d reparationsverkstad som är ombyggd till kontor för tullen. Det är en svagt böjd byggnad som består av två yttre delar i 2 våningar och en mellandel som har en våning och ett glasat snedställt tak mot norr. Fasaderna är av rött tegel med dekorativa inslag av ljust tegel.

Längst ut i väster utanför stadsdelsgränsen vid Röda Sten ligger det s k pannhuset som också tillhört anläggningen. (Se stadsdelen Sandarna sid 321.)

Mer att läsa

Älvsborgs Kungsladugård. G Sylvan Larsson, Göteborgs Hembygdsförbund 1962

Älvsborgs slott. H Wideen, Göteborgs Historiska Museum 1963.

Klippans kulturresevat. E Lindälv, Göteborgs Hembygdsförbund 1977.

Gathenhiemska reservatet m m

Majorna 20–23:B

Miljön omfattar Gathenhiemska huset med tillhörande parkområde, 1700- och 1800-talsbebyggelse av trä vid Pölgatan/Allmänna Vägen, Söderlingska Trädgården samt yngre stenhus bl a Sjöfartsmuseet.

Historik

Amiralitetsvarvet eller Gamla Varvet låg i anslutning till älven ungefär där Stigbergkajen och Sjöfartsmuseet nu är beläget. Redan vid varvets anläggning kring av 1660 fanns här bostadshus för sjöfolk. Under 1700-talet och början av 1800-talet utökades bebyggelsen längs nuvarande Allmänna Vägen och Pölgatan med timmerhus i 1–2 våningar. Ett av de mest framträdande var Gathenhiemska huset.

Omkring 1880 när den nya raka Karl Johansgatan drogs fram revs några av husen mot norr och i slutet av 1800-talet kompletterades området mellan Karl Johansgatan och Allmänna Vägen med ett par landshövdingehus och en badanstalt, Renströmska badet i Majorna.

I början av 1930-talet upprättades en stadsplan som skulle ha inneburit en omfattande rivning och nybebyggelse men efter starka protester ändrades planen 1936. Kulturminnesföreningen Gathenhielm påbörjade sedan en upprustning av byggnaderna längs Pölgatan och ett stort stenhus från sekelskiftet som stod intill Gathenhiemska huset revs och ersattes med "Oceanografen".

Söder om Gathenhiemska trädgården uppförde HSB tre bostadshus av sten. Norr om Karl Johansgatan byggdes Sjöfartsmuseet med anslutande utsiktstorn 1930–33, Sjömansgården 1954 och ett par kvarter med bostadshus av tegel 1930–45. I ett av bostadshusen vid Stigbergstorgets norra sida inreddes Biografen Fyren och vid den västra tillkom Biografen Kaparen. Områdets yngsta byggnad är Dicksonska Stiftelsens bostadshus vid Bangatan som stod klara 1997.

Öster om Stigbergstorget intill stadsgränsen fanns tidigt ett värdshus och från cirka 1870 har "restaurang Henriksberg" legat här.

Pölgatans södra del.

Motivering

Området som helhet har en stark anknytning till Göteborgs sjöfarts- och varvshistoria. Den äldsta bebyggelsen utgör värdefulla minnen från "Amiralitetsvarvets" tid, Henriksbergs restaurang har traditioner som går tillbaka till 1600-talet, Sjömansgården och "Oceanografen" representerar verksamheter efter 1930 och Sjöfartsmuseet med tillhörande park och torn är en monumental manifestation av den göteborgska sjöfarten.

Gathenhiemska reservatet med anslutande äldre bebyggelse är också Göteborgs sista bevarade område med små friliggande trähus från tiden före 1800-talets mitt och Gathenhiemska huset är en unik träbyggnad med en mycket väl bibehållen 1700-talskaraktär.

Här finns också intressanta byggnader från 1800-talets slut och 1930-talet. Sjöfartsmuseet med omgivande byggnader av gult tegel är en typisk göteborgsk miljö.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1975: centrala delen.

Bevaringsprogram 1987: norra delen.

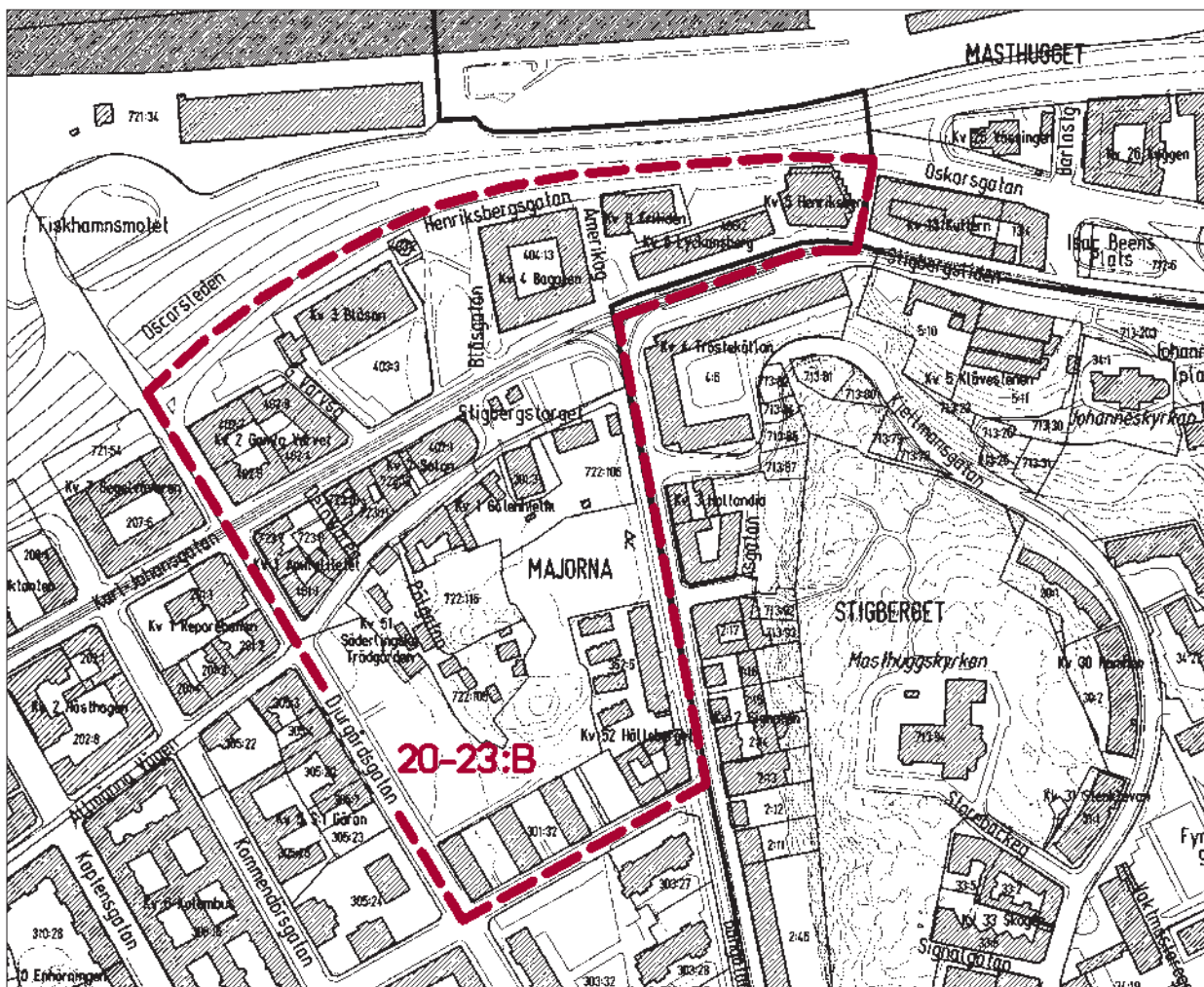
Värdefulla miljöer 1985: hela området.

Skydd enl NRL 2 kap. Riksintresse: hela området med undantag av husen öster om Amerikagatan.

Skydd enl KML 3 kap. Byggnadsminnen: Gathenhiemska huset (722:105).

Pölgatans bebyggelse sedd från lekplatsen i Söderlingska Trädgården.

Gathenhielmska husets huvudfasad.

Gathenhielmska husets entréhall.

Beskrivning – karaktär

Gathenhielmska huset, Stigbergstorget 7, 722:106

Gathenhielmska huset är en av Göteborgs äldsta byggnader och flera sägner är knutna till huset. Det uppfördes med stor sannolikhet under 1700-talets första hälft. Dekorativa detaljer i rokoko tyder på att huset är från 1740-talet men det kan också ha byggts tidigare och fått sin dekor på 1740-talet eller senare.

Namnet har byggnaden fått efter den kände "kaparkaptanen" Lars Gathenhielm men det är inte klarlagt om han bott här själv. 1717 fick han Gamla Varvets anläggningar som donation och byggnaden ingick troligen i området.

Efter Gathenhielms död 1718 stod änkan Ingela Gathenhielm som innehavare några år och Gamla Varvets område återgick sedan till Kronan.

1737–1816 ägdes Gathenhielmska huset av konvojkommissarie J Busch och hans släkt. 1846 köptes egendomen av repslagaremästaren Dahlström och den stannade sedan inom denna familj i flera generationer.

I början av 1900-talet restaurerades byggnaden av ägarinnan doktor Anna Dahlström och konservatorn Johan Nilsson. Bl a renoverades och rekonstruerades interiörerna i entréhallen, "Kungssalen" och övre våningens stora sal.

Gathenhielmska huset är i 2 våningar och har ett brant valmat tegeltak. Huvudfasaden som har en stram symmetrisk utformning är klädd med helt slät panel och indelad med kraftiga väggpelare mellan fönsteraxlarna. Fönsteromfattningarna har en rik profilering och insvängda överstycken. Huvudentrén i husets mittaxel betonas med en låg fritrappa och ett dörröverstycke med en vapensköld. Övriga fasader har enklare utförande och mot gården finns en 1800-talsveranda.

Interiören präglas delvis av inredning som har 1700-talskaraktär. Särskilt intressant är entréhallen med bågformade öppningar, snidade figurer och kartuscher i rokoko. Den har också väggmålningar med kvinnor som symboliserar de fem sinnen. I "Kungssalen" finns en stor öppen spis och dörrar med dekormålning. Stora salens inre hörn betonas genom ett symmetriskt arrangemang som omfattar en inbyggd spis och ett hörnskåp med samma utseende. Värdefull fast inredning från 1700-talet och 1800-talet, bl a dörrar och kakelugnar, finns också i andra rum.

Tomten omfattar idag en relativt stor trädgård med ett uthus. Öster om bostadshuset mot Bangatan ligger ett par små träbyggnader som tillhörde repslageriet och uppfördes på 1700-talet. De är i en våning och har branta valmade tak av 1700-talstyp.

Söder om tomten finns rester av den stora trädgård som tidigare hörde till huset och i öster mot Bangatan ligger en låg vall som troligen innehåller lämningar efter repslagarbanan som anlades på 1700-talet.

Trähus Pölgatan – Allmänna Vägen

Bebyggelsen består i huvudsak av trähus i 1–2 våningar uppförda av liggande timmer med utknutar. Utmed Pölgatan är husen fritt och glest placerade. Längs Allmänna Vägen har bebyggelsen en tätare och mer regelbunden utformning.

Fasaderna är klädda med locklistpanel eller lockpanel. De större och mer påkostade husen har profilerade taklister och taksparrar. Taken är täckta med rött enkupigt tegel och flera är brutna eller valmade.

Se även Byggnadsminnen – kulturbyggnader i Göteborgs kommun. Fastighetskontoret, 1987.

Allmänna Vägen 2 A–B, kv 1 Gatenbielm

Allmänna Vägen 2 A och 2 B är två intressanta byggnader med en mer stadsmässig karaktär. De är båda av trä i 2 våningar och tätt placerade med ett smalt prång emellan.

Allmänna Vägen 2 A som troligen uppfördes i mitten av 1700-talet är mycket välbevarat och påminner starkt om den typ av trähus som var vanlig innanför vallgraven före 1800-talet. Det är relativt litet och består av en del mot gatan och en flygel längs den smala gården. Taket är valmat och fasaderna med sina utskjutande timmerknutar är klädda med grov rödfärgad lockpanel. Interiören har inredning från 1700-talet bl a kakelugnar och spegeldörrar.

Allmänna Vägen 2 B, "Jedeurska huset", har bl a tillhört läkaren N Jedeur, verksam i Majorna kring 1800-talets mitt. Det tillkom cirka 1790 och har tillbyggt med en flygel mot gården under 1800-talet.

Gatuhuset har ett tegeltäckt brutet sadeltak och östra gavelspetsen är utförd med en korsvirkeskonstruktion. Gården som nås via en bred portgång omges av huvudbyggnaden, gårdsflygeln och grannhusets brädklädda baksida. Fasaden mot gatan är mycket omsorgsfullt utformad med locklistpanel, väggpelare och elegant profilerade fönsteromfattningar. Samtliga gårdsfasader har ett enklare utförande och är rödfärgade.

Gathenbielmska huset och två mindre 1700-talsbus mot Bangatan.

Allmänna vägen 6/Pölgatan.

Allmänna Vägen 2 A–B. I bakgrunden Oceanografen.

F d Biografen Kaparen. I bakgrunden syns Allmänna Vägen 2 A–B.

F d Renströmska badet, Karl Jobansgatan / Djurgårdsgatan.

Henriksbergs entréfasad mot Stigbergsliden.

F d Renströmska badet i Majorna, 723:7

Badhuset byggdes 1892. Det var då den första "filialen" till Renströmska badet i Haga och innehöll bl a karbad och finsk bastu. 1978 genomfördes en ombyggnad för sjukvården och den ursprungliga höga skorstenen har rivits. Byggnaden är i 2 våningar med plättäckt sadeltak och rikt dekorerade fasader av rött tegel. Den är uppförd i vinkel kring en liten gård. Interiören är ombyggd men entréutrymmet har ursprunglig karaktär.

F d Biografen Kaparen, 407:1

Byggnaden uppfördes 1939–40 enligt ritningar av N Olsson och byggdes om till postkontor 1984. Den är utformad i funktionalistisk stil med helt släta putsfasader och mjukt böjd entréfasad mot Stigbergstorget.

Sjöfartsmuseet, 403:3, kv 3 Bläsan

1917 bildades föreningen Göteborgs Sjöfartsmuseum som den första tiden hade flera provisoriska lokaler. 1933 invigdes den nuvarande museibygnaden och utsiktstornet som båda ritades av arkitekten K M Bengtsson. Byggnaden bekostades med medel ur den Broströmska donationen. Några mindre ombyggnader har gjorts men karaktären är i allt väsentligt bevarad.

Museet omfattar en monumental anläggning belägen på en terrass med en hög granitmur ut mot älven. Byggnaden har en sockelvåning utförd med granitfasad och två övre våningar av gult tegel. Stilen präglas av klassicism och karaktäristiska detaljer är entrén med sin "loggja" och symmetriskt arrangerade dubbeltrappa, sockelvåningens rundbågade nischer samt de stora spröjsade fönstren med omfattningar av granit. Interiören är välbevarad och utformad i samma anda med påkostade gedigna material och flera monumentala rum bl a "Minneshallen" som har höga välvda väggnicher och glasat tak för överljus.

Utsiktstornet eller "Kampanilen" som den också kallas byggdes till minne av omkomna svenska sjömän under första världskriget. Den har en sockel av granit och fasad av gult tegel. På krönet står skulpturen "Sjömanshustrun" som skapats av konstnären Ivar Johansson. Sockelns sidor domineras av 12 minnestavlor.

En mycket viktig del i museimiljön är Gamla Varvs-parken med byster av kända skeppsbyggare m fl.

Sjöfartsmuseet sett från Fiskhamnsmotet. Till vänster kampanilen med bronsskulpturen "Sjömansbustrun" eller "Kvinna vid havet" som är det korrekta namnet.

Sjöfartsmuseets park har byster av skeppsredaren Dan Broström, varvsdirektören Hugo Hammar, skeppsbyggarer F H af Chapman m fl.

"Oceanografen", 301:3, Stigbergstorget 8

Byggnaden uppfördes 1939 efter ritningar av A Funkqvist som Oceanografisk institution och bekostades med bidrag från Wallenbergs stiftelse. Den är av sten i 3 våningar och utformad i funktionalistisk anda men med klassicistiska inslag. Fasaden är putsad och entrén inramas med pelare av granit. Institutionens interiör är delvis välbevarad, bl a finns ett ursprungligt trapphus med ett anslutande "vattentorn" mitt i huset. Lokalerna används idag av kulturföreningen Oceanen.

Henriksberg, kv 5, Stigbergsliden 7

På 1600-talet låg gästgiveriet "Stigbergs Virtshus" vid Stigbergsliden intill stadsgränsen och i ungefär samma läge uppfördes detta stenhus 1862. Det har använts som värdshus och restaurang fram till idag.

Henriksbergs ursprungliga del är en tvåvåningsbyggnad med fasader av gult tegel. Över entrén finns ett putsat gavelparti med texten "Henriksberg" och den korta hörnfasaden mot öster pryds med två miniatyrtorn. Norra delen är delvis utbyggd över den branta klippkanten. Den har ett modernt utförande med släta väggar och långa horisontella fönsterband som ger en fin utsikt över älven.

Sjömansgården/Sjömanskyrkan, entréfasaden.

Sjömansgården/Sjömanskyrkan, kv 6

Byggnaden uppfördes 1954 som fritidshem för sjömän. Den ritades av W Mattson och utformades delvis i klassicistisk stil. Anläggningen är placerad vid en bergskant mot älven och har en lång terrass med utsikt över hamnen. Fasaderna är av gult tegel och huvudentrén omges av granitpelare. En karaktäristisk detalj är huvudbyggnadens höga smala fönster.

Karl Johanstorget – Såggatan m m

Majorna 20–23:C

Miljön omfattar ett 30-tal kvarter med landshövdingehus och allmänna byggnader, i huvudsak från perioden 1880–1930. I västra delen finns rester av äldre bebyggelse.

Historik

Bebyggelsen i denna centrala del av Majorna har vuxit fram från 1700-talet till cirka 1940 då området var helt utbyggt.

Före 1870

Under 1700-talet och 1800-talets början uppfördes bostadshus av trä längs Allmänna Vägen, Mariebergsgatan, Koopmansgatan m fl och dessa hade redan en relativt tät bebyggelse när området övertogs av Göteborgs stad (se karta sid 264).

I västra delen anlades Mariebergs kyrkogård 1786. Här fanns också en liten provisorisk träbyggnad som användes för gudstjänster och den ersattes med Carl Johans kyrka 1826. Ett elementarläroverk för gossar byggdes i mitten av 1860-talet.

1870–1920

Den nya stadsplanen som antogs 1878 innebar att en bred rak gata, Karl Johansgatan, drogs från Stigbergstorget västerut och att ett stort torg, Karl Johanstorget skulle anläggas. Den gamla Allmänna Vägen och delar av tvärgatorna behölls.

När området byggdes ut 1880–1920 fick flera gamla trähus vid smågatorna ligga kvar. Den nya bostadsbebyggelsen omfattade rektangulära slutna kvarter med landshövdingehus och små kringbyggda gårdsutrymmen på varje tomt.

Vid Karl Johanstorgets norra sida uppfördes Västra Realläroverket för pojkar 1895 och vid Djurgårdsgatan tillkom Majornas läroverk för flickor 1888. I slutet av 1800-talet byggdes också en ny folkskola, Koopmansskolan samt en småbarnsskola. Carl Johans kyrka genomgick en större ombyggnad vid sekelskiftet.

Kv 4 Pallas. Klassicistisk dekor över gatuentrén.

1920–1960

Omkring 1920 reviderades och utvidgades områdets stadsplan av A Lilienberg och bostadskvarteren fick nu en mer oregelbunden utformning med större gårdsutrymmen, storgårdskvarter.

Det tidigare planerade Karl Johanstorget behölls som platsbildning men ändrades något och här placerades särskilt påkostade byggnader. Vid västra sidan hade Dicksonska Stiftelsen uppfört ett stort landshövdingehus redan 1916. Hela den södra sidan bebyggdes med ett monumentalt landshövdingehus 1922–23 (kv Standaret) och i öster tillkom Karl Johansskolan 1922.

Vid torgets sydvästra hörn byggdes några friliggande landshövdingehus omkring 1920 (kv Kabysen).

I kvarteret Kärret anlades renhållningsverkets västra station 1917. Den upptog halva kvarteret och omfattade bl a kontor, verkstad och stall.

Övriga delar av området bebyggdes i huvudsak med landshövdingehus cirka 1920–35.

Efter 1960

På 1970-talet påbörjades en förnyelse i kvarteren längs Karl Johansgatan, den s k Hängmattan. Här ersattes större delen av husen med nya. Vid entrén till "Hängmattan" fick landshövdingehuset Karl Johansgatan 22 och Karl Johansgatan 13–17 stå kvar.

Kvarteret Lyran och större delen av renhållningsverkets station revs också under perioden 1970–90 och övriga kvarter har moderniserats under 1970- och 1980-talen.

Kv 18 Klareborg, hörnet Standargatan/Hammeskärsgatan. Ritat av G Engström 1929.

Kv 17 Kabyssen 2-3, gårdsfasaden. Husen ritades av D Blomqvist 1917-19.

Motivering

Miljön speglar Majornas utveckling under flera epoker och området har en ovanligt omfattande bebyggelse med landshövdingehus i olika stilar.

I nordvästra delen är rester av vägsystemet och bebyggelsen från tiden före 1870 bevarade bl a Olsson-ska gården vid Mariebergsgatan.

Området mellan Amiralitetsgatan och Karl Johansgatan med sin rutnätsplan och de äldsta varianterna av landshövdingehus representerar perioden 1880-1910 och storgårdskvarteren söder om Amiralitetsgatan är typiska för tiden 1910-40.

Området omfattar också flera enskilda byggnader av stort värde från socialhistorisk eller arkitekturhistorisk synpunkt bl a sju skolbyggnader med varierande ålder.

Ett särskilt värde har Karl Johanstorget som fanns med i den första rutnätsplanen och fick sin slutliga utformning på 1920-talet.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1975: kvarteren S:t Göran och Kolumbus, Karl Johanstorget med omgivning samt Olsson-ska gården, 729:212-16.

Bevaringsprogram 1987: kvarteren Oktanten, Hästhagen, Reparebanan och Segelvävaren, delar av kvarteren Eskulapius, Jordklotet och Pluto samt de enskilda byggnaderna Karl Johansgatan 50, Karl Johansgatan 31, Karl

Johansgatan 25 och Mariebergsgatan 5.

Värdefulla miljöer 1985: hela området exklusive de nybyggda kvarteren Ankaret, Hoppet och Sägängen m m. Skydd enl NRL 2 kap. Riksintresse: hela området.

Skydd enl KML 3 kap. Byggnadsminne: Olsson-ska gården.

Förslag till skydd enl KML 3 kap. Byggnadsminnen:

Karl Johansskolan.

Skydd enl KML 4 kap. Kyrkliga kulturminnen: Carl Johans kyrka och Mariebergs kyrkogård.

Beskrivning – karaktär

Miljön avgränsas i norr av Oscarsleden och ansluter till Kungsladugårds landshövdingehus i söder. Vid Sägatan som är ett huvudstråk i nordsydlig riktning ligger områdets centrala plats, Karl Johanstorget.

Kvarteren mellan Oscarsleden och Amiralitetsgatan har en relativt blandad bebyggelse som består av landshövdingehus och allmänna byggnader från tiden före 1910 samt yngre hus från 1980-talet. Landshövdingehusen i denna del präglas av nyrenässansens ideal.

Miljön söder om Amiralitetsgatan har en mer enhetlig karaktär. Den domineras av landshövdingehus byggda efter 1920 och utformade i klassicistisk eller funktionalistisk stil.

Inom området finns ett flertal offentliga byggnader och enskilda bostadshus som utgör värdefulla exempel på olika epokers bebyggelse. Bl a följande:

Carl Johans kyrka

Carl Johans kyrka byggdes 1824–26 för de sammanslagna Mariebergs- och Varvsförsamlingarna. Den ritades av F Blom som var en av landets mest välkända arkitekter under 1800-talets första hälft. Tomten skänktes av William Gibson, ägare till sågverket som låg intill.

Ursprungligen var kyrkan utformad i nyklassicistisk anda med enkla rena former och sparsam dekor. År 1900 genomfördes en större ombyggnad efter ritningar av arkitekten A C Peterson. Tornets överbyggnad förändrades då helt och tre portaler av kalksten sattes upp.

Kyrkan som är belägen på en bergsknalle mot älven nås via en bred trappa från Karl Johansgatan. Den omfattar ett långhus med två absider på gavlarna och ett fyrkantigt torn mitt på sydsidan. Fasaden är spritputsad och har band av slätputs. Taket samt tornhuven är klädda med koppar.

Kyrkotomten är planterad och till kyrkomiljön hör också den prästbostaden nuvarande "Nordgården".

Mariebergs kyrkogård

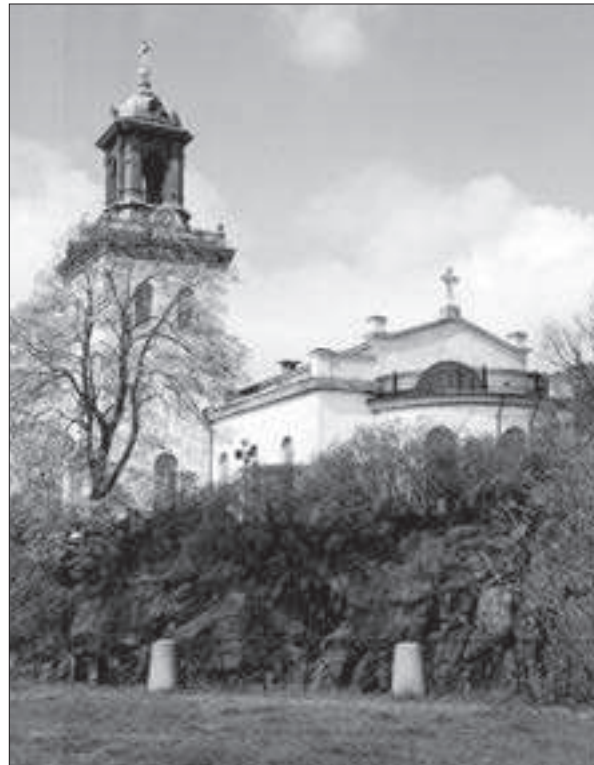
1786 blev Mariebergsförsamlingen annex till Örgryte församling och i samband med detta anlades Mariebergs kyrkogård som stod klar 1787.

Ett kyrkobygge planerades också men pengarna saknades och en "materialbod" på kyrkogården användes som kyrkolokal till 1820-talet då Carl Johans kyrka byggdes. Kyrkogården utvidgades mot söder 1866 och 1871 uppfördes ett litet kapell.

Kyrkogården ligger i direkt anslutning till bostadskvarter och omges av en naturstensmur. Entrén omfattar grindstolpar av granit och järngrindar med elegant dekor. Från denna leder en rak bred gång fram till kapellets huvudfasad. Kapellet är putsat och utfört i nygotisk stil.

På Mariebergs kyrkogård är många personer med anknytning till sjöfarten begravda och miljön är ett viktigt minnesmärke i Majorna.

Söder om kyrkogården vid Kabelgatan 6 (kv 52:7) ligger ett bostadshus av trä som är en rest av områdets äldre bostadsbebyggelse och har flyttats hit från en närbelägen tomt. Det är i en våning med frontespis. Fasaden är klädd med liggande och stående panel och har dekorativt utformade fönsteromfattningar.

Carl Johans kyrka sedd från parken på andra sidan av Karl Johansgatan.

Kapellet på Mariebergs kyrkogård. I bakgrunden skimtar bostadshuset Kabelgatan 6.

"Nordgården", Carl Johans kyrka i bakgrunden.

"Nordgården", 213:13, Karl Johansgatan 31

Byggnaden uppfördes 1889 som bostad för prästen P Lundén enligt ritningar av arkitekten J A Westerberg. 1910–44 beboddes huset bl a av fiskhandlare, 1944 blev det lokal för förskoleseminariet och 1971 flyttade "Studiehemmet Nordgården" hit.

Det är en villa av sten i 2 våningar med hög källarvåning. Fasaden är av rött tegel med putsdekor runt fönstren och längs takfoten. Entrén ut mot gatan omfattar en elegant liten glasveranda med bågmotiv.

Kvarteret Slintin, f d Småbarnsskolan m m

Kvarteret omfattar "Småbarnsskolan" och en liten park. Parken är anlagd på en terrass med gedigna stenarbeten och utsmyckad med smäckra järnräcken samt "Bergslagsurnan" utförd av konstnären E Grate 1922.

Majornas småbarnsskola byggdes 1891 efter ritningar av den välkände arkitekten A C Peterson. Interiören är ombyggd men exteriören är välbevarad. Lokalerna används fortfarande för barnomsorg.

Fasaderna är av rött tegel med inslag av mörkt tegel och putsdekor i nyrenässans. Det avskurna hörnet har ett rikt utsmyckat putsparti krönt med en snäcka.

F d småbarnsskolan har ett stort värde från både byggnadshistorisk och socialhistorisk synpunkt. Tillsammans med den angränsande parken, "Nordgården" och Carl Johans kyrka är den ett mycket viktigt inslag i Majornas stadsbild.

F d Småbarnsskolan.

Allmänna Vägen 18–20, kvarteret S:t Görän

Allmänna Vägen 20, 305:22, uppfördes som bostadshus med handelsbod efter en brand 1862. Till huset hörde en trädgård och på 1870-talet byggdes en stor veranda mot gården. Från 1920-talet har lokalerna bl a använts som skola och 1988 togs de i bruk som daghem.

Huset är av sten i en våning med inredd vind och breda frontespiser på två sidor. Taket är täckt med tegel och har en kraftigt insvängd list som ger huset en speciell karaktär. Mot Allmänna Vägen är fasaden av gult tegel och övriga sidor är slätputsade utan utsmyckning. Den glasade träverandan som har rik dekor och smäckra spröjsade fönster är en viktig del av gårdsfasaden.

Allmänna Vägen 16/Djurgårdsgatan 17, 305:3, var

Allmänna Vägen 20/Djurgårdsgatan.

ursprungligen ett envånings bostadshus av trä med stor trädgård. Det ägdes bl a av en kapten, en grosshandlare och prosten C S Lindskog. 1905–09 byggdes huset om till predikolokal för baptistförsamlingen och 1911 gjordes tillbyggnader med bostadshus mot båda gatorna. Den senaste stora ombyggnaden genomfördes 1951.

Betelkyrkan som ligger på tomtens yttre hörn är i en våning med putsade fasader, brutet plåttak, ett litet trapporn och en välvd entré på gaveln. De två bostadsdelarna är i huvudsak utformade som landshövdingehus men "bottenvåningen" är något lägre. Byggnadskomplexet har socialhistoriskt värde och utgör ett intressant inslag i stadsbilden.

Betelkyrkan, Djurgårdsgatan 17/Allmänna Vägen 16.

Djurgårdsskolan, kvarteret S:t Göran, 305:24

Skolan som ligger i kvarterets södra del omfattar tre byggnader placerade runt en skolgård med enstaka träd.

Den äldsta byggnaden är ett stenhus uppfört 1864 som elementarläroverk för Carl Johans församling och de andra är två något yngre trähus.

1895 när undervisningen flyttat till den nybyggda Västra Realskolan övertogs husen av folkskolan och här drivs fortfarande skola.

Stenhuset är i 2 våningar med tegeltäckt sadeltak och enkla släta fasader av gult tegel. Sydfasaden är klädd med skiffer och mot gården finns en glasad träveranda. Delar av interiören är bevarad, bl a vissa partier i trapphuset som har kalkstensgolv och kryssvälvda tak.

Södra trähuset som innehåller klassrum uppfördes 1879 efter ritningar av V von Gegerfelt. Det är i en våning med inredd vind och stor veranda vid entrén. Fasaderna har en ovanligt rik och varierande detaljutformning. De är klädda med tre olika typer av panel och har stora korspostfönster med spröjsindelning i varje båge. Mellan fönstren är "väggpelare" insatta, det starkt utskjutande taket bärs av profilerade konsoler och verandan har "snickarglädje".

Det västra trähuset byggdes 1869 enligt ritningar av H J Strömberg och har 1–2 våningar. Den högre delen som ligger mot gatan innehåller gymnastiksal med stora fönster. Det lägre partiet mot gården omfattar entréutrymmen och två breda pardörrar. Fasaden är klädd med locklistpanel och saknar dekor.

Djurgårdsskolan, stenhus från 1864.

Djurgårdsskolan, södra trähuset byggt 1879.

F d Majornas Elementarläroverk för flickor. Fasad mot Djurgårdgatan.

F d Västra Realskolan, ursprunglig huvudentré.

Karl Johansskolan, korridor i bottenvåningen.

F d Elementarläroverket för flickor, 201:1

Skolan uppfördes 1888 som "Majornas elementarläroverk för flickor" efter ritningar av C Fahlström. Taket har delvis förändrats genom påbyggnad men i övrigt är byggnaden välbevarad exteriört och interiört. Idag används lokalerna av "Musikens hus".

Fasaderna är utförda i rött tegel med mönstermurning och takfoten har en ovanligt rik utsmyckning som omfattar tegelnischer omgivna av tätt sittande konsoler. Gatu-fasadens mittparti betonas genom fem stora välvda fönster som tillhör "samlingsalen" samt tre breda pardörrar. Välbevarade interiördelar är bl a entrén och en monumental trapphall med kalkstengolv och gjutjärnsräcken.

F d Västra Realskolan, 311:1

Skolbyggnaden uppfördes 1895 för "Majornas 5-klassiga elementarläroverk för gossar", från 1906 kallat "Västra Realskolan". Arkitekt var C Fahlström som utformade exteriören i "nygotisk" stil med fasader av rött tegel. Taket var ursprungligen ett brant sadeltak som hade små spetsiga takkupor med spiror och rikt utsmyckade gavelpartier. Torgfasaden utfördes med en skulpterad kalkstensportal.

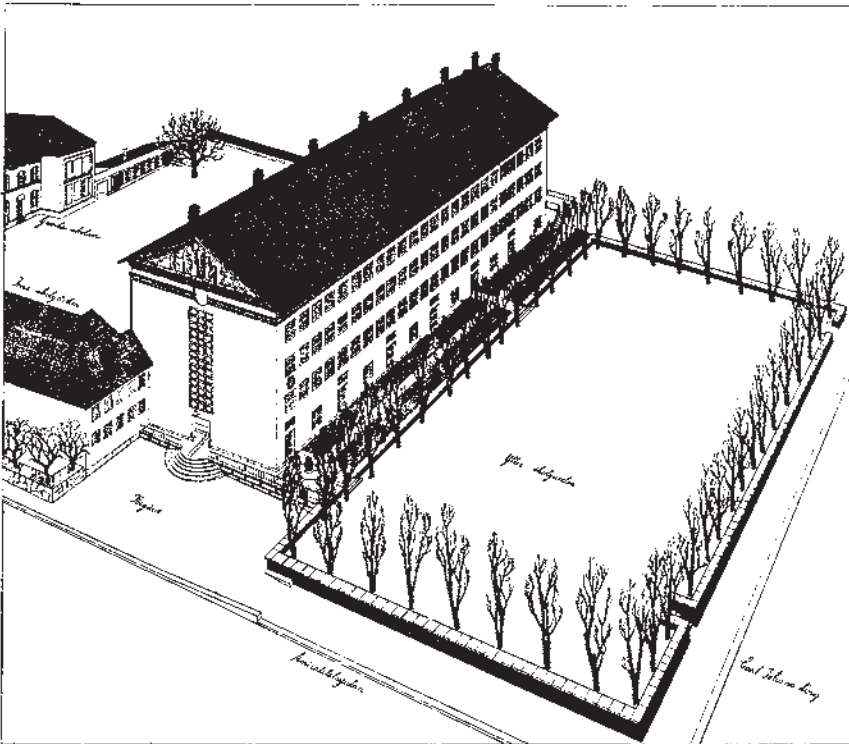
1938 genomfördes en om- och tillbyggnad efter ritningar av R O Swensson. Takvåningen förändrades då helt och fick sitt nuvarande utseende med långa fönsterband och flackt sadeltak. Fasaderna är delvis bevarade och huvudentrén i "medeltidsstil" finns kvar.

Vid skolgårdens västra sida ligger en flygel från 1938 samt gymnastikhuset som till stor del har ursprunglig exteriör från 1890-talet.

Karl Johansskolan, 309:53

Skolan omfattar en äldre och en yngre del som är sammanbyggda kring en halvsluten skolgård.

På tomtens östra del uppfördes en folkskolebyggnad 1875. Den ritades av P J Rapp och påminner starkt om andra göteborgska folkskolor som tillkom samtidigt. 1915 utlystes en arkitekttävling som bl a omfattade ett skolhus på denna tomt. Uppdraget gick till arkitekten E G Asplund och byggnaden uppfördes 1922–25. Båda byggnaderna genomgick mindre ombyggnader 1940–60 och Asplunds del restaurerades 1990.

Karl Johanssskolan. Ritning från tidskriften Byggmästaren 1925.

Den äldre delen är en tvåvåningsbyggnad med två tväreställda sidodelar. Den har plåttäckt sadeltak och grov gråstenssockel. Fasaderna är utförda i rött tegel med väggpelare och mönstermurade lister.

Den yngre delen som omfattar en huvudbyggnad och en lägre flygel präglas helt av den eleganta klassicistiska stil som var typisk för arkitekten E G Asplund. Fasaderna är av gult tegel och har en sparsam dekor koncentrerad till takfoten och gavelpartierna.

Klassrumsfönstren är kvadratiska och indelade i fyra spröjsade bågar. Genomgående vertikala fönsterpartier har använts på huvudbyggnadens gavlar och på flygelns gårdsfasad. Cirkelformade fönster med tunn tät spröjsning markerar trapphusens läge.

Huvudbyggnaden har ett flackt skifferklätt sadeltak med markanta taksprång som är en viktig del av den arkitektoniska utformningen. Den lägre flygelns tak är också täckt med skiffer men har en brant valmad form.

Interiören som också fick en omsorgsfull utformning i 1920-talsstil är delvis välbevarad. Särskilt intressanta är de rymliga ljusa korridorerna och trapphusen.

Entréfasadens gavelparti med relief utförd av skulptören Ivar Johansson.

F d Bryggeriet Kronan, Karl Johansgatan 23–25.

F d Bryggeriet Kronan, 210:5

Bryggeriet som ligger vid Karl Johansgatan anlades 1891 efter ritningar av A Jacobi och byggdes sedan ut i etapper. Från 1920-talet då bryggeriverksamheten upphört har lokalerna använts för verkstäder, småindustri, polisstation m m och 1925–62 låg Majornas bibliotek här. Delar av gårdsbebyggelsen har rivits.

Den långsträckt byggnaden är uppförd i 4 våningar och har ett plåttäckt sadeltak. Fasaderna är av rött tegel med inslag av ljusa putsade partier bl a i bottenvåningen och på hörnen. Mittpartiet kröns med ett gavelparti som ursprungligen hade en rikare utformning. Entrén omfattar en bred portgång med två kraftiga granitkolonner och stora grindar av konstsmide.

Olsonska gården sedd från öster.

*Olsonska gården, 729:212-16, Allmänna Vägen 48/
Tellgrensgatan/Mariebergsgatan*

Olsonska gården omfattar flera sammanbyggda trähus uppförda i olika etapper. Den äldsta delen består av en sillsalteribyggnad från 1700-talet som flyttades hit och byggdes om till bostadshus 1792.

1857 köptes gården av sjökaptanen Benjamin Olson och den övertogs senare av sonen, skeppsredaren John E Olson. De bodde i huset och drev en del av sin verksamhet härifrån.

På 1850-talet omfattade gården ett tvåvånings bostadshus mot Allmänna Vägen och en ekonomibyggnad på tomtens södra del. 1868 genomfördes en om- och tillbyggnad då bostadshuset utökades i sydost mot Tellgrensgatan och Mariebergsgatan. Samtidigt ändrades takvåningen som fick en rad vindsfönster.

1873 sattes den ursprungliga portgången mot Allmänna Vägen igen. Kring sekelskiftet revs också huvudentrén ursprungliga breda fritrappa och en terrass med en enkel trappa byggdes i stället. 1984 moderniserades lägenheterna och i samband med denna ombyggnad genomfördes byggnadsminnesförklaring.

Olsonska gården består av ett vinkelbyggt bostadshus i 2 våningar, en envåningsdel med bostadsrum, f d bryggshus m m samt en uthuslänga sammanbyggd med ett dass. Taken är täckta med enkupigt tegel och fasaderna är klädda med locklistpanel. De flesta av fönstren är från 1800-talet med sex rutor men även smårutsinde-

Olsonska gården, gårdsinteriör.

Mariebergsgatan, "Vita villan" och Olsonska gården.

lade fönster av 1700-talstyp förekommer.

Lägenheterna har välbevarade intressanta detaljer t ex ett par stora spiskomplex och dörrar från 1700-talet samt kakelugnar och stuck från 1800-talet. Den delvis inredda vinden har dekormålning och "långfarstun" i huvudentrén är utsmyckad med skepp som påminner om familjen Olsons tid.

Gården är helt kringbyggd och belagd med både kullersten och gatsten. Mitt på gården står tre stora träd. Mot Allmänna Vägen och Tellgrensgatan finns förträdgårdar.

Olsonska gården är Majornas enda bevarade "kaptensgård".

"Vita villan", kv 10:10, Mariebergsgatan 5

Byggnaden som är av trä uppfördes troligen under 1800-talets första hälft och var då ett friliggande tvåvåningshus med sadeltak och enkel fasadutformning. 1891 gjordes en ombyggnad och då tillkom bl a ett tornliknande, rikt utsmyckat burspråk som gav huset en speciell karaktär.

"Vita villan" är ett intressant exempel på de fantasi-fulla tillbyggnader som var vanliga på trähus under 1800-talets senare del.

Karl Johansgatan 17/Kaptensgatan 8.

Karl Johansgatan 13-17, kvarteret Oktanten

1881-82 byggdes landshövdingehuset på dessa tre tomter. Mellanhuset brandskadades och revs i mitten av 1980-talet. Det östra är ombyggt till möbelaffär medan det västra, Karl Johansgatan 17, är mycket välbevarat.

De två hörnhusen uppfördes av timmermannen Johannes Andersson, med öknamnet "Bostabressta" för vedhandlarfirman C A Lundahl & Co. Exteriören utfördes i den enkla klassicistiska stil som är typisk för de första landshövdingehusen. Bottenvåningen som på

Hörnet Kommendörsgatan 9/Karl Johansgatan 22.

Kvarteret Pluto, södra delen mot Oljekvarnsgatan. I förgrunden ett yngre landshövdingehus.

nybyggnadsritningen kallas källarvåning har en tegelfasad utan dekor. De två övre våningarna är klädda med en specialtillverkad pärlad panel och har en sparsam utsmyckning. Fönsteromfattningarna som är profilerade har triangelformade överstycken i andra våningen och överstycken med rak tandsnittslist i den tredje våningen. Taken är flacka sadeltak täckta med plåt. Fönstren är i huvudsak original och Karl Johansgatan 17 har en kullerstensbelagd gård med stall och vagnbod.

Karl Johansgatan 17 och 13 utgör mycket värdefulla exempel på de landshövdingehus som tillkom under den första epoken i dess historia 1875–85. Karl Johansgatan 17 har en ovanligt välbevarad interiör med unika detaljer som är kännetecknande för hus byggda av Johannes Andersson.

Karl Johansgatan 22/Kommendörsgatan 9, 202:1

Byggnaden som är ett landshövdingehus uppfördes 1884. Byggherre var snickaren B S Hansson. En omfattande ombyggnad genomfördes 1987 men exteriören är välbevarad.

Fasaderna har en tidstypisk utsmyckning. Den putsade bottenvåningen är rusticerad och prydd med små lejonhuvud. Våningen en trappa upp har fönsterpartier med triangelformade överstycken och panelklädda speglar under fönstren. Översta våningens fönsterrad har raka överstycken som är sammanbyggda med takfotens konsolrad.

Exteriörens mest iögonfallande del är burspråket på hörnet som har stora glasade partier och en mycket rik ornamentik. Det bärs upp av två kraftiga konsoler och har ett smäckert insvängt tak med dekorativt järngaller.

Byggnaden har en ovanligt rik dekor och tillhör de äldsta av denna typ. Tillsammans med Karl Johansgatan 13–17 bildar huset entrén till den s k Hängmattan.

Kvarteret Pluto, Oljekvarnsgatan 13 m fl

Södra delen av kvarteret Pluto bebyggdes med fyra landshövdingehus 1906–08. De ritades av B S Hansson och fick en enhetlig utformning. 1929 kompletterades kvarteret med tre landshövdingehus i norr. Arkitekter för dessa var N Hansson och G Gillermo.

Hela kvarteret byggdes om 1985–87. I norra delen tilläggsisolerades fasaderna medan södra delen bibehölls med sin ursprungliga karaktär.

Landshövdingehusen i södra delen ligger på en starkt sluttande tomt. Gården är därför uppdelad med en terrassmur av gråsten. Mot gatan har bottenvåningarna släta tegelfasader och övervåningarna är enkelt dekorerade med fönsterpartier som har triangelformade överstycken och panelklädda speglar under fönstren. Mot gården är bottenvåningarna slätputsade och övervåningarnas fönsteromfattningar har enkel kontursågad dekor nertill.

Kvarteren Eskulapius och Jordklotet, Såggatan 15–24

Såggatans norra del omges av landshövdingehus som ingår i kvarteren Eskulapius och Jordklotet.

Större delen av kvarteret Eskulapius bebyggdes med

Karl Johanstorgets nordvästra hörn med kvarteren Jordklotet och Eskulapius. Till vänster Dicksonska stiftelsen.

landshövdingehus 1900–15. I östra delen tillkom också ett ångbageri med flera stenhus 1909–36.

1989–90 ombyggdes de åtta landshövdingehusen längs Såggatan och Karl Johanstorget. Samtidigt revs delar av gårdshusen och gårdarna fick en mer öppen karaktär. De bevarade landshövdingehusen har plåttäckta brutna sadeltak. Bottenvåningarnas fasader är utförda i varierande material t ex spritputs, slätputs och tegel i olika kulörer. Övervåningarna präglas delvis av enkel nyrenässansstil. Hörnet i norr betonas starkt genom ett burspråk med mjukt avrundat tak och spira.

I kvarteret Jordklotets östra del, längs Såggatan, uppfördes en rad landshövdingehus i nyrenässans 1904–09. Västra delen bebyggdes med landshövdingehus i nationalromantisk stil 1913–24.

Cirka 1985 byggdes hela kvarteret om. I västra delen tilläggsisolerades fasaderna. Östra delens gatufasader bevarades men gårdsinteriörerna förändrades delvis genom rivning och tilläggsisolering på fasaderna.

Landshövdingehusen mot Såggatan har brutna plåttäckta sadeltak. Bottenvåningarnas fasader är i huvudsak av tegel och övervåningarnas dekor omfattar profilerade fönsteromfattningar med raka eller triangelformade överstycken. Hörnet mot norr har ett brett burspråk krönt med en "lanternin".

Kvarteren Eskulapius och Jordklotet, hörnbusen mot Allmänna Vägen.

Såggatans norra del är idag det enda bevarade gatustråket som på båda sidor omges av landshövdingehus från perioden före 1910. Husraden mot Karl Johanstorget är ett mycket viktigt inslag i miljön kring torget.

Djurgårdsgatan 19–25. Exteriören är ovanligt rikt utformad med burspråk m m.

Kvarteret S:t Görän

Djurgårdsgatan 19–25/Kommendörsgatan 16–20

I det nuvarande kvarterets norra och södra del uppfördes friliggande skolbyggnader och bostadshus på 1860-talet. (Se sid 284–285.) Tomterna i kvarterets mitt bebyggdes med landshövdingehus.

1889–90 tillkom fem landshövdingehus i kvarterets östra del mot Djurgårdsgatan. Nr 19–27 byggdes i nyrenässansens anda med mycket rik dekor och för hus-typen ovanligt stora och exklusiva lägenheter. Nr 27 revs 1985 och ersattes med en nybyggnad. Nr 21–23 byggdes om 1981–82 och ingick då i ett projekt som omfattade försök med varsam ombyggnad. Husraden är ett viktigt exempel på de rikt utsmyckade landshövdingehus som förekom vid 1800-talets slut och omfattar en unik rad med starkt framträdande burspråk.

1915 kompletterades kvarteret med fyra landshövdingehus mot Kommendörsgatan. De ritades av K S Hansson och utformades i nationalromantisk stil med branta brutna tak, putsade bottenvåningar och övervåningar som är klädda med slät stående panel. I portgångarna finns enstaka kryssvalv och väggar klädda med rött tegel.

Mellan de två husraderna finns gemensamma gårdsmiljöer med flera ursprungliga detaljer bl a två

Gårdsmiljö i kvarteret S:t Görän, östra delen.

utrymmen med flera ursprungliga detaljer bl a två "vattenpumpar" och vissa ytor med stensättning. Djurgårdsgatan 19 har en av Göteborgs sista bevarade gårdar med ursprunglig kullerstensbeläggning.

Kaptensgatan 16–28. Exteriören är stramt utformad med återhållsam utsmyckning.

Kvarteret Kolumbus

Kommendörsgatan 15–27/Kaptensgatan 16–28

Kvarteret består av 15 landshövdingehus uppförda av byggmästarna J H och D Jakobsson 1897–1900. De ritades av J B Swensson och fick en mycket enhetlig utformning i en förenklad nyrenässansstil.

Hela kvarteret byggdes om 1980 efter flera års diskussioner och detta var den första mer omfattande uppbyggnaden av landshövdingehus från perioden före 1910-talet.

Mot gatan har bottenvåningarna enkla fasader med spritputs nertill och slätputs upp till samt ett par band av tegel. Övervåningarna är klädda med liggande panel. Fönsteromfattningarna en trappa upp har låga triangelformade överstycken och i tredje våningen avslutas fönsteromfattningarna rakt. Ett intressant inslag är halvhusflyglarna på gårdarna. De har en förhöjd källare istället för hel bottenvåning och är således något lägre än övriga hus i kvarteret.

Gårdarna har i huvudsak kvar sin ursprungliga slutna karaktär men passager mellan de olika gårdsutrymmena togs upp vid ombyggnaden 1980. Marken upptas delvis av planteringar men många ytor har kvar den gamla belägg-

Gårdsmiljö i kvarteret Kolumbus.

ningen med gatsten i olika storlekar och även kullersten.

”Kolumbus” är det enda bevarade kvarteret som har en sammanhållen bebyggelse med landshövdingehus från epoken före 1910.

Kvarteret Standardet, fasad mot Karl Johanstorget. Byggnaden präglas av 20-talsklassicism och är ett värdefullt exempel på den träarkitektur som var vanlig i Göteborg under 1920-talets första del.

Kvarteret Vagnborgen, fasad mot Karl Johanstorget. Huset är byggt i nationalromantisk anda med detaljer som anknyter till svensk barockstil.

Kvarteret Standardet

Kvarteret omfattar ett stort landshövdingehus med träpanel som delvis täcker stenvåningen. Det uppfördes 1922–23 för Bostads AB Nutiden efter ritningar av A Fuhre. Lägenheterna moderniserades på 1970-talet.

Kvarteret upptar hela södra sidan av Karl Johanstorget och arkitekturen är mycket väl anpassad till läget i stadsbilden. Hela anläggningen är symmetriskt uppbyggd med två kringbyggda gårdar och ett förhöjt mittparti med en passage som leder från torget till Standargatan via ett litet "gaturum" omgivet av förträdgårdar. Byggnaden har brutna tegeltäckta sadeltak och fasaderna är utformade i klassicistisk stil. Mittpartiet markeras genom en rad pilastrar och ett smäckert genombrutet koppartorn. Partiet över portgången pryds med ett stort emblem.

Kvarteret Kabyssen

Vid sydvästra hörnet av Karl Johanstorget ligger kvarteret Kabyssen som bl a är bebyggt med friliggande landshövdingehus. De uppfördes 1917–25 av Bostads AB Nutiden och Framtiden. De var två filantropiskt inriktade bolag som delvis ägdes av staden. Arkitekt för det nordvästra hörnhuset var K S Hansson och de övriga ritades av D Blomqvist.

Landshövdingehusen är vinkelbyggda och glest placerade kring ett gemensamt gårdsutrymme. (Se sid 282.) De har tegeltäckta tak och enkla slätputsade bottenvåningar. De övre våningarna är klädda med stående panel och sparsamt utsmyckade bl a på burspråk och balkonger. Framför några av husen finns förträdgårdar.

Dicksonska Stiftelsen

kv 16 Vagnborgen och kv 10 Enbörningen, 310:25

1916–17 lät Dicksonska Stiftelsen uppföra ett stort landshövdingehus längs Karl Johanstorgets västra sida. Exteriören ritades av O G Westerberg och L Enders svarade för planen. De första åren användes resten av kvarteret som trädgårdslotter och först 1931 bebyggdes kvarterets övriga sidor med ett "modernare" landshövdingehus ritat av arkitekten M Wernstedt.

Det äldre huset är byggt i nationalromantisk stil med påkostade detaljer. Det har en omsorgsfullt murad naturstenssockel, putsad bottenvåning, övervåningar

Dicksonska Stiftelsen kv Vagnborgen, gårdsentré från 1931.

Dicksonska Stiftelsen kv Enhörningen, gatuentré från 1949.

klädda med lockpanel och ett säteritak täckt med tegel. Huvudfasaden mot torget har ett starkt betonat mittparti med sirlig text som omges av en rikt dekorerad ram. Partiet kröns med ett litet torn. Mot gården har övervåningarna en mer sparsam utsmyckning men trapphusentréerna omges av skulpterade naturstensportaler.

Det yngre huset är utfört i funktionalistisk stil med valmat tegeltäckt sadeltak och locklistpanel som är nerdragen över bottenvåningen. Gården som är nästan helt sluten har breda gatstensbelagda gångvägar och en planterad inre del.

Redan 1858 uppförde Dicksonska Stiftelsen ett par bostadshus i kvarteret Enhörningen. 1949 kompletterades dessa med ett större bostadshus längs Kaptensgatan ritat av N Hansson (310:25). Det är i 5 våningar och har fasader av gult tegel. Trapphusfasaderna som är något framdragna avslutas uppåt med triangelformade gavelpartier. De har en sparsam utsmyckning koncentrerad till entréerna som ramas in av profilerade naturstensomfattning och reliefer med varierande motiv. (De första husen revs 1974.)

Dicksonska Stiftelsen kv Vagnborgen, gårdsentré från 1916.

”Amerikaskjulet”

Majorna 20–23:1

”Amerikaskjulet” eller ”Betongskjulet” som det också kallas ligger på Stigbergskajen som byggdes 1906–10. Det var Göteborgs första ”djupvattenkaj” för oceantrafik och här låg bl a Svenska Amerikalinjens fartyg.

Byggnaden uppfördes 1912–15 efter ritningar av H och B Hedlund och fick en för sin tid modern konstruktion med armerad betong. Ursprungligen hade den 2 våningar och tornliknande delar som betonade hörnen och mittaxeln. 1959 gjordes en påbyggnad enligt ritningar av N Hanson och 1988 genomfördes en större ombyggnad då taket höjdes ytterligare.

Byggnadens sockel är utförd av granit och fasaderna är putsade. Bottenvåningen har en sparsam dekor med gula glaserade rutor i ett genomgående band. Ett av hörntornen och enstaka äldre exteriördetaljer t ex lampor är bevarade. I bottenplanet finns en låg lastbrygga och plan två har långa balkonger både mot älven och mot land.

Byggnaden är ett intressant minnesmärke från ”Amerikabåtarnas” tid och har också byggnadshistoriskt värde.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987.

”Amerikaskjulet” (721:34). Östra fasaden.

Fiskhamnen, Konservfabriken m m

Majorna 20–23:2

Fiskhamnen, f d Konservfabriken och f d Fryshuset är tre anläggningar som tillkom cirka 1910–30.

Fiskhamnen

Fiskhamnen anlades för att bli ett centrum för västkustfisket. Den första etappen byggdes 1908–14 och etapp två 1924–28. Till anläggningen hörde kontor, auktionshall m m och området avgränsades i öster med ett entréparti utfört i trä.

1991–93 förändrades Fiskhamnens östra del då hamnbassängens inre del fylldes igen och en äldre byggnad ersattes med en ny administrationsbyggnad.

Den gamla träkajen finns kvar och längs kajens västra del är ett av träskjulen från 1924 bevarat. Det är i en våning med lastbryggor och portar mot landsidan och öppna utrymmen under tak mot kajen. Taken har förhöjda mittpartier med fönster som ger hallarna dagsljus. Fasaderna är klädda med slät stående panel och präglas delvis av stram klassicism. Gaveln mot väster är välbevarad. Här och på en inre gavel pryds spetsarna med dekorativa detaljer (glober) av koppar.

Det gamla entrépartiet som står kvar i öster är utfört i klassicistisk stil och har texten ”Göteborgs Fiskhamn”. Intill Fiskhamnen i väster ligger ”Fiskets Hus”.

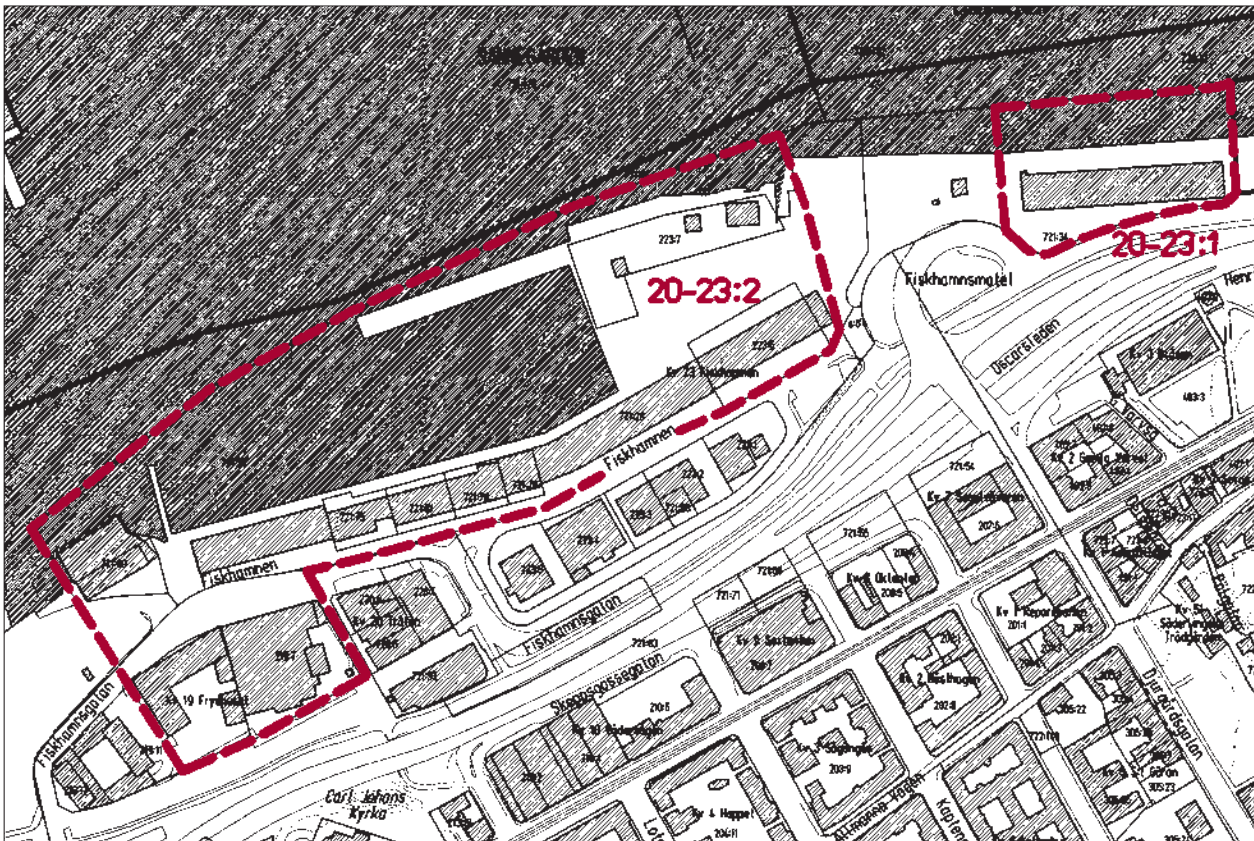
F d Fryshuset, 219:7

Fryshuset som disponerades av AB Svenska Fryserierna byggdes ut i flera etapper, bl a 1917–19 då första delen uppfördes efter ritningar av en dansk arkitekt och 1938 då en tillbyggnad utformad av G Hoving tillkom.

Byggnaden är av sten och har en höjd som varierar mellan 1 och 5 våningar. Exteriören präglas framför allt av funktionalistisk stil men det förekommer också inslag av klassicism. Fasaderna är slätputsade och har detaljer av kalksten. Vid gårdsentrén finns en ”portstuga” av gult tegel och entrépartiet är dekorerat med ett lejonhuvud av granit. Gården omges av en mur som är klädd med skifferplattor och har granitdetaljer.

Fiskbammen sedd från älven. I bakgrunden f d Frysbuset, f d Konserfabriken och Fiskets bus.

Fiskhamnens gamla entré.

F d Konserverfabriken och Fryshuset.

F d Konserverfabriken, 219:11

Byggnaden uppfördes 1928 enligt ritningar av C Ritzén och har innehållit lokaler för Svenska Förenade Konserverfabrikerna. Det är ett stort vinkelbyggt komplex med fasader av gult tegel.

Huvudbyggnaden har en monumental fasad ut mot hamnen. Entréns omfattning är av granit och fasaden är sparsamt utsmyckad med murad dekor. Mot gården ligger två mindre hus och här finns också lastbryggor.

Fiskhamnen, f d Konserverfabriken och f d Fryshuset speglar Göteborgs betydelse som centrum för västkustfisket och utgör mycket värdefulla inslag i hamnmiljön.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987: Fiskhamnen, f d Fryshuset och f d Konserverfabriken (enstaka objekt).

Majnabbe – Majviken

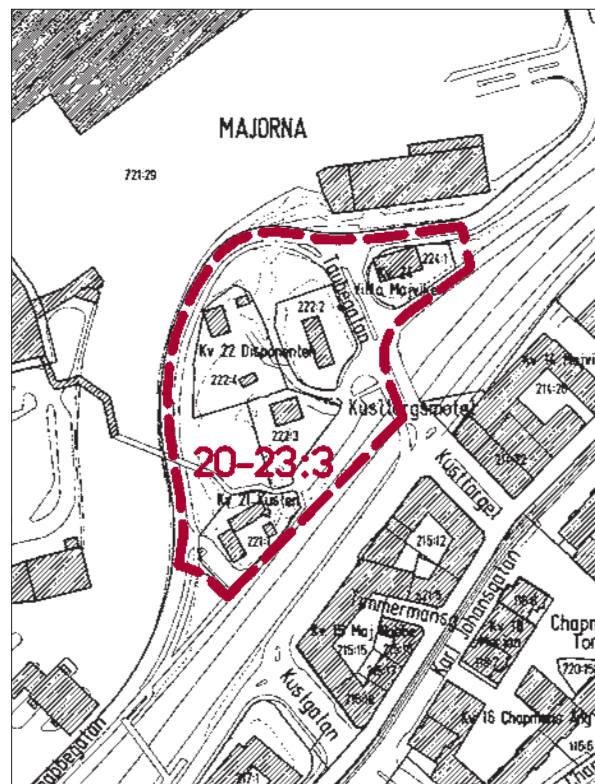
Majorna 20-23:3

På och intill Majnabbeberget låg på 1700-talet Kustens Varv och egendomen Majviken med sin lastageplats mot älven.

Varvet Kusten i västra delen drevs 1784-1895 och här fanns då ett stort varvsområde som också hade bostäder för anställda. 1895 köptes det av staden och hyrdes sedan ut till olika verksamheter.

Majviken hade en gårdsanläggning omgiven av en stor trädgård, bryggor och sillsalteri. Handelshuset Dickson som övertog Majviken i början av 1800-talet använde strandområdet bl a som brädgård och 1888 flyttade trävarubolaget Bark o Warburg hit.

Varvets och brädgårdens anläggningar fanns kvar till 1950-talet då Majnabbehamnen byggdes. I slutet av 1960-talet när Oscarsleden tillkom avskärmades Majnabbeberget från bebyggelsen innanför. Fem värdefulla byggnader är bevarade på berget.

Kustens Vårdshus efter fasadrenovering 1998. Vy från Kustgatan. I förgrunden Oscarsledens betongkant.

Kustens Vårdshus – Kustens Hotell, 221:1

Den äldsta delen i väster uppfördes på 1700-talet och användes som bostadshus för anställda vid Varvet Kusten. I början av 1800-talet blev det vårdshus, i mitten av 1800-talet utvidgades byggnaden med en flygel som innehöll en festsal i andra våningen och från 1910 användes lokalerna som församlingshem.

I början av 1960-talet hotades huset av rivning men räddades av "Kulturminnesföreningen Warfvet Kusten". Idag omfattar Kustens Vårdshus ett stort vinkelbyggt trähus och ett gårdshus.

Den västra delen har en välbevarad 1700-talskaraktär. Det är ett knuttimrat hus i 2 våningar med ett brant tegeltäckt sadeltak. Fasaderna har en för tiden typisk indelning med inklädda timmerknutar. Gavelpartierna som saknar taksprång har breda vindskivor vilket också var vanligt på 1700-talet. Västra gaveln är klädd med grov lockpanel och övriga fasader har locklistpanel av 1700-talstyp. En intressant detalj är locklisterna som finns på ett par av de inklädda utknutarna.

Flygeln mot norr präglas av nyklassicism. Den har en omsorgsfullt utförd tandsnittslist längs takfoten och två joniska pilastrar på hörnutbyggnaden mot gården.

Kustens Vårdshus är ett av Göteborgs mest väl-

Gårdsfasadens hörnutbyggnad före fasadrenovering 1998.

bevarade trähus från 1700-talet. Av stort intresse är också att byggnaden haft anknytning till 1700-talets varvs- och hamnverksamhet och att den varit en samlingspunkt för de boende i Majorna under lång tid.

Taubehuset. I förgrunden s k Fahlströmska villan med en ursprunglig gaslykta.

Taubehuset, 222:2

Byggnaden uppfördes 1796 som kontor och bostadshus för Varvet Kusten. Den låg då nedanför bergets västra sida tillsammans med övriga varvsbyggnader. Efter varvets nedläggning 1895 hyrdes det ut till överlotsen C G Taube, far till Evert Taube. 1950 föreslogs rivning av huset men det räddades efter protester.

I mitten av 1960-talet flyttades det upp på Majnabberget och ett minnesrum, "Everts kammare", inreddes.

"Taubehuset" är ett knuttimrat tvåvåningshus med brant brutet tegeltak. Fasaderna är klädda med locklistpanel och indelade med inklädda timmerknutar.

Huset är ett av de få bevarade från 1700-talets varvsrörelse. Det är ett intressant exempel på de relativt stora timmerhus som byggdes i Majorna fram till 1800-talets början och har också ett stort värde genom sin anknnytning till Evert Taube.

Majviken, 224:1

Majvikens gårdsanläggning omfattade på 1700-talet ett stort bostadshus och flera ekonomibyggnader. Kring 1800-talets mitt byggdes ett par mindre bostadshus intill bl a det som ännu står kvar.

Huset är i en våning med ett brett mittparti som omfattar två våningar. Mittpartiet har ett tälttak och

Majviken, fasad mot trädgården.

sidopartierna vanliga sadeltak. Taket är täckt med papp och fasaderna är klädda med liggande panel. Karaktäristiska detaljer är övervåningens rundbågade fönster, fönsteromfattningarnas eleganta dekor och den rikt utsmyckade verandan. Rester av den ursprungliga trädgården finns kvar.

Majviken är ett värdefullt lokalhistoriskt minne och ett intressant exempel på den rikt varierade träarkitektur som utvecklades i Göteborg med omgivning under 1800-talet.

Övriga hus, 222:3-4

Vid Majnabbergets nordvästra kant finns ett envånings bostadshus som troligen uppfördes omkring 1800. Det är delvis ombyggt under 1900-talet.

Inom området ligger också den s k Fahlströmska villan uppförd vid sekelskiftet 1900 och senare ombyggd. Den har en bottenvåning av sten, en övervåning av trä och inredd vind under ett brant plåttäckt tak.

Dessa två byggnader med anslutande trädgårdar är ett viktigt inslag i miljön på Majnabberget.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1975: Kustens Vårdshus, Taubehuset och Majviken (enstaka objekt).

Kapten Hanssons hus

Majorna 20-23:4

Byggnaden (122:12) som flyttades hit på 1950-talet stod tidigare på tomten Karl Johansgatan 88. Den uppfördes troligen vid 1800-talets mitt och omgavs då av trädgård. Ägare under 1800-talets senare hälft var sjökaptenen Pontus Hansson.

Det är ett f d bostadshus med tegeltäckt sadeltak och fasad klädd med locklistpanel. Huvudfasaden har en bred frontespis som betonas genom ett triangelformat övre parti med ett litet runt fönster och bottenvåningens fönster har starkt markerade omfattningar. Breda pilastrar ramar in gavelfasaderna och här finns också små runda fönster.

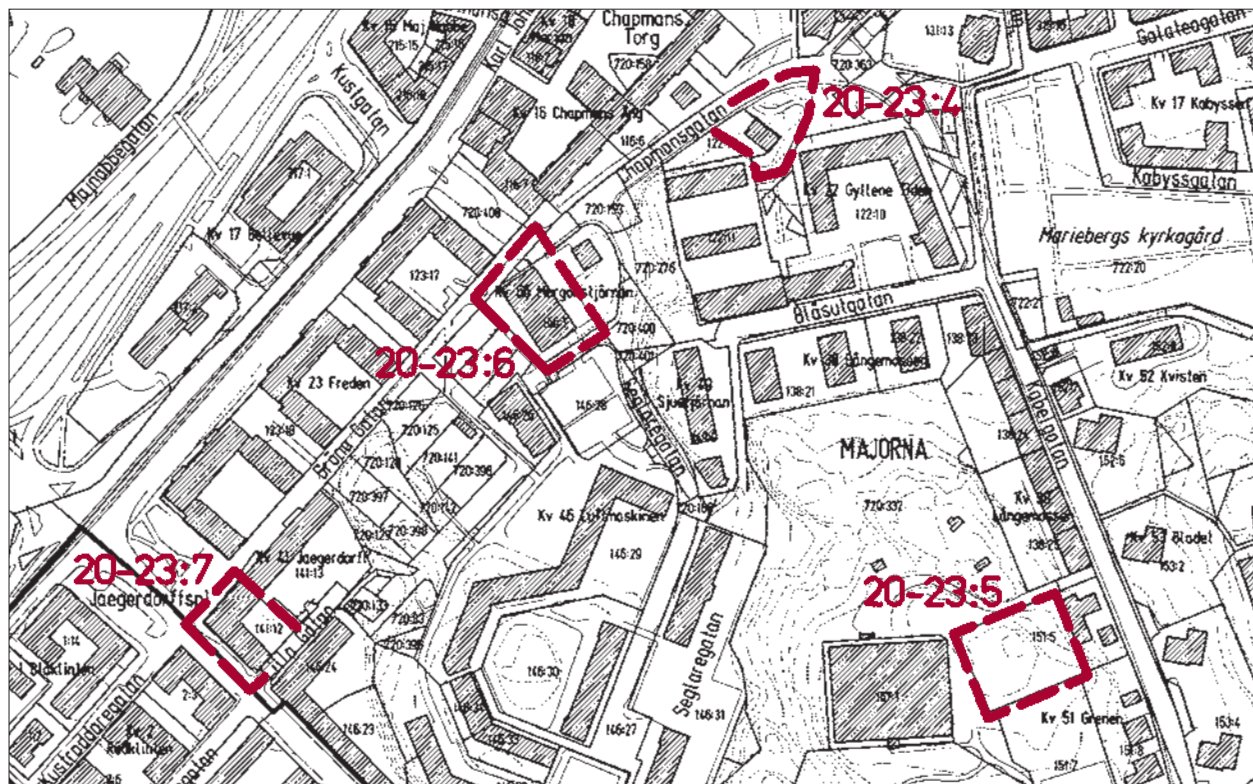
Byggnaden är ett värdefullt exempel på de relativt stora bostadshus som byggdes längs Karl Johansgatan (f d Allmänna Vägen) före 1860-talet.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987.

Kapten Hanssons hus sett från Chapmansgatan.

Vattenreservoar

Majorna 20-23:5

Reservoaren (kv 151:5) ligger på ett bergsparti väster om Kabelgatan. Den uppfördes 1901 och ingick i utbyggnaden av vattenledningssystemet från Alelyckan.

Anläggningen omfattar en rektangulär reservoar omgiven av gråstensmur samt en entrébyggnad som är indragen mellan murpartier. Entrén har en grov naturstensfasad uppåt avslutad med släthuggna dekorativa partier och krönt med tre kulor.

Reservoaren visar utbyggnaden av vattenledningssystemet fram till sekelskiftet och har som övriga liknande anläggningar en i alla detaljer omsorgsfull utformning.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987.

Majornas Elverk

Majorna 20-23:6

Elverket (kv 166:1) uppfördes 1926 enligt ritningar av arkitekten C Nyqvist. Exteriören som helhet är välbevarad.

Byggnaden är av sten med plåttäckt sadeltak, spritputsade fasader och slätputsade detaljer. Exteriören är välbevarad och präglas helt av 1920-talsklassicism. Fasaderna som är symmetriskt utformade domineras av höga rektangulära fönsterpartier. Andra karaktäristiska detaljer är de triangelformade gavelpartierna, fönsterformade som cirkelsegment samt en gallerliknande spröjsning i fönsterpartierna.

Elverket är ett värdefullt exempel på en kommunal-teknisk anläggning med mycket medveten utformning i elegant klassicistisk stil.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987.

Vattenreservoaren vid Kabelgatan.

Majornas Elverk, fasad mot Chapmansgatan.

Posthus

Majorna 20-23:7

Byggnaden (kv 141:12) uppfördes 1945 med postkontor i bottenvåningen och bostäder i de övre planen. Arkitekt var L E Lallerstedt. Den är i 5 våningar med brant tegeltäckt sadeltak och fasader av gult tegel. Entrén till posten som ligger på hörnet är indragen och klädd med granit. Över entrén sitter en vapensköld och en postskylt utförda i granit.

”Posthuset” är ett exempel på 1940-talets väl utformade allmänna byggnader i gedigna material.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987.

Övrigt – utanför programmet

Djurgårdskyrkogården

Begravningsplatsen användes ursprungligen av ”Varvsförsamlingen” och har även kallats ”Amiralitetsförsamlingens kyrkogård”. Den anlades på 1700-talet och utvidgades 1812. Kapellet tillkom 1859 och har byggts om under 1900-talet. Kyrkogården speglar en viktig del av Majornas historia. Den skyddas enl KML 4 kap.

Söderlingska ängen

Områdets stadsplan upprättades av U Åhren och utbyggnaden genomfördes 1936-39. Miljön är ett intressant exempel på tidig funktionalistisk bostadsbebyggelse i Göteborg.

Bebyggelse efter 1940

Majorna omfattar flera grupper med tidstypiska 1950-tals byggnader bl a det stora bostadshuset Paternoster-gatan 8-24 och det kombinerade bostads- och butiks-huset Karl Johansgatan 88.

Posthuset, Jaegerdorffsplatsen-Slottskogsgatan.

Djurgårdskyrkogården, i bakgrunden Söderlingska ängen.

Detta kapitel är ett utdrag ur

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE I GÖTEBORG

ETT PROGRAM FÖR BEVARANDE

DEL I

Redaktör

Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Projektgrupp

Hans Ander, Stadsbyggnadskontoret
Maria Lundgren, Stadsbyggnadskontoret
Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Kartor

Lillemor Bankel, Stadsbyggnadskontoret

Foto före 1965

Stadsmuseets arkiv

Foto 1965–98

Arkivfoto, Staffan Westergren, Stadsmuseet
Övrigt, Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Flygfoto

Stadsbebyggelse, Gösta Rydvall, Stadsbyggnadskontoret
Landsbygd, Lars Nord, Stadsmuseet

Utskrifter

Kristina Carlefred, Stadsbyggnadskontoret

Grafisk form och produktion Joe Brig Art AB, Göteborg
Textoriginalen är satta med Caslon 540 och ITC Garamond.

KUNGSLADUGÅRD 24

STADSDELENS HISTORIA

Före 1910

Stadsdelen har fått sitt namn efter Älvsborgs Kungsladugård. Själva gårdsanläggningen ligger i väster nära älven inom nuvarande stadsdelen Majorna. (Se sid 262 och 266.)

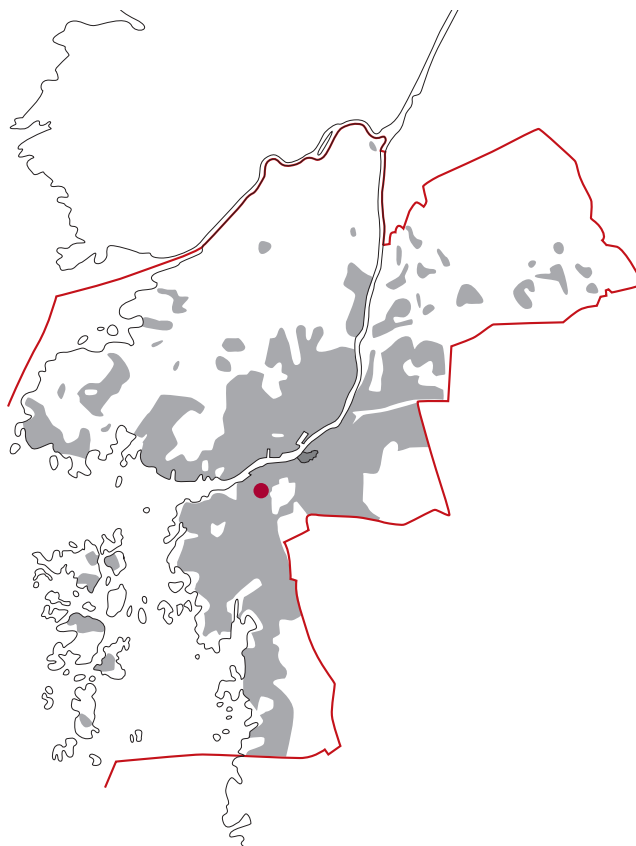
1868 införlivades Kungsladugård med Göteborg. En stadsplan upprättades 1876 men den genomfördes inte i denna del och fram till 1900-talets början var området obebyggd jordbruksmark under Älvsborgs Kungsladugård.

1910-40

1916 antogs en stadsplan som upprättats av stadsingenjören A Lilienberg och de följande 30 åren byggdes större delen av stadsdelen Kungsladugård. 1916 års plan följdes i huvudsak men vissa detaljer reviderades.

Redan i den första stadsplanen från 1876 fanns en bred nordsydlig gata, Älvsborgsgatan. I Lilienbergs plan var Älvsborgsgatan tillsammans med Kungsladugårdsgatan områdets huvudstråk. Viktiga tvärgående stråk blev Mariagatan samt Ståthållaregatan som utgör gräns mellan områdets två delar.

Området norr om Ståthållaregatan bebyggdes i huvudsak med landshövdingehus och

här låg också stadsdelens skola. Söder om gatan uppfördes Kungsladugårds egnahem med radhus och villor av trä. I anslutning till Ståthållaregatan och i södra delen placerades stiftelsehus och pensionärsbostäder.

Ett komplement till bostadsbebyggelsen var det stora kolonistugeområdet som anlades redan 1915 i anslutning till Slottsskogen.

1940-50

Längst ut i söder tillkom under 1940-talet villor och HSB:s bostadshus vid Skytteskogsgatan. Slutligen byggdes ett större område med tegelhus kring Svaleboplatsen 1948.

Stadsdelens kyrka uppfördes 1959 efter ritningar av A Berglund.

Älvsborgsgatan på 1930-talet.

Förändrat - bevarat

Bebyggelsen inom stadsdelen är i huvudsak bevarad sedan 1940-talet.

Här finns fyra miljöer av särskilt kulturhistoriskt värde.

LANDSHÖVDINGEHUS M M, 24:A

KUNGLADUGÅRDSKOLONIN, 24:B

KUNGLADUGÅRDS EGNAHEM M M, 24:C

BOSTADSHUS SVALEBOPLATSEN, 24:D

Landshövdingehus m m

Kungsladugård 24:A

Miljön omfattar ett 30-tal kvarter med landshövdingehus, skola m m mellan Karl Johansgatan och Ståthållaregatan.

Historik

Stadsplanen som upprättades av A Lilienberg var mycket tidstypisk med storgårdskvarter och flera platsbildningar, både stramt rektangulära och mer oregelbundna. Älvsborgsgatan utformades som en aveny med en monumental avslutning kring Älvsborgsplan.

Den ursprungliga planen för denna del innehöll landshövdingehus, 4-vånings stenhus och en grupp parhus vid Ostindiegatans västra del. I samband med utbyggnaden reviderades planen. Stenhusen ersattes med landshövdingehus, området för parhus togs i anspråk för paviljonger med nödbostäder som nu är rivna och vid Birgittagatan infördes friliggande landshövdingehus på 1930-talet.

Utbyggnaden genomfördes 1917–36. (Se detaljerad redovisning i Kungsladugård, Miljöprogram). Bland arkitekterna märks bl a A Fuhre, J Jarlén, N Hansson och K M Bengtsson. Byggherrar var dels privatpersoner, dels stiftelser, föreningar och filantropiskt inriktade bostadsaktiebolag som tillkommit efter initiativ från stadsfullmäktige.

1917 lät Bostads AB Framtiden bygga Kustroddaregatan 1 B (kv 1:7) för barnrika familjer och 1926–28 uppfördes Älvsborgsgatan 13–17/Ostindiegatan 19–21 (kv 14:11, 14) för Wijkska Stiftelsen och Bostads AB Nutiden. Kustroddaregatan 2–4 (kv 4:15) tillkom 1917 genom Marks Stiftelse och kv 12 Kungsljuset från 1917 var avsett som bostäder för anställda vid rederiet Transatlantic.

HSB skapade ett föredöme med sina hus i kvarteret Svärdsiljan som visades upp vid propagandautställningen "Göteborgshem 1927". Det följdes ett år senare av HSB:s bostadshus för barnfamiljer, kv Kärleksörten.

Bland de yngsta landshövdingehusen finns några vid Birgittagatan som uppfördes 1936 för "Stiftelsen Solgårdarna i Göteborg".

Ett mindre område norr om Ståthållaregatan reservera-

Kungsladugårdsskolans huvudfasad. I förgrunden Älvsborgsplans stora plaskdamm.

des helt för speciella typer av bostadshus. 1921 lät staden uppföra en radhuslänga (kv 54:13–20) enligt ritningar av K Samuelsson. I stadens regi byggdes också landshövdingehus med pensionärsbostäder 1919 (kv 51:2) och 1930 (kv 47:5) efter ritningar av arkitekten K S Hansson.

För Broströmska stiftelsen bebyggdes hela kvarteret Murgrönan med ett bostadshus ritat av A Persson 1924. Stiftelsen tillkom genom en donation av skeppsredarfamiljen Broström och hade som ändamål att hyra ut bostäder till sjöfolk med familjer och även andra t ex anställda i hamnen, tullverket och kommunala förvaltningar.

Kungsladugårdsskolan (kv 31) som uppfördes 1930 var folkskola för det stora bostadsområdet. Den ritades av arkitekt R O Swensson. Cirka 1970 kompletterades kvarteret med "Hushållsseminariet" byggt efter ritningar av S Brolid.

En spårvägslinje till Kungsladugård fanns redan på 1910-talet och spårvagnshallar anlades 1918 (kv 14:10). Spårvägens kontor uppfört 1931, ritades av arkitekt S Steen. (Spårvagnshallarna ligger utanför bevaringsområdet.)

Vid entrén till Västra Begravningsplatsen byggdes två kiosker på 1920-talet. (Se Sandarna sid 321.)

Motivering

Kungsladugård har Göteborgs största samlade bebyggelse med landshövdingehus. Det enhetligt bebyggda området är välbevarat sedan tillkomsten och miljön som hel-

het har ett stort byggnadshistoriskt och socialhistoriskt värde. Området är ett utmärkt exempel på tidens stadsplaneidéer och många av de enskilda byggnaderna har väl bibehållen exteriör bl a i 1920-talsklassicistisk stil.

Av särskilt socialhistoriskt intresse är de bostadshus som tillkom genom olika stiftelser, HSB, staden m fl.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1975: större delen av området.

Bevaringsprogram 1987: kv 14:9, spårvägens kontor och kv 47:5, Göteborgs stads pensionärsbostäder.

Värdefulla miljöer 1985: hela området.

Skydd enl NRL 2 kap. riksintresse: hela området.

Beskrivning – karaktär

Stadsplanen har en delvis symmetrisk utformning. Älvsborgsgatan med sin allé, Älvsborgsplan med sin stora damm och Kungsladugårdsskolan på sin terrass utgör tillsammans huvudaxeln. Andra viktiga delar i planen är den cirkelformade Mariaplan, den vidsträckta Gröna Vallen och de små platsbildningarna Stilla gatan–Strandridaregatan, Silverkällan m fl. Trädraderna som omger större gator och platser samt förträdgårdarna är väsentliga inslag i miljön.

Karaktäristiskt för området är den mycket enhetliga bebyggelsen med landshövdingehus och de rymliga kringbyggda gårdarna med planteringar.

Landshövdingehus

Byggnaderna är huvudsakligen utformade i 20-talsklassicistisk stil. De yngsta byggnaderna präglas av funktionalism.

Bottenvåningarnas fasader är av tegel, slätputsade eller samma träpanel som övervåningarna. Övervåningarna är klädda med locklistpanel eller slät panel. Hus från 1920-talet har dekor som bygger på klassicistiska motiv. Yngre hus från 1930-talet saknar oftast dekor. Samtliga hus har sadeltak täckta med rött tegel.

Fönstren är vanligen indelade i sex eller nio rutor. De yngre byggnaderna har fönster med mittpost utan spröjsar. Ursprungliga entrédörrar och portar är av trä med dekor. Enstaka naturstensomfattningar i 20-talsstil förekommer.

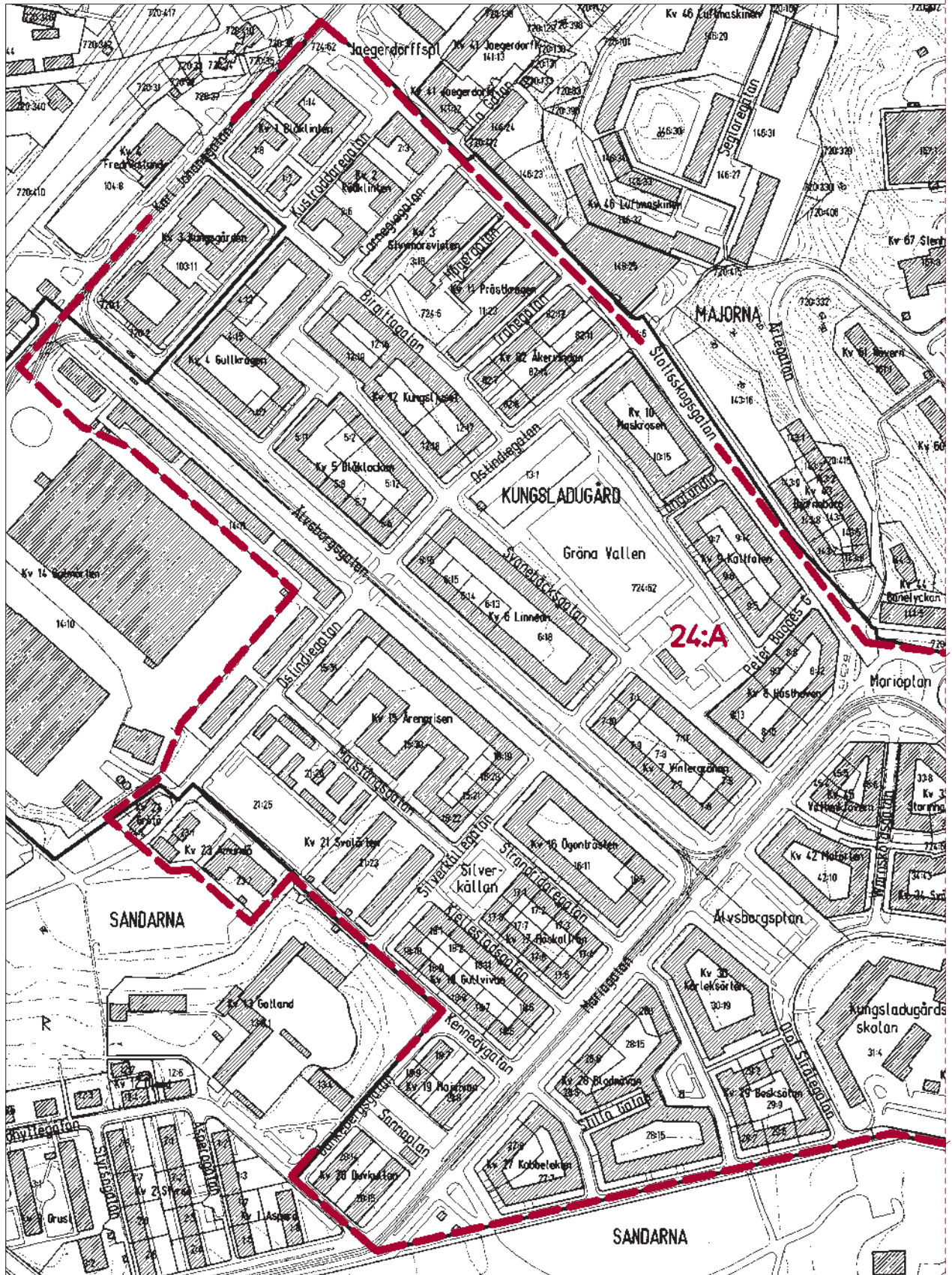
Kv 18, fasad mot Kennedygatan.

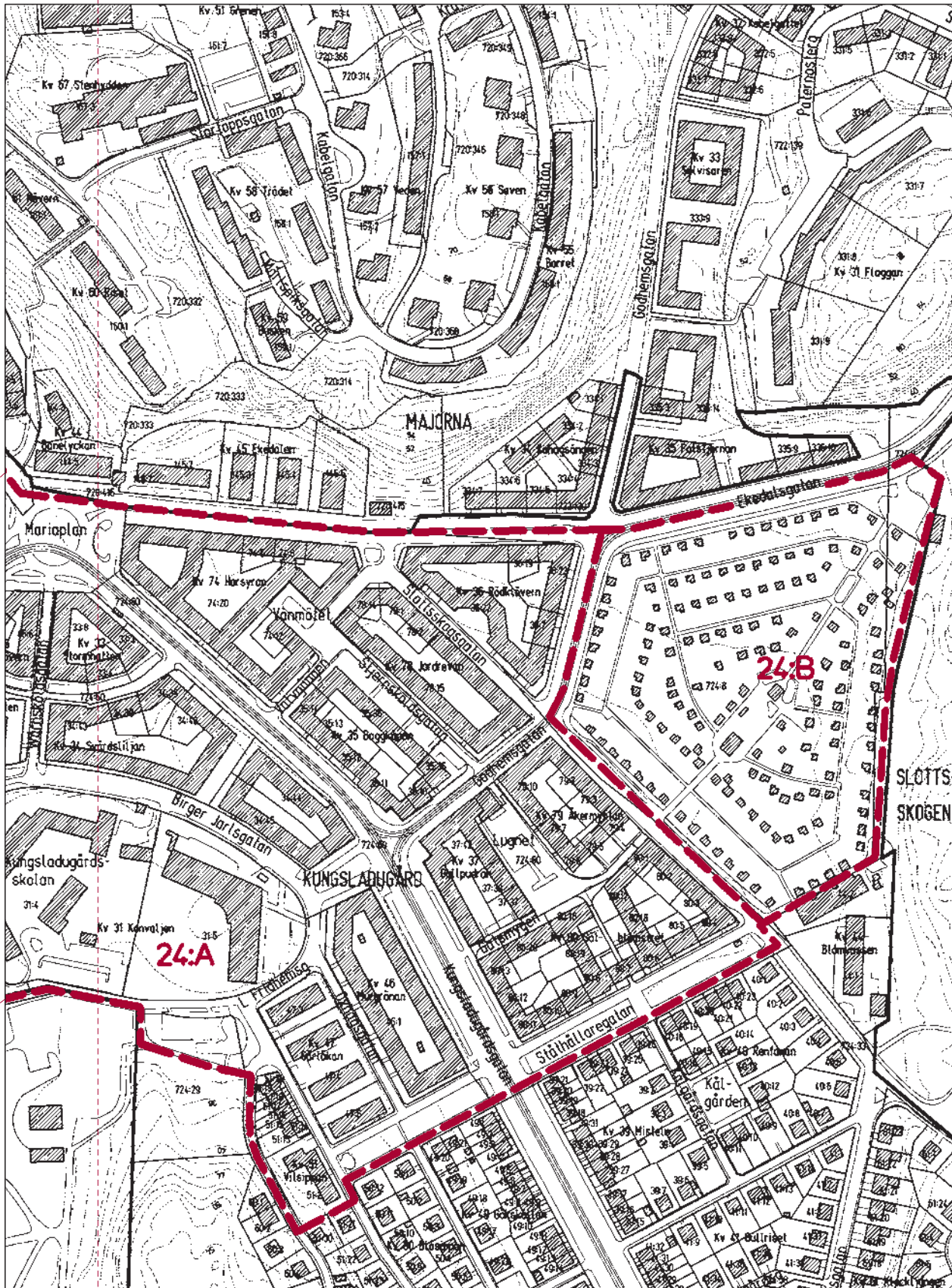

Kv 18, gårdens östra del.

Kv 14, Wijkska Stiftelsen m m. Gårdsfasad.

Broströmska stiftelsen, kv 46:1.

Kungsladugårdsskolan, kv 31:1

Skolbyggnaden är belägen på ett höjdparti i Älvsborgsgatans förlängning. (Se sid 306.) Den har fasader av gult tegel samt säteritak täckt med skiffer och prytt med koppartorn. Fasaden mot Älvsborgsplan är enkel men gårdsfasaden har en mer omfattande utsmyckning. Här har partierna ovanför entréerna reliefer med djurmotiv och mittpartiets övre del är rikt utformad med en rad rundbågade fönster och nischer.

Broströmska stiftelsen, kv 46:1

Stiftelsen omfattar ett påkostat storgårdskvarter med stenhus i 3 våningar. Byggnaden har fasader av rött tegel med mycket omsorgsfullt utformad dekor bl a snäckor, fiskar, ankare och skepp i natursten. Taket är täckt med skiffer och prytt med torn av koppar.

Mer att läsa

Kungsladugård, miljöprogram. Stadsbyggnadskontoret 1994.

Kungsladugård, en arkitekturguide. Å Walldén, Chalmers Tekniska Högskola 1992.

Kungsladugårdskolonin

Kungsladugård 24:B

Miljön omfattar en grupp koloniträdgårdar med stugor.

Historik

År 1915 innan det stora bostadsområdet i Kungsladugård byggdes anlades Kungsladugårdskolonin, nuvarande Slotsskogskolonin. Cirka 150 stugor uppfördes på lotterna. En dansbana och ett litet "torg" anlades också.

Motivering

Kolonistugeområdet är det näst äldsta i Göteborg och har ovanligt välbevarade stugor. Det är ett värdefullt komplement till miljön både i landshövdingehusområdet och Slotsskogen.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1975.

Skydd enl NRL 2 kap. Riksintresse.

Beskrivning – karaktär

Kolonistugeområdet har en symmetriskt anlagd plan. Stugorna är av trä och har branta ursprungligen pappklädda sadeltak. Spröjsade fönster, små utbyggnader och trästaket är typiska inslag i området.

Kungsladugårdskolonin.

Kungsladugårds egnahem m m

Kungsladugård 24:C

Miljön omfattar radhus, parhus och villor samt enstaka stiftelsehus i sydöstra delen.

Historik

I Lilienbergs ursprungliga plan från 1916 omgavs Kungsladugårdsgatan av villor. Vid en revidering ersattes dessa med radhus och området bebyggdes sedan i huvudsak 1922–25. Radhusen ritades av H Jahnke, O Gerle, W Säfström m fl. För villorna fanns typritningar och de fick därför en relativt enhetlig utformning men detaljernas utseende varierar. Stadsbyggmästare E R Håkansson svarade för många av ritningarna.

I södra delen byggdes gedigna stiftelsehus av sten 1931 och 1940.

Motivering

Områdets stadsplan och bebyggelse representerar 1920-talets ideal och här finns flera välbevarade villor. Radhusen bildar ett viktigt stråk utmed Kungsladugårdsgatan. Stiftelsehusen är typiska för tiden och har påkostade arkitekturdetaljer.

Radhus, Kungsladugårdsgatan 57–53, kv 49:14–12.

Program – skydd

Värdefulla miljöer 1985.

Bevaringsprogram 1987: Kv 66:1, W Lundgrens Stiftelse och kv 70:15, J Lindströms Stiftelse.

Beskrivning – karaktär

Radhus, Kungsladugårdsgatan m m

Stråket längs Kungsladugårdsgatan omfattar 13 radhuslängor av trä i 2 våningar.

Ursprungligen var sadeltaken täckta med enkupigt tegel och hade små dekorativa takkupor. Fasaderna var klädda med lockpanel. Omfattningar, pilastrar, lister och andra dekorativa detaljer var i klassicistisk stil. Fönstren hade sex rutor och ibland fönsterluckor. Entrépartierna betonades genom dekorativt utformade dörrar.

De flesta av fasaderna är idag klädda med plattor av asbestcement eller tilläggsisolerade och klädda med ny träpanel.

En länga, Kungsladugårdsgatan 51–57 (kv 49:11–14) har kvar sitt ursprungliga utseende.

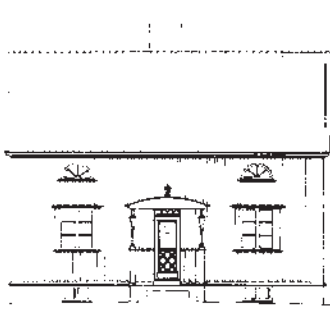
Villor, parhus m m

Villaområdet ligger väster om Kungsladugårdsgatan och har en omväxlande gatubild i delvis kuperad terräng.

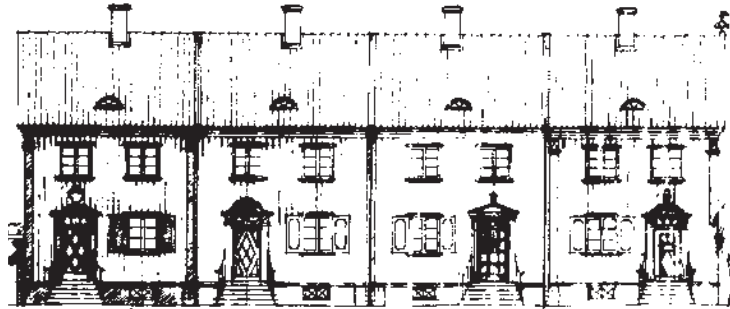
Byggnaderna är av trä och har tegeltäckta sadeltak.

Villor Fågelfångaregatan 33–39, kv 52:5–7.

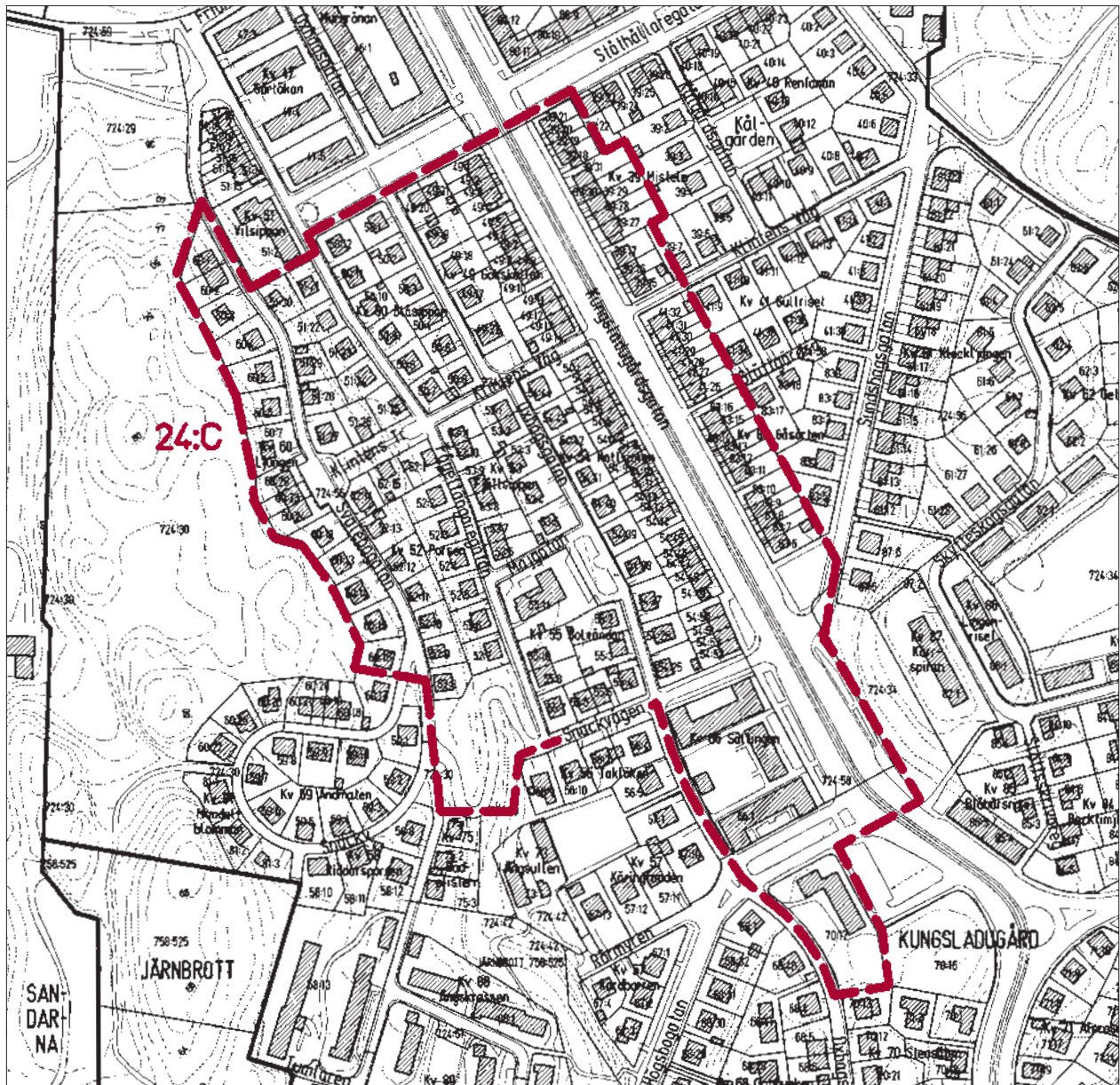

Nybyggnadsritning 1922.
Fågelfångaregatan 14, kv 5:8.

Nybyggnadsritning 1920.
Kungsladugårdsgatan 57-51, kv 49:14-11.

Fasaderna är klädda med stående panel och utformade i 20-talsklassicistisk stil.

Karaktäristiska detaljer är fönster indelade i sex rutor, små dekorativa fönster samt entréer med verandor och omsorgsfullt utformade dörrar av trä med små fönster.

Trädgårdarna avgränsas med naturstenmurar, trästaket och häckar, ibland i kombination.

Stiftelsen Wilhelm Lundgrens minne

W Lundgren var i början av 1900-talet direktör i Transatlantic, ett av Göteborgs stora rederier. Stiftelsen tillkom genom en donation av fru Martina Lundgren och 1931 uppfördes detta bostadskvarter som var avsett för sjöfolk. Det ritades av W Matsson och S Steen.

Anläggningen som är mycket välbevarad utgörs av en halvsluten gård bebyggd med stenhus i 3 våningar. De har fasader av gult tegel med dekorativa naturstensdetaljer, valmade sadeltak och tvåluftsfönster utan spröjsar. På gården finns omsorgsfullt anlagda planteringar, springbrunn m m.

W Lundgrens minne. Entré mot Kungsladugårdsgatan.

Julius Lindströms stiftelse

Stiftelsen som grundades 1876 tillkom för att bereda fria bostäder åt "Pauvres honteux". De första byggnaderna låg vid Vasagatan (nuvarande Handelshögskolan) och 1940 uppfördes denna nya byggnad som ritades av Göteborgs Drätselkammarens Arkitektbyrå.

Det är ett fritt beläget stenhus i 3 våningar med fasader av gult tegel utan dekor, sockel och dörrumfattning i natursten, valmat sadeltak täckt med rött tegel samt en- och tvåluftsfönster.

Mer att läsa

Eget hem i Kungsladugård, Kungsladugårds egnahemsförening 1994.

Landala, Lorensberg, Kungsladugård. I Hasselgréen.

Göteborgs byggmästareförening 1968.

J Lindströms stiftelse. Entré mot Kungsladugårdsgatan.

Bostadshus Svaleboplatsen

Kungsladugård 24:D

Miljön omfattar ett 20-tal flerbostadshus norr om Högsboleden.

Historik

Stadsplan upprättades 1947 av T William-Olsson och bebyggelsen uppfördes av Göteborgs Stads Bostads AB 1948–49. Arkitekter var N E Eriksson och E Ragndahl. Västra Torpa som byggdes två år tidigare och ritades av samma arkitekter var områdets förebild. (Se stadsdelen Sävenäs.)

Motivering

Miljön som helhet liksom de enskilda byggnaderna med sin sparsamma dekor är tidstypiska och mycket väl bevarade. Området är väl synligt från Högsboleden.

Program – skydd

Värdefulla miljöer 1985.

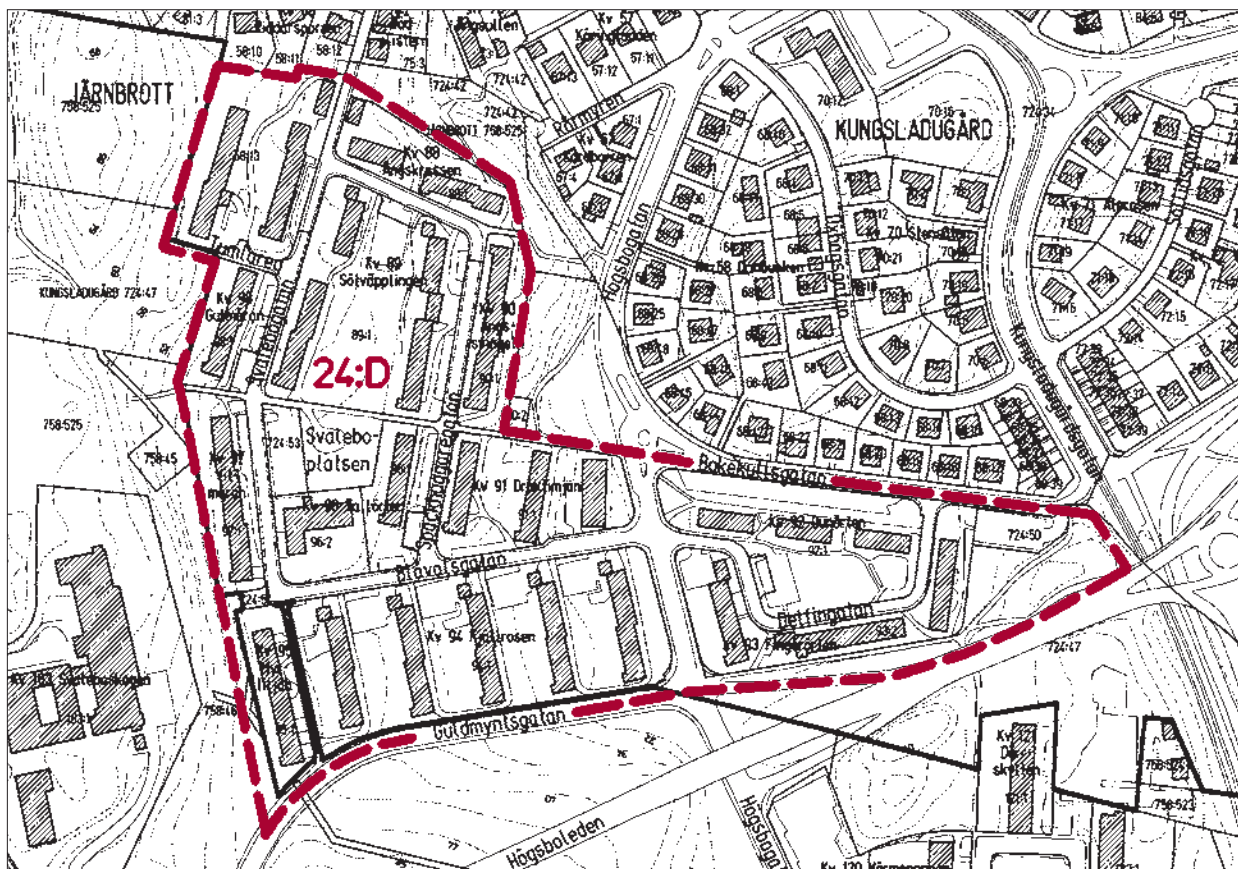
Beskrivning – karaktär

Planen för området omfattar i huvudsak lamellhus orienterade i nord-sydlig riktning. Mitt i området ligger Svaleboplatsen.

Byggnaderna är av sten i 3 våningar med sadeltak. Fasaderna är klädda med gul spritputs, slätputs eller gult tegel och har burspråk med profilerade understycken samt dekorativt utformade taklister. Sadeltaken är täckta med rött tegel.

Karaktäristiska detaljer är vita fönster med mittpost och utan spröjsar, glasade spegeldörrar av trä med profilerade omfattningar av natursten samt utanpåliggande balkonger med räcken av korrugerad plåt i fasadens färg.

Vid några husgavlar ligger garagelängor med gul ligande träpanel och en liten butikslänga är placerad intill korsningen Blåvalsgatan/Högsbogatan.

Tegelfasad med dekorativt utformad taklist.

Övrigt – utanför programmet

Skytteskogsgatan

Vid Skytteskogsgatan ligger en grupp bostadshus av trä i 2 våningar. De uppfördes för HSB enligt ritningar upprättade av S Wallander och N Lindberg 1942. På 1970-talet kläddes fasaderna med plåt men området som helhet har ändå en välbevarad miljö. Miljön upptas som värdefull i "Underlag för Energisparplanen" 1980.

Ståthållaregatan 12–32

Husraden Ståthållaregatan 12–32 är delvis förändrad genom inklädnad med plattor men utgör ändå ett viktigt inslag i miljön vid Ståthållaregatan.

Bostadshus vid Blåvalsgatan, fasad mot väster.

Detta kapitel är ett utdrag ur

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE I GÖTEBORG

ETT PROGRAM FÖR BEVARANDE

DEL I

Redaktör

Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Projektgrupp

Hans Ander, Stadsbyggnadskontoret
Maria Lundgren, Stadsbyggnadskontoret
Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Kartor

Lillemor Bankel, Stadsbyggnadskontoret

Foto före 1965

Stadsmuseets arkiv

Foto 1965–98

Arkivfoto, Staffan Westergren, Stadsmuseet
Övrigt, Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Flygfoto

Stadsbebyggelse, Gösta Rydvall, Stadsbyggnadskontoret
Landsbygd, Lars Nord, Stadsmuseet

Utskrifter

Kristina Carlefred, Stadsbyggnadskontoret

Grafisk form och produktion Joe Brig Art AB, Göteborg
Textoriginalen är satta med Caslon 540 och ITC Garamond.

SANDARNA 25

STADSDELENS HISTORIA

Före 1868

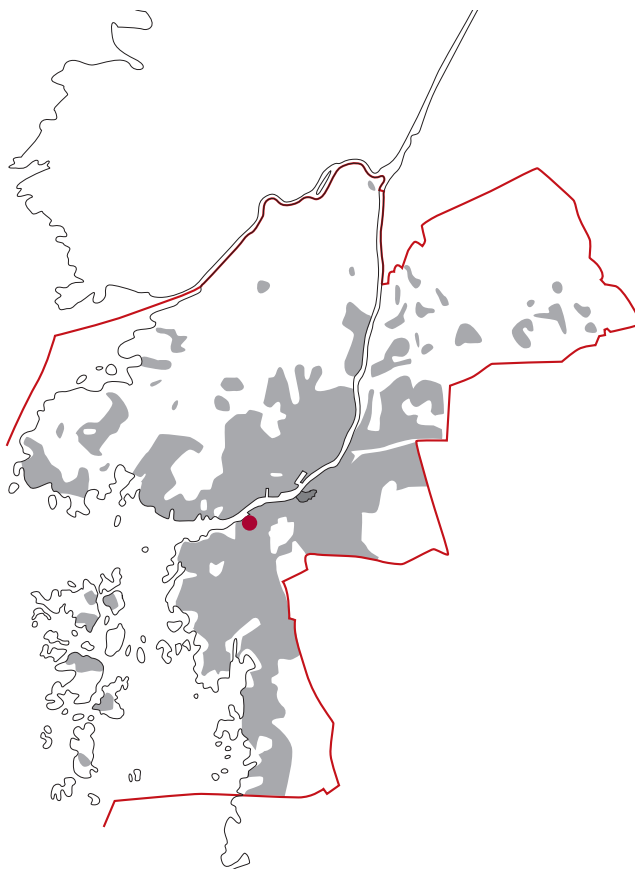
Den mark som idag är stadsdelen Sandarna ansluter direkt till området Klippan–Carnegie och tillhörde Älvsborgs Kungsladugård fram till 1868. (Se Majorna sid 262.)

Under 1700-talet och början av 1800-talet uppfördes enstaka byggnader i närheten av älvstranden och namnet ”Röda Sten” användes redan då. Innanför anlades en repslagarbana och här byggdes flera torp eller små ”lägenheter” bl a Banehagen och Korsebo. Längre in mot land låg ”lägenheterna” Jordhyttan, Svalebo m fl. I denna del fanns också en lantvärns- och kolerabegravningsplats som tillkom i början av 1800-talet.

1868-1950

Från 1800-talets mitt utvidgades ”hamn-anläggningarna” vid älvstranden bl a för Carnegiebrukets räkning men i övrigt var Sandarna ett lantligt och glest bebyggt område under många år. 1888 anlades Västra kyrkogården i den inre delen och vid sekelskiftet utvidgades kyrkogården.

Den första samlade gruppen med bostadshus var Banehagens koloni, en av de bostadskolonier som Göteborgs stad lät upp-

föra under krisåren 1917–20.

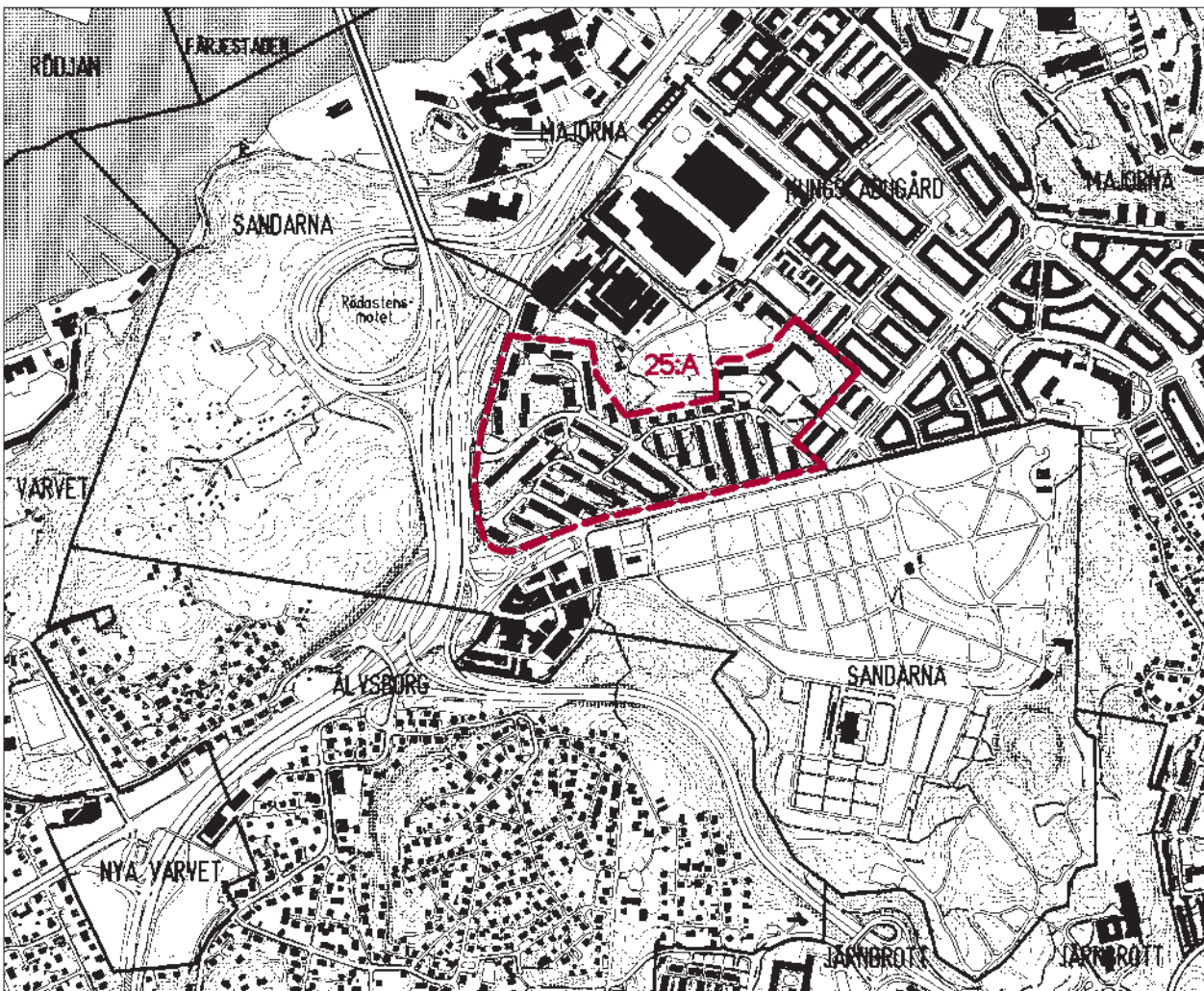
1937–49 byggdes Sandarnas bostadsområde som innehöll lamellhus och Sannaskolan. Viss industribebyggelse tillkom också bl a Fixfabriken som uppfördes 1947.

Förändrat - bevarat

På 1960-talet när Älvsborgsbron, Rödastensmotet och anslutande leder byggdes ut förändrades områdets karaktär. Ungefär samtidigt presenterades ett förslag som innebar att ett stort museum skulle byggas på ”Sjöbergen”. Detta genomfördes inte och dessa delar är fortfarande i huvudsak obebyggda men används för duvslag och kolonilotter.

*Sannaskolan i början av
1940-talet.*

Värdefulla miljöer inom stadsdelen är Sandarnas bostadsområde samt Västra kyrkogården.

SANDARNAS BOSTADSOMRÅDE, 25:A

Sandarnas bostadsområde

Sandarna 25:A

Miljön omfattar cirka 40 putsade friliggande bostadshus och Sannaskolan.

Historik

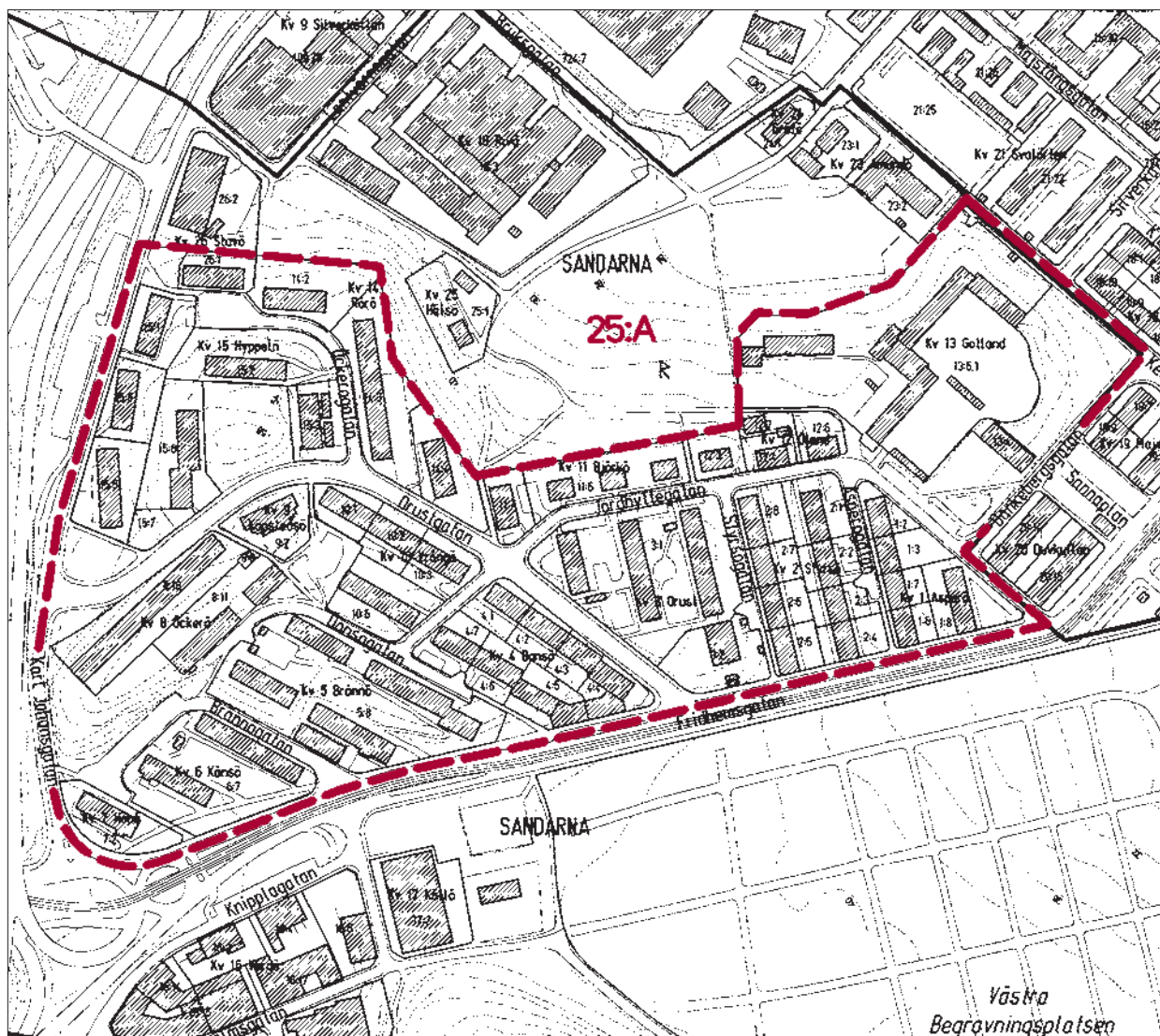
Stadsplan för Sandarnas bostadsområde upprättades 1936 av U Åhrén och området byggdes ut 1938–49. Utöver de cirka 40 bostadshusen uppfördes också ett daghem och Sannaskolan. Butiker inrymdes i några bottenvåningar.

Bostadshusen och daghemmet vid Styrsgatans västra sida (kv 3 och del av kv 11) uppfördes för Stiftelsen Solgårdarna som hade stadsfullmäktiges uppdrag att bygga bostäder för ”mindre bemedlade barnrika familjer”.

Husen ritades av HSB:s Riksförbunds ritkontor i Göteborg. Bland arkitekterna för de övriga bostadshusen märks N E Eriksson (kv 1:6–7 och kv 5) och N Hansson.

För Sannaskolan hölls en arkitekttävling 1938. Arkitekten Å Wahlberg fick första pris och skolan byggdes 1939–41 enligt hans ritningar.

Några av byggnaderna i västra delen har förändrats genom ny fasadbeklädnad. I östra delen har mindre genomgripande ombyggnader gjorts.

Jordhyttegatan från öster.

Motivering

Stadsplanen är mycket tidstypisk med fritt liggande lamellhus och de enskilda byggnaderna är representativa för funktionalismen. Det är det bäst bevarade området med bostadsbyggnader av detta slag i Göteborg.

”Solgårdarna” med tillhörande daghem är socialhistoriskt intressanta.

Sannaskolan är en av de mest utpräglad funktionalistiska institutionsbyggnaderna i Göteborg.

Program – skydd

Värdefulla miljöer 1985: hela området.

Bevaringsprogram 1987: östra delen.

Skydd enl NRL 2 kap. Riksintresse: östra delen.

Beskrivning – karaktär

Bostadshus

Sandarnas bostadsområde är väl synligt från flera håll och utgör ett viktigt inslag i Göteborgs stadsbild. Bebyggelsen upplevs som en helhet med sina enkla ljusa byggnadskroppar och enhetligt utformade tegeltak.

Byggnaderna är relativt fritt placerade i den kuperade terrängen. Mellan husen finns planteringar, mot gatorna förträddgårdar.

Entréfasad, kv 3 Orust.

Bostadshusen är av sten i 4 våningar med sadeltak och slätputsade fasader utan dekor. Taken är täckta med rött tegel och har svagt utskjutande taksprång.

De ursprungliga fönstren har två, tre eller fyra bågar. Ursprungliga entrédörrar är av trä, ibland med omfattningar av natursten eller tegel. Balkongerna är utanpåliggande, några med ursprungliga glesa räcken av järn.

Sannaskolan, fasader mot skolgården.

Sannaskolan

Skolan som har ett fritt läge i utkanten av bostadsbyggelsen präglas starkt av funktionalismens ideal. Den består av tre enkla byggnadsvolymer uppförda i vinkel. De är i 3–4 våningar med släta putsfasader och nästan helt plana tak. Sammanhängande band med fönster markerar klassrummens läge och vertikala glasparterier framhäver trapphusen.

Interiören utformades också i funktionalistisk anda. Den är delvis välbevarad t ex i trapphusen och korridorerna. Den kombinerade matsalen/samlingssalen har en stor väggmålning med motiv från Sandarnas historia. Konstnärens namn är Kristian Lundstedt. I ett av trapphusen hänger en relief av Stig Blomberg.

Mer att läsa

Sanna förr och nu. Sannabladet 1984.

Sandarna i Göteborg. M Sjöberg. Uppsats Göteborgs Universitet 1986.

Sanna, bevarat och förnyat. Chalmers m fl 1987.

Sannaskolan, trapphus.

Övrigt – utanför programmet

Västra kyrkogården

Begravningsplatsens äldsta del mot väster invigdes 1888 och hette då "Sanda kyrkogård". Den fick en relativt stram plan med rektangulära "kvarter".

1901 upprättade arkitekten Y Rasmussen en plan för kyrkogårdens utvidgning mot öster, bl a på mark som tillhört torpet Svalebo. Den nya delen utformades med mer oregelbundna kvarter och mjukt slingrande gångar. Rasmussen ritade också ett nytt kapell, S:t Matteus, som stod klart 1908. Det placerades centralt framför den nya entrén och mellan de två delarna. På 1950-talet kompletterades miljön kring S:t Matteus kapell med en vänt-hall och en klockstapel.

1951–52 utvidgades kyrkogården mot söder och här uppfördes de två kapellen S:t Markus och S:t Lukas 1966. Arkitekt för dessa var S Brolid.

Kyrkogårdens äldsta delar med S:t Matteus kapell skyddas enl KML 4 kap. Kyrkliga kulturminnen.

(Se även "Västra kyrkogården". Göteborgs Stadsmuseum, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 1993.)

Kiosker vid kyrkogårdsentrén

Till kyrkogårdsmiljön hör också två små kiosker av trä utanför huvudentrén. De uppfördes på 1920-talet och är utformade i tidstypisk klassicistisk stil. Kioskerna ligger i stadsdelen Kungsladugård inom område 24:A.

"Röda Sten" m m

Området Röda Sten har fått sitt namn efter en stor sten som under lång tid rödmålats varje år. Stenen som ligger i strandkanten är ett intressant minnesmärke och ett par olika sägner är knutna till den.

Kajområdet har ingått som en del i de anläggningar som funnits inom Klippan–Carnegie. (Se sid 266.) Idag står endast det s k pannhuset kvar. Strandområdet inklusive byggnaden är en värdefull kompletterande del till den gamla hamn- och industrimiljön.

Västra kyrkogården, S:t Matteus kapell.

Kiosk med blomsterhandel vid entrén till Västra kyrkogården.

Detta kapitel är ett utdrag ur

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE I GÖTEBORG

ETT PROGRAM FÖR BEVARANDE

DEL I

Redaktör

Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Projektgrupp

Hans Ander, Stadsbyggnadskontoret
Maria Lundgren, Stadsbyggnadskontoret
Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Kartor

Lillemor Bankel, Stadsbyggnadskontoret

Foto före 1965

Stadsmuseets arkiv

Foto 1965–98

Arkivfoto, Staffan Westergren, Stadsmuseet
Övrigt, Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Flygfoto

Stadsbebyggelse, Gösta Rydvall, Stadsbyggnadskontoret
Landsbygd, Lars Nord, Stadsmuseet

Utskrifter

Kristina Carlefred, Stadsbyggnadskontoret

Grafisk form och produktion Joe Brig Art AB, Göteborg
Textoriginalen är satta med Caslon 540 och ITC Garamond.

NYA VARVET 26

STADSDELENS HISTORIA

Nya Varvet var ursprungligen en del av Västra Frölunda socken. Det avskiljdes som en egen församling under 1800-talet och blev på 1940-talet en stadsdel i Göteborg.

Sydvästra delen av Stora Billingen som tillhör stadsdelen Älvsborg behandlas också i detta avsnitt.

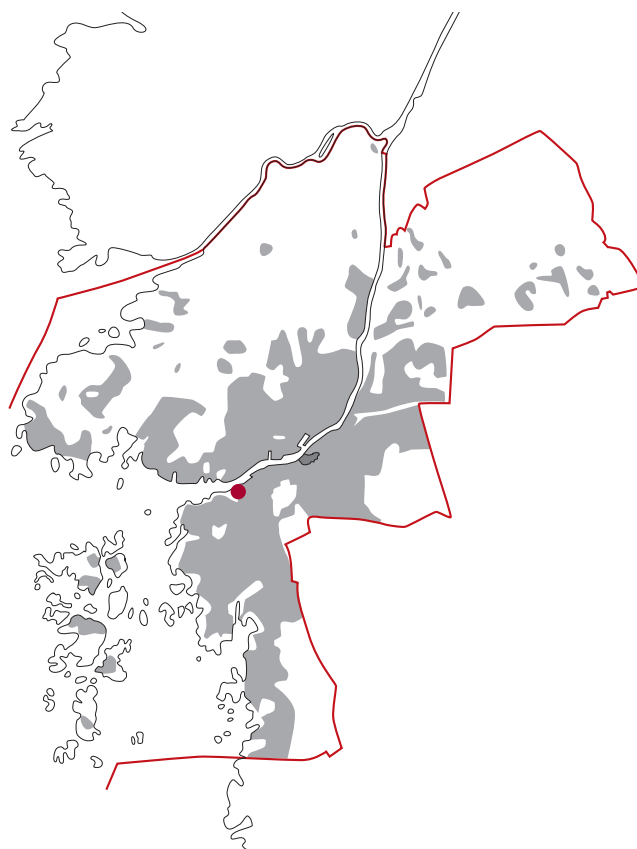
1700-1900

Det första militära varvet i Göteborgsområdet anlades redan 1526 vid Gamla Älvsborg och 1662 byggde Kronan ett varv vid Stigberget (se Majorna sid 262).

År 1699 beslutade Amiralitetskollegiet att ett nytt varv med flottstation skulle byggas. Skälet var bl a att älven var för grund vid varvet intill Stigberget. Det nya varvet placerades ute vid Billingen där det redan fanns enstaka byggnader.

En plan för området upprättades av generalkvartermästare P Leijonsparré. Den omfattade en symmetriskt anlagd hamn med halvcirkelformad inre del. I sydväst föreslogs bebyggelse grupperad kring ett centralt huvudstråk som ungefär motsvarade nuvarande Örlogsvägen.

Under den första utbyggnaden i början av

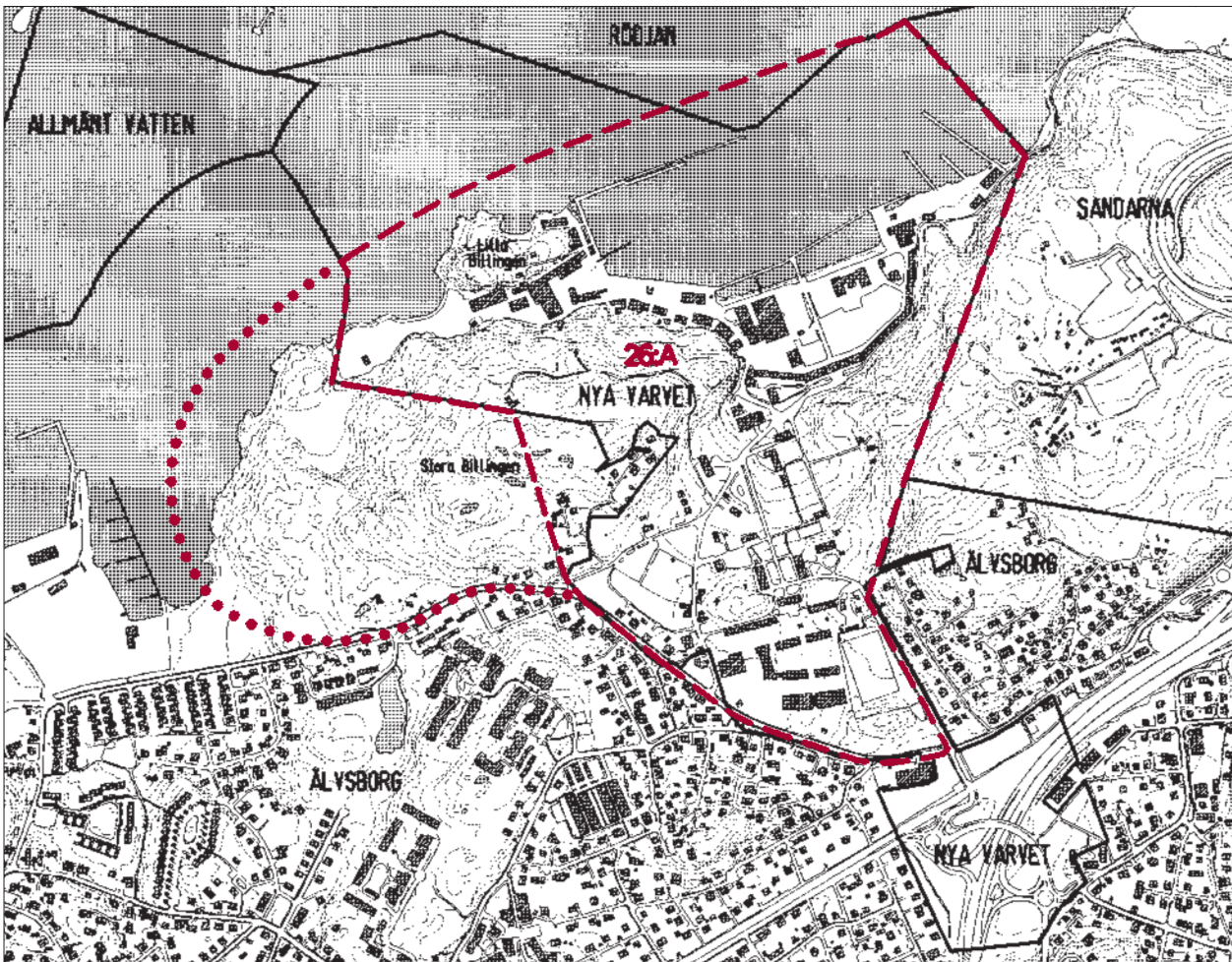
1700-talet uppfördes bryggor och ett tiotal byggnader bl a en barack för manskapet, smedja, materialbod och ett timrat artillerityghus. På Lilla Billingen anlades kanonbatterier.

1752 fastställdes en ny utbyggnadsplan. Nu tillkom en inventariékammare vid Lilla Billingen, några bostadshus samt en begravningsplats, Nya Varvets kyrkogård.

Gamla Varvet vid Stigberget och Nya Varvet ute i Frölunda användes parallellt fram till 1799. "Gamla Varvet" avvecklades sedan och man satsade i stället på stora utbyggnader inom Nya Varvet. 1802–18 uppfördes Ankarhuset och tre bostadskaserner i söder samt en lång länga som innehöll kansli, corps de garde, arrest, kasernrum och sjukhus. Det gamla artillerityghuset flyttades, byggdes om och blev

Ritning till "Långa längan" upprättad 1816. Norra fasaden mot hamnen.

Prickad röd linje visar västra gränsen för riksintresseområdet.

senare känt som värdshuset "Nobis". Arkitekt för flera av de nya byggnaderna var F Blom.

Under 1800-talets första hälft byggdes också flera mindre bostadshus i de yttre delarna och i området anlades alléer, parker och trädgårdar bl a Grottparken och Officersparken.

F D NYA VARVETS ÖRLOGSSTATION, 26:A

Vy i början av 1900-talet. På höjden Ankarhuset (10) till vänster och bostadskaserner av trä (9) till höger. I förgrunden till vänster Nobis (2).

1870-1902

År 1870 övertogs Nya Varvet av fångvårdsstyrelsen och byggdes om till centralfängelse. En ny fängelsebyggnad tillkom innanför "Långa längan", delar av kasernerna byggdes om till cellfängelse, området bostadshus uppläts åt fångvårdspersonal och det eleganta Ankarhuset användes som arbetsanstalt.

1902-85

Marinen återtog Nya Varvet 1902-07 och anläggningen utökades nu med ny matsal, flyg- hangar och ett par villor.

Den sista utbyggnadsperioden var tiden för andra världskriget då nytt kanslihus uppfördes och flera moderniseringar gjordes. 1960-80 revs ett 10-tal bostadshus i området.

Förändrat - bevarat

På 1980-talet avvecklades den militära verksamheten inom Nya Varvet och området

övertogs 1985 av privata ägare. De flesta av husen har sedan byggts om och några har fått helt nya funktioner t ex Nordiska hälsovårdshögskolan, Nordens Folkliga Akademi och Göteborgs Folkhögskola.

Inom hamnområdets östra del har ett nytt tegelhus byggts. I den södra delen har nya bostadshus, skola m m uppförts och intill de två "engelska villorna" har ett par nya villor tillkommit.

De flesta av områdets äldre byggnader är välbevarade och hela f d Nya Varvets örlogsstation är en miljö av mycket stort kulturhistoriskt värde.

Mer att läsa

Nya Varvet. Kulturhistorisk rapport 16. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län 1985. Nya Varvets kyrkogård. Göteborgs Stads- museum, Göteborgs kyrkogårdsförvaltning 1993.

F d Nya Varvets örlogsstation

Nya Varvet 26:A

Miljön omfattar f d Nya Varvets örlogsstation inom stadsdelen Nya Varvet samt sydvästra delen av Stora Billingen som tillhör stadsdelen Älvsborg.

Historik

Se stadsdelens historia.

Motivering

Byggnaderna tillsammans med kajområdet, begravningsplatsen, parker och trädgårdar speglar områdets användning som kronans varv och örlogsstation under mer än 200 år. Framför allt är miljön präglad av det tidiga 1800-talets byggnader och anläggningar men det finns även unika äldre byggnader.

Nya Varvet som helhet utgör ett utomordentligt viktigt inslag i älvmyningens miljö.

Program – skydd

Värdefulla miljöer 1985: hela området utom sydvästra Billingen.

Skydd enl NRL 2 kap. Riksintresse: hela området.

Skydd eller förslag till skydd enl KML 3 kap. Byggnadsminnen: större delen av den äldre bebyggelsen.

Skydd enl KML 4 kap. Kyrkliga kulturminnen: Nya Varvets kyrkogård.

Skydd enl KML 2 kap. Fornminnen: rester av Billinge-batteriet.

Beskrivning – karaktär

Nya Varvet med sin bebyggelse och sin grönska öppnar sig mot älven. Yttre delens byggnader t ex "Långa längan" och "Vita gaveln" är viktiga blickfång liksom Ankarhuset och de andra stora bostadshusen inom de inre, högt belägna delarna.

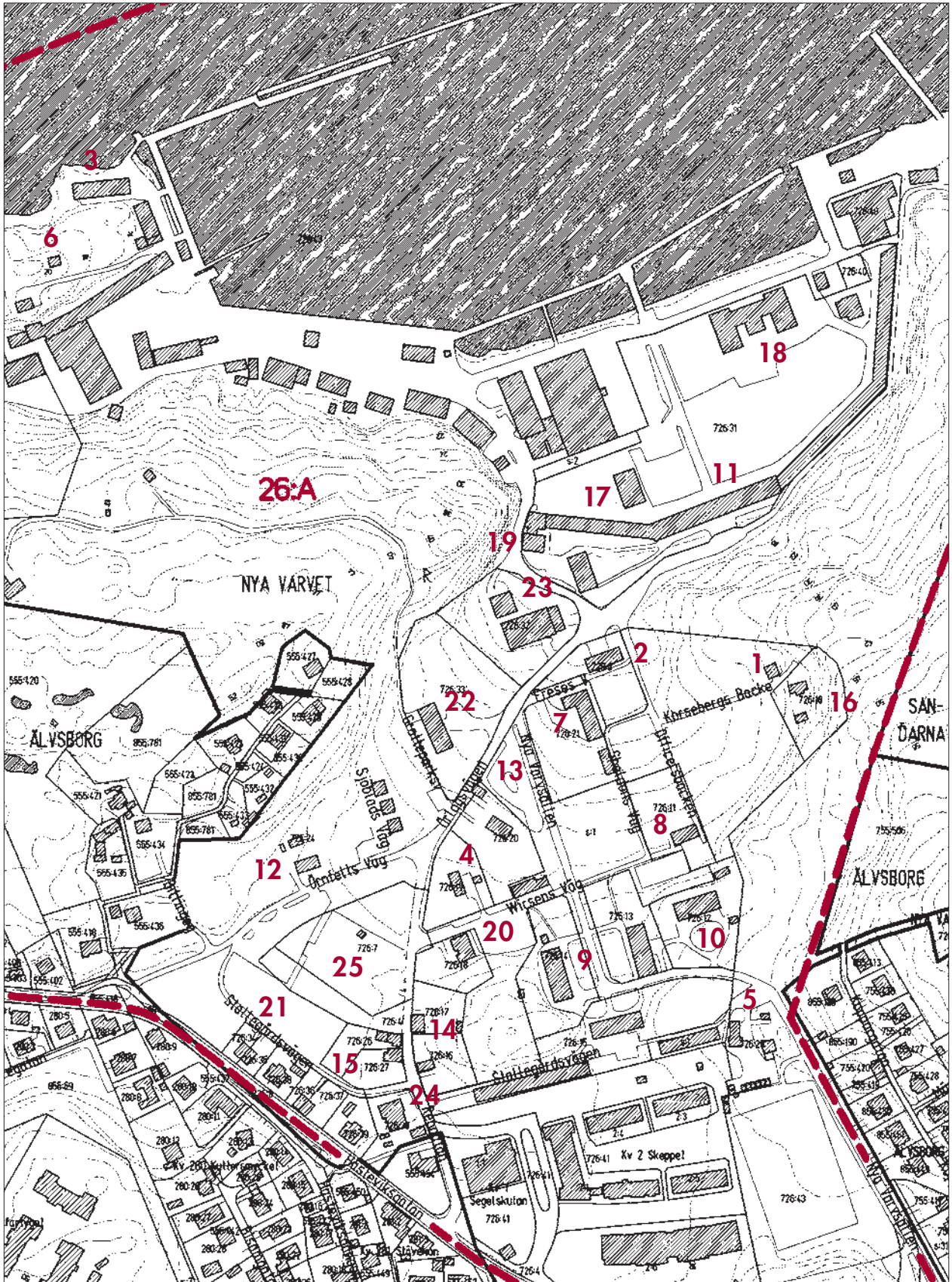
Bebyggelsen är gles och omfattar friliggande byggnader. Den yttre delen ligger i direkt kontakt med älven och är genom "Långa längan" avskild från övrig bebyggelse. "Hamnområdet" och området kring Nya Varvsallén präglas av symmetri och Örlogsvägen följer i

"Vita gaveln", f d inventariekammaren (3).

"Långa längan", mittpartiet med f d kanslilokaler. Huvudentrén från söder (11).

huvudsak den diagonala axel som fanns i den första planen. Viktiga inslag i miljön är kyrkogården, de två alléerna och trädgårdsanläggningarna.

De enskilda byggnaderna har ett mycket varierande utseende. Inom området förekommer t ex välbevarade trähus med 1700-talskaraktär (torpet, gamla vaktstugan och Arrendegården), stenhushus och trähus i nyklassicistisk stil från 1800-talets början (bostadskasernerna, Ankarhuset och "Långa längan") samt träbyggnader från tidigt 1900-tal som delvis präglas av nationalromantiska ideal (f d marketenteriet och "engelska villorna"). Följande byggnader och anläggningar har ett särskilt värde.

1. Torpet, museum

Trähus i en våning med inklädda utknutar och brant valmat tak. Interiören är välbevarad och omfattar bl a ett gammalt spiskomplex. Troligen byggt före 1700.

2. Nobis, f d värdsbus, officersmässa m m

Trähus i 2 våningar med flackt sadeltak och fasad inklädd med kraftiga pilastrar. Byggt 1711 och flyttat hit 1816.

3. "Vita gaveln", f d inventariékammare

Stenhus i 2 våningar med valmat tak och slät vit putsfasad med små välvda fönster och breda portar. Uppfört 1754.

4. Almska huset, bostadshus

Trähus i en våning med brant sadeltak och inklädda utknutar. Uppfört 1767.

5. Arrendegården, f d bostadshus

Trähus i 2 våningar med valmat tak och smårutsindelade fönster. Uppfört 1795.

6. Gamla vaktstugan

Knuttimrat envåningshus med brant valmat tak och "veranda". Uppfört 1799.

7. Virginska huset, bostadshus

Vinkelbyggt trähus i en våning med brutet tak. Huvudbyggnaden uppfördes vid 1700-talets mitt och flygeln tillkom 1813.

Torpet (1).

Arrendegården (5).

Virginska huset, flygeln (7).

"Långa längan", huvudentrén mot norr (11).

Södra kasernen (9).

Ankarhuset (10).

8. *Sahlbergsska gården, bostadshus*

Trähus i en våning med brutet tak. Uppfört 1811 och senare tillbyggt.

9. *Bostadskaserner och uthus*

Anläggningen omfattar tre bostadshus av trä i 2–3 våningar. Mitthuset har en monumental huvudfasad med frontespis och breda pilastrar. Söder om husen ligger två uthuslängor som är i en våning. Mitthuset uppfördes 1802 och övriga hus 1816.

10. *Ankarhuset, bostadshus*

Putsat stenhus i 3 våningar med sadeltak och kalkstensportal omgiven av gjutjärnsdekor bl a ankare. Uppfört 1805–13.

11. *"Långa längan", f d kansli- och kasernbyggnad*

Putsat stenhus med mittparti i 3 våningar och flyglar i 1–2 våningar. Mittpartiet accentueras genom ett klocktorn och huvudentrén som har en genomgående port framhåvs genom rikt utsmyckade portaler. Uppfört 1818.

12. *Bostadshus vid Örnfelts väg, bus 59*

Trähus i 1–2 våningar med inklädda knutar och asymmetriskt sadeltak. Byggt i början av 1800-talet.

13. *"Likboden"*

Envåningshus med putsade naturstensmurar och panelklädda gavelpartier. Uppfört i början av 1800-talet.

14. *Två bostadshus vid Örlogsvägen, bus 68–69*

Trähus i en våning med sadeltak. De uppfördes under 1800-talets första hälft och byggdes om cirka 1990.

15. *"Flottans män", bostadshus m m, bus 71*

Ett bostadshus av trä i 2 våningar samt en mindre länga som är i en våning och har gaveln vänd mot gatan. Uppförda kring 1800-talets mitt.

16. *Bostadshus m m, bus 54*

Trähus i en våning med frontespis och balkong samt uthus av trä i en våning. Byggda under 1800-talets senare hälft.

17. *Arresten, f d cellfängelse*

Stenhus i 3 våningar med fasader av gult tegel och sadeltak. Uppfört 1873.

18. *Matsalen*

Matsalen består av tre sammanbyggda delar. Den har en våning och delvis inredd takvåning. Fasaderna domineras av stora, tätt sittande fönster med smårutsindelning. Uppfört 1908.

19. *F d marketenteri intill "Långa längan"*

Trähus i en våning med brutet tak och inredd takvåning. Uppfört 1916.

20. *Kompanjonen, f d mässbyggnad*

Trähus i en våning med mycket brant brutet tak och inredd takvåning. Byggnaden fick sitt nuvarande utseende 1917.

21. *Engelska villorna*

Två trähus i en våning med branta sadeltak och inredd takvåning. Uppförda 1916.

22. *Nya Kanslihuset*

Stenhus i 2 våningar med valmat sadeltak och putsade fasader. Uppfört 1943.

23. *F d gymnastiksal och kansli*

Stenhus i 2 våningar med putsad fasad och sadeltak. Uppfört som gymnastiksal 1917 och ombyggt till kansli 1944.

24. *F d Örlogshemmet*

Trähus som består av två delar i 1–2 våningar. Byggnaderna fick i huvudsak sitt nuvarande utseende på 1940-talet men omfattar äldre delar.

25. *Nya Varvets kyrkogård*

Kyrkogården anlades troligen i mitten av 1700-talet. Den utvidgades 1784 och cirka 1846. På kyrkogården står ett litet lågt stenhus med tegeltäckt tälttak. Det är ett "benhus" eller gravkor från 1700-talet.

F d cellfängelse (17).

Matsalen (18).

Kyrkogården (25).

Detta kapitel är ett utdrag ur

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE I GÖTEBORG

ETT PROGRAM FÖR BEVARANDE

DEL I

Redaktör

Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Projektgrupp

Hans Ander, Stadsbyggnadskontoret
Maria Lundgren, Stadsbyggnadskontoret
Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Kartor

Lillemor Bankel, Stadsbyggnadskontoret

Foto före 1965

Stadsmuseets arkiv

Foto 1965–98

Arkivfoto, Staffan Westergren, Stadsmuseet
Övrigt, Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Flygfoto

Stadsbebyggelse, Gösta Rydvall, Stadsbyggnadskontoret
Landsbygd, Lars Nord, Stadsmuseet

Utskrifter

Kristina Carlefred, Stadsbyggnadskontoret

Grafisk form och produktion Joe Brig Art AB, Göteborg
Textoriginalen är satta med Caslon 540 och ITC Garamond.

RÖDJAN 27

FÄRJESTADEN 28

STADSDELARNAS HISTORIA

Före 1880

Området var tidigare en del av Lundby socken. (Se stadsdelen Kyrkbyn.) Marken brukades av gårdarna Rödjan och Färjestaden/Färjenäs. Den togs också delvis i anspråk för helt andra verksamheter redan på 1600-talet och någon form av färjeled har funnits vid Färjestaden åtminstone sedan 1500-talet.

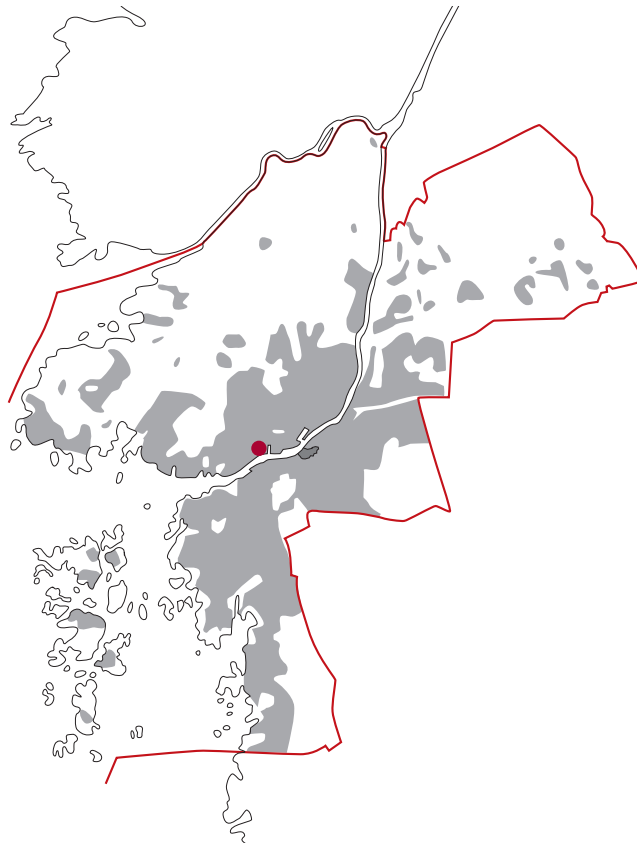
1603 anlades Karl IX:s Göteborg på strandområdet mellan de två bergspartierna i nuvarande Färjestaden men staden förstördes redan 1611 och blev sedan inte återuppbyggd.

Stora Rödjan var ett kronohemman och användes bl a som översteboställe. Till egendomen hörde Rya Skog.

Inom Rödjan nere vid älven finns en relativt starkt utskjutande udde, Rya Nabbe. Den utnyttjades av både danskar och svenskar under krigen på 1600- och 1700-talet. Vid 1640-talets mitt anlade danskarna en skans och svenskarna befäste udden på 1680-talet.

1870-1960

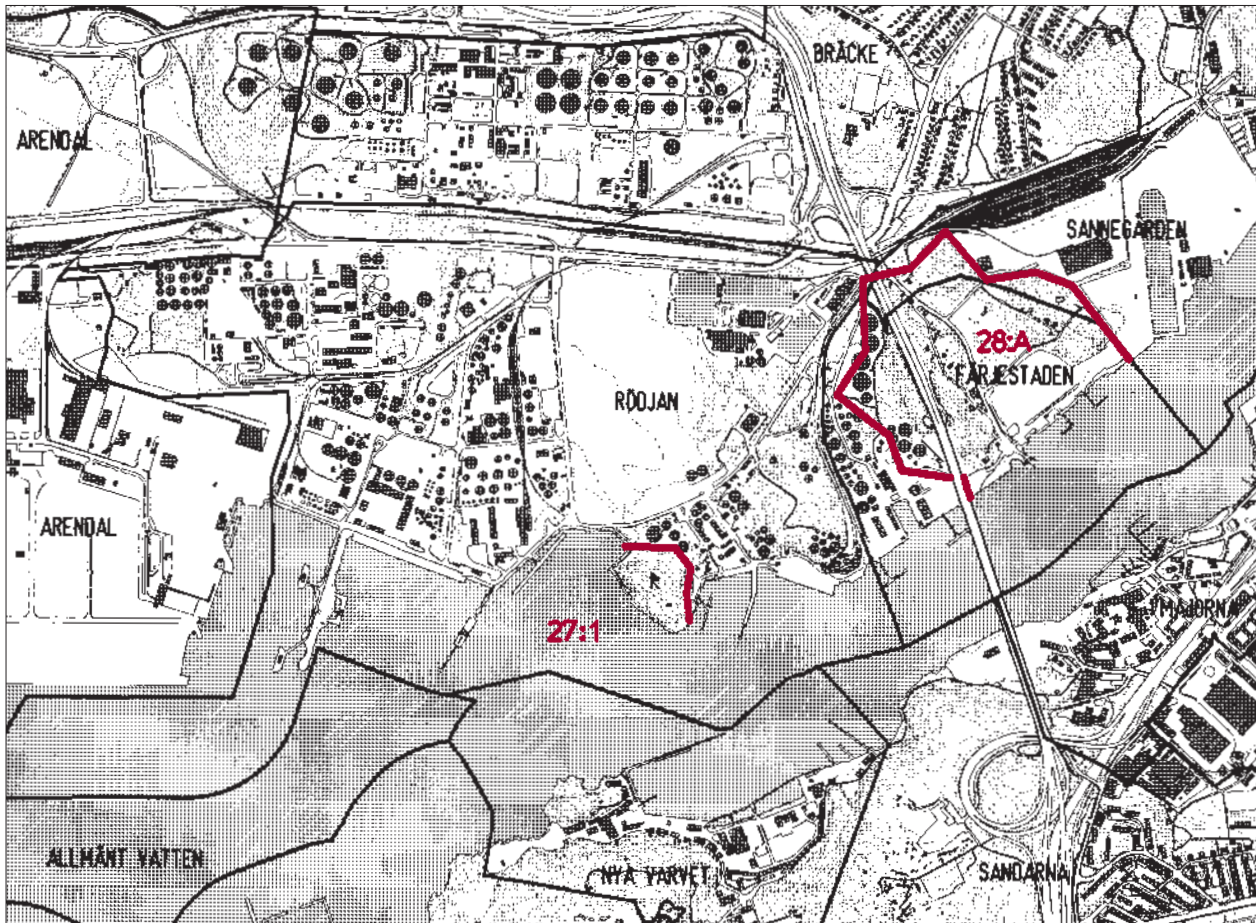
I slutet av 1800-talet började strandområdet att utnyttjas för industrier och andra verksamheter. Färjestaden utvecklades till ett litet samhälle och var vid sekelskiftet relativt tätt

bebyggt med olika företag längs stranden och bostadsbebyggelse innanför. (Se foto nästa sida som visar Färjenäs i början av 1900-talet.)

1895 etablerades Vestkustens Petroleum AB i västra delen av Färjestaden och på 1930-talet började en oljehamn, Ryahamnen, att anläggas på Rödjans strandområde.

Hamnen utvidgades sedan i etapper och marken innanför uppläts åt olika oljebolag. Under 1950-talet togs även marken väster om Rya Nabbe i anspråk för oljehantering (Skarvikshamnen) och därefter har området i nordost byggts ut med bl a vattenreningsverk.

Förändrat - bevarat

I väster har hamnen och industriverksamheten utvecklats ytterligare efter 1960.

Rya Nabbe samt området öster om Älvsborgsbron med lämningarna efter Karl IX:s Göteborg och de bevarade delarna av "Färjestaden" har kulturhistoriskt värde.

KARL IX:s GÖTEBORG, FÄRJENÄS, 28:A

RYA NABBE, 27:1

Karl IX:s Göteborg, Färjenäs

Färjestaden 28:A

Området omfattar den yta som upptogs av Karl IX:s Göteborg.

Historik

År 1603 anlades Karl IX:s Göteborg på strandområdet mellan Kvarnberget i öster och Strömsberg i väster. Avsikten var att skapa en befäst hamnstad befolkad av invandrade holländare. Arbetet med uppbyggnaden påbörjades under ledning av H Fleming men redan 1611 skövlades staden av danskarna och den återuppfördes inte efter detta.

Det är oklart hur mycket av staden och befästningarna som byggdes under dessa åtta år. Vid arkeologiska undersökningar har bl a grunden efter en kyrka och en annan större byggnad påträffats.

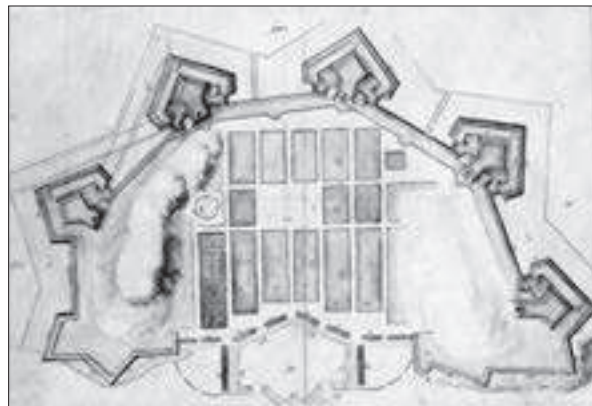
De följande 250 åren var området jordbruksmark under hemmanet Färjestaden/Färjenäs som gränsade till gården Pölsebo i öster. Enligt ett avtal från 1632 skulle den viktiga färjeleden och vägen genom Färjestaden hållas öppen för fri passage och gårdens innehavare hade ansvaret för färjetrafiken. Bland gårdens ägare märks den adliga familjen Cronacker.

På 1700-talet låg en vaktstuga och en krog vid färjestället. Vid stranden fanns sillsalteri och trankokeri och omkring 1750 anlades också ett tegelbruk.

Kring 1800-talets mitt hade området fortfarande en lantlig karaktär. Färjestället med ett par byggnader kallades då Färjestaden och gårdsanläggningen som låg intill Kvarnberget omnämns som Färjenäs.

I slutet av 1800-talet när de övriga delarna av älvstranden industrialiserades byggdes Färjestaden ut med både bostäder och större arbetsplatser.

Inom strandområdet etablerades en rad industriella företag. Ett av de största var en snickerifabrik som grundades 1893 och öster om denna låg bl a Göteborgs Salt- och Sodafabrik. 1895 anlades Vestkustens Petroleum AB som importerade fotogen och oljor. Företaget hade mark i västra delen och här tillkom något senare A Johnson & Co (Nordstjernen) som tillhörde samma

Förslag till stadsplan för Karl IX:s Göteborg. Till böger bergspartiet där kyrkoruinen nu ligger.

bransch. Färjestadens strandområde omfattade dessutom ett par små varv och österut låg Eriksbergs varv.

Färjeleden utvecklades också i slutet av 1800-talet. 1874 ersattes den gamla roddfärjan med en ångfärja och i början av 1900-talet drevs två färjelinjer, en för persontrafik och en för hästtransporter.

Bostadsbebyggelse växte fram både längs Karl IX:s Väg som är den gamla landsvägen ner till färjeläget och på de två bergssluttningarna i väster och öster (Flemingsgatan och Salterigatan).

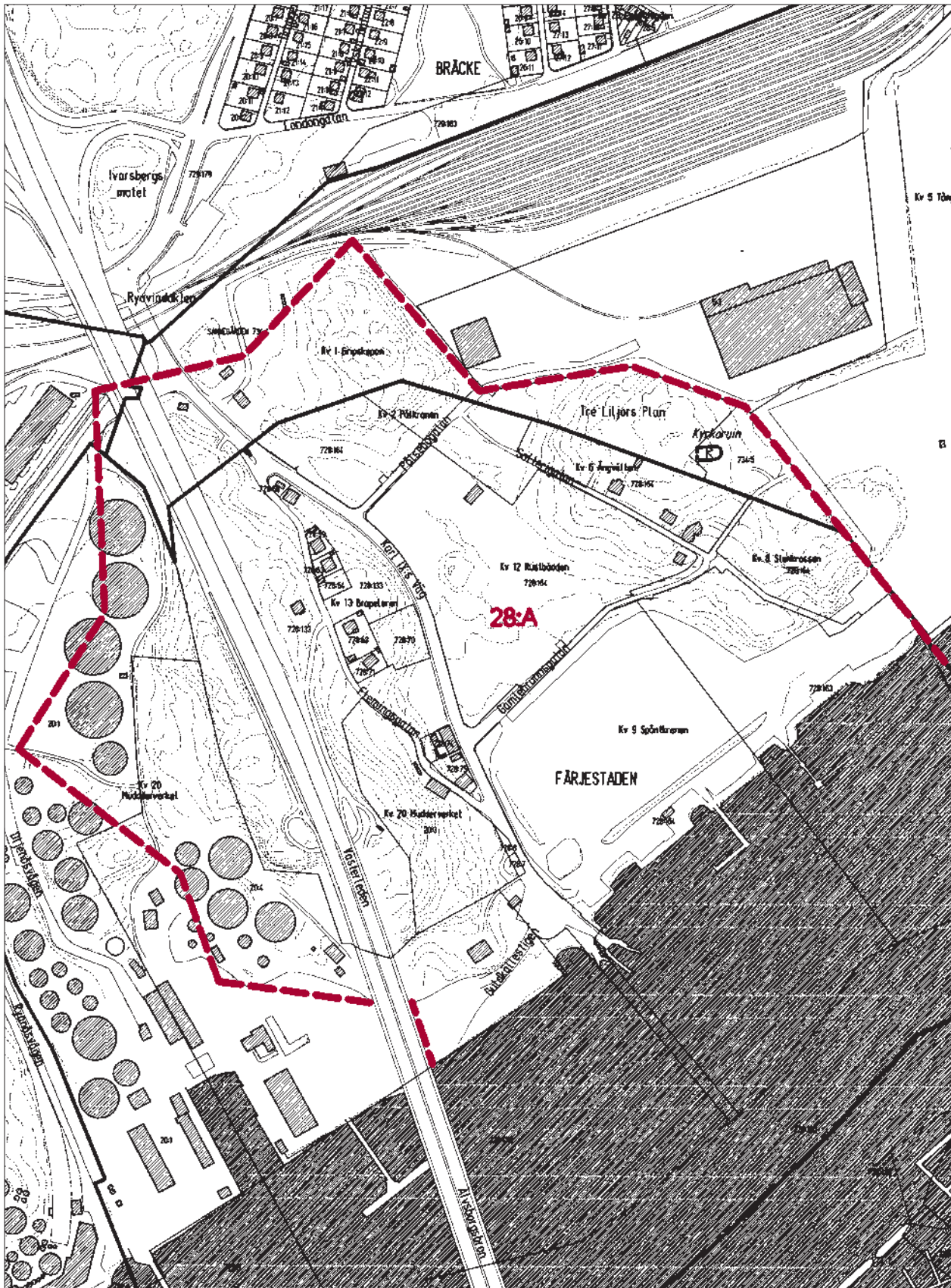
Flera av de mindre företagen försvann omkring 1930 och Färjenäs snickerifabrik lades ner på 1940-talet men inom västra delen av strandområdet utvidgade oljeföretagen sin verksamhet.

Efter 1960 har flera större förändringar skett. När Älvsborgsbron byggdes togs Färjestadens nordvästra del i anspråk för brofästet, nya vägar m m och 1967 när bron stod klar upphörde färjetrafiken. I öster utvidgades Eriksbergs varv så långt att delar av Kvarnberget måste sprängas bort och under de senaste 30 åren har en stor del av bostadshusen rivits.

Motivering

Karl IX:s Göteborg är en viktig historisk länk i stadsutvecklingen kring Göta Älvs mynning och kyrkogrunden på Kvarnbergets topp är ett tydligt minne från stadens bebyggelse.

Karl IX:s Väg med det anslutande färjeläget har en historia som går tillbaka till tiden före Karl IX:s Göteborg. Den nuvarande bebyggelsen består av delvis välbevarade

Kyrkoruin och minnessten vid bergskanten mot Eriksberg.

F d färjeläget. Vy mot Klippan.

Bostadshus vid korsningen Flemingsgatan/Karl IX:s Väg.

bostadshus från tiden kring sekelskiftet och är ett värdefullt exempel på den enkla, ganska fritt framvuxna bostadsbebyggelse som var vanlig utanför stadsgränsen vid denna tid.

F d färjeläget med sina bevarade anläggningar utgör tillsammans med motsvarande anläggningar på andra sidan älven (Klippan) ett viktigt minnesmärke som visar läget för den gamla farleden över älven.

Program – skydd

Natur- och kulturvårdsprogram 1976: området som helhet. Norra Älvstranden – Kulturmiljön 1989: området som helhet med bebyggelsen längs Karl IX:s Väg m m och färjestället.

Skydd enl KML 2 kap. Fornminnen: hela f d stadsområdet från Kvarnberget t o m Strömsberg.

Beskrivning – karaktär

Området omfattar bergspartierna Kvarnberget och Strömsberg med den karaktäristiska svackan emellan.

Den bevarade bebyggelsen ligger vid Karl IX:s Väg och Flemingsgatan. De två terränganpassade gatorna kantas av låga trästaket, murar, träd m m. De flesta av husen omges av trädgårdar och även på de avrivna tomterna finns rester av trädgårdar.

De flesta av byggnaderna är friliggande trähus av villatyp eller något större uppförda i slutet av 1800-talet eller kring sekelskiftet. Vid Karl IX:s Väg finns också ett landshövdingehus (728:74) byggt cirka 1900. Det innehåller café och butikslokaler i bottenvåningen.

Några av husen är mycket välbevarade och utgör viktiga inslag i stadsbilden t ex tvåvåningshuset Hedvigsdal (728:56) vid infarten till området, de två något större trähusen vid gatornas södra del (kv 20:3 och 728:75) samt villan ”Skogstorp” (728:71) som har en veranda med ”snickarglädje”.

På Flemingsgatan 7 (728:133) finns en yngre villa, ”Villa Gunninge”. Den uppfördes 1925–27 och ägdes av den kände göteborgskonstnären Filip Wahlström till 1965.

Mer att läsa

Karl IX:s Göteborg på Hisingen. R Scander, Göteborgs Hembygdsförbund 1975.

Rya Nabbe

Rödjan 27:1

Under kriget 1644–45 uppförde danskarna en skans ute på Rya Nabbe. Senare när hela Hisingen blivit svenskt uppfördes permanenta försvarsanläggningar som tillsammans med befästningarna på Billingen vid Nya Varvet skulle skydda älvmyningen och staden.

I slutet av 1700-talet och under 1800-talets första årtionden utökades anläggningarna och här fanns då ett övre och ett nedre batteri samt diverse byggnader bl a bostadshus och kruthus. Idag är endast rester efter försvarsanläggningarna och ett kruthus bevarade.

Rya Nabbe som helhet är ett värdefullt inslag i hamnmiljön och ger trots de ändringar som gjorts i omgivningen en god uppfattning om platsens ursprungliga strategiskt viktiga läge i mynningen.

Program – skydd

Natur- och kulturvårdsprogram 1978.
Skydd enl KML 2 kap. Fornminnen.

Övrigt – utanför programmet

Rya skog

Rya skog som tillhörde hemmanet Rödjan uppmärksammades på 1870-talet av det nybildade sällskapet "Småfåglarnas Vänner". Ett stycke mark öster om skogen köptes in 1871 och i sällskapets regi ordnades utflykter för skolbarn som också fick hjälpa till med trädplantering. Området fick namnet Fågelro och här restes 1884 en minnessten över sällskapets grundare, professorn A W Malm.

1928 fridlystes Rya skog och området blev det första naturreservatet i länet.

Naturreservatet Rya Skog har genom sin tillkomst historia även intresse från kulturhistorisk synpunkt.

Se även "Rya Skog, forntidsskog i framtidsstad".
M Holmer och J Stenström, Naturcentrum 1996.

Göta Älvs mynning 1809. På norra sidan Rya Nabbe skans och Färjestaden/Färjenäs. Ungefär mitt emot på södra sidan ligger Nya Varvet med Billingsens batteri respektive Klippans färjeläge.

Detta kapitel är ett utdrag ur

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE I GÖTEBORG

ETT PROGRAM FÖR BEVARANDE

DEL I

Redaktör

Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Projektgrupp

Hans Ander, Stadsbyggnadskontoret
Maria Lundgren, Stadsbyggnadskontoret
Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Kartor

Lillemor Bankel, Stadsbyggnadskontoret

Foto före 1965

Stadsmuseets arkiv

Foto 1965–98

Arkivfoto, Staffan Westergren, Stadsmuseet
Övrigt, Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Flygfoto

Stadsbebyggelse, Gösta Rydvall, Stadsbyggnadskontoret
Landsbygd, Lars Nord, Stadsmuseet

Utskrifter

Kristina Carlefred, Stadsbyggnadskontoret

Grafisk form och produktion Joe Brig Art AB, Göteborg
Textoriginalen är satta med Caslon 540 och ITC Garamond.

BRÄCKE 29

STADSDELENS HISTORIA

Före 1930

Stadsdelen är uppkallad efter hemmanet Bräcke som låg inom Lundby socken. (Se stadsdelen Kyrkbyn.)

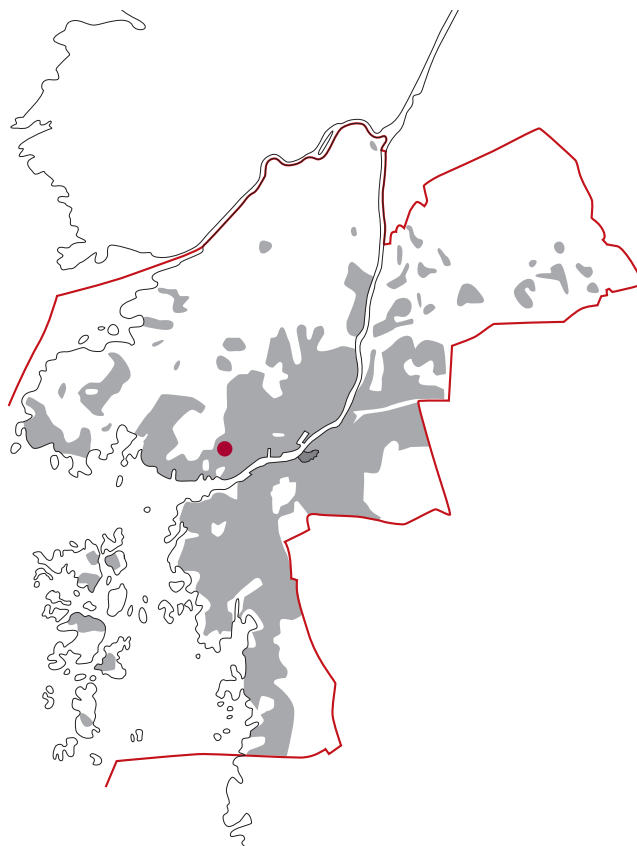
Vid inkorporeringen 1906 var detta ren landsbygd. I norra delen låg Bräcke gård och inom nuvarande Kyrkelyckan fanns en kolerakyrkogård. Vid vägen ner mot Färjestaden låg en grupp allmänna byggnader bl a skola och polisstation.

I Krokäng vid gränsen till Eriksbergsområdet hade Göteborgs arbetarekommun ett "sommartivoli", vilket fungerade som en Folkets Park under 1900-talets första årtionden.

Den första större nybyggnaden efter inkorporeringen med Göteborg var en villabyggnad som uppfördes 1914 vid den gamla gården Bräcke. Den övertogs 1927 av Bräcke Diakonisällskap.

1930-60

1934 fastställdes en stadsplan för egnahemsbebyggelse söder om Bräcke gård och 1934-39 bebyggdes området med små enhetligt utformade trähus i 2 våningar. Utbyggnaden med egnahem fortsatte sedan under 1940-talet söder och öster om Kyrke-

lyckan och 1946 uppfördes en skola för området.

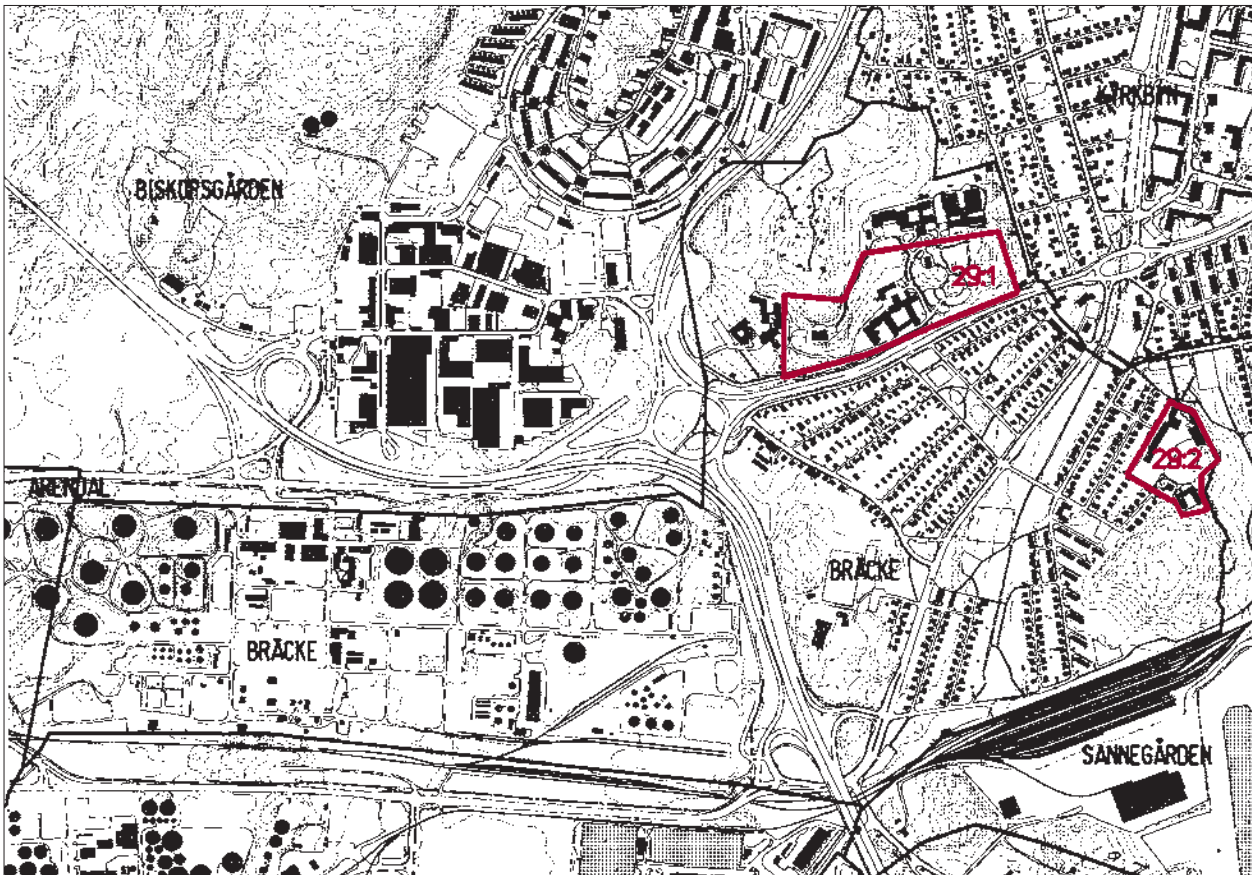
Förändrat - bevarat

Efter 1950 har i stort sett alla egnahemsvillorna i det äldre området byggts om. Inom Bräcke Diakonigård har en omfattande utbyggnad skett. I väster vid Torslandavägen har ett industriområde anlagts.

Särskilt värdefulla byggnader är f d huvudbyggnaden till Bräcke gård, "Bräcke diakoniansalt" och Bräckeskolan.

Bräcke egnabem på 1930-talet.

BRÄCKE GÅRD, BRÄCKE DIAKONIGÅRD, 29:1

BRÄCKESKOLAN, 29:2

Bräcke gård, Bräcke diakonigård

Bräcke 29:1

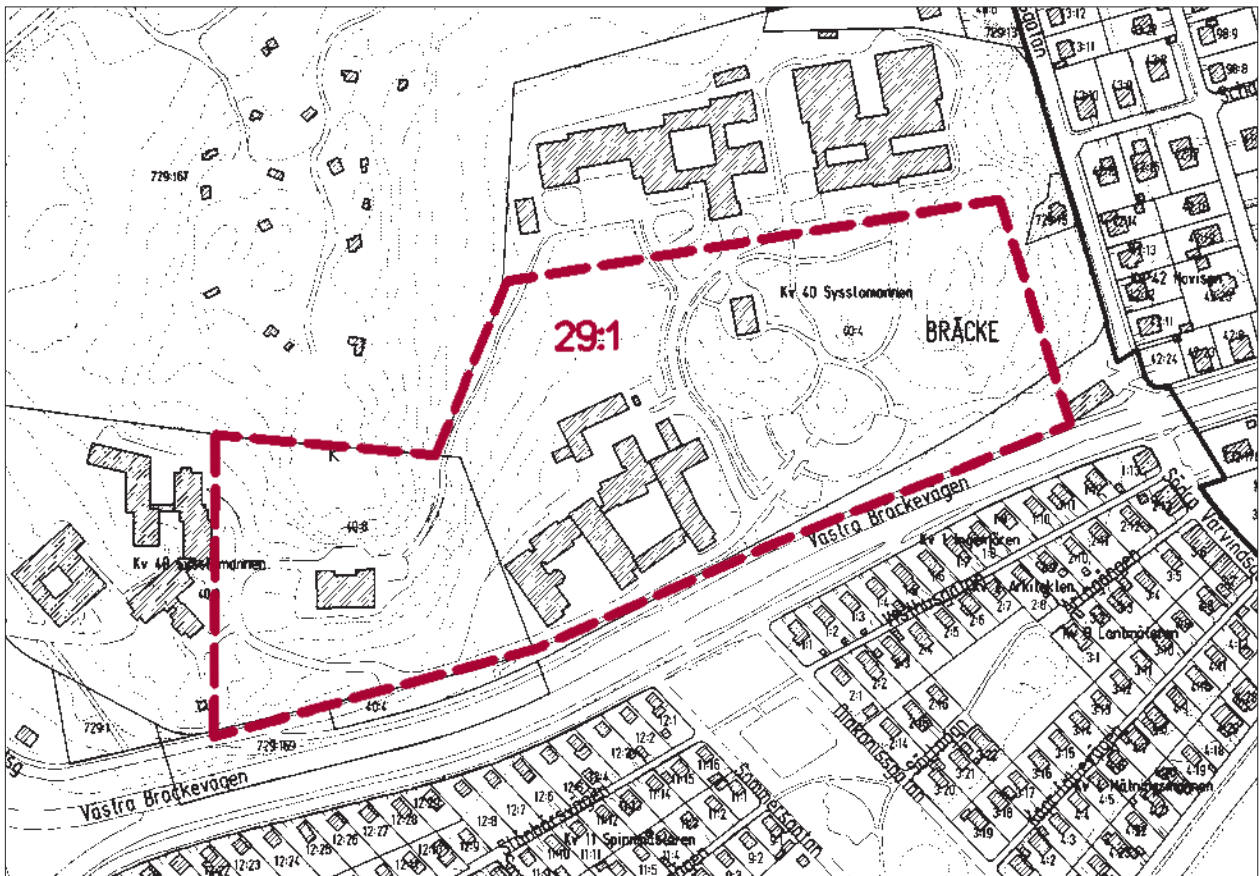
Bräcke gård omfattade i början av 1900-talet ett relativt stort bostadshus samt ladugård och diverse andra ekonomibyggnader.

Ett stycke väster om gårdsanläggningen uppfördes en stor villa 1914. Den ägdes av grosshandlare C Leffler och ritades av arkitekten E Krüger. Villafastigheten donerades till Göteborgs Diakonisällskap 1927 och har sedan använts för dess verksamhet.

Efter 1970 har nya byggnader tillkommit i anslutning till villan (Bräcke Västergård). Väster och norr om f d huvudbyggnaden på gården har också nya vårdanläggningar uppförts (Bräcke Östergård).

Bräcke gård, f d huvudbyggnad.

F d huvudbyggnaden, kv 40:4

Huset uppfördes på 1790-talet och ombyggdes till nuvarande utseende 1885. Det är av trä i en våning med inredd vindsvåning under ett tegeltäckt sadeltak. Båda långsidorna har breda frontespiser och verandor. Dekoren som är typisk för 1800-talets slut är koncentrerad till fönsteromfattningarna och den västra verandan. De flesta av fönstren har korspostindelning och spröjs i nedre bågen. Byggnaden omges av en trädgård som avgränsas med en naturstensmur mot infartsvägen.

F d bostadshuset är ovanligt välbevarat och trots att ekonomibyggnaderna saknas ger miljön en relativt god uppfattning om de gårdsanläggningar som tidigare fanns inom denna del av Hisingen.

Bräcke diakonigård, entrésidan.

Bräcke diakonigård, kv 40:3

Den stora välbyggda villan präglas av 1910-talets nationalromantiska stil. Den är av sten i en våning med inredd vindsvåning under ett brutet sadeltak som har stora takkupor. Fasaden är putsad och sparsamt utsmyckad med bl a rusticerade hörnpelare. Samtliga fönster är smårutsindelade och entrén har en tidstypisk robust trädörr. Sockelvåningen och murarna som ansluter till den avgränsade gårdsplanen är utförda i grov gråsten. Villan omges av park med ekar. Ursprungligen fanns också tre små stenhus vid uppfartsvägen till villan.

Byggnaden är mycket välbevarad och utgör tillsammans med parken ett värdefullt exempel på en påkostad villaanläggning från 1910-talet.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1975: f d bostadshuset (kv 40:4) och villabyggnaden (kv 40:3).

Bräcke diakonigård med omgivande park.

Bräckeskolan, fasader mot skolgården.

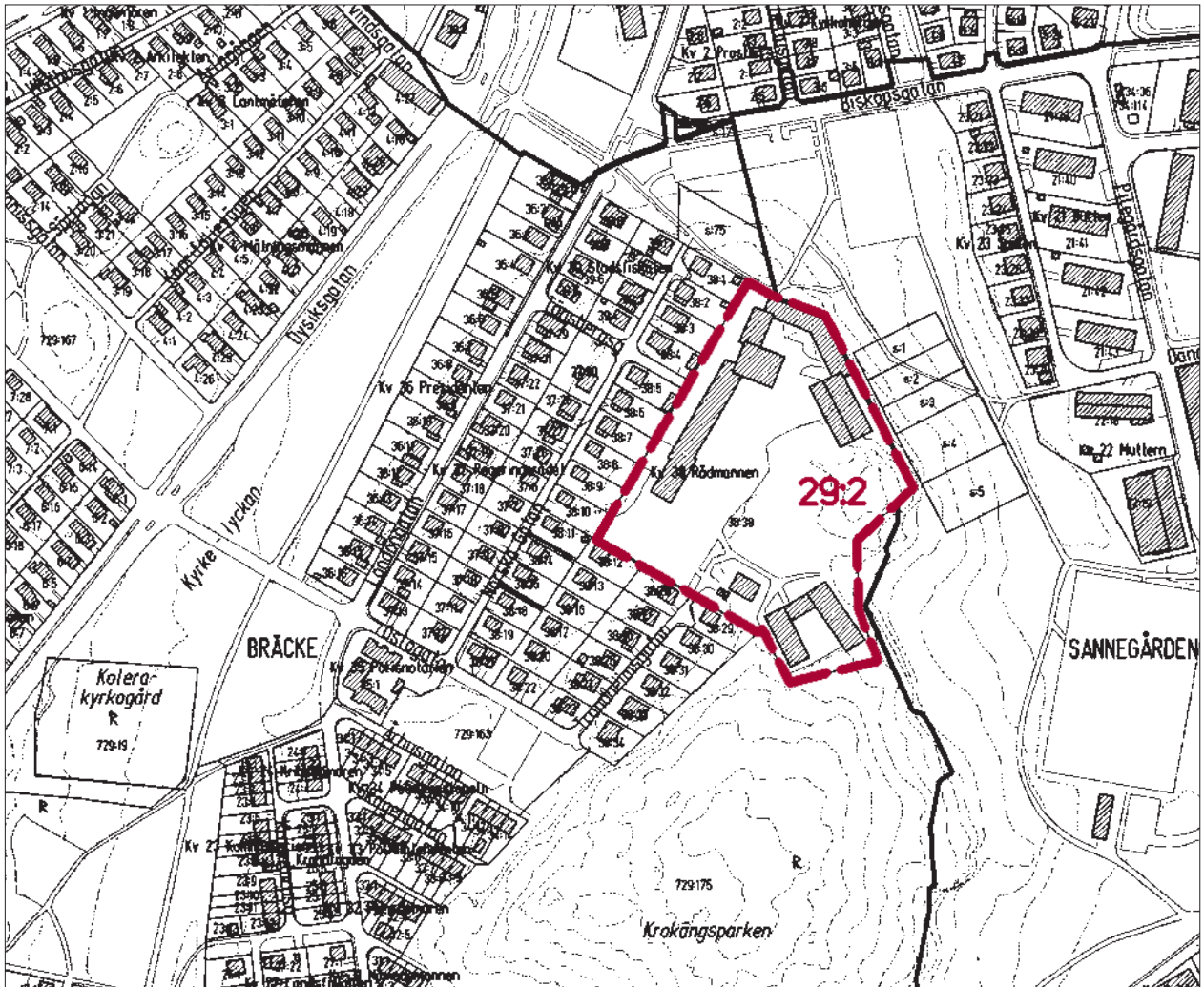
Bräckeskolan

Bräcke 29:2

Bräckeskolan (kv 38:38) uppfördes 1946 som folkskola för drygt 900 elever. Arkitekt var G Ålander. 1968 tillbyggdes skolan med en flygel mot norr.

Skolan omfattar den ursprungliga byggnaden, den tillbyggda flygeln samt en yngre friliggande byggnad. De är belägna kring en skolgård som ansluter till Krokängsparken.

Den ursprungliga byggnaden består av tre delar i 2–4 våningar med tegeltäckta sadeltak som är valmade på de lägre delarna. Fyrvåningsdelen är byggd i vinkel och har en bred gavel med tätt sittande fönster.

Bräckeskolan, dekorativ list vid taket.

Bräckeskolan, entré från nordväst.

Fasaderna är av gult tegel och avslutas vid takfoten med en mönstermurad taklist. Karaktäristiska detaljer är det utskjutande taket med synliga taksparrar samt nordvästra entrén som har originaldörrar av trä och skärmtak med dekorativ kopparlist.

Tillbyggnaden i norr är av sten i 1–2 våningar och har ett "entrévalv" i anslutning till den äldre delen. Fasaderna är klädda med tegel. Den yngre friliggande byggnaden är av trä.

Skolans äldre delar är ett värdefullt exempel på 1940-talets omsorgsfullt utformade skolor i en stil som bl a anknyter till 1920-talets klassicism. Särskilt värdefulla delar är huvudbyggnadens originaldetaljer.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987.

Övrigt – utanför programmet

Bräcke egnahem

Området bebyggdes 1934–39. Stadsplanen upprättades av U Åhrén och husen som hade enhetlig och mycket enkel utformning ritades av Småstugebyrån. Hela området präglades ursprungligen starkt av funktionalismens idéer. Stadsplanen är ännu helt bevarad men de flesta av husen är ombyggda och av den enhetliga spartanska arkitekturen finns inte mycket kvar.

Bräcke egnahem är ett intressant exempel på funktionalismens bostadssociala idéer och stadsplaneideal. Området har också en karaktäristisk miljö skapad av egnahemsägarna själva, bl a genom "självbyggeri". Det upptas som värdefullt i "Underlag för Energisparplanen" 1980.

Kyrkelyckan – kolerakyrkogården

Inom Kyrkelyckans grönområde (se karta) ligger en kolerakyrkogård anlagd 1834. Den har några bevarade stenar, den yngsta från 1875. Begravningsplatsen skyddas enl KML 2 kap. Fornminnen.

Kolerakyrkogårdens stenmur. I bakgrunden Bräcke egnahem.

Detta kapitel är ett utdrag ur

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE I GÖTEBORG

ETT PROGRAM FÖR BEVARANDE

DEL I

Redaktör

Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Projektgrupp

Hans Ander, Stadsbyggnadskontoret
Maria Lundgren, Stadsbyggnadskontoret
Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Kartor

Lillemor Bankel, Stadsbyggnadskontoret

Foto före 1965

Stadsmuseets arkiv

Foto 1965–98

Arkivfoto, Staffan Westergren, Stadsmuseet
Övrigt, Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Flygfoto

Stadsbebyggelse, Gösta Rydvall, Stadsbyggnadskontoret
Landsbygd, Lars Nord, Stadsmuseet

Utskrifter

Kristina Carlefred, Stadsbyggnadskontoret

Grafisk form och produktion Joe Brig Art AB, Göteborg
Textoriginalen är satta med Caslon 540 och ITC Garamond.

BISKOPSGÅRDEN 30

STADSDELENS HISTORIA

Före 1950

Större delen av Biskopsgården ingick tidigare i Lundby socken. (Se stadsdelen Kyrkbyn.) Marken brukades av hemmanet Biskopsgården och i området anlades ett 10-tal torp under 1800-talet.

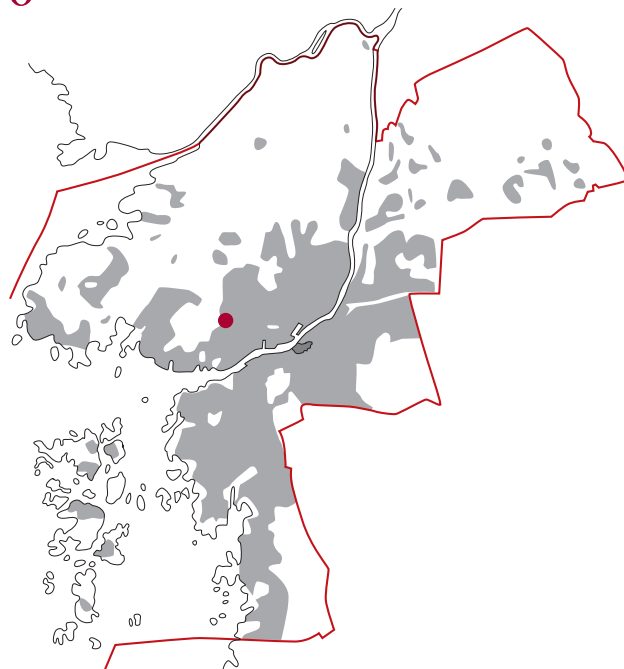
Efter inkorporeringen 1906 var detta i huvudsak landsbygd ytterligare 50 år, men några enstaka villor och mindre småhusgrupper växte upp cirka 1920–40.

1950–70

Åren 1955–70 bebyggdes östra Biskopsgården med bostadsområden. "Södra Biskopsgården" och "Norra Biskopsgården" uppfördes 1955–60, "Länsmansgården" tillkom 1963–66 och "Svartedalen" började byggas 1965. Några av områdena utformades som grannskapsenheter med centrumanläggningar och skolor i nära anslutning till bostäderna.

Byggherrar för de flesta av husen var de kommunala bostadsföretagen Göteborgs Stads Bostads AB, stiftelsen Göteborgs Bostadsföretag, Fastighets AB Göteborgsbostäder och Stiftelsen Samhällsbyggen. En mindre andel tillkom genom HSB och privata företag.

Den första utbyggnadsetappen "Södra

Biskopsgården" och "Norra Biskopsgården" omfattade områden som innehöll olika hustyper bl a lamellhus av varierande slag, punkthus och radhus. Här tillkom också elementbyggda, "eternitklädda" hus som delvis hade experimentkaraktär. Bland arkitekterna märks N E Eriksson, H Zimdahl, E och T Ahlsén, Ekholm o White samt L Ågren.

De övriga områdena fick delvis en mer storskalig bebyggelse och innehöll bl a skivhus i 7–9 våningar.

Förändrat - bevarat

På 1980-talet började delar av de första bostadsområdena att byggas om, bl a genom tilläggsisolering av fasaderna. Några av de yngre byggnaderna i norra delen har också förändrats genom om- och tillbyggnader bl a inom "turn-around projektet" Solstaden vid Sommarvädersgatan.

I början av 1990-talet revs ett relativt stort område med bostadshus vid Solvädersgatan. 1996 bebyggdes det med småhus av trä tillverkade av delar från provisoriska byggnader som uppfördes på Heden för VM i friidrott 1995.

Ett par av områdena från den första utbyggnadsperioden har valts ut som särskilt värdefulla. Bebyggelse uppförd efter 1960 har inte bedömts.

Mer att läsa

Stadsstudier och stadsförnyelse, erfarenheter från Norra Biskopsgården. E Hansson 1989.

BLIDVÄDERSGATAN, 30:A

ERIK VÄDERHATTS GATA, 30:B

Blidvädersgatan

Biskopsgården 30:A

Miljön omfattar två bostadskvarter (kv 26 och 29) i anslutning till en centrumanläggning, kyrka m m.

Historik

Både stadsplanen för området och ritningarna till de blivande byggnaderna upprättades 1956. K O Jonsson svarade för stadsplanen och arkitekten H Zimdahl utformade bostadshusen och den anslutande centrumanläggningen vid Vårväderstorget. Byggherre var Göteborgs Stads Bostads AB.

Bostadsdelen omfattade lamellhus och låga punkthus. Punkthusen förändrades delvis vid tilläggsisolering av fasaderna 1983.

Torget som ursprungligen omgavs av strama tvåvåningslängor fick en helt ny och mer "fantasifull" karaktär vid ombyggnad 1991. Det ingår inte i bevaringsprogrammet.

Intill torget byggdes Biskopsgårdens kyrka 1961. (Se Övrigt – utanför programmet.)

Motivering

Bebyggelsen ger exempel på 1950-talets experiment med nya hustyper och stadsplaner. Kombinationen av lamellhus och punkthus samt den varierande fasadbehandlingen ger en karaktäristisk miljö.

Program – skydd

Värdefulla miljöer 1985.

Beskrivning – karaktär

Området är nästan halvcirkelformat och omfattar två parallella rader med lamellhus samt punkthus som delar upp det långsmala svängda gårdsrummet. Typiskt för hela kvarteret är den ovanliga växlingen mellan putsade fasader och tegelfasader. Ut mot gatan och det anslutande grönområdet har husen fasader av tegel och inne på gården dominerar putsen.

I nordost gränsar det till Vårväderstorget. Till miljön hör också garage placerade längs Blidvädersgatan.

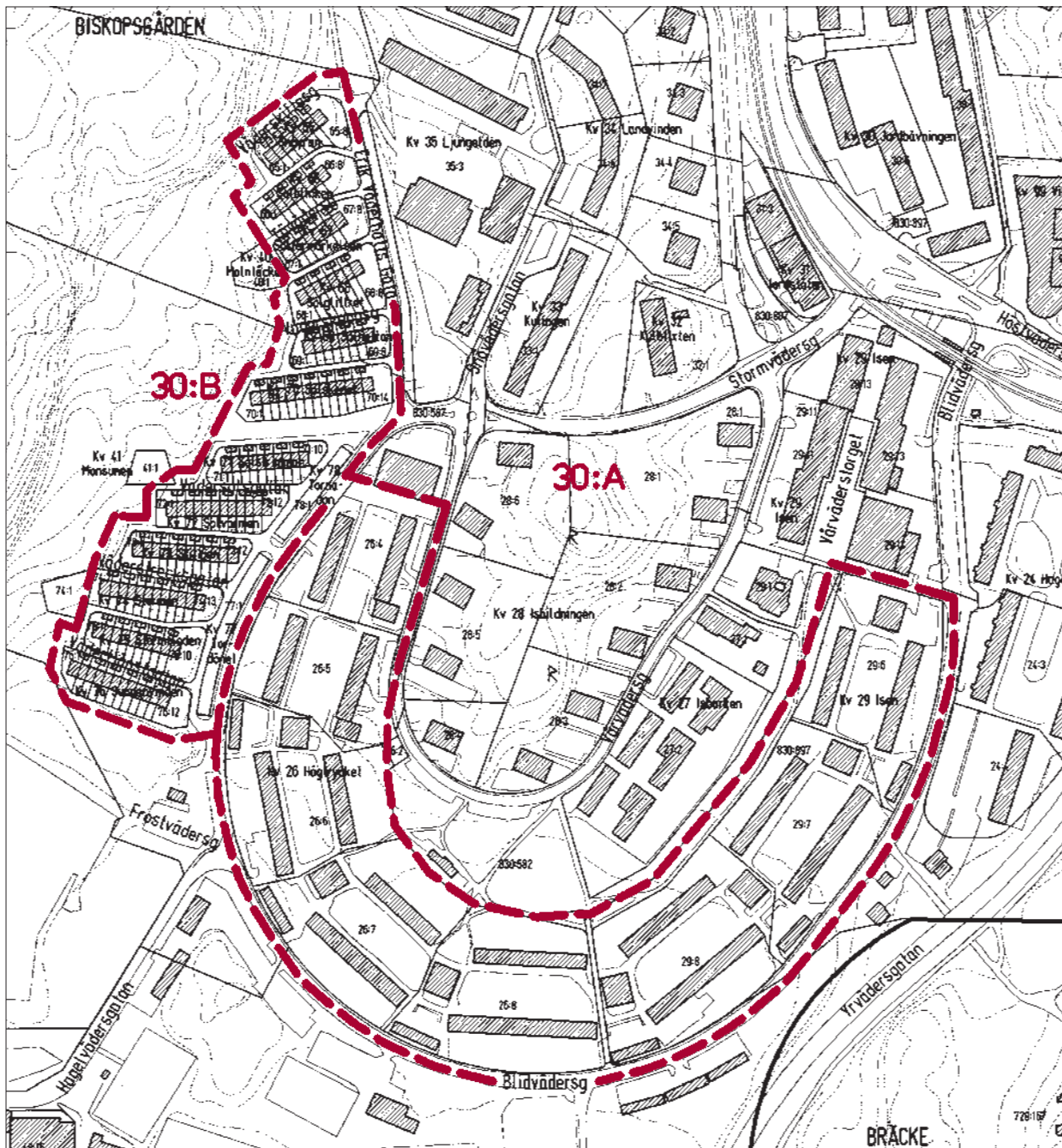
Lamellhus kv 26 och 29, putsad gårdsfasad.

Lamellhus kv 26 och 29, tegelfasad mot Blidvädersgatan.

Lamellhus

Byggnaderna har 3 våningar och flacka sadeltak täckta med eternitskivor. Gårdsfasaderna är spritputsade i ljus kulör och trapphusen med tillhörande entrépartier är starkt markerade genom geometrisk dekor i flera färger

och glasade entrédörrar med tidstypisk utsmyckning av järn. Övriga fasader är av rött tegel och saknar dekor. En karaktäristisk detalj är utanpåliggande balkongpartier sammanhållna med järnstolpar.

Punkthus

Byggnaderna är i 4 våningar med kvadratisk plan. Den mest karaktäristiska delen är taken. De är utformade

som flacka tälttak och krönta med pyramidformade laterniner som ger ljus åt trapphuset mitt i byggnaden. Fasaderna är tilläggsisolerade klädda med ny blå puts av samma typ som den ursprungliga. (Se foto sid 347.)

Erik Väderhatts Gata

Biskopsgården 30:B

Miljön omfattar ett relativt stort radhusområde intill ett grönområde.

Historik

Stadsplanen upprättades av K O Jonsson 1957 och husen ritades samma år av L Ågren. Byggherre var Göteborgs Stads Bostads AB.

Några av husen har förändrats bl a genom tillbyggnad av stora "glasade verandor" men området som helhet är välbevarat.

Motivering

Området är ett värdefullt exempel på 1950-talets enhetliga och tätt bebyggda radhusområden. Fasaderna har välstuderade kombinationer av olika fasadmaterial. Exteriören är i huvudsak bevarad med ursprunglig färgsättning.

Program – skydd

Värdefulla miljöer 1985.

Beskrivning – karaktär

Radhusgruppen är belägen intill en bergsslänt i utkanten av ett grönområde. Den omfattar tolv längor placerade vid smala gator som avslutas vid bergsslänten.

Husen är i 2 våningar och har tegeltäckta sadeltak. Fasaderna är utförda med varierande material. Gavlarna har vitslammade fasader. Partierna mellan fönsterbanden är klädda med liggande brun panel och övriga delar har en vertikal markering genom klädsel med locklistpanel i röd kulör.

Längs gatorna ligger förrådsbyggnader och små trädgårdar med uteplatser.

Entréfasader och förråd mot gatan.

Fasader mot trädgårdssidan.

Övrigt – utanför programmet

Blåsvädersgatan, kv 37 Mistralen

Kvarteret omfattar ett 10-tal bostadshus i 3–4 våningar. Det uppfördes 1957–59 enligt ritningar av arkitekterna E och T Ahlsén. Byggnaderna utformades med svagt böjda planformer delvis anpassade till terrängen. Byggnadsvolumerna fick en ljus och lätt karaktär med fasader av "eternitplattor" och nästan plana tak. Ett viktigt inslag i området var entréfasadernas glasade halvrundera "trapphusorn".

På 1980-talet genomfördes ombyggnad då bl a trapphusen kläddes med plåt.

Byggnaderna blev vid tillkomsten mycket omtalade, framför allt beundrades de glasade trapphusens utformning. Trots förändringarna har området som helhet delvis kvar sin ursprungliga karaktär och utgör ett mycket intressant exempel på 1950-talets experiment med nya material och former.

Kvarteret upptas som värdefullt i "Underlag för Energisparplanen" 1980.

Biskopsgårdens kyrka, kv 29:1

Kyrkan ligger i södra Biskopsgården vid Vårväders-torget. Den ritades av arkitekten J Olivegren och stod klar 1961. Taket m m har byggts om.

Kyrkan har ett högt korfönster utfört i mosaik samt ett originellt klocktorn format av två triangelformade "pyloner" som är ett värdefullt inslag i stadsbilden.

Biskopsgårdens kyrka. I bakgrunden Blidvädersgatans bostadsområde, lamellhusens yttre tegelfasader.

Blidvädersgatans bostadsområde, punkthus i kvarterets inre del.

Detta kapitel är ett utdrag ur

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE I GÖTEBORG

ETT PROGRAM FÖR BEVARANDE

DEL I

Redaktör

Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Projektgrupp

Hans Ander, Stadsbyggnadskontoret
Maria Lundgren, Stadsbyggnadskontoret
Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Kartor

Lillemor Bankel, Stadsbyggnadskontoret

Foto före 1965

Stadsmuseets arkiv

Foto 1965–98

Arkivfoto, Staffan Westergren, Stadsmuseet
Övrigt, Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Flygfoto

Stadsbebyggelse, Gösta Rydvall, Stadsbyggnadskontoret
Landsbygd, Lars Nord, Stadsmuseet

Utskrifter

Kristina Carlefred, Stadsbyggnadskontoret

Grafisk form och produktion Joe Brig Art AB, Göteborg
Textoriginalen är satta med Caslon 540 och ITC Garamond.

TOLERED 31

STADSDELENS HISTORIA

Före 1920

Området var tidigare en del av Lundby socken. (Se stadsdelen Kyrkbyn.) Namnet har stadsdelen fått efter hemmanet Tolered.

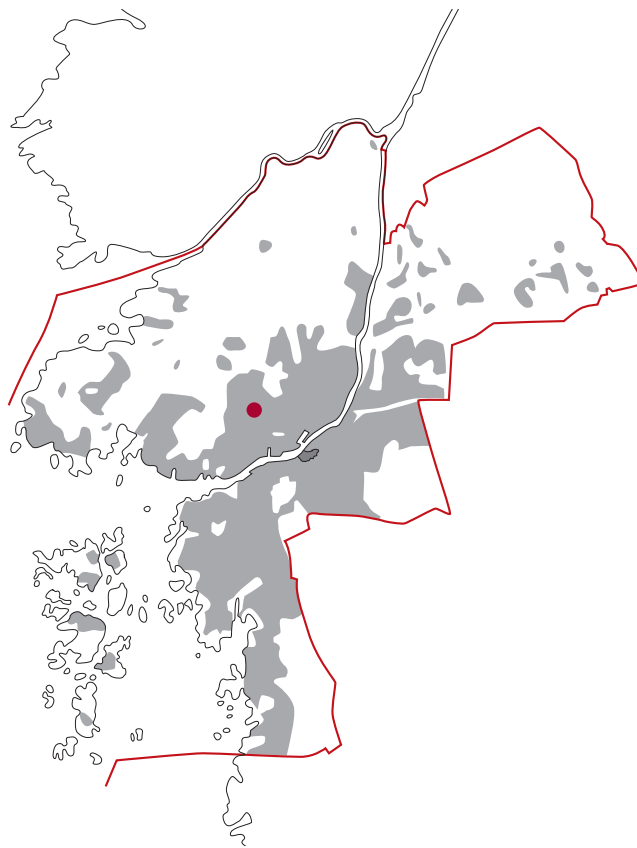
En annan betydande gård som låg här var Bjurslätt. På 1850-talet köptes den av S A Hedlund, känd bl a som redaktör för Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning. Bjurslätt användes som sommarställe och Hedlund utvidgade gårdens bebyggelse med två sommarvillor, Tomtebo och Solbacken. På gårdens ägor anlades också en park och en konstgjord badsjö, "Slätta Damm".

1920-60

I slutet av 1920-talet övertog Göteborgs stad delar av Bjursläotts ägor. Området i norr blev nu allmän park och fick namnet S A Hedlunds Park.

Omkring 1930 började områdets västra del att tas i anspråk för villor och på 1940-talet byggdes en grupp tvåvånings lamellhus av trä längs Björlandavägen.

1949 upprättades en plan för ett större bostadsområde utformat som en grannskapsenhet med Bjursläotts Torg i centrum. Det byggdes ut med trevånings bostadshus

1950-52. Den västra delen grupperades kring en stor grönyta Bjursläottsullen/Slättadammullen och i den östra placerades husen tätare vid en långsmal gräsplan. I norr uppfördes Toleredsskolan 1940 och 1953 efter ritningar av Å Wahlberg samt Toleredskyrkan ritad av T Hansson 1961.

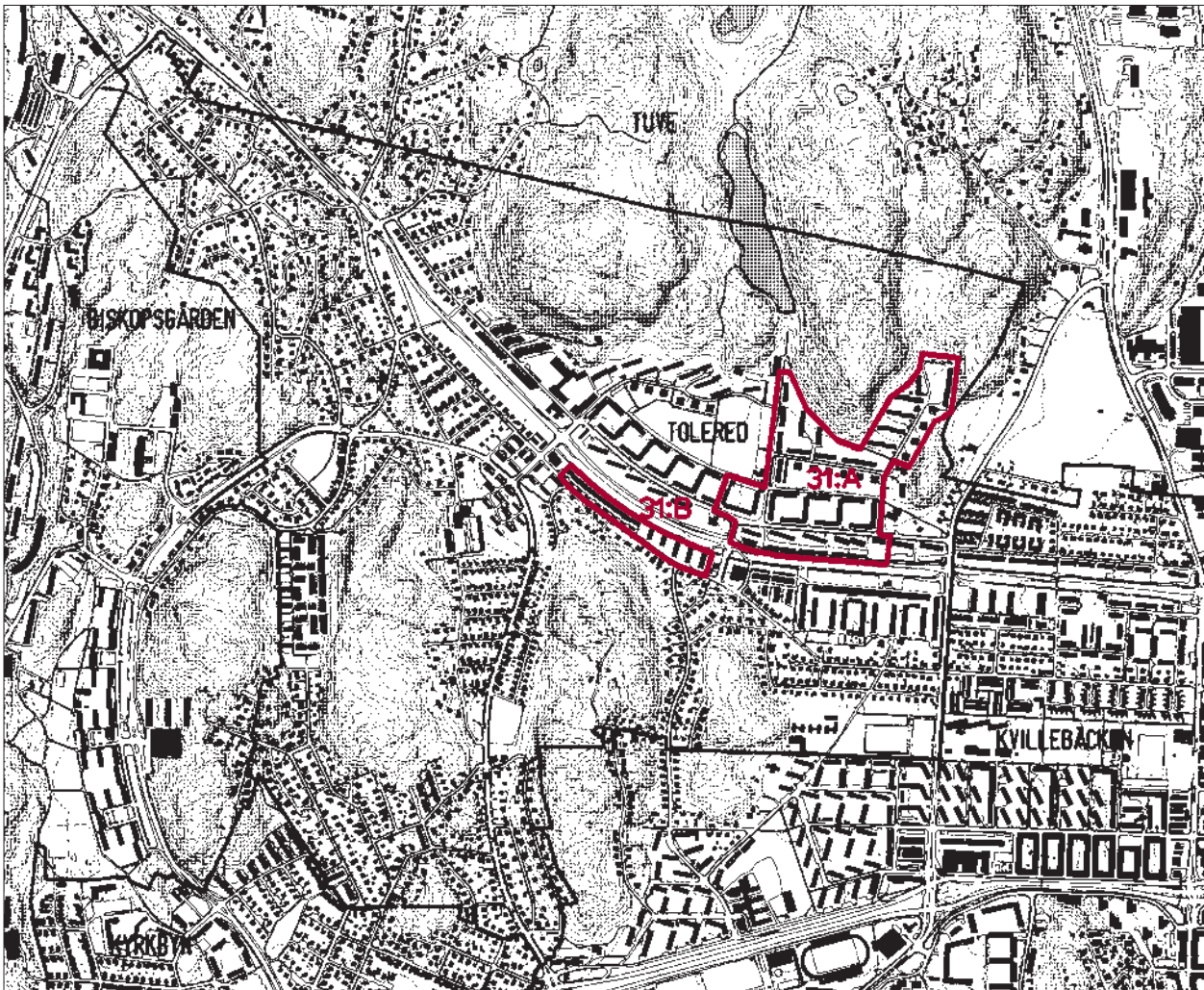
Under 1950-talet och senare utökades bebyggelsen med villor, radhus samt en grupp större hus vid Fyrklöversgatan söder om Björlandavägen.

Förändrat - bevarat

Större delen av bostadsbebyggelsen har byggts om under perioden 1975-85 bl a har området väster om Bjursläotts Torg förändrats genom tilläggsisolering av fasaderna.

Bjurslätts gård. Teckning av Torsten Hedlund 1871.

Välbevarade delar är bostadsområdet öster om Bjurslätts Torg samt stråket med tvåvånings lamellhus och radhus längs Björlandavägens södra sida.

BJURSLÄTTS TORG M M, 31:A

GAMLA BJÖRLANDAVÄGEN, LAMELLHUS M M, 31:B

Bjurslätt's Torg m m

Tolered 31:A

Miljön omfattar Bjurslätt's Torg och bostadsbebyggelsen öster om torget.

Historik

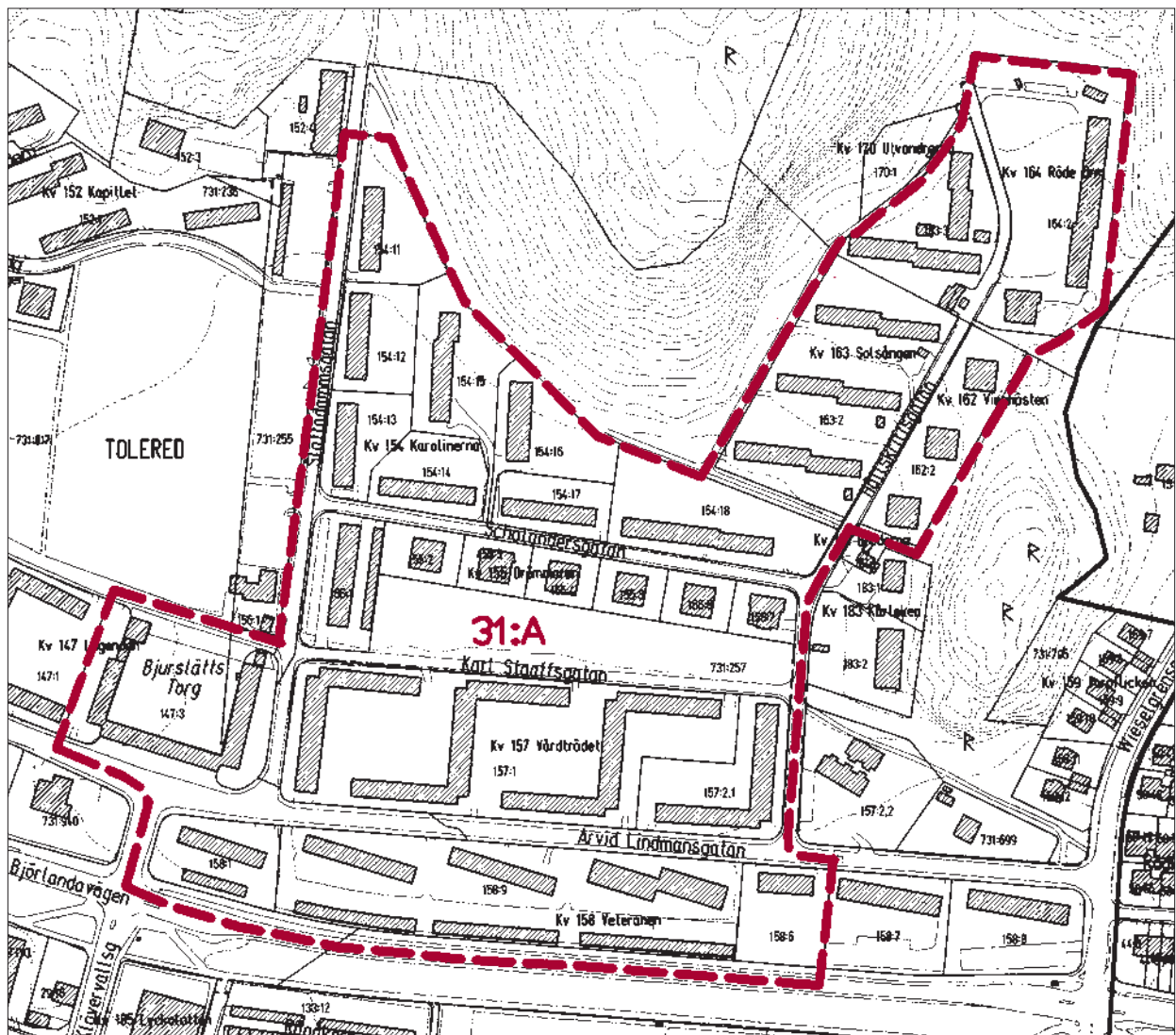
Stadsplan för området upprättades av T William-Olsson 1949 och utbyggnaden genomfördes 1950–52.

Centrumanläggningen vid Bjurslätt's Torg ritades av N E Eriksson och E Ragndahl. Öster om torget (kv 157) uppfördes fyra vinkelbyggda trevåningslängor efter rit-

ningar av C Björkegren. Norrut, vid Scholandersgatan, byggdes låga punkthus och lamellhus och i denna del placerades också Transatlantics pensionärsbostäder som ritades av Å Wahlberg (kv 164:2).

Vid Arvid Lindmansgatan ligger "Trestadshusen", som omfattar de tre experimenthusen: Göteborgshuset, Stockholmshuset och Malmöhuset (kv 158:9). De tillkom 1951 med anledning av debatten om smalhus och bredare hustyper. Liknande hus byggdes i Stockholm och Malmö, bl a för att jämföra kostnader.

De flesta av husen har byggts om efter 1975 men den ursprungliga karaktären är i huvudsak bevarad.

Punkthus vid Scholandersgatan. I bakgrunden Bjurslätts Torg med sitt höga punkthus.

Motivering

Området är mycket representativt för tiden omkring 1950. Det ger exempel på olika typer av flerbostadshus. Värdefulla inslag i miljön är grönytan mitt i området och de halvslutna gårdarna vid Arvid Lindmansgatan.

Av särskilt intresse är torget med sina låga butikslängor och det höga punkthuset som utformats i "traditionell" anda med tegelfasader, valmat tak m m.

De tre experimenthusen har ett stort byggnads-historiskt värde och Transatlantics bostadshus är ett av de yngsta exemplen på de gedigna byggnader som flera stora göteborgsföretag lät uppföra för sina anställda.

Program – skydd

Värdefulla miljöer 1985: hela området.

Bevaringsprogram 1987: södra delen.

Beskrivning – karaktär

Området omfattar en centrumanläggning med ett litet torg samt flerbostadshus av olika slag. I norr ansluter bebyggelsen till S A Hedlunds Park och mitt i området ligger ett "grönt stråk". Följande bebyggelsegrupper är särskilt karaktäristiska för miljön.

Bjurslätts Torg

Centrumanläggningen består av tre vinkelbyggda trevåningslängor samt ett punkthus i 9 våningar uppförda kring en nästan kvadratisk plats. Torget är halvslutet och har en stor rund yta belagd med gatsten.

Trevåningslängorna har tegeltäckta sadeltak. Bottenvåningarnas fasader är klädda med natursten. Här finns passager mellan torget och Arvid Lindmansgatan och "butikssarkader". De övre våningarna har gula tegelfasader utförda med tidstypiska detaljer som burspråk och utkragade profilerade taklister.

Punkthuset har ett valmat plåttäckt tak och gula tegelfasader upptill avslutade med en utkragad taklist av tegel.

Vinkelbyggda hus, kv 157

Gruppen består av vinkelbyggda hus som ramar in tre gårdar. Byggnaderna är i 3 våningar med valmade tegeltäckta sadeltak. Entrépartierna har dörrar av trä med naturstensomfattningar.

Punkthus, kv 155

Vid Scholandersgatan ligger sex punkthus i 3 våningar. De har putsade fasader och valmade tegeltäckta sadeltak.

Transatlantics pensionärsbostäder.

Utformningen av entrépartier, burspråk och balkonger varierar och flera av entréerna har originella omfattningar.

Transatlantics pensionärsbostäder, kv 164:2

Anläggningen består av ett lamellhus och ett lågt punkt-
hus vid en stor planterad gård. Byggnaderna är i 3
våningar med fasader av rött tegel, valmade tegeltäckta
tak, kopparklädda skorstenar, indragna putsade trapp-
hus och entréer med naturstensomfattningar.

"Trestadsbusen", kv 158:9

Byggnaderna bildar ett stråk längs Arvid Lindmansgatan.

Malmöhuset (Arvid Lindmansgatan 10) är ett lamell-
hus i 3 våningar med gula tegelfasader, brant tegeltäckt
sadeltak och takkupor. Karaktäristiska detaljer är trapp-
hus markerade med puts, glasade entrédörrar av trä
med profilerade tegelomfattningar, balkonger med ofär-
gade betongräcken och putsade burspråk på gavlarna.

Stockholmshuset och Göteborgshuset (Arvid Lind-
mansgatan 12–14) är två lamellhus i 3 våningar med
gula spritputsade fasader och tegeltäckta sadeltak.
Göteborgshuset har tak med taksprång. Stockholmshu-
set saknar taksprång men har en profilerad taklist.
Karaktäristiska detaljer är slätputsade fönsteromfatt-
ningar i fasadens färg, glasade entrédörrar av trä med
omfattningar i natursten och konststen samt utanpå-
liggande balkonger med räcken av korrugerad plåt.

Gamla Björlandavägen, lamellhus m m

Tolered 31:B

Miljön omfattar ett långt smalt kvarter med låga lamell-
hus och radhus.

Historik

Stadsplan för området upprättades av T William-Olsson
1947. Lamellhusen som är av trä uppfördes 1948 av
Göteborgs Drätselkammare och ritades av drätsel-
kammarens byggnadstekniska byrå. Radhusen byggdes
1962 efter ritningar av T Hansson.

Lamellhusen är något förändrade med nya bal-
kongräcken och tillbyggda sophus. Även radhusen är
delvis ombyggda bl a i anslutning till entréerna.

Motivering

Lamellhusen är värdefulla exempel på de relativt enkla
hyreshus av trä som uppfördes på 1940-talet sedan
landshövdingehusen förbjudits. Radhusen är ett intres-
sant exempel på 1960-talets "småhusbyggande".

Bebyggelsen är väl synlig från Björlandavägen och
utgör en viktig del av gatustråket.

Program – skydd

Värdefulla miljöer 1985.

Beskrivning – karaktär

Lamellhusen är orienterade i nord-sydlig riktning och
radhusen är grupperade i två sammanbyggda längor
som följer Björlandavägens sträckning.

Lamellhus

Husen är av trä i 2 våningar med tegeltäckta sadeltak.
Fasaderna är klädda med locklistpanel. Karaktäristiska
detaljer är fönster med mittpost utan spröjsar och enkla
omfattningar av trä samt små dekorativa fönster med
vinklade överstycken ovanför trapphusen.

Byggnaderna är fritt placerade på grönytor med
enstaka träd. Närmast husen finns rabatter samt gångar
belagda med gatsten.

Lamellbus Gamla Björlandavägen.

Radhus

Radhusen är av sten i 2 våningar. De har flacka sadeltak täckta med svart plåt. Fasaderna är klädda med gul slätputs.

Karaktäristiska detaljer är bl a övervåningens fönster som går ända upp till taklisten och entrépartierna med anslutande stora fönster. Mot Gamla Björlandavägen ligger små trädgårdar och garagebyggnader med fasader av trä.

Övrigt – utanför programmet

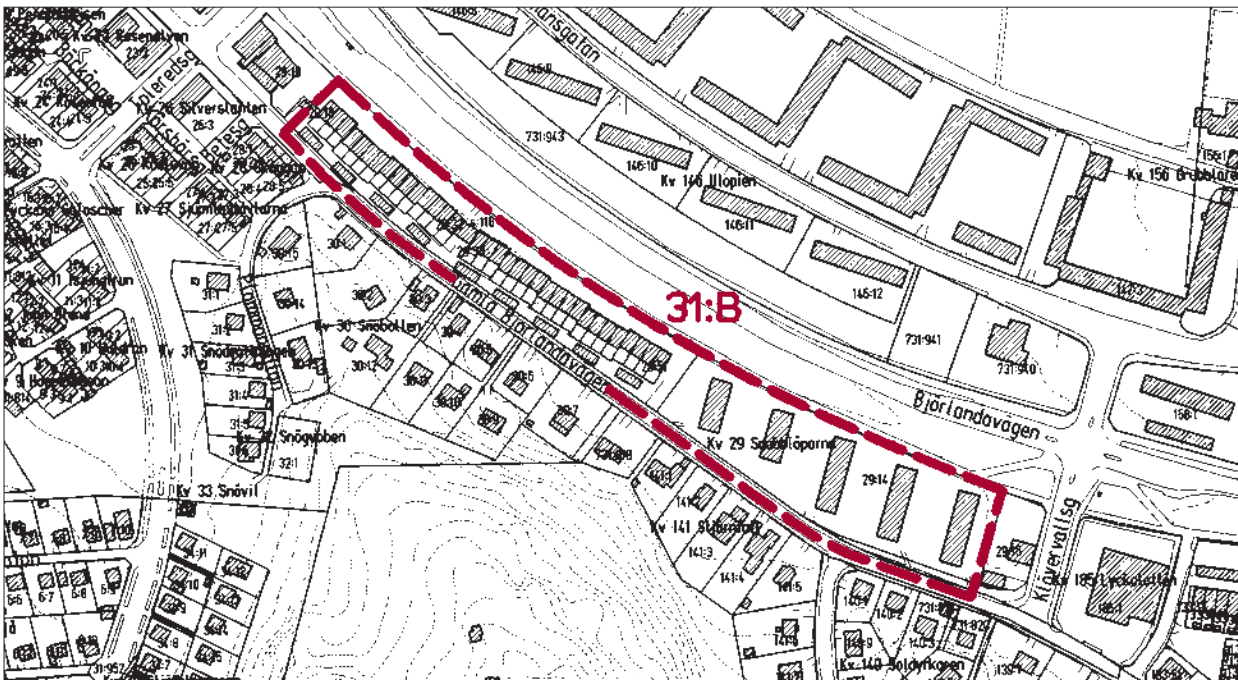
Bjurslättts gård.

Bjurslättts gård ägdes av S A Hedlund från 1857 till hans död år 1900 och användes under denna tid som sommarbostad. Hedlund som själv var en av Göteborgs mest framträdande personer under 1800-talets senare hälft inbjöd flera av tidens främsta konstnärer, författare, vetenskapsmän och debattörer till Bjurslätt.

De sista byggnaderna på gården revs på 1950-talet. Rester av en fruktträdgård finns kvar. Ett annat intressant minne från S A Hedlunds tid är en berghäll där flera av hans berömda gästers namn är inhuggna, bl a Viktor Rydberg, Ellen Key och Henrik Ibsen.

Fyrklöversgatan, kv 129

Kvarteret består av elementbyggda bostadshus i 4 våningar uppförda 1959–60 efter ritningar av Ekholm och White. Övriga områden med denna typ av elementhus har förändrats genom ombyggnad och Fyrklöversgatan är idag det enda som har kvar den ursprungliga karaktären. Det upptas som ett område med miljövärde i "Underlag för Energisparplanen" 1980.

Detta kapitel är ett utdrag ur

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE I GÖTEBORG

ETT PROGRAM FÖR BEVARANDE

DEL I

Redaktör

Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Projektgrupp

Hans Ander, Stadsbyggnadskontoret
Maria Lundgren, Stadsbyggnadskontoret
Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Kartor

Lillemor Bankel, Stadsbyggnadskontoret

Foto före 1965

Stadsmuseets arkiv

Foto 1965–98

Arkivfoto, Staffan Westergren, Stadsmuseet
Övrigt, Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Flygfoto

Stadsbebyggelse, Gösta Rydvall, Stadsbyggnadskontoret
Landsbygd, Lars Nord, Stadsmuseet

Utskrifter

Kristina Carlefred, Stadsbyggnadskontoret

Grafisk form och produktion Joe Brig Art AB, Göteborg
Textoriginalen är satta med Caslon 540 och ITC Garamond.

KYRKBYN 32

STADSDELENS HISTORIA

Stadsdelen Kyrkbyn var tidigare en del av Lundby socken.

Lundby socken före 1600

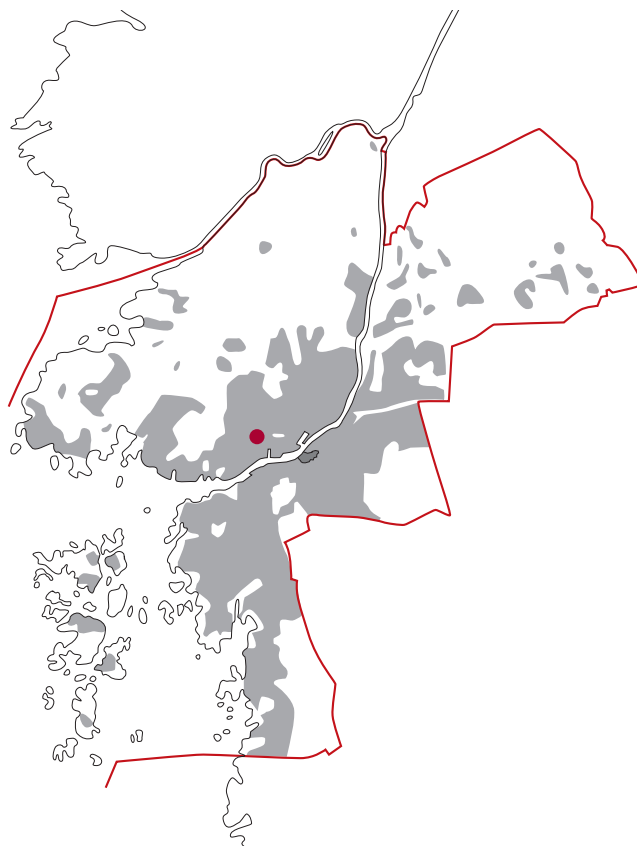
Socken omfattade förutom Kyrkbyn även de nuvarande stadsdelarna Biskopsgården, Bräcke, Brämaregården, Färjestaden, Kvillebäcken, Lindholmen, Lundbyvassen, Rambergsstaden, Rödjan, Sannegården och Tolerred. 1860 tillkom området kring Arendal–Syrhåla som då överfördes från Tuve socken. Lundby Kyrkby var från medeltiden en central plats i socknen.

Till 1200-talet var hela Hisingen norskt område men vid århundradets mitt erövrade Sverige bl a Lundby socken som sträckte sig ner till Göta Älv. (Se karta sid 356.) Sverige fick nu land på båda sidor om älven och för att skydda den viktiga passagen ut mot havet byggdes Lindholmens slott på en bergsknalle ute vid älven.

En färjeled mellan Färjestaden i Lundby socken och Klippan på södra älvstranden har troligen funnits sedan 1500-talet.

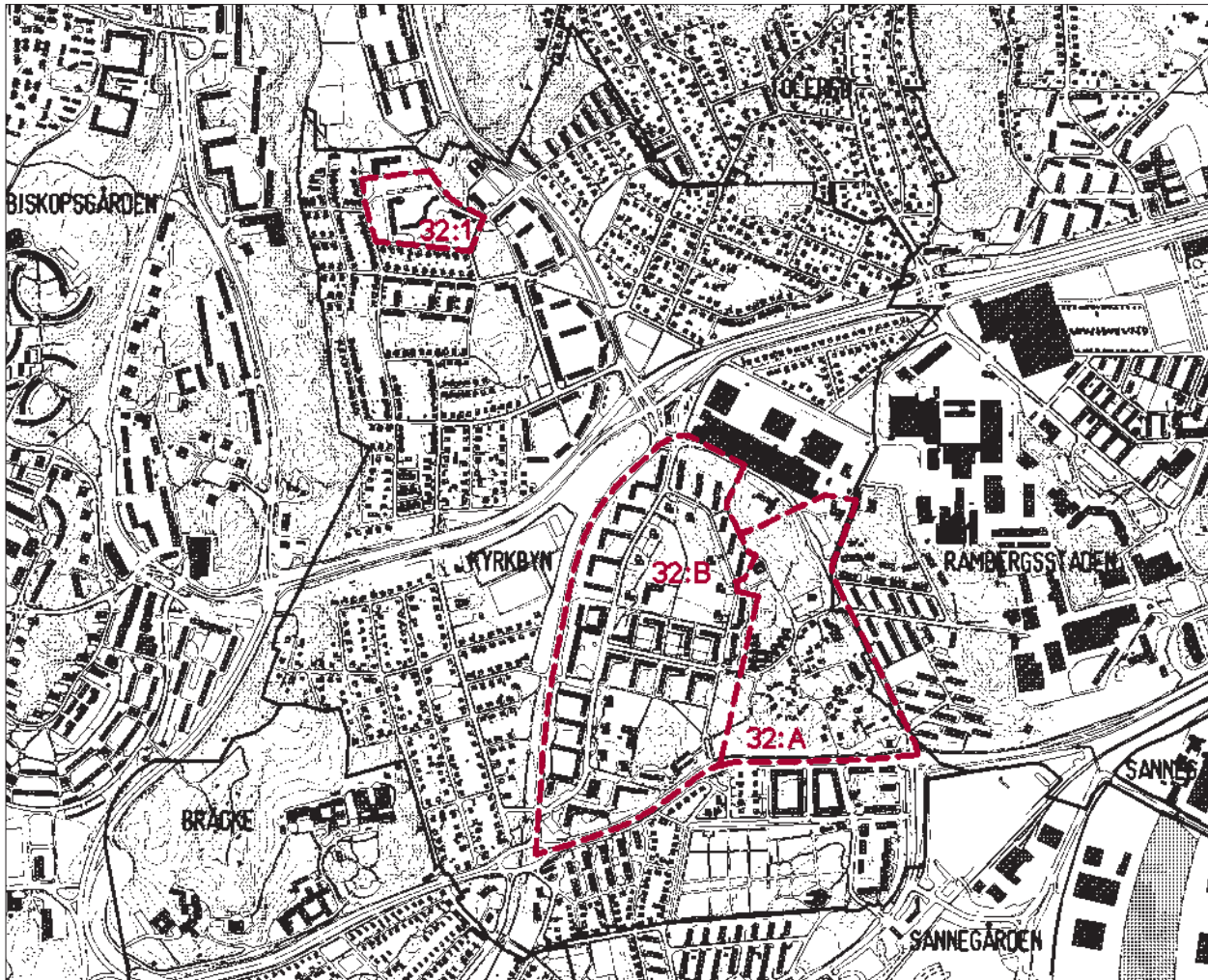
Lundby socken, 1600–1850

I början av 1600-talet var Nya Lödöse Sveriges

hamnstad mot väster. 1603 tillkom ytterligare en, Karl IX:s Göteborg, som placerades i Lundby socken vid Färjestaden. Redan 1611 innan staden var färdigbyggd ödelades den av danskarna. Även senare under 1600-talet och fram till 1700-talets början drabbades socknen av krigshandlingar.

På 1700-talet förbättrades förhållandena i Lundby, bl a genom det goda sillfisket. Längs älven vid Sandviken, Sörhallen och Lindholmen anlades sillsalterier och trankokerier. Lundby Kyrkby var vid denna tid länets största by med 22 hemman och egendomarna Lindholmen, Sannegården, Pölsebo och Färjenäs var stora gårdar med relativt påkostad bebyggelse.

Lundby socken, 1850-1906

I mitten av 1800-talet började älvstranden att utvecklas till industriområde. År 1843 hade "Kongliga direktionen över Göteborgs hamn- och älvarbeten" upprättat en plan för muddrings- och hamnarbeten. Den omfattade både södra älvstranden där stadens nya hamn byggdes och strandområdet i Lundby socken med den stora Hisingsvassen. Utfyll-

LUNDBY KYRKBY, 32:A

KYRKBYTORGET, BOSTADSHUS M M, 32:B

JÄTTESTENSSKOLAN, 32:1

Karta över Hisingen 1690. Området som på kartan har namnet "Svenska Hisingen" erövrades av Sverige under medeltiden. Det omfattade Lundby socken och Tuve socken. Övriga delar blev svenska 1658

nader gjordes nu successivt och vid sekelskiftet hade strandområdet på norra sidan tagits i anspråk av de tre stora varven Götaverken, Lindholmen och Eriksberg samt snickerifabriker och andra industrier.

Många av dem som arbetade vid industrierna var bosatta i Göteborg men befolkningen i Lundby ökade också i samband med industrialiseringen. Nya bostadshus byggdes under 1800-talets senare hälft bl a på Lindholmen, kring nuvarande Kvilletorget, vid Färjenäs och i Lundby Kyrkby. En ny stor kyrka uppfördes 1886 och flera skolbyggnader tillkom.

Kommunikationen över älven var före 1870-talet båt eller färja som gick dels från

Färjestaden till Klippan, dels från Kvillebäckens utlopp till Lilla Bommen. 1874 ersattes den senare med en bro in till staden.

F d Lundby socken, 1906-70

När Lundby införlivades med Göteborg 1906 hade socknen 13 000 invånare och södra delen var redan ett väl utvecklat industriområde med nära anknytning till staden.

Efter inkorporeringen fortsatte utbyggnaden med industrier. Längs älven utvidgades de tre stora varven och nu byggdes även stora hamnar på denna sidan älven. Det var Sannegårdshamnen, Lindholmshamnen och Lundbyhamnen.

Före 1906 hade planer för bostadskvarter innanför industriområdena upprättats men de

fullföljdes inte. 1917 fastställdes en ny utbyggnadsplan utformad av stadsingenjören A Lilienberg och omkring 1920 började kvarteren i östra delen att byggas ut med landshövdingehus enligt den nya planen. På 1930-talet tillkom stora områden med småhus framför allt i Bräcke och under åren 1940–70 uppfördes flera stora bostadsområden med hyreshus av olika slag bl a i Kyrkbyn och Biskopsgården.

Kommunikationerna förbättrades efterhand och omkring 1930 fanns fem färjelinjer. Cirka 1920 drogs järnväg fram till industrierna och hamnarna. 1939 byggdes Göta Älvbron som även trafikerades med spårväg men den gamla lågbron mot Lilla Bommen fanns kvar till 1968.

Omkring 1970 var en stor del av f d Lundby socken utbyggd med bostäder, industrier eller hamnanläggningar men några större ”grönområden” har bevarats bl a Keillers park, Krokängsparken, Ryaskog, Rya nabbe samt S A Hedlunds park på gränsen till Tuve.

Stadsdelen Kyrkbyn, 1906–1960

Inom det område som idag är stadsdelen Kyrkbyn låg Lundbys centrum till 1900-talets början. Här fanns då en relativt tät bebyggelse och socknens två kyrkor.

Efter inkorporeringen med Göteborg uppfördes några landshövdingehus mellan byn och Lundby nya kyrka. 1950–55 tillkom ett större bostadsområde väster om byn kring Kyrkbytorget och i övriga delar byggdes framför allt småhus. 1955–60 kompletterades stadsdelen med flerbostadshus samt Jättestensskolan, väster om Långströmsgatan. I norr tog Volvo lastvagnar över ett par kvarter.

Lundby gamla kyrka sedd från öster.

Stadsdelen Kyrkbyn, förändrat – bevarat

De äldre villaområdena har genomgått omfattande ombyggnader sedan 1950-talet.

Den gamla kyrkbyn har förändrats både genom rivningar och nybyggnader men miljön kring medeltidskyrkan är välbevarad.

Värdefulla delar är också bostadsområdet kring Kyrkbytorget samt Jättestensskolan.

Mer att läsa – f d Lundby socken

Lundby, från bondby till industristadsdel. Göteborgs museer 1982.

Norra Älvstrandens förnyelse, bevarande-frågor. Stadsbyggnadskontoret 1987.

Lundby på Hisingen – från istid till nutid. F Eriksson 1995.

Lundby kyrkogårdar. Göteborgs kyrkogårdsförvaltning, Göteborgs stadsmuseum 1997.

Strövtåg i Lundby. Göteborgs stad 1997.

Lundby kyrkby

Kyrkbyn 32:A

Miljön omfattar Lundby gamla kyrka, skolhus och bostadsbebyggelse i anslutning till det gamla vägnätet samt ett yngre ålderdomshem. I öster ansluter Åbogårdsgatans bostadshus. (Se stadsdelen Rambergsstaden.)

Historik

Lundby kyrkby har anor från förhistorisk tid och vid byn låg häradets tingsplats. Den nuvarande kyrkan uppfördes på 1300-talet. På 1500-talet hade byn 17 hemman och var därmed länets största.

1829–36 när laga skifte genomfördes omfattade byn 57 gårdsbruk. Gårdarna låg mycket tätt och vägsystemet var ungefär detsamma som idag. Vid skiftet flyttade 20 gårdar ut och bebyggelsen glesades ut.

Kring 1800-talets mitt förändrades näringslivet i Lundby socken och befolkningen ökade från cirka 1 000 invånare år 1850 till drygt 10 000 invånare år 1900. Kyrkbyn som sedan gammalt varit socknens centrum utvecklades nu ytterligare.

Efter 1880-talet uppfördes inte längre byggnader för jordbruket inom byn. Istället tillkom bostadshus av villatyp på tomter avstyckade från de ursprungliga jordbruksfastigheterna och vid sekelskiftet fanns här flera butiker samt olika slag av hantverkare. 1879 och 1903 tillkom två nya skolhus.

Omkring 1930 lades jordbruket ner och byns karaktär förändrades sedan successivt. I södra delen drogs Stålhandskegatan fram och inne i bykärnan revs flera hus. På 1960-talet tillkom några större byggnader i utkanten bl a ett ålderdomshem ritat av arkitekterna Boustedt och Heineman 1964 och ett församlingshem uppfört 1967.

Stadsplaner som innebar ännu mer genomgripande förändringar av bymiljön upprättades också fr o m 1940-talet men ersattes på 1980-talet med en "bevarandeplan". Därefter har vissa upprustningar gjorts och 1996 uppfördes en grupp småhus i byns sydvästra del.

Motivering

Lundby Kyrkby med sin medeltidskyrka, sitt gamla väg-

Lundby kyrkby omkring 1830. I norra delen ligger kyrkan och prästgården. Vägsystemet och delar av bebyggelsen är bevarade.

system och en relativt tät bebyggelse har fortfarande bykaraktär.

Några helt eller delvis bevarade gårdar visar hur bebyggelsen såg ut under den tid byns huvudsakliga näring var jordbruk. Av särskilt värde är den kringbyggda gården med bevarade ekonomibyggnader (kv 27:7).

Bostadshusen av villatyp ger exempel på enkel villabebyggelse från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet.

Kyrkbyskolan i byns utkant är ett tydligt exempel på det tidigare sambandet mellan kyrka och skola.

Ålderdomshemmet är ett intressant exempel på en småskalig vårdinstitution från 1960-talet.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1975: centrala delen av området.

Värdefulla miljöer 1985: hela området.

Bevaringsprogram 1987: Kyrkbyskolan, kv 88:4.

Skydd enl KML 4 kap kyrkliga kulturminnen: kyrkan och delar av kyrkogården.

Beskrivning – karaktär

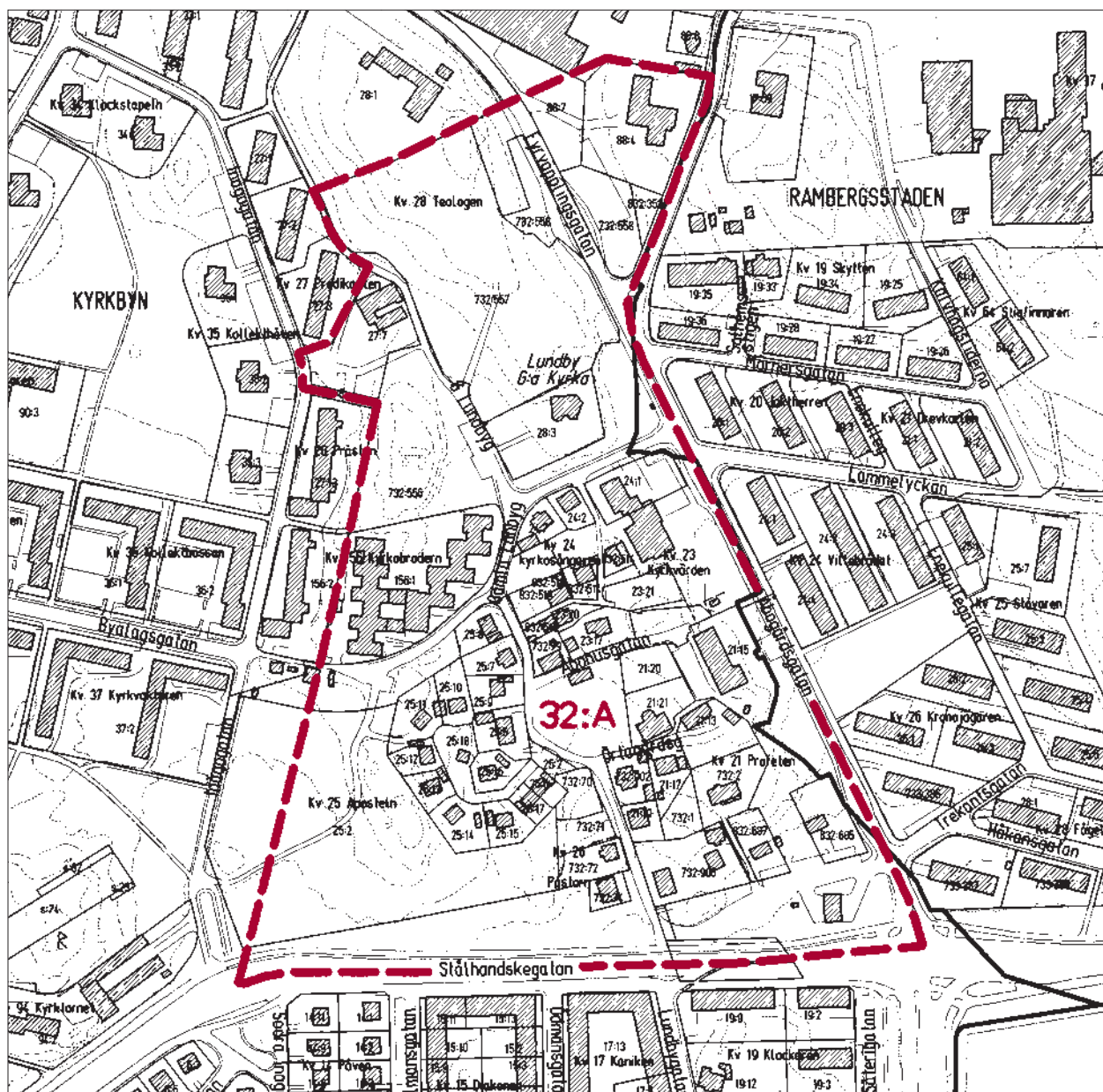
Den bevarade delen av Lundby Kyrkby ligger framför allt söder om kyrkan men i nordväst finns också en gårdsanläggning (kv 27:7) som har stor betydelse för helhetsmiljön och i norra utkanten ligger Kyrkbyskolan.

Kyrkan är placerad på ett litet höjdparti och i öster avgränsas kyrktomten med en damm. Vägdragningen och tomtindelningen som är oregelbunden har sitt ursprung i den medeltida byn. Vägkorsningen vid kyrkan har under senare tid breddats men nuvarande Gamla Lundbygatan med sin förlängning mot norr har delvis behållit sin gamla karaktär.

Bebyggelsen utgörs av friliggande trähus med rik variation. Äldre trädgårdar, stenmurar m m är viktiga inslag i miljön.

Putsegården, kv 27:7.

Lundby gamla kyrka. I förgrunden den gamla kyrkogårdsmuren och "stigluckan" från 1930-talet.

Lundby gamla kyrka

Under tidig medeltid fanns troligen en träkyrka på denna plats och den nuvarande kyrkobyggnaden som är i gotisk stil uppfördes under 1300-talets senare del. På 1600-talet byggdes kyrkan om, bl a sattes ett innertak av trä in. Ny inredning, målningar i taket m m tillkom under 1600-talet och 1700-talet. Samtidigt byggdes gravkor för de adliga familjerna Ihre och Stålhandske och en klockstapel av trä uppfördes 1634.

När Lundby nya kyrka blev klar 1886 fick den gamla förfalla men 1934 gjordes en genomgripande restaurering. Vid detta tillfälle byggdes den nuvarande "stigluckan".

Norr om kyrkan låg tidigare prästgården som revs i två etapper 1967 och 1970. På den gamla prästgårdstomten anlades en ny begravningsplats.

Kyrkan är av sten med vitputsade väggar och brant tegeltäckt sadeltak. De gamla kyrkogården omges av en gråstensmur.

Putsegården, kv 27:7

Putsegården som ligger i norra utkanten av den nuvarande "byn" är en helt kringbyggd gårdsanläggning med 1700-talskaraktär. Den omfattar ett bostadshus av framkammartyp och en ekonomibyggnad som omger ett långsmalt slutet gårdsutrymme. Till gården hör också

Bostadshus på hörntomten Gamla Lundbygatan 17/ Örtagårdsgatan.

en trädgård. Byggnaderna är klädda med lockpanel och har sadeltak täckta med enkupigt tegel. Flera av fönstren är original med spröjsar.

Putsegården är den äldsta i byn och den enda som är komplett med både bostadshus och ekonomibyggnad.

Bostadshus

Bostadshuset har ett varierande utseende men de flesta är i 1–2 våningar och har sadeltak täckta med plåt eller

tegel. Fasaderna är ofta klädda med locklistpanel och har olika former av dekor. Rikt utformade är bl a Gamla Lundbygatan 17 med sin stora utbyggda "veranda" och Åbohus (kv 21:21) som har en tornliknande tillbyggnad.

På fastigheten 732:906 är ett f d bostadshus från cirka 1800 bevarat. Det är i en våning på dubbel bredd med brant tegeltäckt sadeltak och fasad av röd lockpanel. Byggnaden är ett intressant exempel på en äldre typ av bostadshus som uppfördes med dubbel bredd.

Ekonomibygnader m m

Ett par enstaka ekonomibygnader finns kvar. De är i en våning och har röda panelklädda fasader.

Kyrkbyskolan

Skolan ligger i utkanten av byn, väster och öster om Prästvågen. (Den östra byggnaden, kv 17:59, som tillhör stadsdelen Rambergsstaden ligger utanför bevaringsområdets gräns.)

Den västra delen (kv 88:4) uppfördes 1879, påbyggdes 1887 och tillbyggdes 1923. Huset som har en oregelbunden planform är av trä i 1–2 våningar med tegeltäckta sadeltak och fasader klädda med locklistpanel. Fönstren har rikt profilerade omfattningar och dekorativa detaljer förekommer längs takfoten. Gårdsentrén har en pardörr med utsmyckning i 1920-talsstil. Byggnaden används idag av Volvo.

Det östra skolhuset (kv 17:59) som tillkom 1903 har en symmetrisk utformning med två flyglar på entrésidan. Det är av trä i en våning och har en hög sockelvåning av tegel och natursten. Taket är ett valmat plåttäckt sadeltak med triangelformade kupor. Fasaden är klädd med locklistpanel som avslutas med spetsar nertill. Lokalerna disponeras av Lundby Hembygdsförening.

Mer att läsa

Lundby Kyrkby – ett bevaringsförslag. Göteborgs historiska museum 1972.

Gravstensinventering Lundby gamla kyrkogård. Lundby Hembygdsförening 1989.

Livet i och omkring vår kyrka. Lundby Hembygdsförening 1994.

Bostadshus och ekonomibygnad vid Åbohusgatan.

Åbohus, kv 21:21.

Kyrkbyskolan, västra byggnaden, kv 88:4.

Kyrkbytorget, bostadshus m m

Kyrkbyn 32:B

Miljön omfattar Kyrkbytorget med omgivande bostadsbebyggelse.

Historik

Stadsplanen upprättades 1948–50 av T William-Olsson och området byggdes ut 1950–55. Det utformades som en grannskapsenhet med Kyrkbytorget i centrum.

Byggherre för Kyrkbytorget och södra delen kring Byabacken som omfattar tegelhus var Göteborgs Stads Bostads AB. Den norra delen som domineras av puts-hus runt Grönebacken uppfördes i huvudsak för Fastighets AB Göteborgsbostäder. I öster lät Bostadsbolaget också bygga två experimenthus.

Efter 1980 har större ombyggnader gjorts främst i norra delen men miljön som helhet är välbevarad.

Motivering

Områdets stadsplan med torget och en blandning av punkthus och trevåningshus grupperade kring grönytor är tidstypisk.

Särskilt värdefullt är torget med sin karaktäristiska långa fasad och sin stora stenlagda yta.

Program – skydd

Värdefulla miljöer 1985: hela området.

Bevaringsprogram 1987: västra delen.

Beskrivning – karaktär

Bebyggelsen som består av punkthus och trevåningshus är grupperad kring Grönebacken och Byabacken. Torget ligger på gränsen mellan de två områdena.

Kyrkbytorget m m

Torget byggdes 1954–55 av Göteborgs Stads Bostads AB efter ritningar av E Ragndahl.

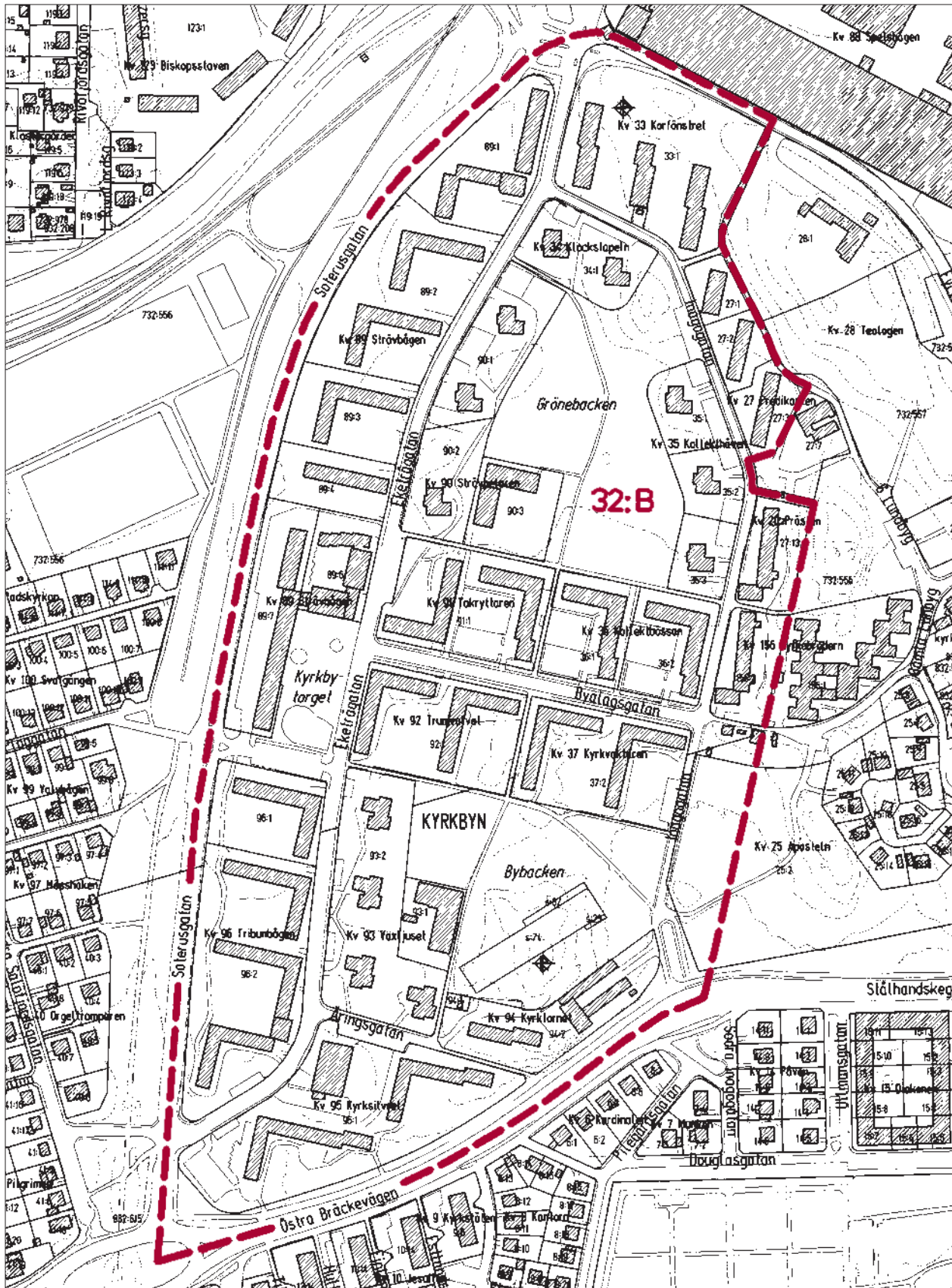
Byggnaden vid torgets norra sida som ursprungligen innehöll bibliotek, biograf m m är i 2 våningar med putsad fasad och flackt plåtklätt tak.

Torget västsida upptas av en långsträckt trevåningsbyggnad med butiker och andra verksamheter i bottenplanet och bostäder i de övre planen. Byggnaden har tegeltäckt sadeltak och fasader av rött tegel. Karaktäristiska detaljer är grå band som delar in fasaden i "rutor" och franska fönster med glesa järnräcken.

Vid torgets östra sida ligger två byggnader som också utgör viktiga delar av torgmiljön. De är båda trevånings bostadshus med butikslokaler i bottenplanet. Eketrägatan 11 (kv 92:1) är av gult tegel och ingår i en grupp liknande hus medan Byalagsgatan 13 (kv 91:1) är putsat och tillhör bebyggelsegruppen kring Grönebacken.

Kyrkbytorget. Till höger biblioteket.

Byabacken. Lamellhus med fasader av tegel.

Byabacken. Punktbus med fasader av tegel.

Byabacken

Bostadsbolagets område vid Byabacken omfattar tegelhus. Längs Ekeströgatans västra sida ligger trevåningslängor, byggda 1951–54 enligt ritningar av N E Eriksson och E Ragndahl. Punktusen på andra sidan uppfördes 1951. Arkitekt för dessa var Å Wahlberg.

Trevåningshusen har tegeltäckta sadeltak och fasader av gult tegel. Karaktäristiska detaljer är burspråk med profilerade understycken, enstaka större burspråk av trä, mönstermurade utkragade taklister av tegel, glasade entrédörrar av trä med omfattningar av granit, utanpåliggande balkonger med räcken av korrugerad plåt i fasadens färg samt franska fönster med glesa dekorativa räcken.

Punktusen är i 6 våningar med tegeltäckta sadeltak utan taksprång och har fasader av rött och gult tegel. Varje hus är uppdelat i två byggnadsvolymer kring ett trapphus. Karaktäristiska detaljer på punktusen är utkragade taklister av tegel, indragna putsade trapphus med glasade partier och entrédörrar av trä samt balkonger med räcken av korrugerad plåt med glesa, dekorativt utformade mellanpartier.

Grönebacken. Ombyggda bostadshus med nya putsfasader och utvidgade balkonger.

Grönebacken

Området är bebyggt med punktbus i 6 våningar och trevåningshus. De flesta uppfördes 1951–54 för Fastighets AB Göteborgsbostäder efter ritningar av C Björkegren (HSB:s arkitektkontor). Byggnadernas exteriörer har delvis förändrats genom tilläggsisoleringar av fasader m m.

Hustyperna är ungefär desamma som kring Byabacken men fasaderna är putsade.

Jättestensskolan

Kyrkbyn 32:1

Jättestensskolan (kv 149:1) uppfördes 1957 som folkskola. Arkitekter var S Brolid och J Wallinder.

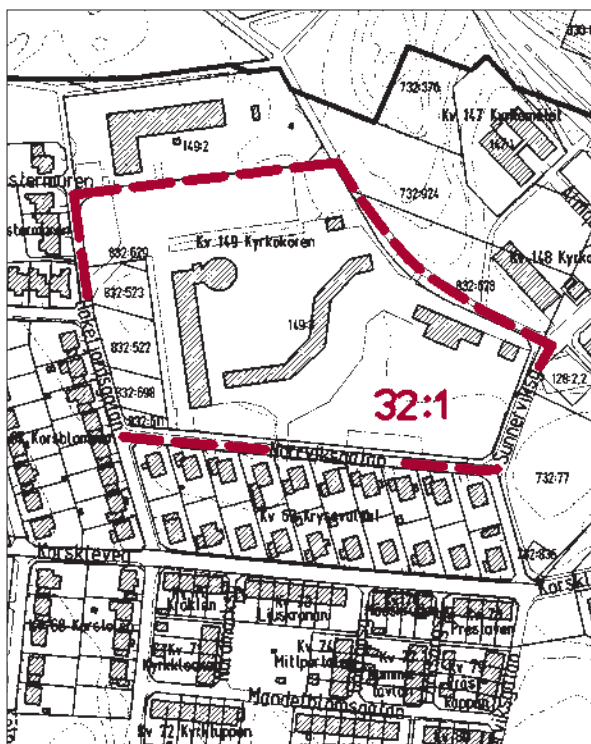
Skolkomplexet som består av två delar har en ovanlig utformning. Den östra delen är en långsträckt klassrumsbyggnad som är i 2 våningar och har en svagt vinklad planform med kapprum i de vinkelbyggda delarna. Den västra delen är i en våning och omfattar en rak länga med välvt tak samt en matsal som har cirkelformad plan. Båda byggnaderna har släta ljusa putsfasader och karaktäristiska fönsterband.

Skolgården nås via en bred trappa mellan de två byggnaderna i sydväst och här finns också en rymlig passage under tak. En viktig del i skolgårdsmiljön är loggian i västra längan.

Byggnaderna är ett intressant exempel på en skola som präglas av funktionalistisk stil.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987.

Övrigt – utanför programmet

Lundby nya kyrka och kyrkogård

1884–86 tillkom Lundby sockens nya kyrka och kyrkogård. 1992 brandskadades kyrkan som sedan revs och ersattes med en ny 1996. Kyrkogården är skyddad enl KML 4 kap. Kyrkliga kulturminnen.

Gamla Lundbygatan 9, kv 19:12

I kv 19 Klockaren, nordost om kyrkan ligger ett litet bostadshus av trä från sekelskiftet. Det ingick ursprungligen i Lundby kyrkby som sträckte sig hit ner innan Stålhandskegatan drogs fram. Huset upptas som värdefullt i "Underlag för energisparplanen" 1980.

Jättestensskolan, matsalen och västra längan.

Vy från västra längans loggia mot östra byggnaden.

Detta kapitel är ett utdrag ur

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE I GÖTEBORG

ETT PROGRAM FÖR BEVARANDE

DEL I

Redaktör

Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Projektgrupp

Hans Ander, Stadsbyggnadskontoret
Maria Lundgren, Stadsbyggnadskontoret
Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Kartor

Lillemor Bankel, Stadsbyggnadskontoret

Foto före 1965

Stadsmuseets arkiv

Foto 1965–98

Arkivfoto, Staffan Westergren, Stadsmuseet
Övrigt, Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Flygfoto

Stadsbebyggelse, Gösta Rydvall, Stadsbyggnadskontoret
Landsbygd, Lars Nord, Stadsmuseet

Utskrifter

Kristina Carlefred, Stadsbyggnadskontoret

Grafisk form och produktion Joe Brig Art AB, Göteborg
Textoriginalen är satta med Caslon 540 och ITC Garamond.

RAMBERGSSTADEN 33

STADSDELENS HISTORIA

Före 1906

Området var tidigare en del av Lundby socken. (Se stadsdelen Kyrkbyn.) Namnet har stadsdelen fått efter Ramberget som är ett dominerande inslag i området.

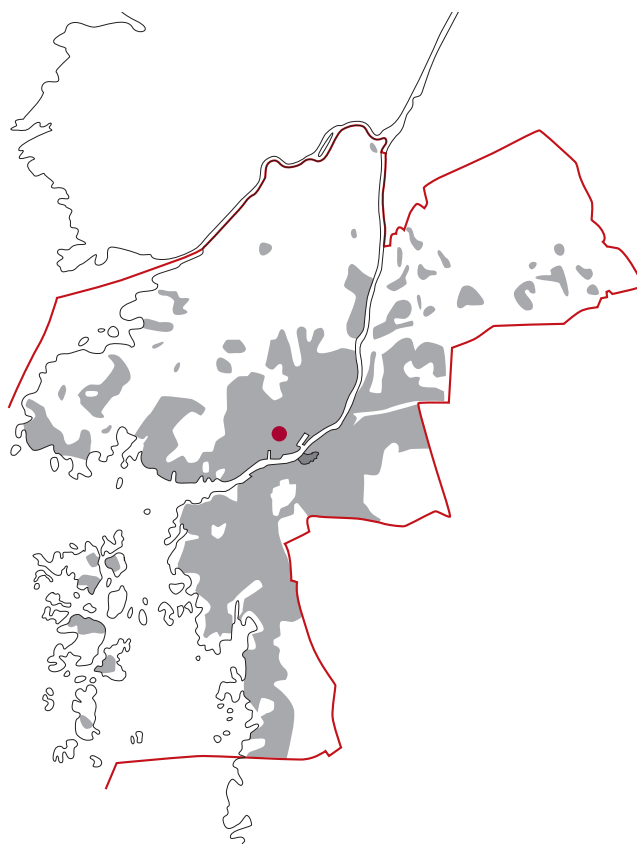
Vid 1800-talets mitt nådde Göta Älvs vassar nästan ända fram till Ramberget och området runt berget var i huvudsak obebyggt. Under århundradets senare del då vassarna torrlagts tillkom en viss bebyggelse längs vägen nedanför berget, Gamla Rambergsvägen.

1906-60

1906 när Lundby inkorporerades med Göteborg donerade J Keiller Ramberget till staden. Området har sedan dess använts som park och den enda byggnaden som uppförts här är en vattenreservoar.

Efter införlivningen bebyggdes området väster om berget med bostadshus för anställda vid Götaverken samt enkla bostadshus i 2 våningar som ägdes av staden. I norr tillkom Lundby koloniträdgårdar 1919.

Väster om bostadsområdet etablerades en industrianläggning som skulle få stor betydelse för Göteborg. Inom denna började Volvo att tillverka bilar 1926 och "Volvo Lastvagnar"

finns fortfarande kvar.

Bostadsbebyggelsen utökades under 1940-talet med tvåvånings lamellhus av trä vid Åbogårdsgatan samt trevånings putsade lamellhus och villor norr om Hjalmar Brantingsgatan. 1956 uppfördes Lundby gymnasium och intill koloniträdgårdarna har fritidsanläggningar byggts.

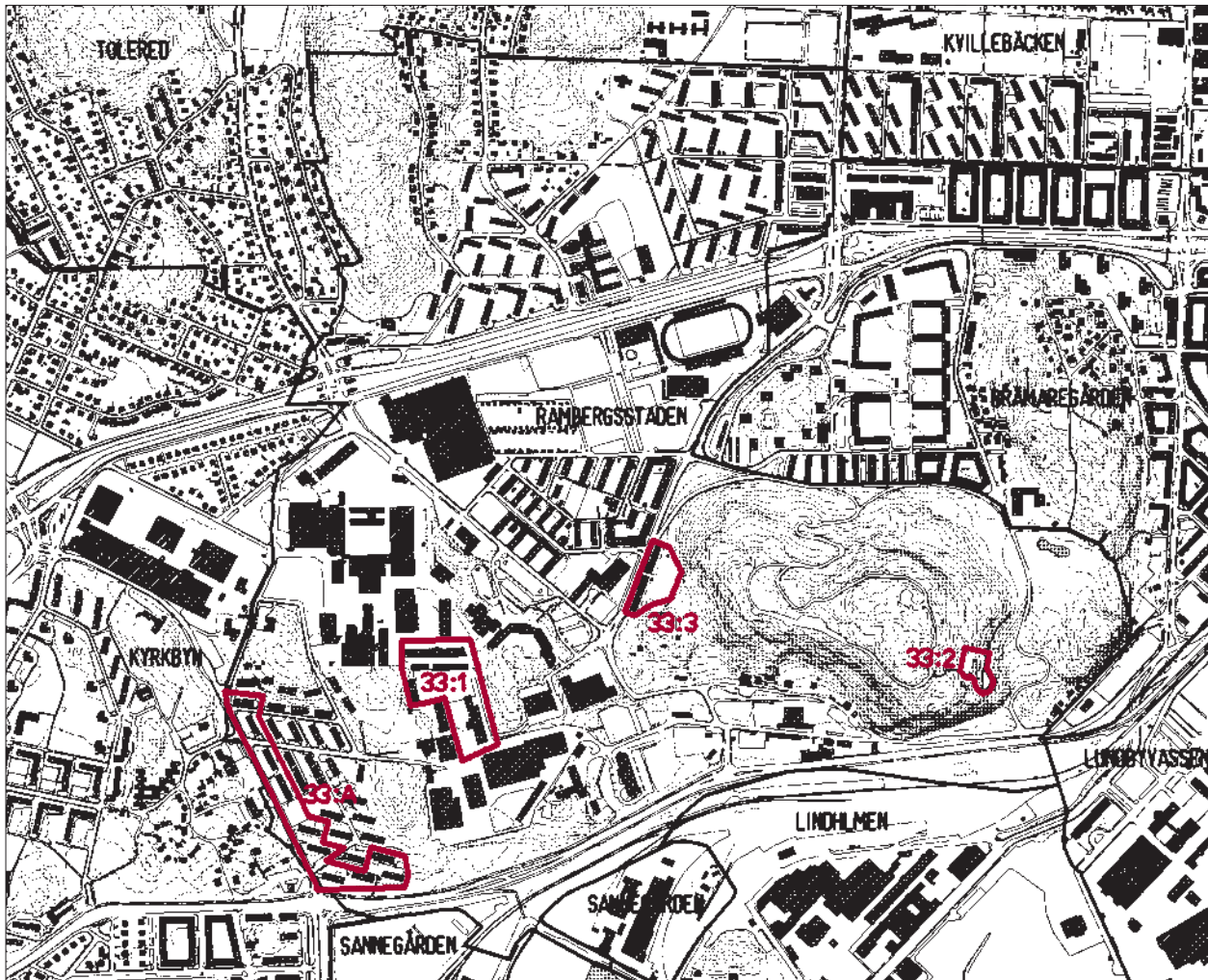
Förändrat - bevarat

Efter 1960 har stora delar av det första bostadsområdet och de flesta av bostadshusen från tiden efter 1940 byggts om.

Särskilt värdefulla delar är bostadshusen vid Åbogårdsgatan, de bevarade delarna av Volvos första fabrik samt Keillers park.

*Göteborgs Mekaniska
Verkstad och Ramberget
på 1890-talet.*

Mer att läsa

Rambergskvarteret, en försvunnen stadsdel.
Lundby Hembygdsförening 1994.

ÅBOGÅRDSGATAN, 33:A

VOLVO - ESAB, 33:1

KEILLERS PARK, VATTENRESERVOAR M M, 33:2-3

Åbogårdsgatan

Rambergssstaden 33:A

Miljön omfattar en grupp tvåvånings lamellhus.

Historik

Byggnaderna uppfördes 1948 enligt ritningar av B Johanssons Ingenjörbyrå. Några av husen är ombyggda och har tilläggsisolerade fasader.

Motivering

Trots vissa förändringar hör byggnaderna till de bäst bevarade av denna typ. Hustypen blev vanlig i Göteborg under 1940-talet när landshövdingehusen förbjöds.

Bostadsområdet ligger i anslutning till Lundby kyrkby och utgör tillsammans med denna en karaktäristisk miljö.

Program – skydd

Värdefulla miljöer 1985.

Beskrivning – karaktär

Området omfattar ett 10-tal lamellhus i funktionalistisk stil. De är av trä i 2 våningar med tegeltäckta sadeltak och har fasader av locklistpanel. Karaktäristiska detaljer är fönster med mittpost utan spröjsar samt entréer med släta glasade dörrar av trä och skärmtak.

Bostadshus Åbogårdsgatan.

Volvo – ESAB

Rambergssstaden 33:1

1915–18 byggdes här en fabriksanläggning för Nordiska Kullager Aktiebolaget enligt ritningar av F O Peterson och söner. Den omfattade ett par stora stenhus och några mindre byggnader.

Stenhusen uppfördes i 4 våningar med fasader av rött tegel. Fönstren var spröjsade och båda byggnaderna hade plåtklädda hörntorn krönta med ”kulor”.

1925 övertog Svenska Kullager Fabriken (SKF) anläggningen och 1926–27 uppläts den till Volvo som startade sin verksamhet här. Fabriken utvidgades efter hand bl a tillbyggdes det ena stenhuset.

1937 köpte Elektriska Svetsnings AB (ESAB) en del av anläggningen. ESAB som grundades 1904 hade de första åren vuxit fram i anslutning till Lindholmens varv.

Några av områdets äldsta byggnader har rivits bl a ett trähus som användes under Volvos första tid. De två ursprungliga stenhusen är ombyggda och ett används fortfarande av ”Volvo Lastvagnar”. Dessa har ett stort industri- och lokalhistoriskt värde.

Program – skydd

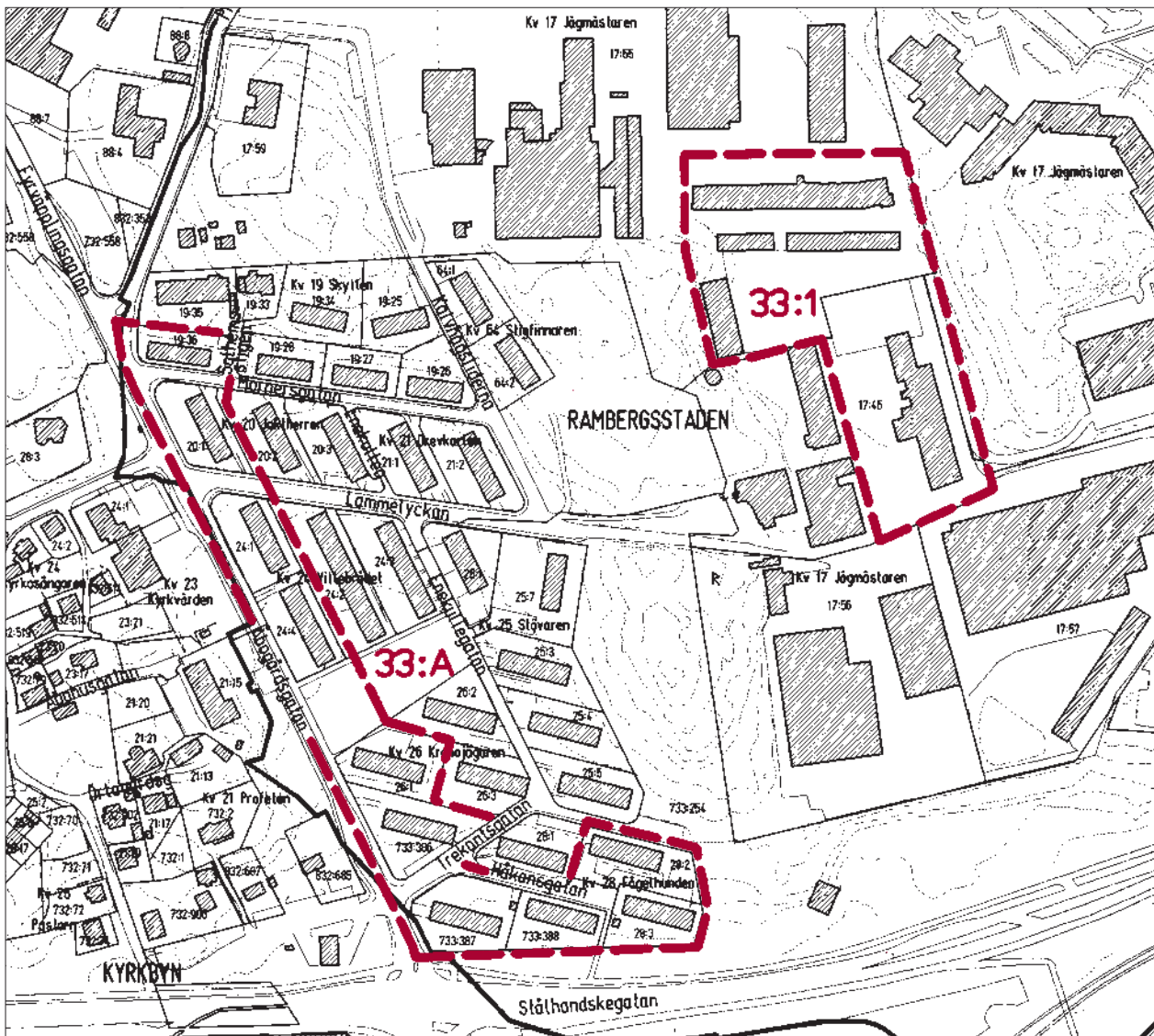
Bevaringsprogram 1987: utredningsområde, utredning genomförd 1991.

F d fabriksbyggnad för Volvo. Kv 17:46 södra delen.

Volvofabriken på 1930-talet. Vy från norr.

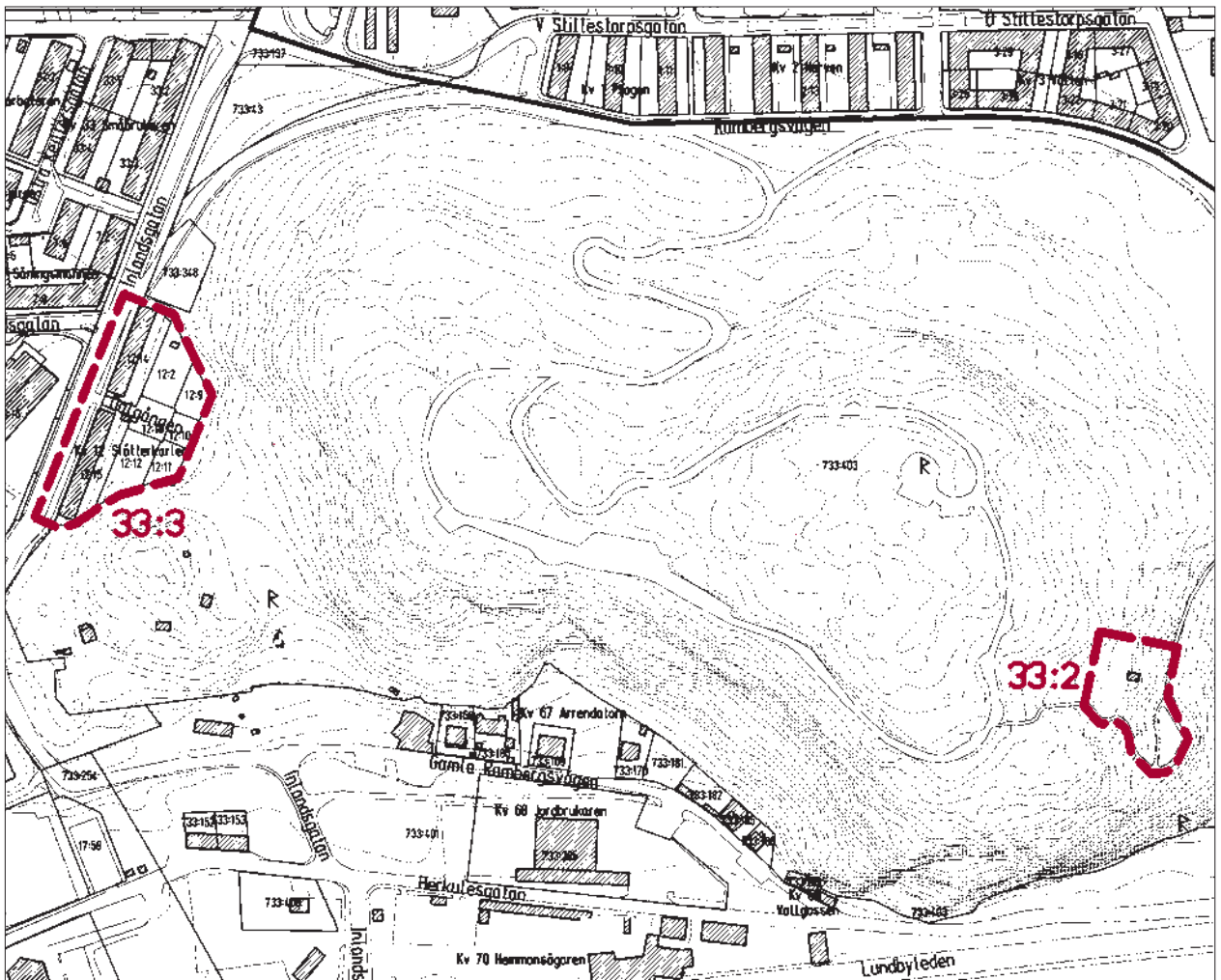

Entrén från Herkulesgatan. (Se karta sid 407.)

Vattenreservoaren på Ramberget. Entrésidan mot öster.

Keillers park, vattenreservoar m m

Rambergstaden 33:2–3

I slutet av 1800-talet var James Keiller direktör för Göteborgs Mekaniska Verkstad (Götaverken) som låg i närheten av Ramberget. 1906 donerade han berget till Göteborgs stad för att det skulle bli en allmän park. Den invigdes 1908 och fick namnet Keillers park.

I parken anlades vägar av olika slag bl a en bilväg till bergets topp. Entrén från Gamla Rambergsvägen ramades in med två resta stenar och här ordnades också en liten entréplats med en minnestavla i bergssidan. Alla skyltar, murar och terrasser i parken utfördes i huggen eller obearbetad natursten. Enligt donatorns bestämmelser skulle området behållas som en naturpark och här byggdes endast en vattenreservoar samt enstaka bostadshus för varvsarbetare i västra kanten.

Keillers park är en för 1900-talets början mycket typisk miljö. Vattenreservoaren är ett intressant exempel på tidens kommunaltekniska anläggningar och de två resterande husen i f d varvsarbetarnas bostadskvarter har socialhistoriskt värde.

33:2, vattenreservoar

Reservoaren som uppfördes 1909 ligger på en terrass och omges av naturstensmurar. Till anläggningen hör ett ”torn” som har fasader av grov gråsten samt hörnkedjor och lister av slät sten. Huvudfasadens utsmyckning omfattar två reliefer: stadens vapen och fåglar som troligen föreställer korpar.

33:3, bostadshus, kv 12

1918 lät Götaverkens byggnadsförening uppföra ett landshövdingehus för varvsarbetare vid parkens västra gräns. 1944 utökades kvarteret med två tvåvånings lamellhus av trä (kv 12:14–15). Landshövdingehuset revs 1993 och ett av trähusen har klätts in med plåt.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987: vattenreservoaren och bostadshusen kv 12:14–15.

Övrigt – utanför programmet

Kyrkbyskolan, kv 17:59

Skolhuset som uppfördes 1903 tillhör Kyrkbyskolan inom Lundby Kyrkby och utgör en del av denna miljö. (Se sid 361.)

Lundby koloniträdgårdar

1919 anlades Lundbykolonin norr om ett bostadsområde som just börjat byggas. 1972 avröjdes delar av kolonin men ett 50-tal lotter med stugor finns kvar. Lundbykolonin är ett intressant exempel på kolonistugerörelsens verksamhet i början av 1900-talet.

Lundby Gymnasium, f d Lundby samreal

Skolan uppfördes 1955–56 efter ritningar av B Cederlöf. Den är utformad som ett oregelbundet komplex med fasader av rött tegel. Mot öster bildar låga längor halvslutna gårdar. Entrésidan i väster domineras av aulan som är en högre byggnad med stora glaspärtier. Till anläggningen hör också en friliggande byggnad med gymnastiksalar.

F d Lundby samreal är ett värdefullt exempel på 1950-talets skolbyggande.

Kv 12, Inlandsgatan. Byggnaderna har samma karaktär som bostadshusen vid Åbogårdsgatan.

Detta kapitel är ett utdrag ur

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE I GÖTEBORG

ETT PROGRAM FÖR BEVARANDE

DEL I

Redaktör

Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Projektgrupp

Hans Ander, Stadsbyggnadskontoret
Maria Lundgren, Stadsbyggnadskontoret
Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Kartor

Lillemor Bankel, Stadsbyggnadskontoret

Foto före 1965

Stadsmuseets arkiv

Foto 1965–98

Arkivfoto, Staffan Westergren, Stadsmuseet
Övrigt, Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Flygfoto

Stadsbebyggelse, Gösta Rydvall, Stadsbyggnadskontoret
Landsbygd, Lars Nord, Stadsmuseet

Utskrifter

Kristina Carlefred, Stadsbyggnadskontoret

Grafisk form och produktion Joe Brig Art AB, Göteborg
Textoriginalen är satta med Caslon 540 och ITC Garamond.

SANNEGÅRDEN 34

STADSDELENS HISTORIA

Före 1850

Det område som idag är stadsdelen Sannegården tillhörde tidigare Lundby socken. (Se stadsdelen Kyrkbyn.)

Sannegården var en av de största egendomarerna i trakten och 1734 blev den säte för biskopen.

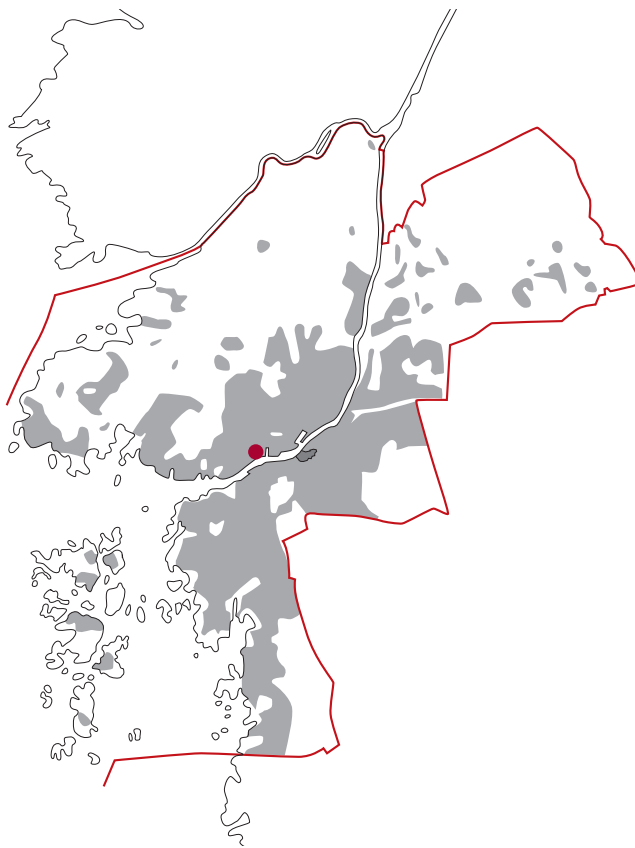
Under 1700-talet utnyttjades stranden för sillsalteri och trankokerier. Vid Sörhallsberget och Sandviken fanns byggnader och bryggor.

1850-1970

Omkring 1850 började strandområdet kring Sandviken att industrialiseras. Den första verksamheten var en liten mekanisk verkstad som sedan utvecklades till Eriksbergs Mekaniska Verkstad – Eriksbergs varv. Anläggningarna byggdes ut successivt och upptog på 1970-talet hela ”strandområdet” mellan Sörhallen i öster och Kvarnberget i väster.

Två andra stora företag som etablerades här var Göteborgs Ris- och Valskvarn som tillkom cirka 1900 samt Mårten Perssons Valskvarn anlagd 1913 och senare utvidgad för Kvarnen ”Tre Lejon”.

1908 när området inkorporerats med Göteborg byggdes Sannegårdshamnen i viken

mellan Sörhallsberget och Slottsberget. I samband med hamnbygget inträffade ett stort ras och då försvann också Sannegårdens gamla huvudbyggnad som låg på västra sidan.

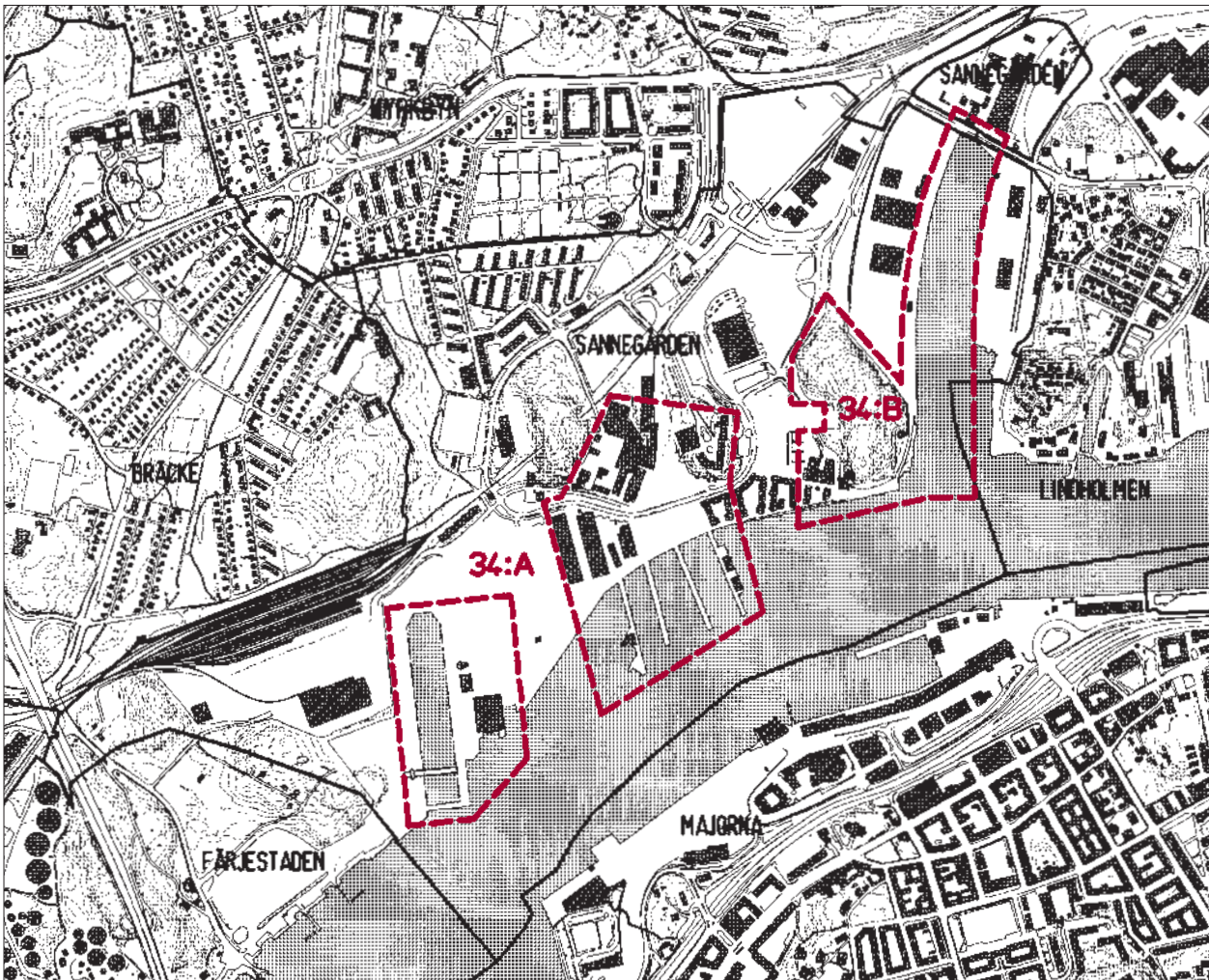
Under 1910-talet lät Eriksbergs Mekaniska Verkstad uppföra arbetarbostäder norr om varvet och detta bostadsområde utökades under 1940-talet.

Förändrat - bevarat

I slutet av 1970-talet avvecklades Eriksbergs varv och ungefär samtidigt upphörde verksamheten i Sannegårdshamnen. Inom det varvsområdet har sedan omfattande förändringar gjorts och i bostadsområdet intill varvet har om- och nybyggnader genomförts.

*Eriksbergs varv och Göteborgs
Ris- och valskvarn 1902.*

Värdefulla bevarade delar är resterna av Eriksbergs varv, kvarnen "Tre Lejon" samt Sannegårdshamnen och Sörhallsberget.

F D ERIKSBERGS VARV – KVARNEN TRE LEJON, 34:A

SANNEGÅRDSHAMNEN – SÖRHALLSBERGET, 34:B

F d Eriksbergs varv – Kvarnen Tre Lejon

Sannegården 34:A

Miljön omfattar f d Eriksbergs varv samt kvarnen ”Tre Lejon”. F d varvet består av tre delområden.

Historik

Eriksbergs Mekaniska Verkstad startade 1852–53 som skeppssmedja och galvaniseringsverk vid Sandviken. Anläggningarna utvidgades sedan i etapper västerut.

De första åren hade företaget en begränsad produktion bl a spisar, kaminer och smidesarbeten av olika slag. Från 1870 producerades även byggnadsgjutgods t ex Hisingsbron som tillkom 1874. Efter 1880 specialiserade sig Eriksberg på skeppsbyggeri.

Fram till cirka 1915 var Eriksberg jämfört med Lindholmens varv och Götaverken relativt litet men under perioden 1915–25 växte varvet. Tre flytdockor som hade Nordens största kapacitet byggdes och en maskinverkstad inköpt i Tyskland uppmonterades 1922. Antalet anställda mer än fördubblades och utanför varvsområdet uppfördes bostäder för de anställda.

Eriksbergs storhetstid kom efter andra världskriget. Verksamheten inriktades då på sektionbyggeri och helt nya byggnader för denna produktion uppfördes. Det var bl a en plåtverkstad, en svetshall, tre stapelbäddar och ett dockhus.

1959 uppfördes en torrdocka med bockkran och intill den gamla maskinverkstaden byggdes en kombinerad kontors- och lagerbyggnad samt en ny maskinverkstad 1961–63.

Norr om varvet anlades Mårten Perssons valskvarn 1914–15. Byggnaderna ritades av stadsarkitekten P L Håkansson i Kristianstad. Kvarnen övertogs 1924 av KF (kvarnen ”Tre Lejon”) och flera tillbyggnader har sedan genomförts, bl a enligt ritningar av C Ritzén 1935 och O Thunström 1950.

Efter varvets avveckling 1978–79 har omfattande rivningar genomförts inom f d varvsområdet. De flesta av de ännu bevarade byggnaderna har byggts om och ny bebyggelse som omfattar bostäder och kontor har tillkom-

mit. Inom det nya varvet Terra Nova som anlagts öster om torrdockan byggs en kopia av ostindiefararen Götheborg.

Kvarnanläggningen är fortfarande i drift och byggnadskomplexets karaktär är till stor del bevarad sedan 1950-talet.

Följande byggnader och anläggningar är särskilt värdefulla:

1. Gamla maskinverkstaden (Eriksbergshallen) uppförd 1922. Ombyggt till utställningshall 1992.
2. Nya maskinverkstaden (Blå Hallen) uppförd 1962. Om- och påbyggt till hotell och kontor 1991–93.
3. Gamla kontoret (Villan) troligen uppfört i början av 1900-talet. Ombyggt och flyttat 1991.
4. Huvudförrådet (Sjöporten), uppfört 1945.
5. Kajer och pirar uppförda kring sekelskiftet 1900.
6. Pirhuset (Westra Piren) byggt 1956 som servicebyggnad till flytdockorna. Ombyggt 1990.
7. Torrdockan med bockkranen, anlagd 1959.
8. Nya varvskontoret m m uppfört på 1940-talet och senare. Ombyggt efter 1990.
9. Kvarnen ”Tre Lejon” byggt i etapper 1914–50.

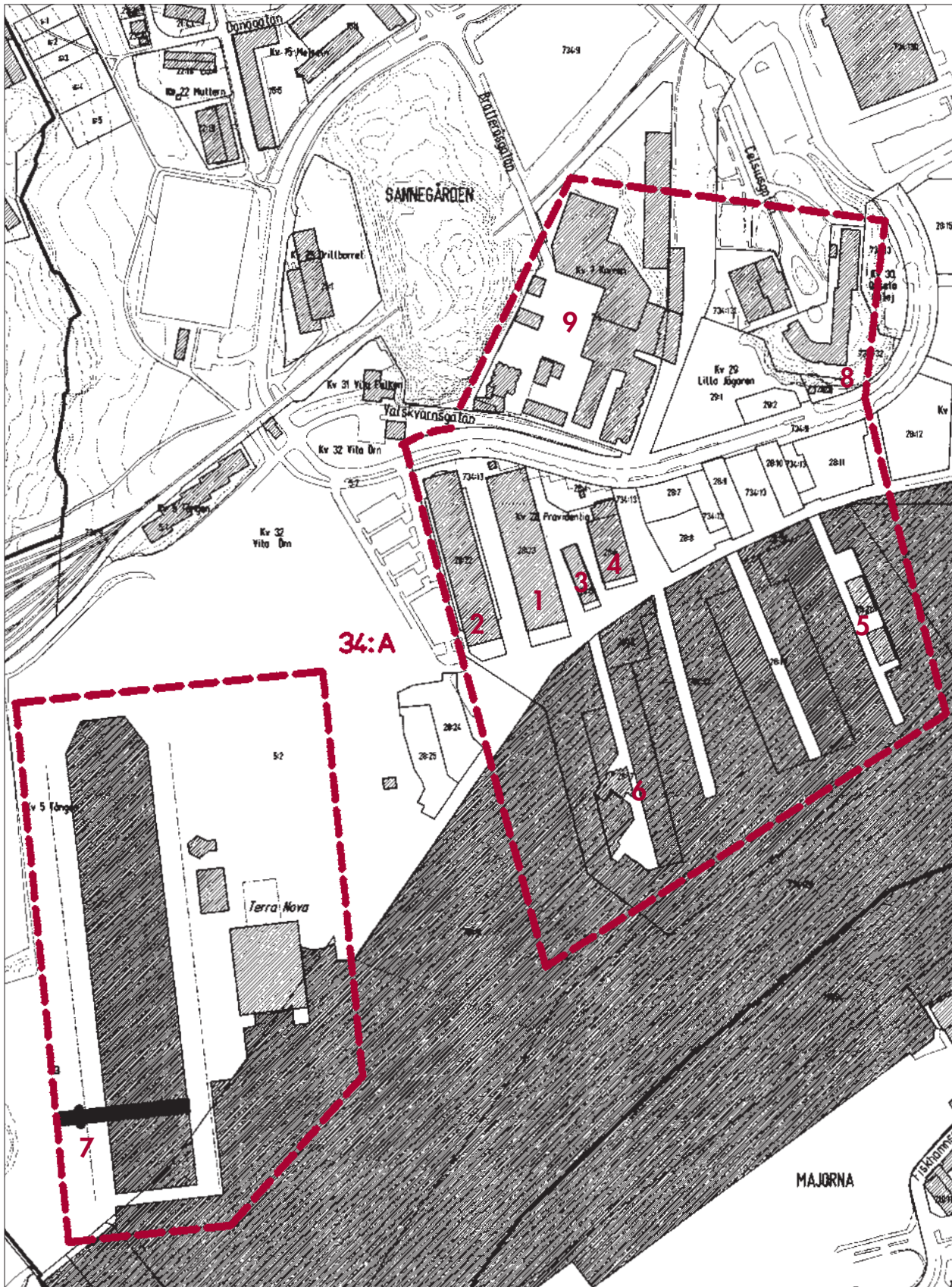
Motivering

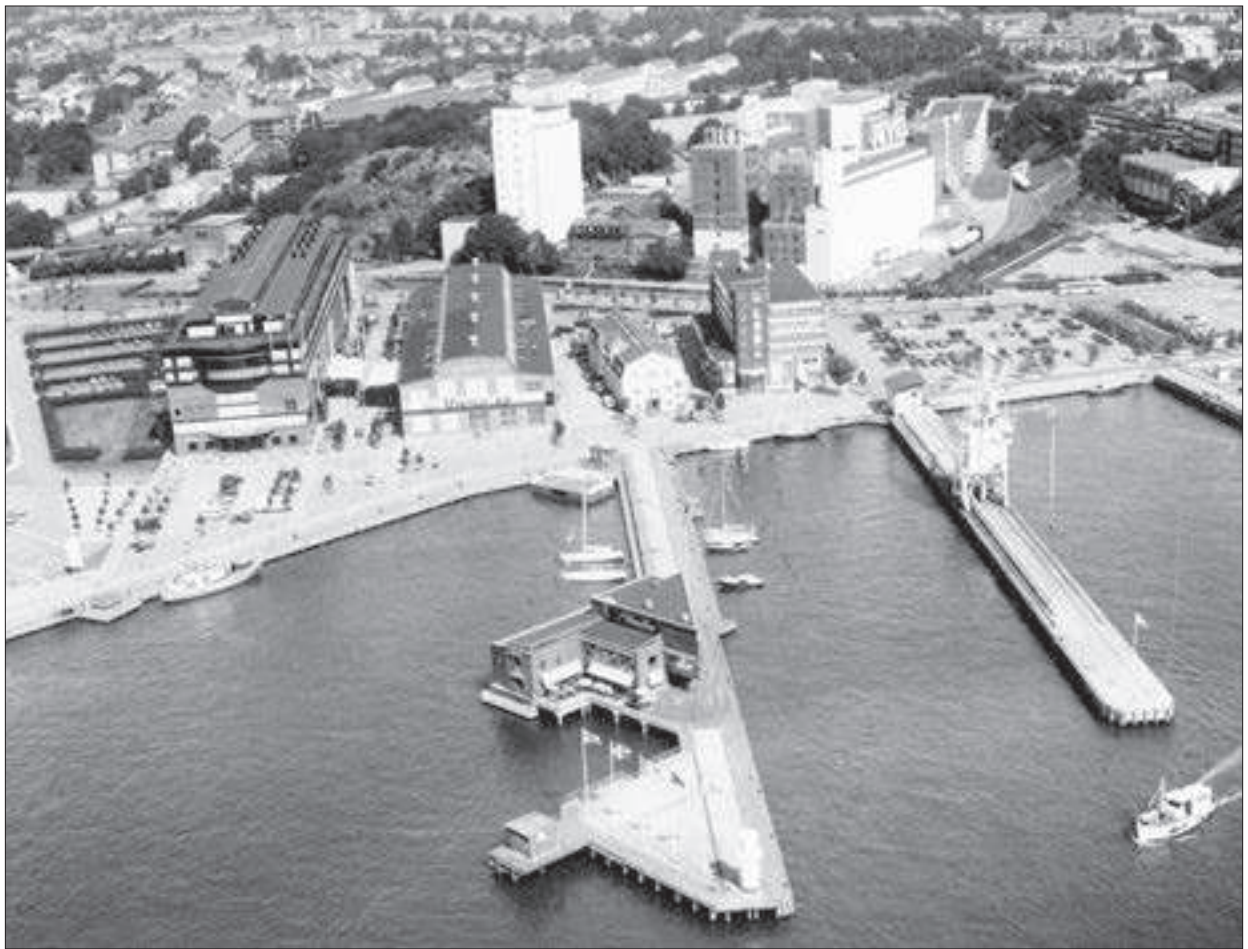
Varvsindustrin har haft en avgörande betydelse för utvecklingen av Göteborgs näringsliv från 1800-talets slut till 1970-talet. Varvens anläggningar är därför värdefulla dokument över denna viktiga del av stadens historia.

Av de tre stora varven Eriksberg, Lindholmen och Götaverken är inget så väl bevarat att det ensamt kan utgöra ett bra dokument över den göteborgska varvsverksamheten. Utvalda delar av de tre olika varven kan däremot tillsammans ge en bild av varven och dess utveckling under 1800- och 1900-talet.

Inom Eriksbergsområdet visar de utvalda byggnaderna och anläggningarna varvsverksamheten under perioden 1915–60.

Kvarnen är en industrihistoriskt intressant byggnad. Den utgör också ett mycket värdefullt inslag i miljön längs norra älvstranden.

Eriksbergområdet, centrala delen. Vid kajen nya och gamla maskinverkstaden, gamla kontoret och huvudförrådet. Innanför kvarnen "Tre Lejon".

Gamla maskinverkstaden, fasad mot kajen.

Kvarnen "Tre Lejon", byggnader vid Valskvarnsgatan.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987.

Norra Älvstranden – Kulturmiljön 1989.

Beskrivning – karaktär

Området innehåller rester av f d Eriksbergs varv samt en stor kvarnanläggning.

F d Eriksbergs varv

F d varvsområdet ansluter till kajen och har pirar som sträcker sig långt ut i älven.

Den centrala delen har fortfarande en tät bebyggelse med varvsbyggnader som vänder sina gavlar ut mot vattnet. I den ingår en yngre verkstadsbyggnad (Blå hallen), en äldre maskinverkstad (Eriksbergshallen), f d huvudförrådet samt gamla kontoret ("Villan") som har flyttats från sitt ursprungliga läge öster om f d huvudförrådet.

Den gamla maskinverkstaden med sin karaktäristiska gavel som har texten "Eriksbergs mek. verkstads AB – Shipbuilders engineers & repairers" är en särskilt värdefull del i denna grupp.

F d torrdockan med bockkranen och den stora vattenfyllda bassågen dominerar områdets västra del.

I öster utgör nya kontoret ett viktigt inslag. Det ligger uppe på en bergsknalle och har en svängd tegelfasad som följer höjdpartiets yttre kant.

Kvarnen "Tre Lejon"

Kvarnen som fortfarande är i drift omfattar ett komplex som består av flera delar byggda under olika epoker. De äldsta är uppförda i rödbrunt tegel och präglas av nationalromantik eller 1920-talsklassicism medan de yngre, bl a siloanläggningarna, är ljusst putsade i funktionalistisk stil.

Kvarnkomplexet är ett av de viktigaste landmärkena längs älvstranden.

Mer att läsa

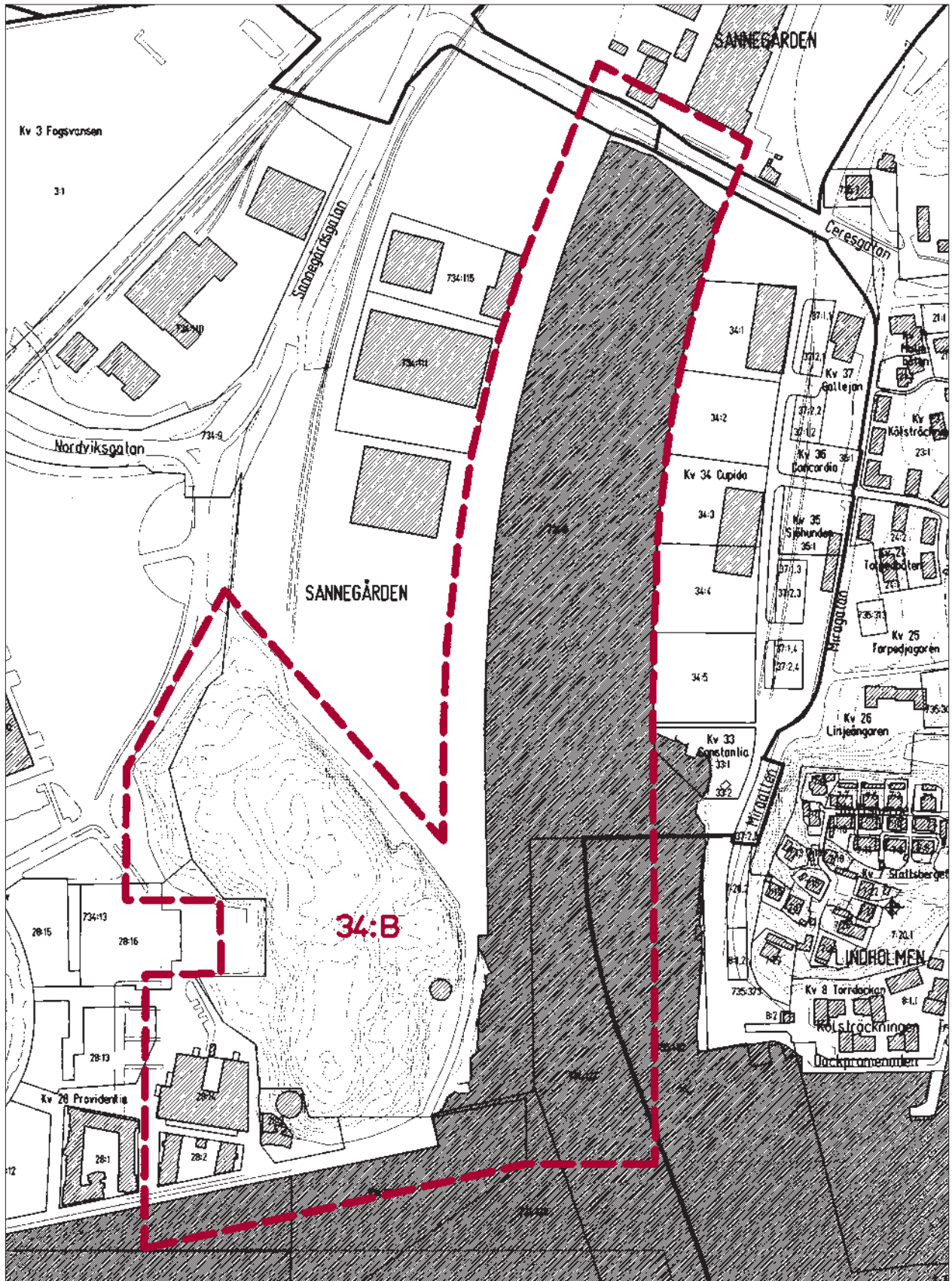
Norra Älvstrandens förnyelse, bevarandefrågor. Stadsbyggnadskontoret 1987. Rapport 10 E och bilaga.

Eriksbergs bockkran sedd från väster.

F d varvskontoret.

Sannegårdshamnen – Sörhallsberget

Sannegården 34:B

Miljön omfattar Sannegårdshamnen, f d Göteborgs Ris- och Valskvarn samt Sörhallsberget.

Historik

Där Sannegårdshamnen nu ligger fanns tidigare en djup vik med anslutande sund som skiljde Lindholmen från området innanför.

1898 uppfördes Göteborgs Ris- och Valskvarn mellan Eriksberg och Sörhallsberget. Sedan verksamheten vid kvarnen lagts ner har den kvarstående byggnaden använts som kontor m m. Den byggdes om 1986 och kallas nu Sörhallen.

Sannegårdshamnen anlades för att underlätta hanteringen av kol och koks som tidigare lossats i prämar på älven. Hamnen började byggas 1908 men 1911 inträffade ett stort ras och först 1914 blev den klar. Den uppfördes med breda kajer och järnväg drogs fram. Hamnen utrustades också med för den tiden moderna kranar och flera skjul byggdes efter hand. 1982 togs den sista kranen bort och några skjul har rivits.

Sörhallsberget bebyggdes under 1800-talet med ett 20-tal små bostadshus. De sista revs 1972 när Eriksberg planerade en utvidgning åt detta hållet.

Motivering

Platsen har en lång tradition som "hamn- och verksamhetsområde". Sannegårdshamnen är den äldsta större hamnanläggningen på denna sidan av älven och f d kvarnen är ett intressant exempel på norra älvstrandens varierande industriverksamhet.

Sörhallsberget är en av de få punkterna längs älven som inte har berörts av större utbyggnader.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987: f d Göteborgs Ris- och Valskvarn (Sörhallen), kv 28:14.

Norra Älvstranden – Kulturmiljön 1989: hela området.

Sannegårdshamnen med upplag av kol och koks på kajerna. Foto 1942. Till vänster Slottsberget.

F d Göteborgs Ris- och Valskvarn, västra fasaden.

Beskrivning – karaktär

Sannegårdshamnens mynning ramas in av Sörhallsberget och Slottsberget. Hamnbassängen som är svagt böjd har breda kajer med kajskoning av natursten. Enstaka hamnskjul finns kvar. (Utbyggnadsplanerna för området omfattar bostadsbebyggelse.)

Sörhallsberget är en relativt hög bergsknalle med en smal kaj längs älven. Intill ligger f d Ris- och Valskvarnen (Sörhallen) som är uppförd i rött tegel.

Detta kapitel är ett utdrag ur

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE I GÖTEBORG

ETT PROGRAM FÖR BEVARANDE

DEL I

Redaktör

Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Projektgrupp

Hans Ander, Stadsbyggnadskontoret
Maria Lundgren, Stadsbyggnadskontoret
Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Kartor

Lillemor Bankel, Stadsbyggnadskontoret

Foto före 1965

Stadsmuseets arkiv

Foto 1965–98

Arkivfoto, Staffan Westergren, Stadsmuseet
Övrigt, Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Flygfoto

Stadsbebyggelse, Gösta Rydvall, Stadsbyggnadskontoret
Landsbygd, Lars Nord, Stadsmuseet

Utskrifter

Kristina Carlefred, Stadsbyggnadskontoret

Grafisk form och produktion Joe Brig Art AB, Göteborg
Textoriginalen är satta med Caslon 540 och ITC Garamond.

LINDHOLMEN 35

STADSDELENS HISTORIA

Före 1845

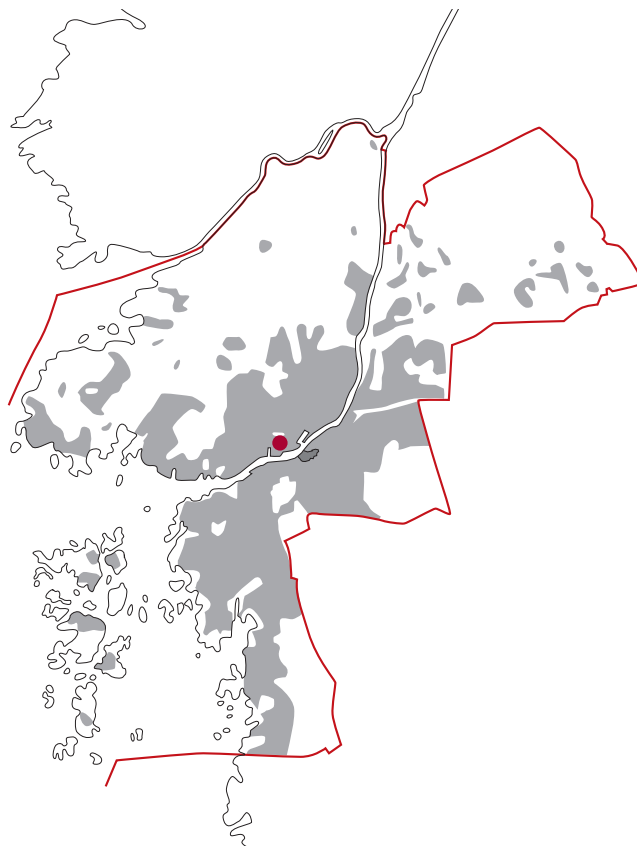
Området tillhörde tidigare Lundby socken. (Se stadsdelen Kyrkbyn.) Lindholmen var ursprungligen en kringfluten ö som sträckte sig från nuvarande Sannegårdshamnens mynning i väster till Rambergets fot i nordost.

På öns höjdparti i sydväst, nuvarande Slottsberget, låg en borg under 1300-talet. Under perioden 1500–1800 var Slottsberget med anslutande strandområde också en viktig plats. Den utnyttjades bl a för ett av flottans varv, som "lastageplats" och för silssalteri. Gården Lindholmen blev säteri under 1600-talet.

1845-1970

Lindholmen var den första delen av norra älvstranden som började utnyttjas för industri i större skala. Här etablerades redan 1845 ett varv som utvecklades till det välkända Lindholmens varv. Anläggningarna utvidgades i etapper och cirka 1920 revs de sista delarna av "Lindholmens säteri". I anslutning till den stora arbetsplatsen byggdes också ett bostadsområde med omkring 100 hus.

1888 anlades Strömman och Larssons

snickerifabrik öster om varvet. Den flyttade till Backa efter en stor brand 1925 och på f d fabriksområdet byggdes Lindholmshamnen 1939.

Det smala vattendrag som skiljde ön Lindholmen från övriga Hisingen lades igen omkring 1910–20 då järnväg drogs fram i detta läge.

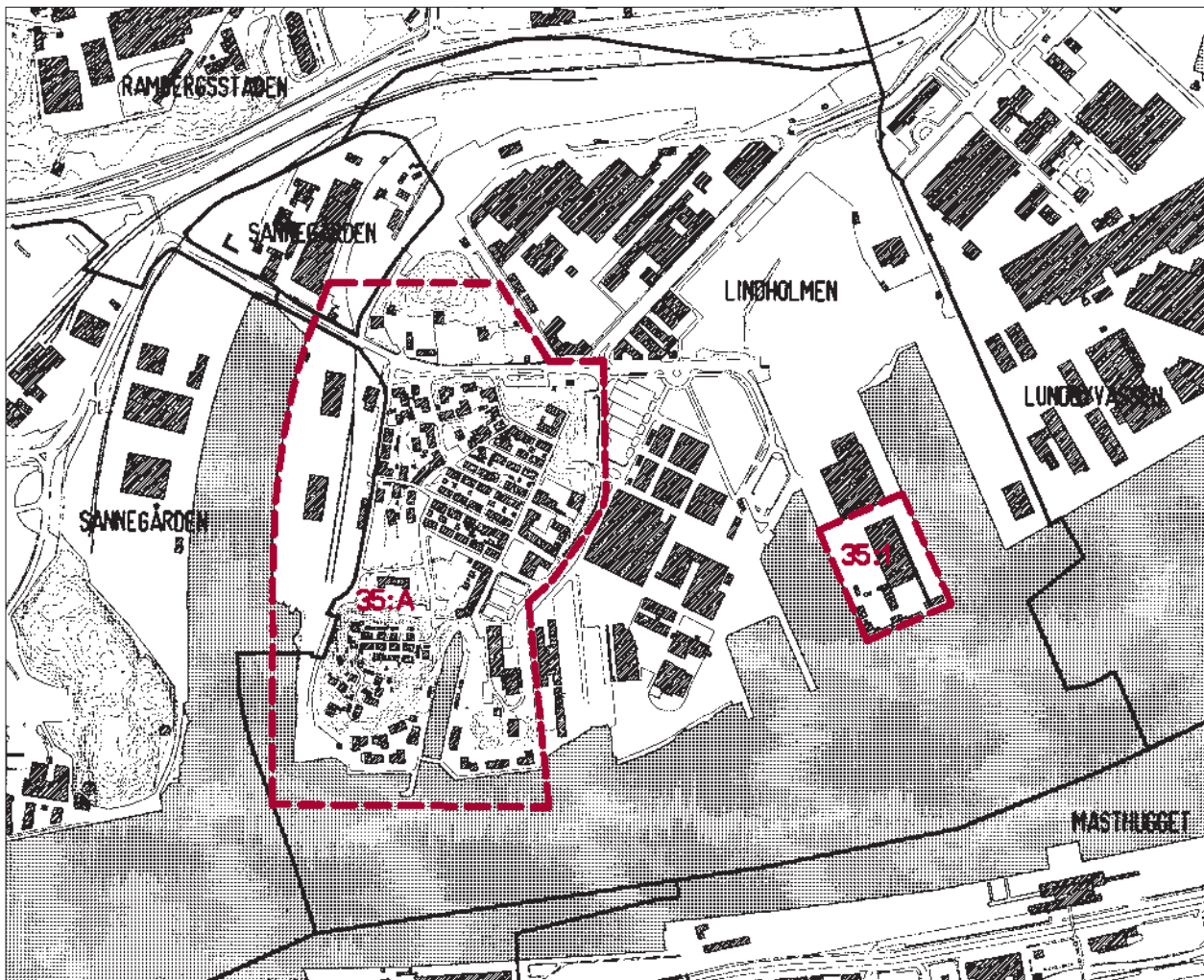
Förändrat - bevarat

Under 1970-talet avvecklades varvet och flera av de äldre varvsbyggnaderna revs men den gamla torrdocan intill Slottsberget var i bruk till 1986. Bostadsbebyggelsen förnyades genom ombyggnad och nybyggnad 1980–98.

Bostadsområdet har idag delvis kvar sin ursprungliga karaktär och cirka 50 av de äldre husen är bevarade.

Slottsberget vid sekelskiftet 1900.

Av varvets byggnader och anläggningar finns f d torrdocan, f d kontoret och ett par varvsbyggnader från 1940-talet kvar. Lindholmshamnen med sitt kajskjul är en välbevarad hamnmiljö.

LINDHOLMEN – SLOTTBERGET, 35:A

LINDHOLMSHAMNEN, 35:1

Lindholmen – Slottsberget

Lindholmen 35:A

Miljön omfattar bostadsbebyggelsen inklusive "herrgården" och f d polisstationen i norr, Sannegårdshamnens östra kaj och f d torrdockan. (Beträffande f d varvsbyggnaderna se sid 389.)

Historik

1300–1845

Ön Lindholmen med sitt bergsparti ute vid älvstranden utnyttjades på 1300-talet som en strategisk viktig punkt för att försvara älvmyningen.

Lindholmen nämns i mitten av 1200-talet då en norsk kung höll till på ön men på 1330-talet var Lindholmen i svensk ägo. En borg fanns då på nuvarande Slottsberget och 1333 bodde kungen Magnus Eriksson här. Hur länge borgen stod kvar är okänt. 1875 revs de sista murresterna ovan mark.

På stranden nedanför Slottsberget drevs under 1500-talet och troligen även på 1600-talet ett varv som byggde skepp för svenska flottan.

När det nuvarande Göteborg anlagts arrenderades Lindholmen ut till holländska bönder en tid men blev sedan säteri, ägt av familjen Thijsen Ankarhielm.

Under 1700-talet och början av 1800-talet utnyttjades strandområdena på Lindholmen för sillsalteri, kimröksbruk, "tjärnhof" och hamn men de inre delarna användes huvudsakligen för jordbruk. Vid 1800-talets mitt var marken delad mellan två ägare och här fanns två stora gårdsanläggningar, "Lindholmens säteri" som var den äldsta och "Lindholmens Herrgård".

1845–1900

1845 startades Lindholmens varv på ett litet område öster om Slottsberget. Varvet utvecklades snabbt och utökades med en mekanisk verkstad.

På 1870-talet upplevde varvet en blomstringsperiod och hade omkring 800 anställda. Slottsberget inköptes nu och nedanför anlades 1875 en torrdocka som då var landets största. Omkring 1890 hade varvet omkring 1 400 anställda och var Göteborgs största företag.

Slottsberget på 1860-talet med borgruinen. I bakgrunden Sannegården.

Många av de anställda hade bostad inne i Göteborg men under perioden 1850–1900 byggdes också en hel stadsdel intill varvet. Den bestod både av bostadshus uppförda på varvets mark uppe på Slottsberget och bostadsbebyggelse på andra tomter som såldes av de två bönderna. Någon riktig stadsplan för området fanns inte och de flesta av husen byggdes av varvsarbetarna själva som lagarbete. Fyra eller åtta personer kunde t ex slå sig samman och uppföra fyramannahus eller åtta-mannahus som innehöll fyra respektive åtta lägenheter med ett rum och kök. Husen var friliggande träbyggnader i 2–3 våningar med tillhörande uthus i en våning.

1900–40

Åren 1900–05 kompletterades bebyggelsen med åtta landshövdingehus och omkring 1920 när bostadsområdet var helt utbyggt hade det drygt 4 000 invånare. Bebyggelsen bestod av cirka 130 bostadshus, tre skolbyggnader och Aftonstjärnan som var Lindholmens "Folkets Hus". Många butiker och småhantverkare fanns i området och här låg också Gahms väskfabrik.

Sannegårdshamnen som stod klar 1914 var en viktig del i miljön. (Se Sannegården sid 379.) Kajen mot Lindholmen användes för kol och koks. Längre in byggdes ett hamnarbetarkontor 1915, kaféer o s v.

1940–70

På 1940-talet ökade varvets verksamhet och omfattande planer gjordes för utvidgning. Bl a föreslogs att Slottsberget med det anslutande Skatberget skulle sprängas bort för att ge mer plats åt varvet men endast

Slottsberget sett från Fiskhamnen. Till höger syns en del av den nya bostadsbebyggelsen.

mindre sprängningar gjordes.

Under perioden 1940–70 minskade befolkningen från 2 600 till 600 och flera bostadshus revs.

1969 sammanslogs Lindholmens varv med Eriksberg och verksamheten minskade sedan successivt. (Se stadsdelen Sannegården.)

1970–97

Redan på 1920-talet hade Slottsbergets bebyggelse uppmärksammas som en värdefull miljö och 1969 föreslogs att hela Lindholmens bostadsområde skulle bevaras på grund av sitt kulturhistoriska värde.

Under 1970-talet diskuterades flera förslag till förnyelse och slutligen antogs en plan som omfattade bevarande av ett 50-tal hus. Ombyggnaden genomfördes cirka 1980–95 och drevs delvis som "egnahemsprojekt". 1990 byggdes moderna bostadshus på kajen nedanför Slottsberget – Skatberget vilket helt ändrade denna del av Lindholmsmiljön. Under perioden 1990–98 har områdets yttre delar kompletterats med nya bostadshus.

Motivering

Trots relativt stora förändringar ger den bevarade äldre bebyggelsen på Lindholmen en god uppfattning om hur en arbetarstadsdel fungerade kring sekelskiftet 1900.

Av särskilt intresse är att den vuxit fram i nära beroende av varvet men utan överordnad planering och delvis genom självbyggeri samt att den har en gles husgruppering och speciella hustyper.

Torrdockan från 1875 är något utvidgad och har idag en ny funktion, men ger ändå exempel på en tidig anläggning inom varvet. Den visar också genom sitt läge, hur totalt arbetsplats och bostäder varit integrerade på Lindholmen.

Utvecklingen före varvets tid kan delvis utläsas i den nuvarande bebyggelsen. Slottsberget markerar läget för den medeltida borgen. Lindholmsvägen är en utbyggnad av den gamla vägen som ledde till det nu rivna "Lindholmens säteri" och "Lindholmens Herrgård" är bevarad.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1975: hela området med undantag av kontoret m m.

Värdefulla miljöer 1985: hela området med undantag av kontoret m m.

Skydd enl NRL 2 kap. Riksintresse: hela området

Norra Älvstranden – Kulturmiljön 1989: hela området.

Beskrivning – karaktär

Karaktäristiskt för bostadsmiljön är läget vid älven och den nära kontakten med f d Lindholmens varv. Den bevarade bebyggelsen omfattar ett 20-tal bostadshus på Slottsberget och cirka 30 äldre bostadshus i den inre delen. Inom och intill bostadsområdet finns också flera andra byggnader t ex skola, "Aftonstjärnan", hamnarbetarkontor och "Lindholmens Herrgård".

De flesta av byggnaderna är relativt låga och friliggande men utformningen varierar.

Slottsberget

Slottsberget i områdets södra del är bebyggt med relativt små trähus i 1–2 våningar, uppförda cirka 1875–80 eller tidigare. De är oregelbundet grupperade med anpassning till den kuperade terrängen.

Karaktäristiskt för bebyggelsen är fasader klädda med locklistpanel eller liggande fasspontpanel, inbyggda förstukvistar samt förråd utbyggda vid gavlarna.

Till husen hör små trädgårdar inhägnade med trästaket och låga murar.

Bostadshus, inre Lindholmen

Den inre, planare delen, norr om Slottsberget är mer regelbundet utformad med kvartersindelning och raka gator. Den bevarade bostadsbebyggelsen utgörs av friliggande trähus i 2–3 våningar och landshövdingehus.

Karaktäristiskt för de flesta bostadshusen är fasader klädda med locklistpanel, sadeltak täckta med enkupigt tegel, profilerade fönsteromfattningar, förstukvistar med valmade tak och entréer som har pardörrar med överljusfönster. På gårdarna finns uthuslängor klädda med lockpanel och mot gatan små förträdgårdar inhägnade med trästaket.

Karaktäristiskt för landshövdingehusen är bot-

Förmansgatan, trähus i 2–3 våningar.

Förmansgatan, gårdsinteriör.

Släggaregatan 7–3, trähus i 2–3 våningar.

F d stall (kv 10) och landshövdingehus (kv 13).

tenvåningar med fasad av tegel och puts, övervåningarna klädda med liggande panel, profilerade fönsteromfattningar samt brutna tak täckta med plåt. Några av Lindholmens landshövdingehus är förhöjda och har 1 1/2 – 2 våningar av sten.

Lindholmsskolan, kv 14:1

Skolan omfattar ett trähus uppfört 1887 och ett stenhus byggt 1911 efter ritningar av arkitekten A Bjerke.

Trähuset är i 2 våningar och har fasader klädda med liggande panel m m. Taket är ett flackt plåttäckt sadeltak med starkt utskjutande taksprång och tätt sittande profilerade konsoler. Fönstren har dekorativa omfattningar.

Stenhusets arkitektur präglas av nationalromantikens ideal. Det är i 3 våningar med fasader av rödbrunt tegel och har ett valmat tegeltäckt tak, upptill avslutat med tornliknande skorstenar av tegel. Karaktäristiska detaljer är vita smårutsindelade fönster, burspråk, mönstermurade partier i fasaden och robusta entrédörrar av trä. På fasaden över entrén sitter en ursprunglig klocka av järn.

Aftonstjärnan, kv 16, 735:345

Aftonstjärnan uppfördes som "Folkets Hus" 1902. Den innehöll ursprungligen både samlingslokaler och bostad och har bl a använts som biograf.

Byggnaden är delvis uppförd som ett landshövdingehus med bottenvåning av sten och två övre våningar av trä. Hörnet är markerat genom ett burspråk

Lindholmsskolan, stenhuset sett från Plejadgatan.

Aftonstjärnan, Gjutaregatan/Plåtslagaregatan.

med torn och tornhuv med spira.

Hela byggnaden har de senaste åren restaurerats både exteriört och interiört. Bl a har samlingssalarna ställts i ordning och stora salen används åter som biograflokal.

Hamnarbetarkontor, kv 21

Byggnaden som tillkom 1915 ligger nära Sannegårdshamnen. Den är av sten i en våning med valmat tegeltäckt sadeltak. Fasaderna är putsade och har stora spröjsade fönster mellan svagt utskjutande väggpelare.

Lindholmsskolan, trähuset vid Verkmästaregatan.

F d kommunalbusset sett från Ceresgatan.

Port Arthur, kv 21:1

På denna tomt byggdes ett envånings trähus 1918. Det användes under många år som krog och café. Den nuvarande byggnaden uppfördes som kopia 1996.

F d kommunalbus, f d polisstation, 735:2

Byggnaden uppfördes 1897 efter ritningar av arkitekten A C Peterson. Den innehöll ursprungligen lokaler för Lundby kommun, pastorsexpedition m m. Cirka 1925–1980 användes lokalerna av polisen.

Huset har fritt läge utanför själva bostadsområdet. Det är av trä i 2 våningar med pappklätt sadeltak. Fasaderna är klädda med omväxlande liggande och stående panel och har tidstypiska dekorativa detaljer kring entrén och takfoten. Tomten avgränsas med en trädrad.

"Lindholmens Herrgård".

"Lindholmens Herrgård", 735:8

Gården anlades 1850 av bonden A Magnusson som köpte nordvästra delen av Lindholmen 1847. Den omfattade ursprungligen bostadshus och en stor ladugård men ladugården revs cirka 1920.

Bostadshuset är av trä i 2 våningar med tegeltäckt sadeltak. Det har en stram fasad klädd med locklistpanel och en stor tvåvånings veranda med tätt sittande fönster. I bottenvåningen finns låga fyrdelade fönster medan övriga delar har korspostfönster med spröjs i nedre bågen. Huset ligger norr om övrig bebyggelse och omges av en stor trädgård.

Hamnarbetarkontoret, entré mot Miragatan.

F d disponentbostad och varuskontor, kv 6:4

På Skatberget ligger f d disponentbostaden uppförd cirka 1860 och en kontorsbyggnad från 1950-talet.

Bostadshuset har ett högt och fritt läge. Det är av trä i 2 våningar med bred frontespis.

Kontorshuset har 3–4 våningar och indragen takvåning. Fasaderna är av gult tegel med enkel mönstermurning längs taklisten och mellan fönstren. Entrépartiet omfattar två pardörrar inramade med natursten samt en bred naturstenstrappa.

Mer att läsa

Lindholmen i Göteborg. Bebyggelsehistoriska undersökningar i Västsverige 1973.

Känner du Lindholmen. Holmdahl m fl 1986.

Föreningshuset Aftonstjärnan. Länsstyrelsen 1994.

F d disponentbostaden och varuskontoret. Till vänster en del av ett nytt bostadshus.

Lindholmshamnen

Lindholmen 35:1

Lindholmshamnen som omfattar en stor hamnbassäng väster om f d Götaverken färdigställdes 1939. På västra kajen byggdes 1939–40 kajskjul 178 enligt ritningar av F O Peterson o Söner samt en silobyggnad ritad av C Ritzen. Innanför uppfördes ett par sammanbyggda hamnskjul. Dessa revs 1998.

De två kvarstående byggnaderna är båda av sten och utformade i funktionalistisk stil med släta fasader.

Kajskjulet är en ljust putsad byggnad i 3 våningar. Västfasaden har band med stora tätt placerade fönster. Mot öster och norr finns långa balkonger i plan 2 och enstaka små balkonger i plan 3. Här är fönstren glesare

Kajskjul 178 sett från Lindholmshamnens inre del. I bakgrunden silobyggnaden.

och mer oregelbundet placerade. Den anslutande silon är högre och utgör en nästan helt sluten byggnadsvolym.

Anläggningen illustrerar den hamn och styckegodshantering som förekommit och utgör ett värdefullt inslag i miljön längs Norra Älvstranden.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987: kajskjul 178 och silobyggnaden.

Norra Älvstranden – Kulturmiljön 1989.

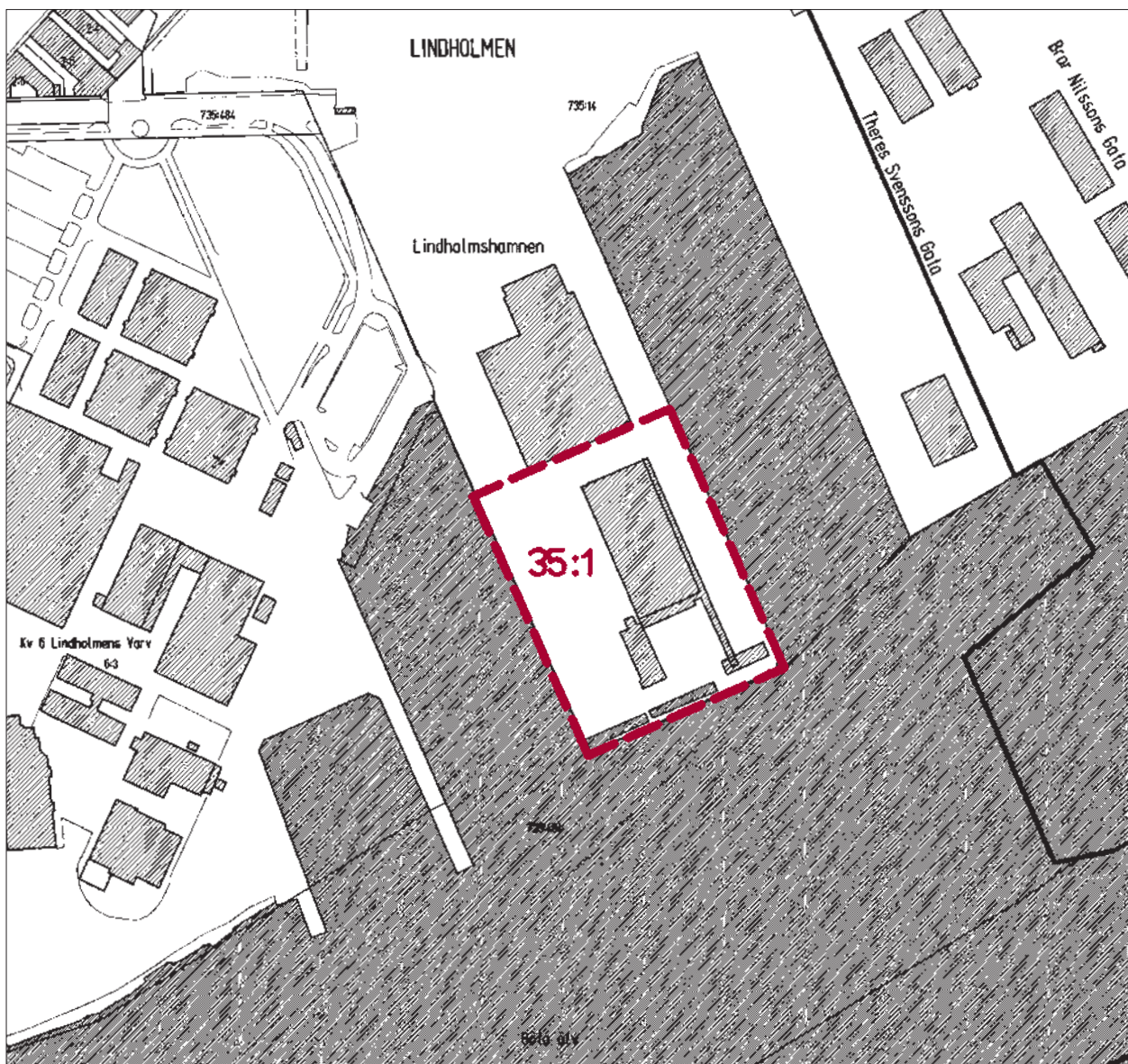
Lindholmshamnens östra kaj ingår i området "Cityvarvet".

Se stadsdelen Lundbyvass, 36:A.

Övrigt – utanför programmet

F d Lindholmens varv, kv 6 Lindholmens varv

Inom f d Lindholmens varv är delar av varvsbyggnaderna rivna. Ett par av de yngsta som uppfördes 1946–51 står kvar och utgör intressanta minnen från varvet.

Detta kapitel är ett utdrag ur

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE I GÖTEBORG

ETT PROGRAM FÖR BEVARANDE

DEL I

Redaktör

Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Projektgrupp

Hans Ander, Stadsbyggnadskontoret
Maria Lundgren, Stadsbyggnadskontoret
Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Kartor

Lillemor Bankel, Stadsbyggnadskontoret

Foto före 1965

Stadsmuseets arkiv

Foto 1965–98

Arkivfoto, Staffan Westergren, Stadsmuseet
Övrigt, Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Flygfoto

Stadsbebyggelse, Gösta Rydvall, Stadsbyggnadskontoret
Landsbygd, Lars Nord, Stadsmuseet

Utskrifter

Kristina Carlefred, Stadsbyggnadskontoret

Grafisk form och produktion Joe Brig Art AB, Göteborg
Textoriginalen är satta med Caslon 540 och ITC Garamond.

LUNDBYVASSEN 36

TINGSTADSVASSEN 39

STADSDELARNAS HISTORIA

Före 1850

Området ingick tidigare i Lundby socken och Backa socken. (Se stadsdelarna Kyrkbyn och Backa.) Före 1800-talet var det en stor vass, "Hisingsvassen" och bebyggelse saknades. Kring Kvillebäckens mynning fanns sedan 1600-talet en färjeled. (Se bild sid 401.)

1850-1906

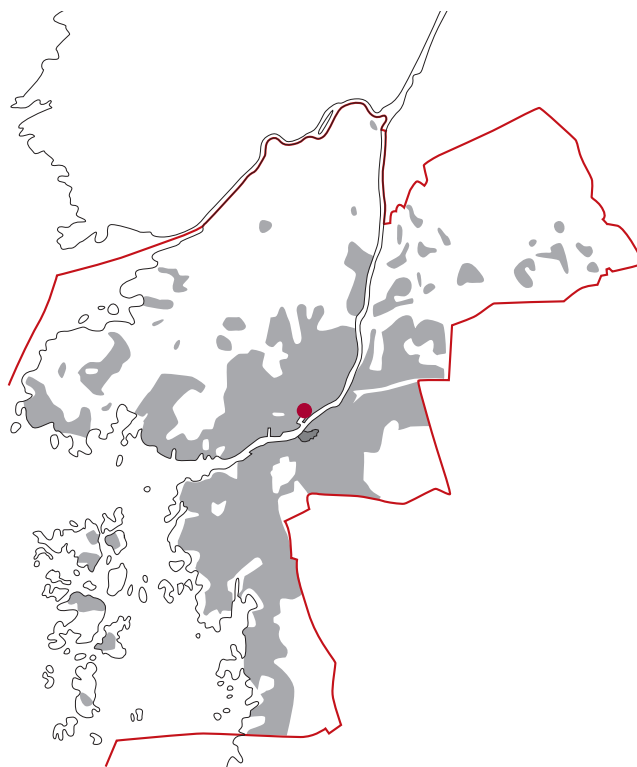
I 1843 års plan för hamnarbeten (se sid 355) var detta det största utfyllnadsområdet och cirka 1870 var vassen torrlagd. Den gamla färjeleden ersattes med en bro 1874 och industrier började att anläggas. (Se stadsdelen Brämregården.)

Den första större verksamheten i f d vassområdet var Göteborgs Mekaniska Verkstad som flyttade till Lundbyvassen 1867. (Se bild sid 367.)

1879 beslutades att en ny hamn skulle placeras i Tingstadsvassen och denna del införlivades med Göteborgs stad 1883. Här byggdes sedan Ringöns hamnanläggning.

1906-60

Efter 1906 när även Lundby blivit en del av Göteborg utvecklades hamn- och industrian-

läggningarna. Göteborgs Mekaniska Verkstad (Götaverken) utvidgade sin verksamhet och på 1960-talet var denna del ett intensivt utnyttjat varvsområde. I anslutning till Ringön byggdes Göteborgs Frihamn 1914–22 och cirka 1940–50 utvidgades hamnanläggningarna.

Strandområdet har också sedan 1800-talets slut utnyttjats för båtsport och här byggdes flera båthus, bl a Roddklubbens hus.

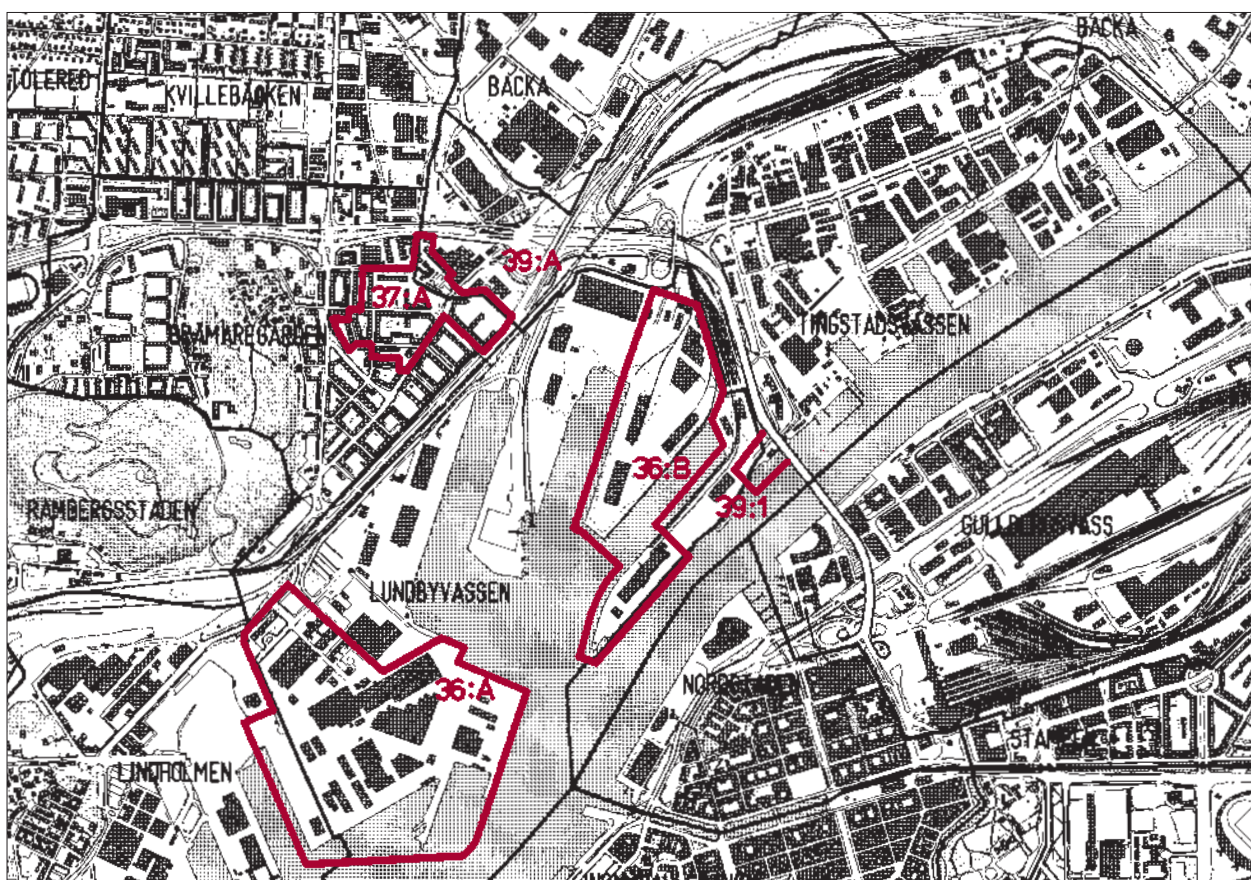
1939 uppfördes Göta Älvbron men den gamla lågbron fanns kvar till 1968.

Förändrat - bevarat

Efter 1960 har större delen av varvsverksamheten flyttats till Arendal och hamnverksamheten i området har minskat men byggnader-

Frihamnen cirka 1930. Gamla bron och gatan utanför hamnen ledde över till Hisingen.

na och anläggningarna är delvis välbevarade.

Av särskilt värde är Götaverken/Cityvarvet och Frihamnen som fortfarande är i bruk samt Roddklubbens hus och f d industrierna vid Kvilletorget.

Mer att läsa

Norra Älvstrandens förnyelse, bevarandefrågor. Stadsbyggnadskontoret 1987:10 E.

GÖTAVERKEN/CITYVARVET, 36:A

FRIHAMNEN, 36:B

KVILLETORGET M M, 39:A
SE BRÅMAREGÅRDEN, 37:A

RODDKLUBBENS HUS, 39:1

Götaverken/Cityvarvet

Lundbyvassen 36:A

Miljön omfattar kajen mot älven, den täta bebyggelsen i sydväst samt några enskilda byggnader. I miljön ingår även Lindholmshamnens östra kaj. (Se stadsdelen Lindholmen.)

Historik

Göteborgs Mekaniska Verkstad som 1916 fick namnet Götaverken startades redan 1841. Grundare var A Keiller och åren 1867–1906 var J Keiller företags direktör.

Den första verkstaden byggdes på södra älvstranden inne i staden där Skeppsbron ligger idag. Här tillverkades främst ångmaskiner och järnvägsmaterial men också järnångare.

1867 när Skeppsbron byggdes ut flyttades den del av verksamheten som omfattade skeppsbyggeri till Lundbyvassen. De första anläggningarna var i blygsam skala och utvidgades efter hand.

Samtliga byggnader ödelades av brand 1898. Ett helt nytt varv återuppbyggdes och några år senare flyttades den resterande delen av verksamheten från Skeppsbron till Hisingsidan. Varvsområdet gränsade i öster till den sk T-kanalen och här fanns också en färja som förband varvet med Stora Bommen.

Från 1900-talets början var Götaverken det största varvet i Göteborg. Det hade cirka 1 000 anställda 1912 och cirka 5 900 år 1960. De byggnader och anläggningar som uppfördes i början av 1900 ersattes och kompletterades i flera etapper.

1918 tillkom bostäder för Götaverkens anställda. I utkanten av varvsområdet byggdes ungarlshotellet "Gothia" och längre bort vid Rambergets västsida lät "Götaverkens byggnadsförening" uppföra ett landshövdingehus. (Se sid 371, nr 33:3.)

På 1960-talet flyttades huvudparten av Götaverken till nya stora varvsanläggningar i Arendal. Inom det gamla området fortsatte viss reparationsverksamhet och Götaverken/Cityvarvet utnyttjar fortfarande delar av området vid kajen. Några av varvets övriga byggnader har rivits men de flesta finns kvar och har byggts om för nya verksamheter.

Broströmskajen (1).

Följande särskilt värdefulla delar ingår i miljön:

1. Kaj med spår för kranar, troligen byggd vid sekelskiftet (Broströmskajen)
2. Gamla maskinverkstaden, byggd 1906 och utvidgad 1947 (M1)
3. Plåtverkstaden, uppförd 1949–50 (Idrottshallen)
4. Snickeriverkstad uppförd 1930 (Sågeriet och Träverkstaden)
5. Byggnad för rörläggeriverkstad, förråd, smedja m m, uppförd 1936–46 (Rörverkstaden)
6. Förrådsbyggnad uppförd 1943 (Förrådet)
7. Smedja byggd 1946 (Smedjan)
8. Experimentverkstad uppförd 1949–50 (141:an)
9. Nya Maskinverkstaden uppförd på 1950-talet (M2)
10. Kontorsbyggnad, uppförd 1949
11. Ungkarlshotell byggt för anställda 1920 (Gothia)

Götaverken/Cityvarvet, sett från Stora Bommen. I bakgrunden Ramberget.

Smedjan (7) sedd från Lindbolmsbammen.

Snickeriverkstaden (4) sedd från Lindbolmsbammen.

Motivering

Detta är det sista området med en tät och relativt välbevarad industrimiljö som kan ge en uppfattning om den tidigare varvsverksamheten längs Norra Älvstranden.

Miljön omfattar olika verkstadsbyggnader och anläggningar från åren 1908–60 samt ett kontor och f d ungskarshotell för anställda. Tillsammans utgör bebyggelsen och anläggningarna ett väsentligt inslag i miljön längs Norra Älvstranden och de är också ett mycket viktigt blickfång från kajerna i stadskärnan.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987: Hela f d varvet är upptaget som utredningsområde.

Norra Älvstranden – Kulturmiljön 1989: Centrala delen inklusive kajerna samt fyra enstaka byggnader.

Beskrivning – karaktär

F d Götaverkens varvsområde utgör en klart avgränsad "industrimiljö" präglad av byggnader och anläggningar tillkomna före 1960-talet.

Centrala delen

Den centrala delen inklusive "Broströmskajen" har en relativt tät bebyggelse dominerad av varvsbyggnader med fasader av rött tegel. Undantag är f d snickeriverkstaden som i huvudsak har ljusstputsade fasader. Byggnaderna har alla sin speciella prägel och särskilt viktiga inslag är Gamla maskinverkstaden samt f d plåtverkstaden.

Gamla maskinverkstaden (M1) som har fasader av rödbrunt tegel tillkom i två etapper 1906 och 1947. Den har en mycket karaktäristisk exteriör. I västfasaden, som är väl synlig från flera håll, kombineras två helt olika formspråk. Den äldre, södra delen har ett brett lågt gavelparti med stort halvcirkelformat fönster och mönstermurning, medan den norra är relativt hög med stora vertikala fönsterpartier och genomgående "pilastrar" som förstärker höjdvärket.

Plåtverkstaden (Idrottshallen) är ett stort komplex orienterat mot f d fartygsbäddarna. Den är uppförd med stomme av betong, fasader av rödbrunt tegel och smårutsindelade fönster. Den långa fasaden mot öster är ett viktigt blickfång från älven.

Gamla maskinverkstaden (2) byggd 1947.

Plåtverkstaden (3).

Norra delen

I den norra delen är f d huvudkontoret och Gothia av särskild betydelse för miljön.

Kontoret ligger lite avskilt väster om infarten till området. Det är i 6 våningar och har fasader av gult tegel.

Exteriören har en relativt enkel karaktär men entrépartiet är delvis monumentalt utformat. Det är framdraget och något högre än övriga delar. Uptill avslutas det med glasat parti som har ett räck med enkel dekor. Ovanför ingången sitter Götaverkens emblem utfört i granit.

F d huvudkontor (10).

F d ungtkarlshotellet (11).

Entréområdet är symmetriskt ordnat med planteringar och en naturstensbelagd plan som leder fram till en bred granittrappa.

F d ungtkarlshotellet Gothia är en putsad trevåningsbyggnad med två utskjutande flyglar. Byggnaden har en tidstypisk utsmyckning i 1920-talsstil bl a eleganta klassicistiska pilastrar med joniska kapital och partier med dekor i relief. Gothia som ursprungligen låg i utkanten av varvet omges nu av nya byggnader och är ombyggt för kontor.

Frihamnen

Tingstadsvassen 36:B

Miljön omfattar huvuddelen av Frihamnens ursprungliga område med två pirar och några byggnader från perioden 1930–70.

Historik

Byggandet av frihamnen föregicks av långa utredningar. J A Hertz, ägare till en vin- och spritfirma, kom med ett första förslag 1892.

En internationell tävling om ny hamn ordnades 1902 och 1913 beslutades att en stor centralhamn skulle byggas i Tingstadsvassen. Den första etappen som omfattade frihamnen stod klar 1922 men övriga delar av den planerade storhamnen byggdes aldrig.

På Frihamnens södra pir uppfördes under 1920-talet magasin och förvaltningsbyggnader. Hamnen fick också från början järnväg, egen rangerbangård och ett 20-tal kranar. Nya byggnader ritade av F O Peterson m fl tillkom cirka 1930–60 på norra piren och de äldre byggnaderna har sedan rivits. Bevarade byggnader är bl a:

1. Kontor vid entrén, uppfört 1938
2. Magasin D, uppfört 1938
3. Skjul 107, uppfört 1944
4. Skjul 113, uppfört 1962

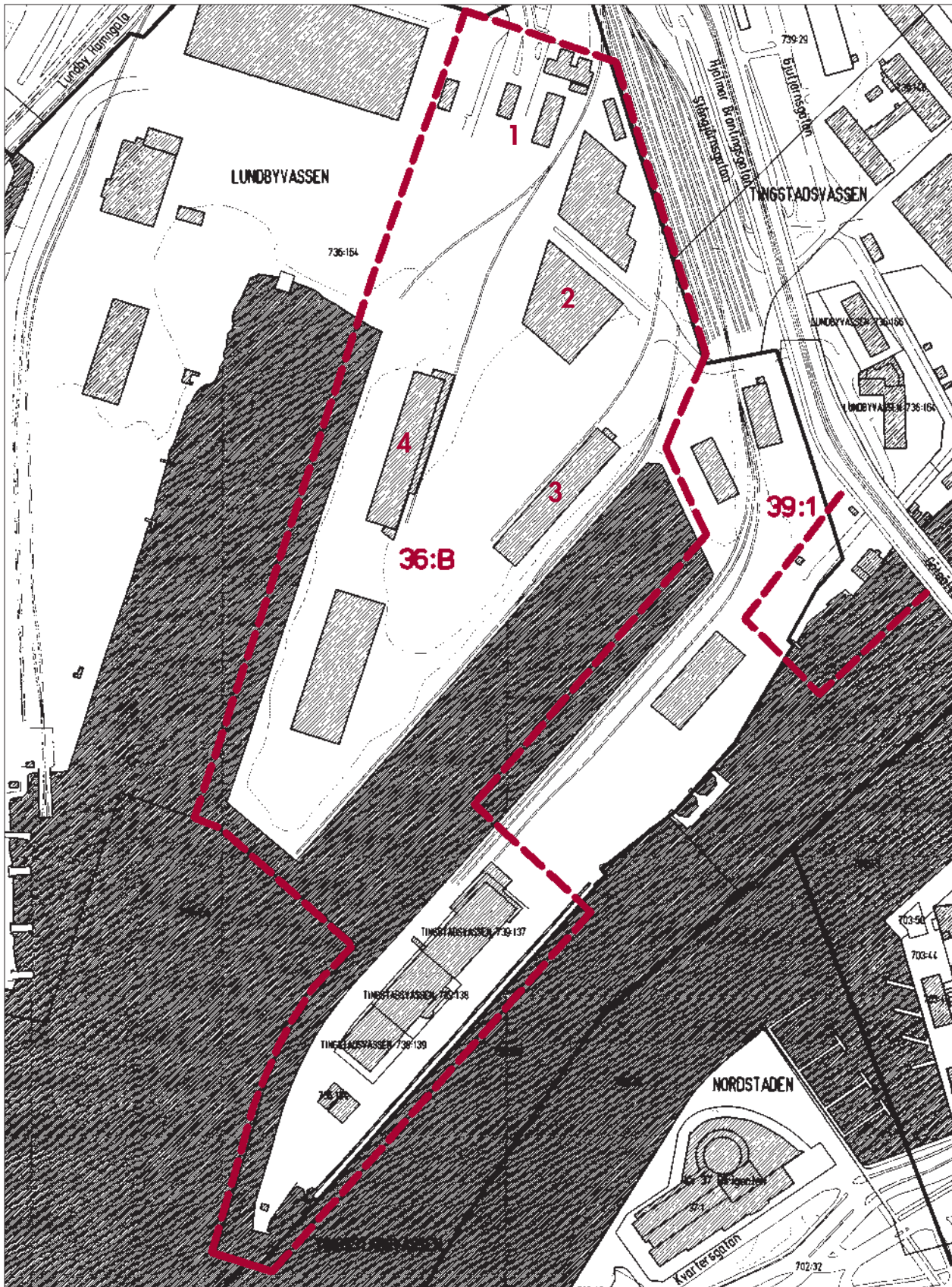
Ett litet f d tullhus av trä som tidigare stod på södra pirens spets har flyttats.

Hamnens verksamhet har bl a varit inriktad på import av frukt och än idag tas en betydande del av landets bananimport emot här.

Motivering

Frihamnen är den enda äldre delen av Göteborgs hamn som bevarat något av sin traditionella karaktär med magasin, kranar vid kajen m m och den används fortfarande för sitt ursprungliga ändamål.

Skjul 107 är ett välbevarat exempel på arkitektur i funktionalistisk stil och utgör ett viktigt blickfång från Södra Älvstranden.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987.

Norra Älvstranden – Kulturmiljön 1989.

Beskrivning – karaktär

Hamnen omfattar två pirar med oregelbundna former. De kvarstående byggnaderna från tiden före cirka 1960 ligger på eller intill norra piren.

Kajskjul 107 är ett trevånings stenhus i funktionalistisk stil med plant tak, ljusa putsfasader och spröjsade, högt placerade fönster. Mot kajen finns en lång terrass och enstaka balkonger med inlastningsportar. Bottenplanet mot landsidan har en indragen ”arkad”.

Magasin D som är i en våning har en karaktäristisk fasad med tre breda gavelpartier mot söder och sadeltak byggda med fönsterpartier i norra takfallet. Magasin E som ligger intill har en liknande utformning.

Kontorsbyggnaden som ligger vid entrén är i 3 våningar med valmat kopparklätt sadeltak som har små halvrunda takkupor. Fasaderna är av gult tegel. Skjul 113 har också fasader av gult tegel men det är modernare utformat med synliga betongpelare i fasadlivet.

Fribammen, skjul 107.

Roddklubbens hus

Tingstadsvassen 39:1

1880–1914 hade Roddklubben och Roddföreningen flera båthus i trakten kring Kvillebäcken och Hisingsbron. Det nuvarande klubbhuset vid Göta Älvbron byggdes 1942 och har senare klätts med plattor. En mindre del har fortfarande ursprunglig locklistpanel.

Byggnaden ligger vid en ”brygga” i direkt anslutning till vattnet. Den är i 1–2 våningar och har ett starkt utskjutande pulpettak som ger exteriören en alldeles speciell karaktär.

Klubbhuset är värdefullt som minne från den omfattande båtsport som förekommit på älven. Byggnaden med sin spartanska funkisarkitektur utgör ett intressant blickfång under Göta Älvbron.

Program – skydd

Norra Älvstranden – Kulturmiljön 1989.

Fribammen, magasin D.

Övrigt – utanför programmet

Ringön

Ringön byggdes som en hamnanläggning i slutet av 1870-talet. Mot norr anlades Ringkanalen som gjorde hamnen till en ö och mot älven byggdes kajer med fyra små hamnbassänger. Den första verksamheten som etablerades på Ringön var "stadens varv" som senare blev "Göteborgs stads verkstäder".

1937 fastställdes en ny stadsplan för Ringön. Den innebar att området skulle utnyttjas för industri under en period och senare tas i anspråk som hamn. Ringkanalen fylldes nu ut och Ringögatan drogs fram i detta läge. En blandad bebyggelse som omfattade bl a industrier och lager växte fram inom det ursprungliga området och norr om Ringögatan.

Den småskaliga hamn- och industrimiljön på Ringön har industrihistoriskt intresse. Av särskilt värde är de små hamnbassängerna.

Ringön är upptaget som utredningsområde i Bevaringsprogram 1987. Någon mer detaljerad kulturhistorisk bedömning har inte gjorts och området redovisas därför under "Övrigt".

Lundbyhamnen

Hamnen byggdes ut 1941–52 och då försvann större delen av Kvillebäckskanalen med anslutande gata och bebyggelse. Lundbyhamnen är ett komplement till Frihamnsmiljön och här står en gammal hamnkran som har flyttats hit från södra älvstranden.

Roddklubbens bus och Göta Älvbron.

Ringön, hamnbassäng i norra delen.

Detta kapitel är ett utdrag ur

KULTURHISTORISKT VÄRDEFULL BEBYGGELSE I GÖTEBORG

ETT PROGRAM FÖR BEVARANDE

DEL I

Redaktör

Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Projektgrupp

Hans Ander, Stadsbyggnadskontoret
Maria Lundgren, Stadsbyggnadskontoret
Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Kartor

Lillemor Bankel, Stadsbyggnadskontoret

Foto före 1965

Stadsmuseets arkiv

Foto 1965–98

Arkivfoto, Staffan Westergren, Stadsmuseet
Övrigt, Gudrun Lönnroth, Stadsmuseet

Flygfoto

Stadsbebyggelse, Gösta Rydvall, Stadsbyggnadskontoret
Landsbygd, Lars Nord, Stadsmuseet

Utskrifter

Kristina Carlefred, Stadsbyggnadskontoret

Grafisk form och produktion Joe Brig Art AB, Göteborg
Textoriginalen är satta med Caslon 540 och ITC Garamond.

BRÄMAREGÅRDEN 37

KVILLEBÄCKEN 38

STADSDELARNAS HISTORIA

Före 1850

Fram till 1906 var området en del av Lundby socken. (Se stadsdelen Kyrkbyn.) Det begränsas i öster av Kvillebäcken som tidigare utgjorde gräns mellan socknarna Backa och Lundby och även var riksgräns mot Norge till 1658. Från 1600-talet fanns en färjeled från Lilla Bommen till Kvillebäckens utlopp.

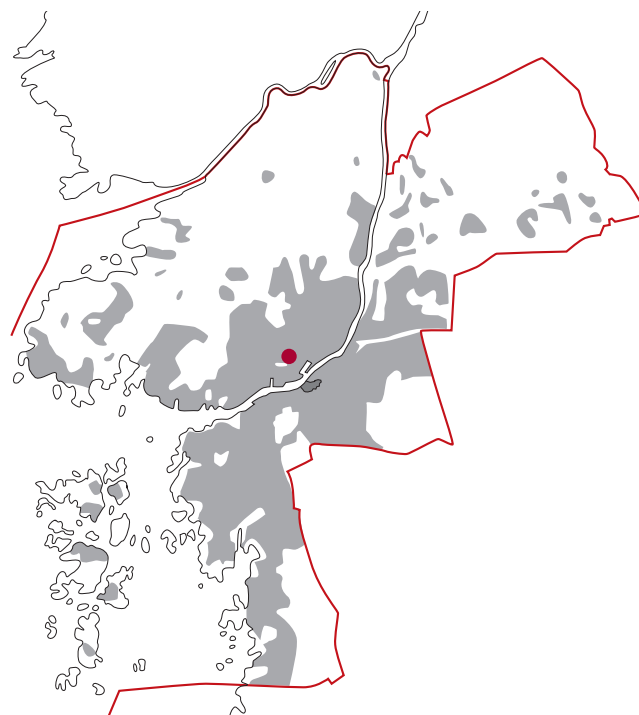
1850-1906

Området kring Kvillens utlopp utvecklades till en viktig knutpunkt för kommunikationer till och från Hisingen. Här placerades ett par större fabriker och bostadshus började byggas kring Kvilletorget. Längs Hallegatan tillkom friliggande bostadshus och vid Rambergets mycket branta väststida (Ättestupan) en grupp landshövdingehus.

1906-50

Efter inkorporeringen med Göteborg upprättade A Lilienberg utbyggnadsplaner för Brämaregården och östra delen som bl a omfattar Kvilletorget bebyggdes sedan med landshövdingehus, badhus, ett par kyrkor m m.

Inom nuvarande stadsdelen Kvillebäcken fanns före införlivningen enstaka gårdar. På

1920-talet tillkom viss bebyggelse längs Tuvevägen och Kvillebäcken och från 1940-talet uppfördes bostadsområden med tvåvånings hyreshus av trä, putsade trevåningshus, radhus och villor. Området har senare kompletterats med mer storskalig bostadsbebyggelse söder om Hjalmar Brantingsgatan samt Wieselgrensplatsens centrumanläggning som byggdes 1959.

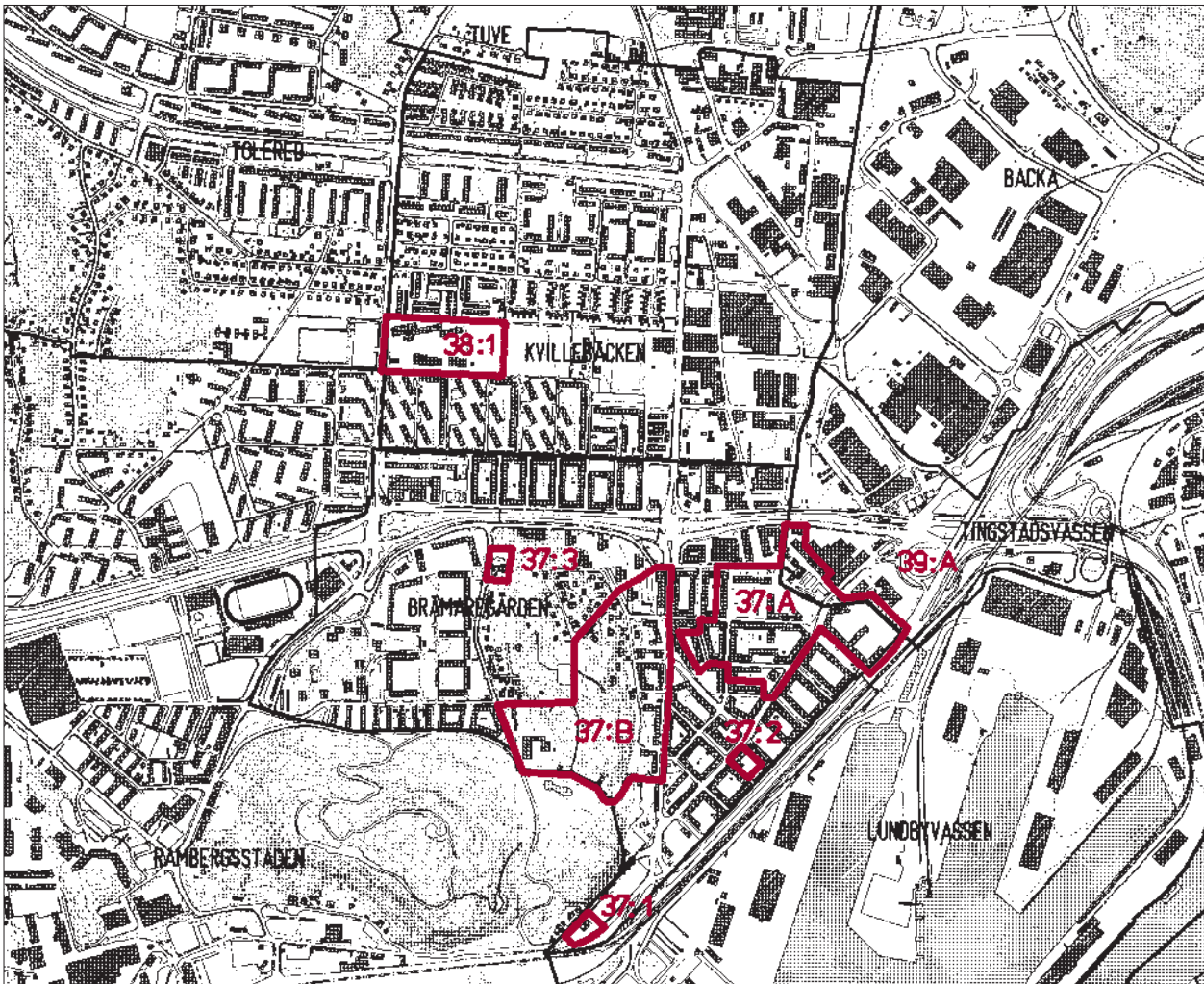
Förändrat - bevarat

Efter 1970 har flera av Brämaregårdens äldsta bostadshus rivits, bl a vid Ättestupan och Kvilletorget.

Delar av bostadsmiljöerna kring Kvilletorget och längs Hallegatan är bevarade. I de två stadsdelarna finns också tre kyrkor, tre skolor och industribyggnader som har kulturhistoriskt värde.

Färjan mellan Lilla Bommen och Kvillebäcken
1850. I bakgrunden Hisingens vassområden.

KVILLETORGET MED OMGIVNING, 39:A, 37:A

HALLEGATAN – RAMBERGSSKOLAN, 37:B

F D "LUNDBYBADET", 37:1

S:T MATTEUS KYRKA, 37:2

RAMBERGSKYRKAN, 37:3

BJURSLÄTTSSKOLAN, 38:1

Kvilletorget med omgivning

Brämaregården 37:A, Tingstadsvassen 39:A

Området omfattar Kvilletorget, bostadskvarteren söder om torget, f d Kvillebäcksskolan, Porslinsfabriken, industribyggnader i kvarteret Ångpannan samt ett stycke av Kvillebäcken och Kvillebäckskanalen. (Kv 1 Ångpannan tillhör stadsdelen Tingstadsvassen).

Historik

Under 1800-talets andra hälft växte industrier och bostadshus fram i anslutning till Kvillebäckens utlopp och de vägar som passerade här.

På 1890-talet hade Göteborgs Bult- och Nagelfabrik verksamhet vid Kvillebäckens norra sida i nuvarande kv 1 Ångpannan. Omkring 1910 övertogs anläggningen av Mustad o Son som utvidgade den. Intill Kvillebäckskanalen byggdes ett stort tegelkomplex för Göteborgs Porslinsfabrik 1898.

Vid sekelskiftet utökades bostadsbebyggelsen kring områdets lilla torg med en speciell typ av höga landshövdingehus som hade två hela bottenvåningar av sten, två våningar av trä samt inredd vind. Samtidigt byggdes Kvillebäcksskolan.

På 1920-talet fick Kvilletorget sin nuvarande utformning efter Lilienbergs plan och i kvarteren söder om torget uppfördes landshövdingehus som bl a ritades av arkitekterna N Nordmark och O Gerle.

Under 1970-talet diskuterades bevarande av de äldre landshövdingehusen som avgränsade själva torget men de revs och ersattes med moderna bostadshus som i sin yttre form delvis anknyter till de tidigare husen.

Motivering

Området som helhet med bostadsbebyggelse och industrier vid Kvillebäcken är en värdefull miljö som speglar utvecklingen på denna särpräglade plats.

Kvillebäcken med sin sträckning norrut visar läget för fd riksgränsen och sockengränsen.

Industribyggnaderna norr om Kvillebäcken har ett för 1800-talet typiskt läge nära ett vattendrag och är ett exempel på en fabriksanläggning i litet format.

Kvillebäcken och fd Bult- och Nagelfabriken.

F d Porslinsfabriken ligger också i direkt anslutning till en vattenled. Den är ett viktigt industrihistoriskt minnesmärke och den storskaliga byggnaden utgör ett mycket karaktäristiskt inslag i stadsbilden.

Kvilletorget har trots förändringar kvar något av sin 1920-talskaraktär och utgör tillsammans med omgivande kvarter ett intressant exempel på en Lilienbergsk stadsplan anpassad till en äldre bebyggelsestruktur.

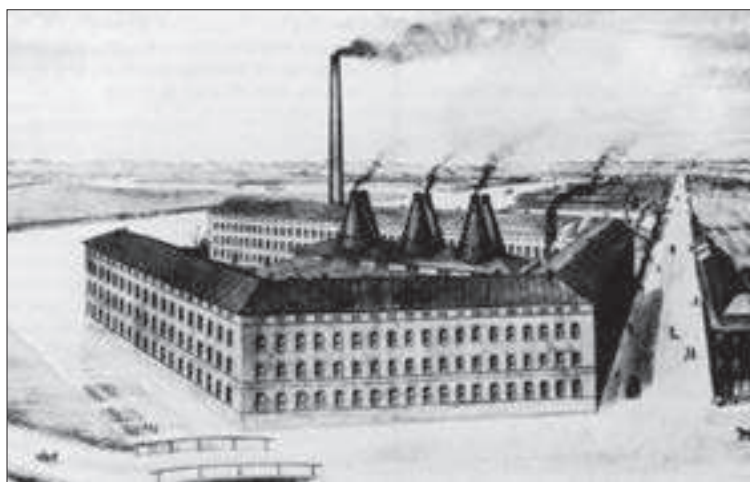
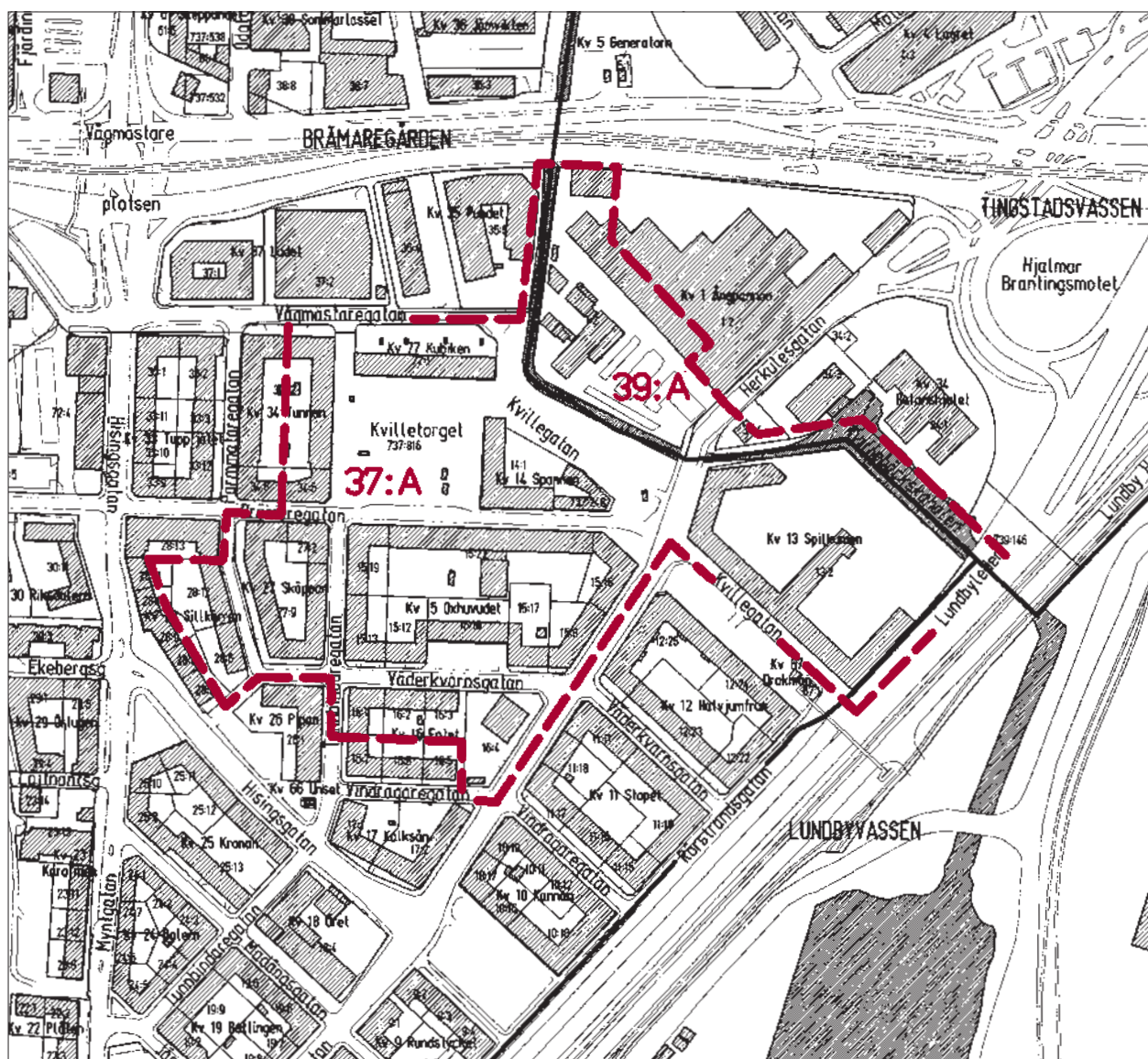
Program – skydd

Bevaringsprogram 1975: Kvilletorget och kv 1 Ångpannan.
Värdefulla miljöer 1985: bostadsbebyggelsen söder om Kvilletorget.

Bevaringsprogram 1987: Porslinsfabriken (kv 13:2) och Kvillebäcksskolan (kv 16:4).

Beskrivning – karaktär

Området består av en bostadsdel och en industridel som har direkt kontakt med varandra. Den smala och starkt krökta Kvillebäcken med den anslutande raka Kvillebäckskanalen är ett viktigt stråk i industridelen. I bostadsdelen är Kvilletorget en central punkt.

Göteborgs Porslinsfabrik. Till vänster Kvillebäckskanalen och älven. Akvarell från 1906.

Kvilletorget sett från öster.

Väderkvarnsgatan söder om Kvilletorget.

Kvilletorget m m

Kvilletorget är en kvadratisk plats omgiven av bostadshus i 3–4 våningar. Torget är mycket omsorgsfullt utformat med trädrader och planteringar. Den inre torgytan är delvis stensatt och utsmyckad med en liten fontän och skulpturen Susanna av Carl Milles.

Byggnaderna runt torget är i huvudsak nybyggda hus som liknar landshövdingehus. Vid torgets sydvästra hörn och i kvartersdelarna söder om torget finns landshövdingehus utformade i 1920-talsklassicism eller "funkis". Ett värdefullt inslag i miljön är förträdgårdarna som finns vid ett par gator.

Intill bostadshusen ligger Kvillebäcksskolan uppförd 1902 efter ritningar av C F Ebeling. Det är ett mycket välbevarat stenhus i 2–3 våningar. Fasaderna är av gulbrunt tegel och har en tidstypisk mönstermurning vid taklisten och på det något framdragna mittpartiet.

F d Göteborgs Porslinsfabrik, kv 13

Göteborgs Porslinsfabrik grundades 1898 och samma år uppfördes ett stort fabrikskomplex ritat av arkitekterna A C Peterson och C Crispin. Det utformades med flera långa längor och en stor gård som var öppen mot Kvillebäckskanalen. (Se sid 403.)

1914 köptes fabriken av Rörstrand. Den drevs först parallellt med företaget i Stockholm men 1926 flyttades hela produktionen till Göteborg och 1930 hade fabriken cirka 600 anställda. Den stängdes 1941 och lokalerna har sedan använts för andra verksamheter.

Gårdsbebyggelsen med bl a ugnarna har rivits och den nordvästra flygeln är nästan helt raserad.

Trots att delar av byggnaderna saknas är fabriken ett mycket stort och dominerande komplex. Det består av längor i 3–4 våningar med flacka plåttäckta sadeltak.

Gatufasaderna är av gult tegel och endast sparsamt dekorerade med mönstermurning längs taklisten. Karaktäristiska detaljer är fönstrens bågformade översida och de små parvis grupperade vindsfönstren. Huvudfasaden mot gatan som är drygt 100 meter lång betonas genom två förhöjda partier och här finns också breda portgångar.

F d Bult- och Nagelfabriken, kv 1 Ångpannan

Kvarteret ligger norr om Kvillebäcken och f d fabriks-tomten har direkt kontakt med vattenleden. (Se bild sid 402.)

Tomten togs i anspråk för "industri" vid 1800-talets slut och här etablerades bl a Göteborgs Bult- och Nagelfabrik. Bebyggelsen utvidgades i etapper.

De byggnader som tillkom i slutet av 1800-talet eller början av 1900-talet är relativt små. Särskilt intressant är en envåningslänga som är utförd i korsvirkesteknik. Den når ända fram till Kvillebäcken och har en sned västfasad anpassad till bäckens sträckning. Övriga byggnader från denna tid är i 2 våningar och har fasader av rött tegel med enkla utkragade lister som enda dekor.

Inom området ligger också en större fabriksbyggnad som uppfördes 1942 efter ritningar av M Zanders. Den innehöll ursprungligen smedja och verkstäder och används nu av Backa Teater. Byggnaden är i 1–2 våningar med tegelfasader och stora spröjsade fönster.

F d Kvillebäcksskolan, Herkulesgatan 6.

F d Göteborgs Porslinsfabrik, fasad mot Kvillegatan.

Backa Teater, f d Bult- och Nagelfabriken.

Hallegatan – Rambergsskolan

Brämaregården 37:B

Området omfattar bostadsbebyggelsen längs Hallegatan och Myntgatans västra sida, en liten centrumanläggning samt ett parkområde med en skola och en villa.

Historik

Då Lundby inkorporerades med Göteborg 1906 fanns redan en ganska tät bebyggelse inom detta område. På bergsslutningen längs Hallegatan låg trähus som hade villakarakter och här utökades bebyggelsen sedan med liknande byggnader, bl a Hallegatan 4 uppfört 1910. Uppe på berget, i anslutning till Keillers park, lät staden uppföra Rambergsskolan 1915 och 1925 tillkom kyrka och prästgård vid Myntgatan.

Nedanföör Hallegatan byggdes landshövdingehus med bostäder samt Myntgatan 18 som hade lokaler för social verksamhet.

Norr om kyrkotomten planerades på 1920-talet ett litet torg (Brämareplatsen) men det blev aldrig utfört och på 1950-talet byggdes istället en liten centrumanläggning i anslutning till HSB:s punkthus.

Motivering

Miljön omfattar en blandad bebyggelse som vuxit fram under relativt lång tid och speglar den lokalthistoriska utvecklingen. Området innehåller också enskilda byggnader som är intressanta från byggnadshistorisk och arkitekturhistorisk synpunkt bl a: Hallegatan 4, Rambergsskolan och Brämaregårdens kyrka.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1975: Rambergsskolan.

Bevaringsprogram 1987: Hallegatan – Myntgatan.

Skydd enl KML 4 kap. Kyrkliga kulturminnen: Brämaregårdens kyrka.

Beskrivning – karaktär

Områdets stadsplan och byggnader har en växlande karaktär. Den svagt böjda Hallegatan som följer bergs-

Brämaregårdens kyrka.

kanten domineras av friliggande trähus på brant sluttande tomter med olika former av terrasser och murar. Myntgatan har en mer stadsmässig prägel med centrumanläggning, kyrka m m. Den sydvästra delen är ett parkområde. Följande byggnader utgör särskilt viktiga delar av miljön.

Brämaregårdens kyrka, kv 30:11

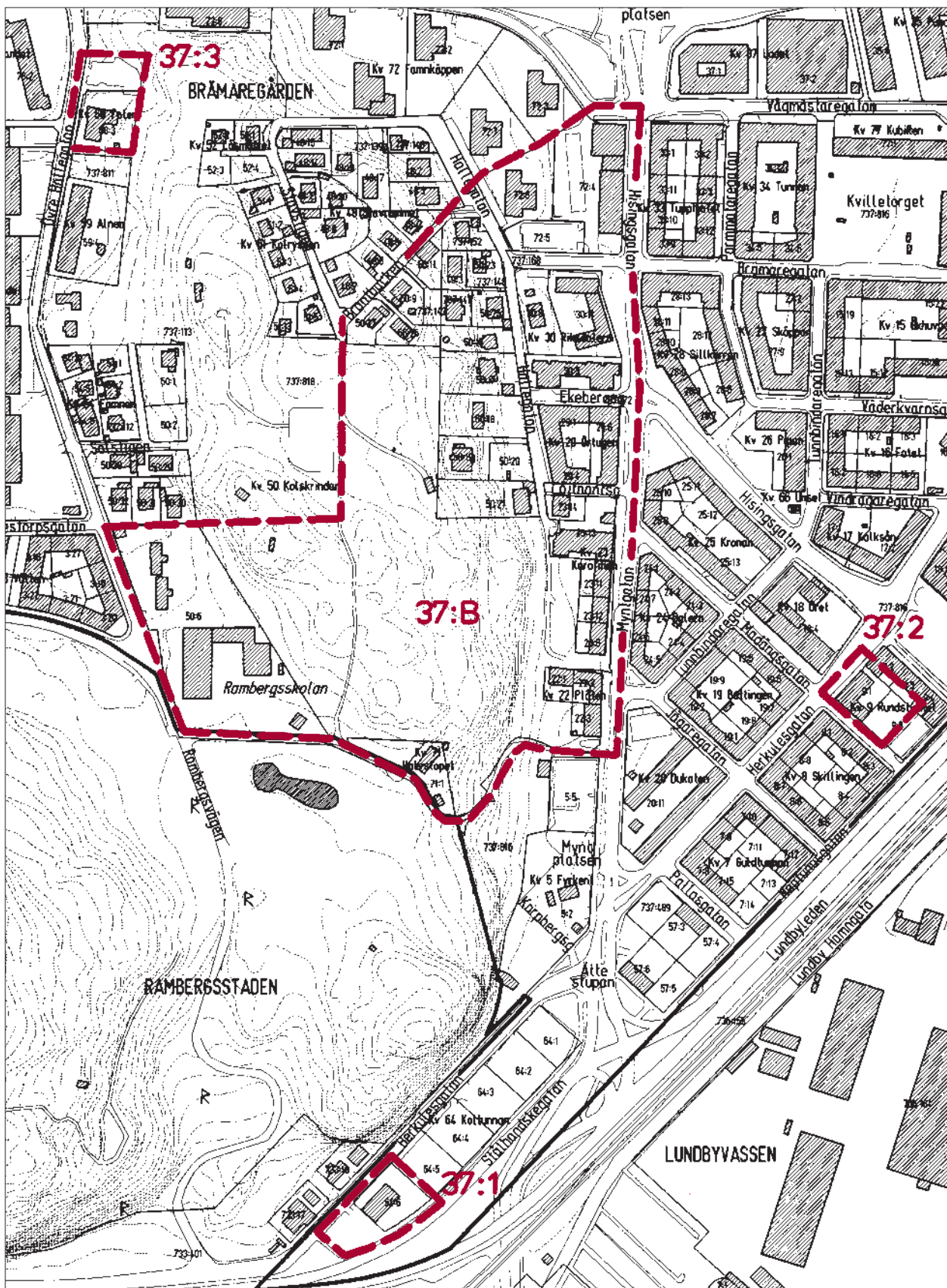
Kyrkan uppfördes efter ritningar av den välkände arkitekten S Ericson och stod klar 1925. Samtidigt byggdes en prästgård på den anslutande tomten mot Hallegatan. Den ritades av arkitekten S Tingström. Kyrkan har senare byggts till längs Myntgatan.

Kyrkan och prästgården är båda utformade i 1920-talsstil. De har tegeltäckta sadeltak, fasader klädda med locklistpanel och klassicistiska detaljer bl a pilastrar och runda eller halvcirkelformade fönster. Kyrkans hörntorn är ett viktigt blickfång i gatubilden.

Myntgatans "centrum"

Anläggningen omfattar ett par byggnader uppförda 1958 efter ritningar från HSB:s arkitektkontor. En påbyggnad har gjorts.

Byggnaderna är av sten i 3 våningar med indragen takvåning. Gatufasaden har en strikt "pelarindelning" och mellandelar som omfattar breda fönster samt väggpartier klädda med glaserade plattor.

Hallegatan 4.

Villa Parkudden.

Myntgatan 18, kv 23:11

Byggnaden uppfördes 1934 för Göteborgs stad efter ritningar av Drätselkammarens arkitektbyrå. Den var avsedd för "social verksamhet" och användes av barnavårdsnämnden, fattigvården, yrkesskolorna, "Lundby ungdomsgård" m m. Det är ett landshövdingehus i funktionalistisk stil med slätputsad bottenvåning, slät fasadpanel i de övre våningarna och sadeltak.

Hallegatan 1, kv 23:14

Bostadshuset, som troligen byggdes under 1800-talets senare del, är i en våning med sadeltak. Fasaden består av både liggande och stående panel och har breda dekorativt utformade fönsteromfattningar. Entrén inramas med en rikt utsmyckad veranda.

Hallegatan 2-6, kv 50:18-20

Byggnaderna har 2 våningar av trä och höga sockelvåningar av tegel eller natursten. Träfasaderna präglas av rik dekor med varierande detaljutformning.

Särskilt intressant är Hallegatan 4 som ritades av den kände arkitekten A C Peterson 1910 och ursprungligen innehöll två bostäder med 5 rum och kök. En karaktäristisk detalj är det breda "burspråket" med fem fönster i rad. Framför huset ligger en stor trädgård anlagd på omsorgsfullt byggda terrasser.

Hallegatan 18, kv 50:22

Tomten är bebyggd med ett bostadshus som troligen uppfördes vid sekelskiftet och en liten f d butiksbyggnad från 1900-talets början. Bostadshuset är av trä i en våning med sadeltak och frontespis.

Villa Parkudden, kv 71:1

Villan uppfördes cirka 1910 för ingenjör Edholm. Den ligger intill Keillers park och på yttre kanten av Rambergets sluttning.

Byggnaden är i en våning och har en inredd takvåning under ett brant brutet tak som är täckt med glaserat tegel. Fasaderna är spritputsade med slätputsade detaljer. Huvudfasadens mittparti är rikt utformat med frontespis och fyra kolonner som bär en balkong. Villaträdgården omges av en hög grästensmur.

Rambergsskolans gård och loggia.

Rambergsskolan, kv 50:6

Byggnaden uppfördes 1915–16 som folkskola med plats för cirka 1 000 elever. Den ritades av arkitekterna A Bjerke och R O Swenson som utformade skolkomplexet i den för tiden typiska nationalromantiska stilen. Hela anläggningen är i stort bevarad sedan tillkomsten.

Skolan har ett fritt läge på Ramberget i direkt anslutning till Keillers park och utgör ett viktigt inslag i denna miljö. Anläggningen omfattar två huvudbyggnader sammanlänkade med en lägre mellandel samt en skolgård omgiven av en naturstensmur.

Byggnaderna är utförda i "handslaget" rödbrunt tegel med detaljer av granit och har sadeltak täckta med enkupigt tegel. Fönstren är alla smårutsindelade men har varierande former.

Karaktäristiska delar och detaljer är huvudfasadens entréparti med välvda portaler, tätt sittande höga fönster och ett högt gavelparti med mjukt svängda former samt mellandelens arkad med rundbågade valv och robusta takbjälkar i innetaket. Interiören har välbevarade delar bl a tidstypiska takmålningar i huvudentrén.

Rambergsskolan, entré mot Rambergsgatan.

Till skolmiljön hör också en liten vaktmästarbostad av trä placerad i utkanten av skolgården.

F d ”Lundbybadet”

Brämaregården 37:1

Renströmska badanstalten i Lundby (kv 64:6) uppfördes 1915 enligt ritningar av E Thorburn. Det var det fjärde badet som byggdes för Renströmska badanstalterna. Badhuset omfattade bl a en simhall som sträckte sig genom två våningsplan. När badet stängdes 1973 byggdes lokalerna om för en karateklubb.

Byggnaden är helt friliggande och omges delvis av planterade ytor och plank. Den har 2 våningar, hög källarvåning och valmat tak. Fasaderna är i huvudsak spritputsade och taket som nu är täckt med plåt hade tidigare tegelbeläggning. Fönstren är smårutsindelade och simhallen markeras genom ett utskjutande parti i 2 våningar med tre höga fönster. Simhallen finns inte kvar men interiören har rester av ursprunglig inredning.

F d ”Lundbybadet” är värdefullt både från socialhistorisk och byggnadshistorisk synpunkt.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987.

F d ”Lundbybadet” sett från Lundbyleden.

S:t Matteus kyrka

Brämaregården 37:2

S:t Matteus kyrka (kv 9:11) uppfördes för metodistförsamlingen 1923. Den ritades av arkitekten S Ericsson som ett år senare svarade för utformningen av Brämaregårdens kyrka.

Anläggningens huvuddel med kyrksalen ligger mot Herkulesgatan och en något lägre flygel är placerad vid en sidogata.

Byggnaden är av trä i 1–2 våningar med inredd källare och tegeltäckt sadeltak. Den präglas av 1920-talsklassicism och huvudfasaden mot Herkulesgatan har flera tidstypiska detaljer bl a väggpelare och en entréportal inramad med kolonner som bär ett triangelformat gavelparti.

Byggnaden som är en ovanligt välbevarad frikyrka har ett stort socialhistoriskt och byggnadshistoriskt värde.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987.

S:t Matteus kyrka, Herkulesgatan 28.

Rambergskyrkan

Brämaregården 37:3

Kyrkan (kv 58:3) uppfördes för Lundby missionsförening 1952 enligt ritningar av arkitekten N E Eriksson.

En tillbyggnad har gjorts mot öster.

Byggnaden är i 1–2 våningar med ljusa putsade fasader. Den har ett brant tegeltäckt sadeltak som saknar taksprång och långsidorna avslutas uppåt med enkla profilerade taklister. Karaktäristiska delar och detaljer är kyrksalens höga spröjsade fönster samt den asymmetriska norrgaveln med "rosettfönster" och en bred trädörr som omges av en enkelt profilerad granitportal. Entréplanen omfattar en stensatt terrass inramad med en naturstensmur.

Byggnaden är ett värdefullt exempel på yngre frikyrkobyggnader.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987.

Rambergskyrkan, Övre Hallegatan 27.

Bjurslättsskolan

Kvillebäcken 38:1

Bjurslättsskolan (kv 11:8) uppfördes 1949 enligt ritningar av arkitekten J Eliasson och bestod då av en huvudbyggnad uppdelad på tre delar samt en gymnastikbyggnad.

1994 genomfördes en ombyggnad för "Lundby stadsdelshus" i västra delen och då tillkom en ny entrébyggnad. Här finns nu kontor och bibliotek.

De ursprungliga byggnaderna är i 2–4 våningar med valmade tegeltäckta sadeltak och fasader av gult tegel. De flesta av fönstren har T-postindelning.

Bjurslättsskolan är ett typiskt exempel på 1940-talets omsorgsfullt utformade skolor.

Program – skydd

Bevaringsprogram 1987.

Bjurslättsskolan östra delen, fasad mot skolgården.